Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Americae tertia pars, Memorabilem provinciae Brasiliae historiam continens

Staden, Hans
Léry, Jean de

Francofurti ad Moenum, 1592

Navigatio in Brasiliam Americae

urn:nbn:de:bsz:31-88707

Visual Library

NAVIGATIO
IN
BRASILIAM AMERICAE

Qua Auctoris Navigatio, quæ memoriæ prodenda in mari viderit, Brasilienſium victus & mores à noſtris valde alieni, animalia etiam, arbores, herbæ, & reliqua ſingularia noſtris penitus incognita deſcribuntur: adiectus inſuper Dialogus eorum lingua conſcriptus.

A IOANNE LERIO BVRGVNDO
Gallicè primùm ſcripta, deinde latinitate donata.
Variis autem figuris illuſtrata per
Theodorum de Bry Leo.

Venales reperiũtur in officina
Sigismundi Feirabendii.

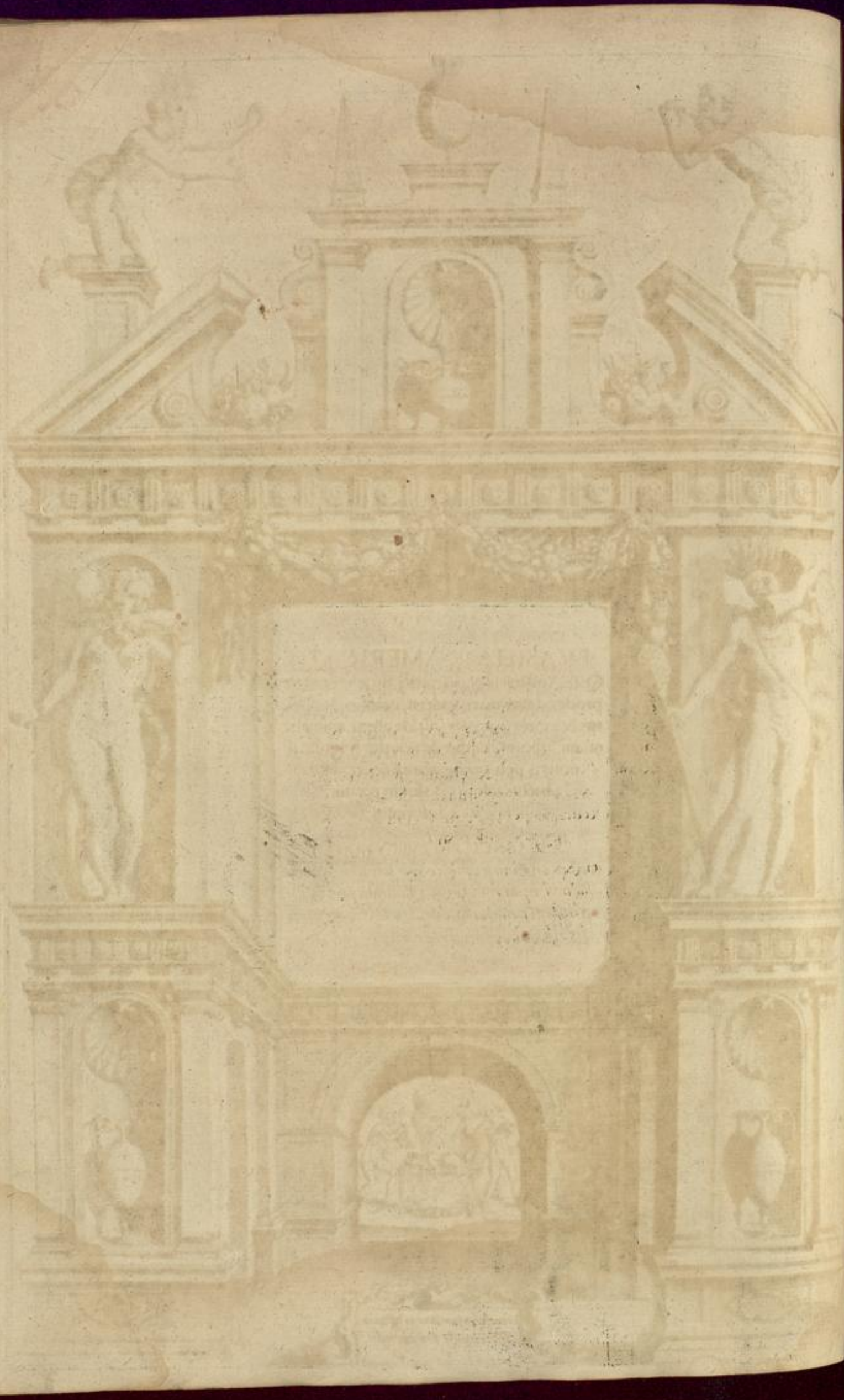

ΕΙΣ ΛΕΡΑΙΟΝ.

Ἐν δοίῃ μάλα θυμὸς ἐμοὶ φίλε, πῶς σ' ὀνομήνω,
Ἠὲ Λαερπάδην, ἠὲ Μελησιγένην.
Πεὶν γὰρ πολλὰ πάθες τ' ἔδες τ', ἰδὲ πόλλ' ἐπαληθεὶς
Ὄψ' ἀπενόησας, ἀλλ' ἐὼν Ὀδυσεύς·
Οὐ μέντοι πολίπορθος ἐὼν· μᾶλλον δὲ πολίτας
Κείνης ποιήσων, ὅσπερ ἵκοιο, θεῦ.
Νῦν δ' αὖ Ὠκεανόν τε λέγων ἠπείρατα γαίης,
Καὶ Λαιςρυγονίην, ἠλομένης τ' αὐέμης·
Κύματά τ' ὀκελόεντα, πολλυμβούς τε ἑταίρης,
Πῶς ἠ ἄλλος ἔφυς φίλε Μελησιγενής.

Is. Cas.

AD IOANNEM LERIVM AMERICANÆ Historiæ Scriptorem.

Ignotas quondam & nostro procul orbe remotas
Gentes, monstrosa Barbarieque feras;
Stridentesque sonos linguæ, ventresque nefandos,
Humanis saturos carnibus, ecce, refert.
Credo equidem, Leræe: Doces nam visa. Sed euge,
Te dignum nodum vndice solue precor.
Talia, dic, portenta hominum, tam rara benigni
Temperies cæli num generare queat?
Et quos inculta mites creat arbore fructus,
Mite solum indomita fertilitate nitens?
Horrida Monstra hominũ, quæris, num gignat amœna
Temperies cæli, fertilitasque soli?
Gignit. Sed causas doceant qui semina rerum,
Quique arcana tenent interiora viri.
Num maiora vides hominum portenta creari,
Qua cælum multo mitius atque solum?

Teſtis culta nouem ſtudiis Europa ſororum,
Quæ toto, princeps, erigit orbe caput.
Hîc quam horrenda vigent pudeat memorare, libellis
Vt poßit noſtris maior adeſſe fidés.

I. I. B.

IN HISTORIAM AMERICANAM AB Ioanne Lerio conſcriptam.

Immanes mores tu qui audis & effera monſtra,
Quæ fert terra orbis nomine dicta noui:
Miraris pectus pluſquam geſtare ferinum,
Humanos vultus, oraque ſueta polo.
Primorum ſunt hæc noxæ monimenta parentum,
Infecit triſti quæ genus omne malo:
Hic veri quondam ſimulachrum numinis, amens,
In ſæuas meruit degeneraſſe feras.
Sunt quibus indulſit cæli clementia larga,
Vnde foret cultu mitius ingenium.
Cultior his mores, ni vitæ temperet vſus,
Omnes conſimilis barbaries teneat.

ST. T.

IN IOANNEM LERIVM EIVSQVE DE AMEricana peregrinatione hiſtoriam.

Tanta noui, Leræe, refers miracula mundi,
Tamque nouas rerum, tamque hominum facies,
Vt cupiam luſtrare oculis iam ſingula, nimc
Terreat vnda furens, Barbariesque virûm.
Atqui tolle moras, cupidum perque omnia deduc:
Nobis Oceano ſat via tuta patet.
Tuto inter ſæuos, humanaque viſcera flammis
Torrentes, fas eſt viuere Læſtrigonas.
Oceanum rabie ſuperat gens Galla furentem,
Et ſuperat ſæuos, barbara, Læſtrigonas.

G. M. N.

TOTIVS

TOTIVS HISTORIÆ SVMMA CAPITA.

CAP. I,

Auctoris scopus.

CAP. II.

Ascensus in naues Iuliobonæ: itemque occursus nauium & expugnatio: tempestates, littoraque & Insulæ primum obuiæ.

CAP. III.

Bonitæ, Albakoræ, Auratæque, & sues marini, piscesque volatiles: aliique quos tum vidimus, tum cepimus sub Zona torrida.

CAP. IIII.

De Æquinoctiali circulo, tempestatibus, ventorum inconstantia, pluuiis corruptis, caloribus, siti, aliisque incommoditatibus, quas circa illam mūdi plagam sustinuimus.

CAP. V.

De primo Indiæ Occidentalis cōspectu, & incolentium Barbarorum: deque iis, quæ nobis in mari acciderunt ad tropicum vsque Capricorni.

CAP. VI.

Descriptio sinus Ganabaræ, qui & Geneurensis appellatur: Insulæ castellique Collignii, atque Insularum adiacentium.

CAP. VII.

De ingenio, robore, statura, nuditate, ornamentis corporis virorum & feminarum Brasilienſium, apud quos annum fere sum commoratus.

CAP. VIII.

De crassis radicibus, & crasso milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis vtuntur locum: deq; eorum potione quam *Caou-in* appellant.

CAP. IX.

De feris, prægrandibus lacertis, serpentibus, aliisque Americæ monstrosis animantibus.

CAP. X.

De variis Americanis auibus à nostris dissidentibus, de magnis vespertilionibus, apibus, muscis, culicibus, aliisque regionis illius insectis.

CAP. XI.

De nonnullis piscibus apud Americanos maxime vulgaribus, deq; eorum piscatu.

CAP. XII.

De arboribus, herbis, radicibus, exquisitissimisque fructibus, qui in Americano proueniunt solo.

CAP. XIII.

De bello, prœliis, fortitudine, & armis Barbarorum.

CAP. XIIII.

Captiuos ſuos quo tractẽt modo Barbari, quibuſque ceremoniis in iiſdem mactandis & deuorandis vtantur: quibus per occaſionem immaniſſimæ crudelitatis alia exempla adiecta ſunt.

CAP. XV.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat; de erroribus in quos ab impoſtoribus, quos *Caraibes* vocant, inducuntur; deque craſſiſſima Dei ignoratione, quæ apud eos obtinet.

CAP. XVI.

De coniugio, polygamia, & conſanguinitatis gradibus, quos Barbari obſeruant; deque liberorum apud eos educatione.

CAP. XVII.

Quid leges, quidque politia apud Braſilienſes nuncupari poſſit: quam humaniter excipiant hoſpites; deq; lachrymis ac fictis ſermonibus, quibus hoſpites in ipſo ingreſſu à mulieribus excipiuntur.

CAP. XVIII.

Quam curam morbis ſuis adhibeant Barbari; de eorum ſepultura & exequiis; deque inſano eorum circa mortuos luctu.

CAP. XIX.

Colloquium in ipſo aditu Braſilienſis oræ inter indigenas *Tououpinambaultios Tououpinenkin* Braſilice ac Latine conſcriptum.

CAP. XX.

De noſtro ab America diſceſſu, deque naufragiis, & aliis non minimis periculis, quæ primum in reditu noſtro euaſimus.

CAP. XXI.

De extrema fame, tempeſtatibus, aliiſque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes diuina ope erepti ſumus.

AVCTORES IN HAC HISTORIA CITATI.

Biblia ſacra.
Joſephus.
Euſebius.
Nicephorus.
Plutarchus.
Cicero.
Ouidius.
Appianus.
Oſorius.
Gomara.
Benzo.
Calchondylus.
Viretus.
Hiſt. Eccleſ. Gallica.
Matthiolus.
Bodinus.
Popelinerius.

IOAN-

IOANNIS LERII IN HISTORIAM SVAM PRAEFATIO.

ANTE quam Historiam meæ Nauigationis in Brasiliam Americæ Prouinciam exordiar, pauca quædam de meo instituto dicenda esse duxi.

Religionem inter ea quæ diligenti obseruatione digna censentur, primum obtinere locum nemo vnquam negauit. Hinc fit vt (quamuis fusius quænam à Barbaris colatur huius libri cap. 16. sim dicturus) hoc loco nonnulla obiter attingere mihi videatur necesse: præsertim cum narrationis initium a quæstione fecerim quam satis suspicere (meo quidem iudicio) non possum, nedum vt à me soluatur. Video igitur eos, qui optime ex sensu a natura indito de his rebus senserunt, dixisse quidem, notionem illam, quod a supremo quodam pendeant res omnes hominum, animis ita naturaliter infixam esse, vt auelli nullo modo possit. Itaque quamuis in cultus diuini ratione controuersiæ non paucæ exortæ sint, fundamentum tamen hoc conuelli non posse, hominem instinctu quodam a natura indito eo pertrahi vt religionem aliquam, seu vera illa sit seu falsa, profiteatur. Attamen istis sapienter determinatis non dissimularunt, vbi ad illud ventum est, quo propensius humanum fertur ingenium, in negotio religionis illud frequenter vsuuenire quod ait Poeta:

--- Sua cuique Deus fit dira cupido.

Quæ duo vt Barbaris nostris applicemus, constat eos, homines cum sint, notione hac omnibus communi præditos esse, homine aliquid esse maius, a quo bonum malumque pendeat, tale saltem quale sibi fingunt. Quo referri debet cultus ille quem Caraibibus *suis exhibent, a quibus statis temporibus bonũ malumve omen sibi adferri credunt. Summum autem bonum in hostium vltione fortiter persequenda (quod olim Ro-*

manis, hodie etiam Turcis vſuuenit) ponũt. Cultus vero ille, qui apud alios populos Religionis nomen obtinet, apud eos locum nullum habere dici poteſt: Quin & illud addi, (ſi quæ gens in toto orbe terrarum) ſine Deo vitam hanc tranſigere. Attamen hac in parte minus fortaſſe ſunt damnandi, quod & miſeriam ſuam exœcationemq; aliquatenus agnoſcunt, (quamuis nec pœnitentiam agunt, nec remedio vtuntur oblato) ſuamque mentem non diſſimulant.

Ad reliqua quod attinet, ſummæ capitum, quas ad libri initium appoſuimus, quid in toto hiſtoriæ progreſſu tractetur, ſatis indicant.

Ceterum non me latet quod vulgo dici ſolet: Senes, eoſque qui a longinquis peregrinationibus ſunt reduces, quod nemo ſit qui obſiſtat, non raro mentiendi licentiam ſibi arrogare. Ego vero teſtor me, qui & mendacia & mendaces odi, ſi qui ſint, qui fidem adhibere nolint multis ſane ante hæc tempora inauditis, quæ a nobis commemorantur, non eo eſſe animo, quo in rem præſentem veniant, vt ad ea loca deducam. Nec magis commouebor iſtis, quam adhuc commotus ſum, poſtquam mihi renuntiatum eſt non deeſſe, qui fidem ijs non haberent, quæ a nobis de horrenda illa fame Sancerrana ſunt ſcripta, quam auſim affirmare minus aſperam, quamuis diuturniorem, ea fuiſſe quam in medijs vndis remigrantes perpeſſi ſumus. Enimuero ſi iſti, de quibus ſit ſermo, fidem iis derogare non verentur, quæ in ipſius Galliæ veluti meditullio, plus 500. teſtibus ſuperſtitibus contigerunt, quidni de ijs dubitent, quæ in remotiſſimis regionibus viſa ſunt, maioribus vero noſtris inaudita, ita vt non niſi experientia ipſa hominum animis inſidere poſſint? Me autem hoc loco fateri non pudebit, ex quo in Americam transportatus ſum, quæ & incolarum viuendi ratione, & animantium forma, ipſaque adeo terræ fœtura a noſtris Europæis, Aſiaticis, & Africanis prorſus alienis reſpectu noſtri nouus Orbis merito dici poteſt, opinionem abieciſſe, quam de Plinio nonnulliſque aliis indueram. Vidi enim permulta non minus prodigioſa, quam quæ in eorum ſcriptis fide indigna cenſentur. Siquidem ea quæ oculis cernuntur penitius animum penetrant. Ad genus orationis quod attinet, iam ante, tenuitatem meam probe mihi perſpectam eſſe teſtatus ſum. Non dubito autem, quin multorũ iudicio phraſibus non ſim vſus tum ad rem nauticam, tum alias ſatis accõmodatis. Illis itaque ſatisfactum non eſſe certo ſcio: præſertim vero Gallis noſtris, quorum aures delicatiſſimæ, nil niſi terſum ſermonibuſque nouis ornatum admittunt. At vero multo minus iis placebimus, qui libros omnes vt pueriles & ſteriles damnãt, niſi aliunde deſumptis hiſtoriis luxuriẽt: Quamuis enim ad ea quæ tractaui multas accommodare facile mihi erat,

rat, tamen excepta Gomaræ Ind. Occid. historia, qua ob rerum multarum cum his nostris affinitatem nõ raro sum vsus, vix vllas in medium afferre contigit: nisi quod postrema hac editione nonnulla memoratu digna addidi. Ac sane (quantum mihi cernere datur) historia quæ proprio suo argumento ornatur, repudiatis aliarum veluti alienis plumis, legentium animos à proposito minus remouet, efficit vt auctoris scopum lectores facilius possint assequi. Præterea ab iis quæro, qui commentarios istius ætatis legunt, annon tædium parit, allegatio illa sententiarum prope infinita quantumuis ad rem accommodatarum? Ne quis autem mihi quis obyciat, quod Theuetum & alios reprehendens, in eandem tamen incurram reprehensionem: Si quis est, inquam, qui improbet (quasi arrogantius dicta) quod vbi de vita & moribus Barbarorum verba facio, frequenter has vsurpem formulas, vidi, interfui, accidit mihi, atque alia eiusdem generis: Respondeo, res illas ad meum ipsius argumentum pertinere: deinde res designare non rumoribus auditas, sed & oculis ipsis & experientia confirmatas, immo ausim dicere a nemine alio vsquam obseruatas, multo minus memoriæ proditas. ⋆ Quod non de vniuersa America dictum velim, sed de illa plaga quam per annum incolui, nimirũ sub tropico Capricorni apud Barbaros Americanos, quos Tououpinambaultios *appellant. Denique fidem do iis qui veritatem simplici sermone prolatam mendacio verborum exquisito ornatu fucato præferunt, fore vt ea quæ a me sunt in hac historia tractata verissima esse comperiant, quinetiam nonnulla esse, quæ, quod maioribus nostris fuerunt ignota, admiratione digna sint iudicanda. Deum orbis & tot præstantissimarum rerum conditorem & conseruatorem oro, vt meum hoc opusculum ad nominis ipsius gloriam cedat. Amen.*

⋆ Ioan. Stadius Hessus Brasilianã Historiam scripsit 1555. & 1557. edidit: sed vernaculo sermone, integro anno antequã tu istinc rediires.

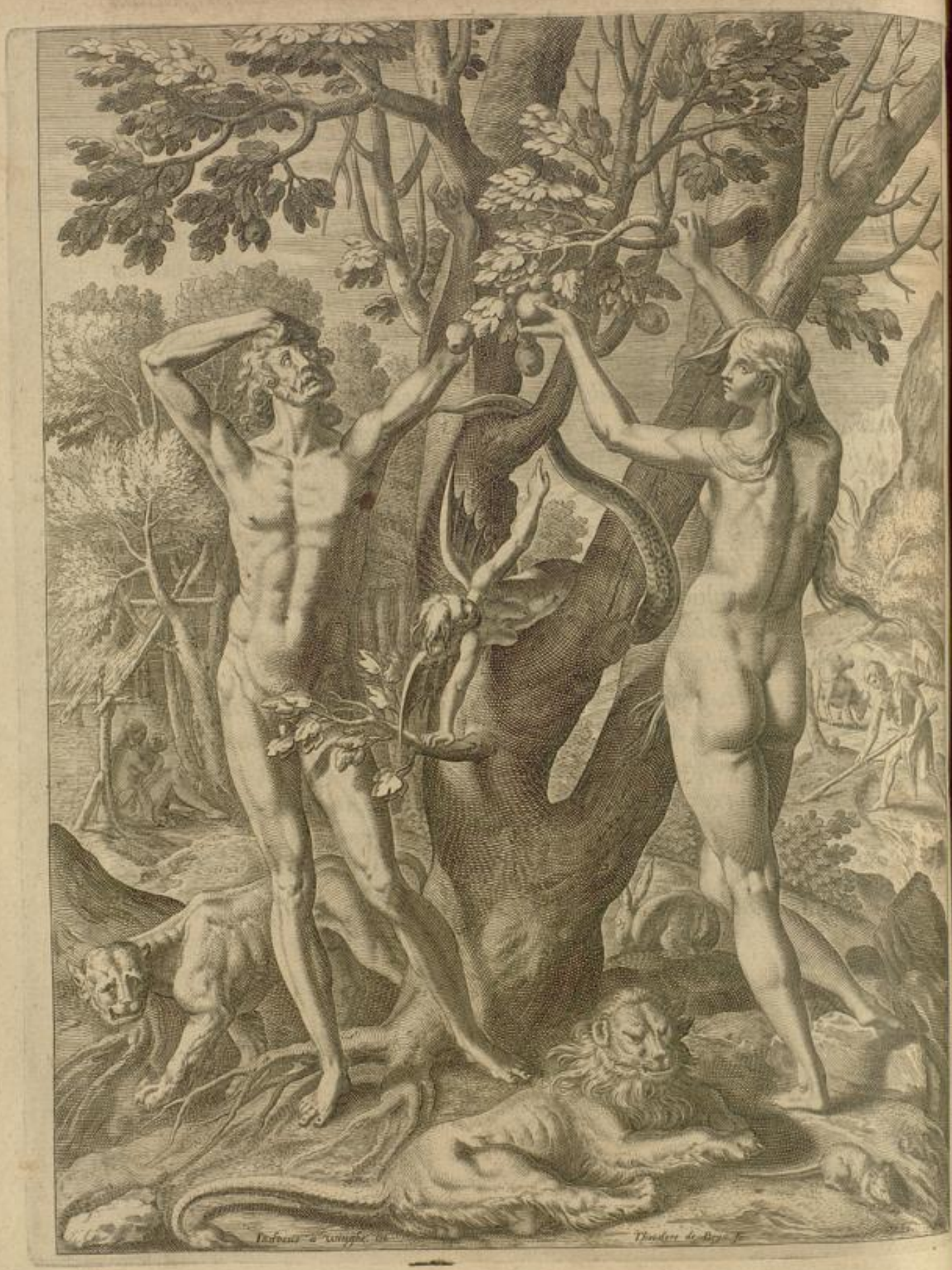

HISTORIA NAVIGATIONIS IN BRASILIAM AMERICÆ PROVINCIAM.

CAPVT I.

Auctoris scopus.

QVONIAM, quæ sit amœnitas, amplitudo, & vbertas, Quartæ Orbis terrarum sectionis, quæ *America* vulgo dicitur, cuius pars *Brasilia*; quibusque cingatur insulis, & regionibus antiquis penitus ignotis contineatur: quam multis item petita nauigationibus, annis abhinc octoginta, ex quo primum innotuit: plerique nostra memoria Cosmographi, in explicandisque rebus gestis versati homines docuerunt.

Illo itaque omni argumento longe lateque diffuso liberati, hac Historia duntaxat ea complecti decreuimus, quæ inter eundum & redeundum, & apud feros Americanos, quibuscum circiter annum vixi, experiendo ac obseruando, visu audituque, percepimus. Quod vt planius exponam, ab initio quænam fuerit hæc adeo longinqua difficilisque expeditio, explicandum.

CAP. II.

Ascensus in naues Juliobonæ: itemque occursus nauium & expugnatio: tempestates, littoraque & insulæ primum obuiæ.

CVM Boisius Villagagnonis nepos, qui ante Iuliobonam aduenerat, a pecunia regia tribus instructis nauibus, prouisaq; re frumentaria, pro imperio iuberet: 13. Cal. Decembr. anni 1556. in naues conscendimus. Ipse Boisius, ex nauibus vna, quæ Roberga minor appellabatur, octoginta nautis militibusque occupata, legati nomen imperiumque habuit. Alteram, duce Mario, Robergæ

Boisius classi præficitur.

maioris titulum præferentem, gubernatore autem Ioanne Humberto Hareflorienſi, vt res ipſa docuit, experientia in nauigando ſingulari, centũ & viginti mortalibus, quo in numero cenſebar, attribuit. Tertia quæ Roſea, centurionis nomine vocabatur, annumeratis ſex puerulis, ad linguã Americanorũ addiſcẽdam, tranſportandis: quinq; autem, vna cum moderatrice, virginibus (quę primũ è Gallia mulieres, magna Barbarorũ admiratione, qui tantum nudas ante vidiſſent, in Braſiliam delatæ ſunt) nonaginta circiter hominibus completa eſt.

E porta naues ſoluunt.

Eo die ipſo, cum è portu ſolueremus, tormentorum ſtrepitus atq; tympanorum, buccinarumq; ſoni, ceteraq; eiuſmodi, quæ nauibus in expeditionem euntibus, ſolemnia eſſe cõſueuere, circa meridiem audita ſunt. Primum in mari Cauxio, duobus à portu ſalutari milibus, anchoræ iactæ. quo in loco, vt aſſolet, nautis militibusq; recognitis, & profectione imperata: eius nauis quam conſcenderam funis anchorarius abrumpitur, anchoraq; labore maximo recuperata, profectio in craſtinum indicta eſt.

Itaque

Itaque 12. Cal. Decemb. è terra prouectis, & Britanniam sub dextra relinquentibus, duodecim dierum tempestate coorta: plerique metu & nausea vehementer conflictati, præcipue qui mare nunquã viderant, singulis se momẽtis absorbendos esse cogitabant. Resque profecto est admiratione dignissima, nauem è ligno quantumuis magnam atque firmam Oceani vim pati posse. Nam vt è crassissimis trabibus naues fiant, arcteque fibulis vinciantur: quemadmodum qua eram delatus, circiter centum pedes in longitudinem, in latitudinem vero viginti patebat: quænam est cum altissimo latissimoque Occidentali Oceano, magnitudinis tantulæ collatio? Qua de causa cum nauigandi artem vniuersam, tum sigillatim acum nauticam, ad moderandos cursus maritimos excogitatam, nemo satis vnquam laudauerit: quam tamen ante annis ducentis & quinquaginta esse in vsu, quidam memoriæ prodidêre. Igitur, cum dies tredecim magnis difficultatibus, nobis esset nauigatum, Deo fauente, trãquillitas reddita est.

Nauigationis, acus que adeo maritimæ præstãtia.

Consequenti post die Dominico, duabus onerariis nauibus Britannicis ex Hispania redeuntibus occurrimus: parumq; abfuit, quin nautæ nostri, cum esse quæ eripere possent, intellexissent, eas penitus expilarẽt. Quemadmodum enim demonstraui, tormentis ceteroque omni apparatu bellico instructi, confidebant, neque si infirmioribus occurrissent, ab iniuria facile temperabant.

Et quoniam in hunc sermonem incidimus, quæ nautarum sit rapacitas, hoc primo nauium occursu, declarare visum est. Qui enim robore & armis præstant, quod etiam in continente nimium sæpe accidit, reliquos prædæ habent. Afferunt tamen, cum vela obuios contrahere iubent, se iamdiu tempestate aut malacia terram non attigisse, rebus egere omnibus, orantque vt pecunia redimere liceat: qua in colloquutione nauibus occupatis, ne scilicet onere pessum eant, præstantissima quæque extorquent. Obiicientibus (quod sæpe nobis erat vsitatum) iniquissimum esse hostes iuxtà sociosque prædari: solennia terrestribus etiam copiis verba reponunt, More belli accidere, sibi vt quisque prouideat.

Nautarum rapacitas.

Addam, quod exemplis postea comprobabitur, cùm Hispani Lusitaniq; se Brasiliam adiisse primos, omnemque adeo continentem, quæ à freto Magellanico, qui meridiem versus quinquaginta gradibus extenditur, ad Perusium, citraque Æquinoctialem lineam glorientur: eaque de causa possidere affirmant, Gallos vero se in iure suo interpellare: si mari vincant, crudelissime interficiunt, in eamque feritatem aliquando deuenêre, cutem vt viuentibus detraherent, teterrimove genere mortis afficerent. Galli contra, se Americæ participes esse demonstrant; neque ab Hispanis Lusitanisque vinci facile patiuntur. seq; acerrime tuentes par pari hostibus referunt, qui eadem certe classe manum conserere non audent.

Vt ad nos redeam, iterum tempestate coortã, sex septemve dies mare adeo intumuit, plerique vt fluctus non tantum foros superarent; verum etiam, cum eius rei periculum faceremus, de qua Psalmus 107. meminit, sensibus pene orbati, ebriorũ more vacillabamus: nauis autem ita fluctuabat, nemo vt ex nautis

Mire Dei in mari, pro arbitrio imperat.

ſtare poſſet. Vt eodemq; Pſalmo continetur, cum ſupra montes aquarum altiſſimos, maximeque timendos erecti, è veſtigio infra profundiſſimos hiatus demerſi, tamen inter tot fata conſeruamur: ſentimus profecto admirandam Dei optimi maximi potentiam. Itaq; cum periculo tam ſint affines, qui nauigant: Poëta qui latitudine lignorum, quibus nauigia facta ſunt, eos à morte ſeparat, videtur, quam par ſit longius ſeiungere. cuius, quod ſint elegantiſſimi verſus adſcribere viſum eſt.

Iuuenalis Satyr. 12.

I nunc, & ventis animam committe, doloſo
Confiſus ligno, digitis à morte remotus
Quattuor, aut ſeptem, ſi ſit latiſſima tæda.

Tempeſtate ſedata, cum Deus qui mari pro arbitrio imperat, ventum ſecundum excitaſſet, ad mare Hiſpanum peruenimus, Nonisq; Decembr. obiectum habuimus promontorium Sacrum. quo in loco, Hibernica naui obuiam facta arte, de qua paulo ante diximus, noſtri epibatæ ſex ſeptemve Hiſpaniēſis vini dolia, ficus, malaq; Aurantia exportarunt.

Sacrum Promontorium.

Septimo poſt die ad tres inſulas delati ſumus ex Fortunatis: has qui è Neuſtria nauigant, Gratioſam, & Lancilotam, & Fortauenturam nominant, antiquis autem appellabantur, Aproſitus & Iunonia, Ombriosque: ſeptemq; numero ſunt, quas nunc, vt opinor, omnes, Hiſpani occupant. Et quamuis in orbe deſcribendo quidam Fortunatas inſulas ſub vndecmio citra Æquatorē gradu collocent: cum me præſente, Aſtrolabus litem diiudicaret, inuenimus, ad vicesimum octauum Arcticum verſus ſitas eſſe: idcirco fatendum eſt, ſuo aliorumq; periculo, decem & ſeptē gradibus, iſtiuſmodi Coſmographos aberrare, quibus eas inſulas à nobis remouent longius.

Fortunatæ inſulæ.

Hîc ſcaphis eductis, viginti ex noſtris bene armati, ad populandumq; progredientes, conſpicati ab Hiſpanis, & repulſi, fuga naues petiêre. Attamen cum ſe in omnes partes conuerterent, nauigiolo piſcatorio metu ab ſuis derelicto facti obuiam, cum maximam vim marinorum canum, circinorumq; nauticorum abſtulêre, nihilq; omnino, ne velis quidem exceptis, reliquêre; tum quod de Hiſpauis peius mereri non poſſent, quos vlciſci percupiebant, ſcapham vnà cum lintre ſecuribus depreſſerunt.

Dum tres dies ob malaciam prope Fortunatas inſulas cōmoramur, hamis retibuſq; ingentem piſcium copiam cepimus; ideoque veriti, quod aqua dulcis non ſuppetebat, ne ſiti premeremur, plus dimidia parte, in mare coniecimus. Genera, canes marini, Auratæ, piſcesque alii, quorum ignorabamus nomina, erant etiam Trichides, corpore tam paruo, vt caput cum cauda (quæ nihilo minus lata eſt) cohærere videatur; capite autem galeæ criſtatæ perſimili, ſatis prodigioſæ. Decimo ſeptimo Cal. Ian. mari tertio intumeſcente, ſcapham quæ vni ex nauibus adhærebat, fluctus tam cito compleuit; vt peſſum iret: vixque duo nautæ, qui aſſeruabant, demiſſis è naui funibus periculum effugerent. Illud etiam commemorandum videtur quod accidit; tempeſtate dies quatuor deſæuiente, coquus quidam laridum in cado ligneo temperans, fluctu ſupra foros elato, cum cibum in mare longe proiectum amiſiſſet; fluctus alter oppoſitus, eundem

Trichides prodigioſæ.

Admirabilis fluctuum recipro catio.

eundem in locum vi magna retulit, neq; cadum subuertit, vereq; prandium restituit, quod vt aiunt, præter casam fugerat.

Ad 15 Calend. Ian. die Veneris Canariam in conspectu habuimus. conse- *Canaria.*
quenti autem Dominico propius facti, erat constitutum ibi cõmeatum expedire; aduerso tamen vento insulam non tenuimus. Hęc amœna est admodum, quam & incolunt Hispani, gignitque saccharum in arundinibus, & vina præstantissima. Ceterum tanta est altitudine, vt L X. passuum milibus interiectis conspici possit. A quibusdam Taneriffe dicitur, opinantibus antiquorum Atlantem esse, à quo mare vocatur Atlanticum. Alii contra, autumant duas esse insulas, Canariam & Taneriffen. quæ lis, quod ad me attinet, manebit sub iudice.

Eo die ipso sumus conspicati myoparonem Lusitanum: qui cum neq; fu- *Myoparonis deditio.*
gere posset, quod vento ferebatur aduerso, neque armis confideret; contractis de more velis, Boisio se tradit in manus. Nec morati centuriones, vt qui iamdiu decreuissent, suæ classi nauem adiungere, quam Hispanis Lusitanisve sperabãt se erepturos; in myoparonem, ne aufugere posset, quosdam ex suis imponunt. Veruntamen, cum nescio quibus de causis, Lusitano gratificari vellent, si confestim myoparonem alterum inuenissent adduxissetq;, quem eripuissent, redditum iri promisêre. Ille, vt qui sibi melius esse vellet, quam alteri, accepta, vt postularat, vna cum armis scapha, viginti autem ex nostris, cum quibusdam ex militibus suis; prædonis more, pyraticam enim, vt opinor factitabat; vt de improuiso fortunam experiretur, longe classem contendit anteuertere.

Tum legebamus oram Africæ, à Mauritanis occupatam, ab ea fere disiun- *Mauritania.*
cti quatuor milia passuum; estque, vt à multis tunc fuit obseruatum, terra valde plana, humilisque adeo, vt quantum oculi valebant, montibus nullis officientibus, ea nobis videremur altiores, ita vt breui submergenda crederetur, nauibusque superanda. Et quamuis, oculo iudice, se ad hunc modum res habeat, in omnibus fere littoribus, tamen cum illustrius apparêret hoc in littore: cum tantam ego planiciem, quæ vallis habere poterat: contra, mare tranquillissimum, quod altissimi montis effigiem præferebat, intuerer: memoria repetens, quæ, hac de re, sacræ docent literæ: illud excellentissimum Dei opus, magna cum admiratione, contemplabar.

Vt ad piratam redeam, qui vt diximus, scapha erat antegressus, ad 8. Cal. *Iob. 38. 3. 10. 11. Ps. 104. 9.*
Ian, quo die natus est Christus, in Liburnicam incidit, quam tormentis petere, vique retinere contendit, & ad nos adducere. Quæ res valde nostris centurionibus placuit. nauis erat enim eximia, & plena sale candido: quam, vt decreuerant, in Brasiliam ad Villagagnonem deduxére. At in fide Lusitanis præstanda, *Myoparonis expugnatio.*
de restituendo myoparone, crudeles adeo extitêre; vt Hispanis & Lusitanis, in vnum idemq; nauigium coniectis, ne frusto quidem nautici panis relicto, velis dilaceratis, scapha etiam ablata, qua destituti terram tenêre non possent: mi- *Nautarum crudelitas.*
tiore cõsilio vsi esse viderentur, miseros si depressissent, quam si ita dimisissent. Nam nisi aliunde scapha laborantib. opitulata sit, certum est, aut naufragio tãdem, aut fame periisse.

Duarum nauium deditio.

Hoc facinore, compluribus inuitis, perpetrato: lõge ſumus in altum prouecti, ſecũdo flante Vulturno. Ne autem lectori faſtidium pariam, ſi tot naues expugnatas, ſigillatim commemorem: craſtino, tertioque poſt die, cum reſiſteret nemo, duas in poteſtatem redegimus. Cum Liburnicam, quæ prius occurrit, epibatæ noſtri, præcipue qui myoparonem Hiſpanicum aſcenderant, prædæ habere cuperent: eaque de cauſa eſſent minoribus tormentis aggreſſi: ducibus tamen vltro citroque colloquutis, ab iniuria temperarunt. Ex Hiſpanienſi altera, vinum, panis nauticus, aliaque cibaria direpta. Nullius tamen rei iacturam magis conquerebatur Hiſpanus, quam gallinæ. hanc aiebat, cum procelloſo mari ponere non intermitteret, ouum ſibi quotidie in naui ſufficere.

Die dominico, qui proxime ſequutus eſt: cum is, qui ſpeculabatur ſignum de more dediſſet, animaduerſis quinque nauibus (de quarum magnitudine atque forma diiudicare nequiuimus) nautæ noſtri (quibus fortaſſe nõ ſum placiturus, eorum virtutibus prædicandis) expediti & ante victoriam pæana concinentes, ſe conſequi poſſe arbitrabantur. Sed cum nos aduerſo, illi ſecũdo vẽto delati, velis, vt aiunt, remiſque fugerent: quamuis, magno ne claſſis euerteretur periculo, pedem vndique faceremus, ad prædandumque milites incumberent: fruſtra defatigati manum conſerere non potuerunt.

Ne quis aũt quæ commemoraui hactenus falſitatis accuſet: nos videlicet, cum Braſiliam peteremus, mare infeſtum habuiſſe: obnoxiis aut fuga ſaluti conſulentibus aut vela demittentibus: affirmabo tribus omnino nauibus, quæ tormentis erant inſtructiſſimæ, adeo vt quæ me accepiſſet, maiora octodecim ex ære tormenta, minora è ferro plus triginta ſuſtineret: nautas militesque decreuiſſe, vt qui omnes fere eſſent Neuſtrii (gens in naumachiis omnium quæ Occidentem verſus nauigãt, bellicoſiſſima) ſi Luſitanæ claſſi occurriſſent, confligere, magna ſpe victoriæ. Animoſum certe conſilium, ſi ab iis qui res geſtas memoriæ prodiderunt, nominatimque ab Oſorio repetamus, quantum armis Luſitani excelluerint, quas nationes, quamque varias deuicerint: cum & bello contra Mauritanos in Africa contenderent, & Orientem verſus contra Indos dimicarent. opponi tamen poſſet Gallos Barbaris dexteritate præſtare (ex quibus cum initio peterentur, extitére qui aluearibus apum in hoſtes coniectis ſe defenderent) neque ſine ſanguine & ſudore, tam fortes viros vnquam poſſe ſuperari.

Neuſtrii in naumachiis excellunt.

Oſor. in Hiſt. Luſ. lib. 8. & 9.

CAP.

Cap. III.

Bonitæ, Albacoræ, Auratæque, & sues marini, piscesque volatiles, aliique: quos tum vidimus, tum cepimus sub Zona Torrida.

EX illo tempore, tranquillitate vsi ventoque accommodatissimo, ad tertium fere gradum citra Æquinoctialem peruenimus. ibi maximam suum marinorum copiam & Auratarum, eorumque piscium cepimus, quos Albacoras & Bonitas, qui è Neustria nauigant, appellare consueuêre: ex aliisque generibus quamplurimos. Quo in numero erant & piscium volãtium. *Pisces volantes.* de quibus, cũ nautę mentionem facerent, existimabam nobis imponere velle: donec ita se rem habere comprobauit experientia. Tum è mari emergere,

& sublime volando gregatim petere pisces vidimus, in morem alaudarum sturnorumq;: volatus vero altitudine hastam æquabat, lõgitudine centum passus. Sæpenumero ad malum nauium impingentes cadebant, & manu facile capiebantur. Piscis est, vt eundo & redeundo animaduerti multoties, haleci valde similis: paulo tamen & longior & rotundior: habetq; sub gutture paleolam, alis ad modum vespertilionis toto corpore contextis porrectisque; sapore autem suauissimo & probatissimo. Ceterum, quoniam huius generis nullũ citra Tropicum Cancri videram, primo existimabam quod calore gauderent, sub Torrida Zona degere, in neutramq; partem Polos versus excedere. Sed cum quidam scripserit marinas hirundines, prope Magellanicum fretum videri: quas opinor easdem esse, rem in medio relinquere visum est. * Obseruaui etiam istiusmodi pisces nusquam tuto agere posse. Nam cum in mari degunt, Albacoras prædonesq; alios è piscibus habent inimicissimos: si subuolando periculum effugere tentant, aues sunt marinæ, à quibus capti vorantur.

** Sed & in mediterraneo sæpe capiuntur: cõsule Rõdeletii lib. De Piscib.*

Aues marinæ.

Dicendum quoq; aliquid videtur de his auibus, quæ prædam è mari pro victu habent. Hæ sunt adeo cicures, vt supra foros funesq; nauium sidẽtes, capi manu patiantur. quarum certissima, vt qui de iis gustauerim, penitusq; cognouerim, hæc est descriptiop: luma sunt, vt accipitres, leucophæata; magnitudine cornicum esse videntur, nudati paulo plus carnis habent passere: vt mirum sit corpore tam paruo capere posse, atq; in vsum vertere pisces multo se maiores, atq; crassiores. Deniq; vno sunt intestino, pedibusq; planis, vt anates.

Bonita piscis.

Quod ad ceteros pisces attinet, de quibus paulo ante diximus: Bonita nulli sapore cedit, Cyprinis communibus assimilis, cum squamis tamen careat: illas maximo vidi numero, circiter quadraginta dies, quibus fere nostris nauibus adhæserunt, idq; accidere verisimile est, quod pice naues vnctæ sint.

Albacoræ.

Albacoræ autem à Bonitis forma non admodum alienæ, tamen cum & viderim, & comederim Albacoras, quinque pedum longitudine, crassitudine corporis humani, quod ad earum magnitudinem, nulla esse potest cum Bonitis collatio. Deinde cum nullo modo sint Albacoræ viscosæ, sed carne vt salar friabili, nullis aculeis, paucis visceribus, inter pisces optimos sunt annumerandæ. Et quamuis quæ ad condiendam Albacoram, necessaria videbantur, præsto non essent (vt accidit peregre nauigantibus) ideoq; sale contenti, latis orbibus, igne tostam ederemus: tantillo tamẽ apparatu erat nobis gratissima. Quamobrem si Cupidiariorum natio, quę mare tentare non audet, nihiloq; secius (vt de fele vulgo dicitur) siccis pedibus, abligurire pisces percupit, Albacoram in cõtinenti tam facile mercaretur, quam reliqua genera; ecquid dubitatis quin vna cum pisce digitos sæpe circumlamberet? vt enim dixi de hirundinibus marinis, cum Albacorę degant inter Tropicos, in altoq; mari versentur, non ita littoribus appropinquant, vt à piscatoribus integræ ad nos peruenire possint. Quod vero ad Africanos attinet, qui mare ad Orientem accolunt, Perusiosq; qui Occidẽtem versus, tum & Albacoras facile piscari: tũ incorrupte suis apponere credibile est.

Aurata.

Aurata, quæ meo iudicio ita vocatur, quod in aqua luteo esse colore videatur, & auro quam simillima, figura Sulmoni proxima est; differt tamen dorso depres-

depressiore. expertus ita pronuntio; Auratam non tantum ceteris, de quibus mentionem fecimus,bonitate præstare: verum etiã nego,in mari fluminibusq; quicquam inueniri posse suauius.

Suum autem marinorum duo sunt genera,vnum rostro acuto,vt anseres, alterum tam obtuso, vt cum è mari attollit, sphæra esse videatur. Idcirco ab ea similitudine,quę est illi cum cucullatis,capita monachorum appellabamus. Ex iis animaduerti lõgos circiter senûm pedũ,cauda lata,biffidaq;, in capite omnibus erat foramen,quo spiritum ducere,& vndam vibrare solebant. Cũ incipit mare commoueri,super aquam eminentes, præcipue nocte tempestate conflictati, virides apparent, viridemq; reddunt maris effigiem. præterea in morem suum terrestrium, alte anhelant stertuntq;. Quamobrem nautæ illos vagari & respirare conspicati, tempestatem certissime præsagiunt, quod & sæpe sum expertus. Et quamuis,cum trãquillitas esset,pelago modo crispante,vndiq; suum marinorum circumiecta multitudine, quoad prospici posset, totum mare illis constratum videretur:tamen cum non tam faciles captu essent,quam pisces reliqui esse consueuissent, prout collibuisset in promptu nõ erant. Itaq; vt lectori satisfaciam cumulatius qua tandem arte capiantur,explicabo. Qui probe inter eos piscandi modum callet,conspicatus è prora, harpagonemq; ferreum manu tenens longurio reuinctum longo crassoque vt hasta dimidiata: qui etiam funi alligatur viginti circiter pedum: gregatim accedentibus, quem ferire possit eligens,tanta vi harpagonem iaculatur, vt si recte percutiat, ferro sus adunco teneatur: tum relaxato fune, quoad fieri potest, dum se dolore saucius in omnes partes conuertit,ferroq; magis induit, sanguis eum paulatim viresq; deficiunt. Nec morati nautæ ceteri,manu ferrea,quæ & ipsa longurio adhæret captum in nauem pertrahunt. Hac ratione viginti quinq; in itinere cepimus.

Sues marini.

Ingens suũ marinorũ copia.

Modus piscandi sues marinos.

Quoad intestina, si vt porco, ita & sui marino quatuor tanquam pernæ demantur diuidaturque & visceribus,spina etiam dorsi, costisque ablatis eundem in modum pendeat,hic illi valde similis erit. Iecur eodem sapore. Caro tamen recens dulcior & deterior. Pinguedo in omnibus quos vidi,pollicis crassitudinem non excedebat, nullamque puto inueniri, quæ duos superet digitos. Itaque,ne nobis amplius imponat id, quod Lutetiæ alibiq; laridum quadragesimæ piscatores appellant, suisque marini pinguedinem esse arbitrantur: nam ea cum plus quatuor digitum crassitudine pateat,Balænæ censenda est. Ceterum quoniam in quarũdam aluo, quas venati sumus,paruuli sunt reperti,quos vt lactentes assos apponebamus,nulla contrariæ opinionis habita ratione, magis existimo sues marinas vt scrophas, viuos quam oua parere. Qua de re si accuser,ad arbitrium eorum qui experti sunt potius, quam qui scripta tantum legêre,prouocans: vt rem diiudicare,mei non est instituti,ita nemo, quin ea quæ viderim certa esse credam,iure interdicturus est.

Summãrinorum intestina.

Permultos etiam Requienes,vt à Neustriis appellantur,cepimus. Ii quoq; mare sedato virides apparent: quibusdam longitudine quatuor pedes superantibus, crassis pro magnitudine corporis. Tamen quod eorum caro minus probetur,necessitate compulsi & meliorum inopia,nautæ Requienem attingunt.

Requienes.

Pelle sunt aspera serrataque, capite plano atque lato, ore patulo tamquam lupi Molossive Britannici. Cum hac de causa monstrosi sunt, tum dentibus acutissimis damnosi: quemque semel corripuerint, aut dilacerant, aut in mare deprimunt: qui lauant in Oceano sibi à Requienibus valde timere coguntur. Nec cum essent educti supra foros nauium, quod sæpe accidit, hamis è ferro digitali crassitudine, minus ab iis cauendum erat quam à feris canibus. Quapropter cùm neque capti, neque liberi ab iniuria temperarent, parumq; ad vescendum accommodati censerentur: quos eramus piscati lancinantes, atque crudeciantes, vt damnosis animantibus dignum erat, claua ferrea mactabamus. Decisis aliquando brachiis, doliique circulo per caudam traiecto, in mare proijciebamus: tum se ipsi iactantes quod diu non mergebantur, ingenti nos voluptate perfundebant. Ceterum, etsi sub Zona Torrida, non sint ea magnitudine testudines, qua in Rubro Indicove mari Plinius esse dicit, vt singularum superficies contegendis habitabilibus casis, parandisque cymbis accommodentur: tamen cum tantæ ibi existant, vt parum sit credibile, breuiter attingere visum est. Proponam igitur specimen, quo de magnitudine lector iudicare poterit, vnam videlicet in naui Boisiana captam, adeo grandem extitisse, vt octoginta hominibus, quos nauis acceperat, more nautico prandentibus, large suffecerit: superior testa ouali effigie, lata duos pedes cum dimidio, & iusta crassitudine centurioni Mario ad clypeum data est. carne tamen proxime ad vitulinam accedunt, vt lardo traiectæ, tostæque, eodem sapore videantur. Hic quoque vt animaduerti, earum est piscatus. Tranquillo mari, alias enim raro apparent, in summa pelagi euectis, Sol testam accendit, vt pati non possint: itaque se inuertunt ad temperandum calorem, diuque in gyrum versant: hoc conspicati, manu ferrea commissuræ testarum impacta, vi magna nautæ quatuor aut quinq; connitentes, in phaselum pertrahunt.

Requienes damnosi.

Marinæ testudines. Plinius lib. 9. cap. 10.

Modus piscandi marinas testudines.

Hæc habui de testudinibus breuiter explicanda & aliis piscibus: postea mētio fiet de Delphinis, atque etiam Balænis, pluribusque Cetaceis.

Cap. IIII.

De Æquinoctiali circulo, tempestatibus, ventorum inconstantia, pluuiis corruptis, caloribus, siti, aliisque incommoditatibus, quas circa illam mundi plagam sustinuimus.

AT de nauigatione absoluam, tribus aut quatuor citra Æquinoctialem lineam gradibus, vento destituti, tempestate aduersa non modo vsi sumus, pluuia malaciaque inuicem succedentibus, verum etiam (vt nauigatio difficilis atque periculosa est circa Æquatorem) obseruaui ventorū inconstantia sæpe accidisse, vt tribus nostris coniunctim hærentibus nauigiis, vnumquodque subito peculiari flatu raperetur, figuramq; trianguli Orientem Occidentemque versus & Septentrionem delata, efficerent: nulla nautarū industria

Ventorum inconstantia circa Æquatorem.

dustria prohibente. Illa ventorũ conflictatio erat momentanea, erumpebantque vortices, qui & subito cursum remorabantur, & è vestigio vela tam impotenter inflabant, vt mirum sit nauem non inuertisse millies.

Pluuia fœda & contagiosa. Æstus maximus.

Præterea quæ sub Aquinoctiali circulo decidit pluuia, fœda contagiosaq; est, vt si collapsa corpus attigerit, enascantur pustulę, vestesque maculentur. Sol autem mire feruet, qua de causa caloribus pressi maximis, ingenti quoque siti laborabamus: quod aqua dulcis, poculentave alia (si prandioli tempus demas & cœnulæ) nos omnino deficeret. Vnde accidebat, quod mihi vsu venisse memini, halitu consũpto, vt hora plus obmutescerem. Hac necessitate compulsi nautæ, nihil magis habent in votis, quam vt aqua salsa cum dulci commutetur. Si quis opponat (repudiato in vndis pereunte siti Tantalo) fieri posse vt aqua marina bibatur, aut humectando saltem palato inseruiat: respõndeo, nullis omnino remediis aquæ salsæ per ceram colandæ, aliterve distillandæ (præterea quum fluctuationes nauium instituendis fornacibus, lagenisque conseruandis minime conueniant) effectum esse, nisi quis vellet, simulatque ori admouisset, ipsa etiam euomere viscera, vt ea degustationi accommodaretur, & potui multo minus. Attamen vitro infusa splendore & puritate nulli cedit. postremo aqua marina (quod & sum admiratus & Philosophis examinandum relinquo) si lardum, halecem, aliave carnium & piscium genera valde salita temperes, & magis dulcia fient, & citius quam si fontana.

Nautarũ desiderium. Aqua marina minime potabilis.

Nauticus panis corruptus.

Vt vnde sum digressus eo redeam, fastigium nostræ, sub Zona Torrida, mi seriæ fuit, quod maximis & continuis imbribus ad carinam vsque permeantibus nautico pane corrupto & mucido, quo tamẽ vtebamur admodum exigue, vermes vna cum pane (tot inerant enim, quot micæ) nihil abominati, ne siti conficeremur, edebamus: vitiata quoq; aqua dulci oppletaque vermibus cum è vasis effunderetur, stomacho nullus erat tam firmo quin expueret. Qui autem bibebant, vna manu tenere poculum, altera ob fœtorem nares comprimere cogebantur.

Aduersus delicatos inuehitur.

Interea quid vobis in mentem venit, hominum delicatissimi? calorem exiguum ferre non potestis, tunicaque interiori commutata, bene tersi, opaco in conclaui & splendido, cathedra lectulove impositi, otium agitis? vobis cordi non est ad mensam accumbere, si lances nitidissimæ, vitra bene lota, cãdidiora niue ipsa mantilia, dapes conquisitissimæ apparatissimæque, vinum deest smaragdo clarius? Vultis nauigare vt ad hunc modum vitam traducatis? vt auctor vobis nequaquam sum futurus, eaque de re minus cogitabitis, cum quid in reditu acciderit audietis: ita cum de mari mentio incidit, & nauigationibus tam longis, vos vellem oratos qui ex libris tantum sapitis, quodque multo est deterius, ex eorum fabulis, qui mare nunquam viderint, vt elato supercilio Mineruam nõ doceretis: hoc est vt interpretor, iis paululum cederetis, qui tot incommoda perferendo ea sunt experti, quæ nullo certe modo in animum irrepunt, nisi periculum ipse fecerit.

Gubernator nauis egregius sine literis.

Addam cum ad ea quæ ante commemoraui de varietate ventorum atq; tempestatum, imbribus fœtidis & caloribus: tum quæ in Oceano generaliter

fiunt,præſertim ſub Æquatore: vidiſſe me Ioannem Meunium Harefloriēſem, ex noſtris gubernatoribus,qui cū literas neſciret,cognoſcendo Aſtrolabo,chartisq; nauticis,& Baculi Iacob aſſecutus eſt tantam nauigandi peritiam, vt ſæpenumero, maximeque cum eſſet tempeſtas, ſilentium imponeret viro bene docto,quem nominare non habeo neceſſe: cùm iſte tamen pacato mari explicandis Theorematis excelleret. Nec interea propoſitum eſt,quicquam detrahere de iis artibus, quæ in ſcholis docentur, & literarum monumentis conſeruatæ ſunt. Sed magnopere vellem,nulla vt hominum auctoritas, & ratio cum experientia contenderet. Veniam igitur à lectoribus efflagito, ſi in memoriam reuocans nos aqua putri,& mucido pane vixiſſe,permultasq; rerum incommoditates perpeſſos eſſe,miſera illa conditione, cum lautis cenſorum iſtorum dapibus comparanda,ſum ab incœpto ſermone paululū digreſſus, & in eos inuectus. Accidit ſæpe ob eas de quibus ante diximus difficultates, quæ poſtea demonſtrabūtur fuſius,abſumpto omni commeatu,citra Zonam torridam retro naues abiiſſe, quod Æquatorem ſuperare non poſſent.

Cum hac miſeria conflictati circumeundo,& paulatim appropinquando, trigintaquinq; diebus trāſmittere tentaſſemus,pridie Nouemb. Febr. Deo propitio,Æquatorem attigimus. Æquator autem dicitur, non tantum quod ſub hac linea dies noctibus perpetuo ſunt æquales: verum etiam quod cum Sol ad eam redit,quod in anno bis accidit,nimirum ad ſ. Calen. April.& Id. Septemb. eadem toto in orbe dierum & noctium exiſtit æqualitas, ita vt qui ſub Arctico & Antarctico degunt, duobus illis demum in anno diebus lucem noctemque participent, e veſtigio Sole ab eorum conſpectu alternatim recedente ad ſex omnino menſes.

Æquator quare dictus.

Eleuatio Poli Antarctici.

Quo igitur die mundi Zonam ſumus præteruecti nautæ ſolemnia vſurpatiēre: etenim ad memoriam eius rei conſeruandam, qui nunquam ſub Æquatore fuerunt, eos funibus alligatos in mare demittunt: aut panniculis cacabo affricatis atro vultū inficiunt, vectoribus tamē ſe pecunia redimere licet, quod & mihi contigit.

Itaque Iapyge ſecundo delati ſumus ad quartum gradum vltra Æquinoctialem. Hic Polus Antarcticus primum à nobis eſt viſus (quem Neuſtrii Stellam Su appellabāt) quibuſdam ſtellis,vt ab illo tempore animaduerti, in modū crucis depictum: ideoq; ſydus integrum ſtellam Su nomināt. Retulére,vt quidam ſcribit,qui hoc primum iter ſunt aggreſſi, albidam circa Polum Antarcticum nubeculam perpetuo videri quatuorq; ſtellas,crucis forma,cum trib. aliis, quæ Septentriones valde referunt. Iamdiu Polus Arcticus à conſpectu noſtro aberat: obiterq; dicam, non modo ſub Æquinoctiali Polum vtrumq; non apparere,quemadmodum plerique arbitrantur,ſed neutrum, niſi duobus emēſis vltra citrave gradibus.

Hiſt. vniuerſ. Ind. lib. 3. c. 98

Id. Feb. cùm ſudum eſſet, Nautæque Solis altitudinem Aſtrolabo deprehendiſſent,affirmant ad perpendiculum radiare. Idcirco, quamuis periculi faciendi gratia,pugiones,cultellos,aliaque id genus ſupra foros defigeremus, noſtris in celocibus eo die,meridiano preſertim tempore,vmbra nuſquam eſt viſa.

Sol pro Zenith.

Duode-

Duodecim fere gradus prouectis, tempestas tres quatuorve dies aduersa extitit: paulo post è contrario tãta malacia facta est, vt interea celocibus immotis, perpetuo hic mansissemus, nisi ventus flauisset.

Toto itinere nostro nondum Balænæ obuiam erant factæ, tum vero prope vidimus. Quo in numero vna, quæ facillime potuit conspici, iuxta nauim emergẽs, quoad se commoueret, scopulus credita est, vt metuerem ne impacti, fracta celoce periremus: obseruaui cùm se in mare absconderet, ante caput exerentem, ore plus doliis aquæ duobus eieciſſe, demergentemq; tantum excitasse fluctum, denuo vt vererer ne in gurgitem nos ad se pertraheret. Estque profecto res horrenda, vt in Psalmis, Ioboque legimus, eiusmodi mõstra tam facile in Oceano ludere. *Balana.* *Psal.104. 26.* *Iob.40.26*

Vidimus etiam Delphinas compluribus piscium generibus comitatos, & militari ordine incedentes: in mari subrubido esse colore putantur, ex istis vnus sexies septiesve, tanquam gratulari vellet, celocem qua eram vectus circundedit: nos inuicem nihil non tentauimus, is vt caperetur, sed caute cum refugeret capi nunquam potuit. *Delphinæ pisces alios comitãtur.*

Cap. V.

De primo Indiæ Occidentalis conspectu, & incolentium Barbarorum: deque ijs quæ in mari acciderunt ad tropicum vsque Capricorni.

INDE secundo diu flante Fauonio, ad v. Cal. Mart. anno 1557. mane circiter octauam horam, in conspectu Occidẽtalem Indiam habuimus (in qua Brasilia) quæ & quarta orbis sectio antiquis penitus incognita, & America dicitur: eius nomine, qui circiter annum 1497. primus eam detexit. Explicare superuacaneũ est, quam læti quamque alacriter Deo egerimus gratias, tam prope intuentes continentem optatissimam, breuique adeundam. Explorato igitur, quod eramus conspicati terram esse (decipi enim facile est nubibus in aerem abeuntibus) eo die ipso, flatu secundo, & prora in altum constituta, cum Boisius esset antegressus, anchoræ iactæ sunt mille passibus interiectis, à regione aspera *Huuassou* Barbaris appellata: tum educta è naui scapha & tormentis aduentu significato, vt assolent, qui illas regiones adeunt: virorum mulierumque statim manus ingens visa est stare in littore. Hi omnes (vt à quibusdam ex nostris, qui loca illa iam ante cognouerant, est animaduersum) erant natione *Margaiatium* Lusitanis confœderata, Gallis autem inimicissima: vt captis nulla liberationis merces soluenda esset alia, quam vt mactati concisiq; Barbaros saginarent. Tum quoque vidimus mense Februario (qui fere tota in Europa est frigidissimus, geluque impedit, ne quid è terra prodeat) nemora & lucos, herbasq; tam esse virides, quam sunt in Gallia, Maio & Iunio mensibus, quo vere perpetuo fruuntur Brasilienses. *Dies quo primũ America nobis detecta est.* *Americus Vesputius in Americã primus nostra memoria nauigauit.* *Huuassou loci asper.* *Margaiates Gallis inimicissimi.* *Nemora, herbæque semper virent in America.*

Hoſtilis *Ouetacatium* atque Gallorum inter ſe animus, quem vtriq; vehementer diſſimulabant, impedimẽto non fuit, quo minus è naucleris vnus, qui eorum linguam mediocriter nouerat, cum nautis aliquot ſcapha conſcenſa, littus peteret, vbi magna multitudine Barbari conſtiterant. Nec tamen intra teli iactum accedere, ſed vereri ne à feris hominibus capti, interfectique torrerẽtur. Ita eminus oſtendere cœperunt cultellos, ſpecula, pectines, aliaque id genus, cum quibus ad victum pertinentia, commutare ſi vellent, petebant. Qua re à quibuſdam qui propius acceſſerant, intellecta, nec rogati pluribus, mira celeritate quæſitum excurrere. Mox redeunte Nauclero, farina quapiam ex radice, qua panis loco vtuntur Braſilienſes, pernæ, carnesque ex aprorum genere, aliaque ad victum neceſſaria, fructus etiam magna copia, quales gignit regio, allati. Præterea vt & dona offerrent, & aduẽtum gratularentur, ſex, vna comitante femina, Barbari ſcapham ingreſſi, ſponte ſua nos inuiſere. Quos cum primùm vidiſſem, lectoribus cogitandum relinquo, quam eos ſim attente contemplatus, de quibus etſi commodius & fuſius agendum eſt ſuo loco, hic tamen attingere obiter nonnulla decreuimus. Principio tum viri, tum feminæ nudi æque agunt, atque quum ex vtero prodiére, ad ornatum toto corpore atrati. Ceterum viris eſt familiare ſinciput attondere in formam coronæ monaſticæ, occipitis vero crines dimittere, quos tamen vt hi ſolent, qui apud nos alũt comam, circa collum reſecant. Ad hæc pertuſo inferiori labro, viridi colore politulum lapidem, capitati argentei latitudine atque craſſitudine inſertum geſtant, quo dextrè foramen illud aperiunt clauduntq;. Hunc ad venuſtatem vſurpant: quo tamen auulſo, & in labro inferiori, tanquam ore altero hiante apparent turpiſſimi: feminæ labrum minime perforant, ſed vt noſtrates crinem valde ſummittunt, auriculas autem adeo traijciunt, vt digitum accipiant: vnde candida oſſa pendêre, & ſupra humeros fluctuare ſolent. Alio reijcienda videtur eorum cõfutatio, qui Americanos eſſe villoſos falſo ſunt opinati. Antequam autem Barbari à nobis diſcederent, duo ſenes qui auctoritate præſtabant, demonſtrãt, illa in regione maximam eſſe vim Braſilii optimi, cui & ſecando, & exportando ſuam operam pollicentur, reſq; ad victum neceſſarias: nihilq; prætermittunt, quo perſuadeant, vt manere vellemus. Præterea quum alio tendebamus, manendi ratio non erat: quod cum inimici eſſent, & multitudine vincerent, hoc conſilio inuitabant, vt ſi terram tenuiſſemus, more ſuo, vulneribus confectos deuorarent. At cum *Margaites* tormenta, & quicquid adeo naues noſtræ aduexerãt, valde eſſent admirati: neq; (maximis de cauſis, præcipue ne Gallorum periculo fieret, ſi forte illuc appellerẽt) in animo haberemus vim facere, ad ſuos qui expectabant in littore, veniam redeundi poſtulant. Itaq;, quoniam nullus eſt apud eos pecuniæ locus, cum rebus quas attulerant, hamos, induſia, cultellos, ſpecula, idq; genus quamplurima commutauimus, quæ quidem ſunt ad negotiandum apud Braſiliẽſes accommodatiſſima. Ad extremum vt quum nos adiêre Barbari, pudenda liberaliter oſtenderant, ita, quum exire, & in ſcapha ſedere vellent, induſia quæ à nobis accepiſſent, ad vmbilicum vſq; colligentes, atque ne macularent veriti, in natibus demonſtrandis nequaquam parci fuêre, mira

Farina ex radice, aliaque Barbarorum cibaria.

Primi Barbari ab auctore viſi, & deſcripti.

Aſtutia Barbarorũ ad decipiendos Gallos.

Pecunia Berbari carent.

Vrbanitas vere Barbara.

mira certe vrbanitas & digna quæ legatione fungatur. Nam etsi prouerbio feratur apud nos, pellem indusio esse chariorem: illi contra, excellenti erga nos magnificentia fortasse, nates aperiendo, pelle arbitrantur indusium esse præferendum.

Hoc in loco paululum immorati, quamuis noua illa cibaria primum aliena viderentur, necessitate coacti, tamen auide comedebamus. At postridie eius diei, qui Dominicus erat, sublatis anchoris, vela fecimus. Terram legentes viginti fere millibus passuum interpositis, obiectum habuimus Castellum Lusitanorum, quod illi Spiritum Sanctum, Barbari *Moab* appellant. Hi celoces nostras, myoparonemque adeo conspicati, quem suis ereptum esse facile coniecerunt, tormentis vtrimque ter aut quater displosis, quod extra iactum essemus, pilæ abierunt innoxiæ. *Spiritus Sanctus Castellum Lusitanorum.*

Igitur littoribus appropinquante cursu continuato, plagam præteruecti sumus quam *Tapemiry* appellant: hîc quà in continentem mare influit, paruæ sunt insulæ, quiq; has incolunt Barbari, vt mea quidem fert opinio, Gallorum socii fœderatique sunt. *Tapemiry.*

Vlterius paulo circiter gradus viginti, habitant *Paraibæ*, quorum in regione, quemadmodum præternauigando animaduerti, tumuli eminent in caminorum figuram abeuntes. *Paraiba.*

Cal. Mart. Breuia & Syrtes legimus, scopulis & lingulis intermixtas, quæ loca, ne illisæ naues pereant, maximopere nautæ solent effugere *Breuia & Syrtes.*

Ex aduerso Breuium planiciem sumus conspicati, amplitudine triginta miliarium: hanc incolunt *Ouetacates* homines adeo feri, vt neque pacem inter se colant, & cum finitimis omnibus aduenisque bellum gerant. Cùm vero ab hostibus premuntur (à quibus tamen nunquam iugum accepêre) mira pernicitate morti se eripiunt, qua & inter venandum feras ex ceruorum genere quodam assequuntur. Omnium Brasilienssium more, nudi penitus agunt, nihilo tamen secius ad nates vsque comam demittunt, contra quam reliquorum fert consuetudo, qui, vt paulo ante diximus, dicemusque postea fusius, cùm sinciput attondent, tum circa collum crinem resecant. Denique efferati *Ouetacates* illi, regiunculam inuicti habitantes cruda carne vescuntur in morem canum, luporumque, lingua etiam dissident à finitimis, vt inter Occidentalis Indiæ populos immanitate ac sæuitia insignes merito censendi esse videantur. Cæterum quod nullum cum Gallis, Hispanis, Lusitanisque commercium habeant, aliisque transmarinis, carent nostris omnino mercibus. Attamen, vt postea audiui à quodam interprete Neustrio, si eas finitimi cum *Ouetacatibus* communicare desiderant, hac vtuntur permutatione: *Margaias*, *Caraias*, aut *Tououpinambaultius* (quæ gentes sunt vicinæ) aliive Barbari, se ipsi *Ouetacati* non credentes, ostentant eminus falcem, cultellum, pectinemve, aut speculum, aut alia eiusmodi, nutuque conquirunt an permutationem velit facere. Tum si consentiat, vicissim plumas depromit, aut virides lapides, qui, vt demonstrauimus, labris includuntur, aut quædam non absimilia. Deinde locum designant ab hinc trecentis quadringentisve passibus: *Ouetacates.*

hic alter in lapidem ſtipitemve, quæ putat eſſe commutanda, reponens, longe abit. Nec moratus *Ouetacas* ad tollendum accedit quæ ille depoſuerat, eodemque in loco relinquendum, quæ ipſe oſtenderat. Fidem hactenus ſeruant, permutatione vero facta, cum alter eo rediit, vnde primo viſus eſt, violatis induciis magna contentione certatur, quis cuique permutatum eripiat Nec dubium eſt quin *Ouetacas*, venatici canis leuitate, primas ferat. Itaque noſtris hominibus, qui arthritide laborant, claudis, tardisq; ſunt pedibus, nequaquam cenſeo, ſi de conſeruandis mercibus cogitant, cum *Ouetacatibus* negotiationem inſtituendam eſſe. Cantabri tamen, quorum etiam lingua differt à ceteris, vtq; notum eſt, agilitate præſtant, optimeque ambulare videntur: cum duobus his rationibus cum *Ouetacatibus* comparandi ſunt, tum eos quis merito digniſſimos exiſtimet, qui vna diſcurrerent. Quin & annumerari poſſent, qui Palmarum flumen accolunt, quadam in regione Floridæ. Hi (vt memoriæ proditum eſt) ceruum aſſequi, totumque diem irrequieti ſolent currere. Præterea Gigantes ad flumen Platam (eodem auctore) tanta velocitate, vt fugientes capreas ſæpe manu retineant. Sed age dum relaxatis habenis, veredos bipedes illos dimittẽtes. Sed vt ſi libet, Euro citius euolent, interdum etiam vt eſt veriſimile nõ ſine graui lapſu, tribus in plagis Americæ (diſtantibus inter ſe tamen Platenſi præſertim & Florida plus tricies centenis paſſuum milibus) & in quarta Europæ, niue ſtipatius concidant, ad inſtitutum ſermonem reuertamur.

Hiſt. vniuerſ. Ind. lib. 2. cap. 46. & 84.

Ouetacatium tranſmiſſa regione, aliã in conſpectu ſtatim habuimus, quam *Maq-he* appellabant, incoliturque à Barbaris, quos tantum dicam, ob eas rationes, quæ modo explicatæ ſunt, minime in vtramque, vt aiunt, aurem dormire: cum ad incurſionem faciendam, paratiſſimos habeant finitimos. Hoc in littore, magna rupes in turris modum ſe attollit: quę ſole tacta lucet adeo & radiat, vt quibuſdam Smaragdi genus eſſe credatur. Idcirco à Gallis & Luſitanis hac præternauigantibus *Mag henſis* Smaragdi nomen habuit. Ferunt hanc rupem nauibus adiri non poſſe, quod ad libellam ſummæ aquæ ſcopuli eminentes, plus quatuor millibus paſſuum excurrant in pelagus: terra etiam negant vllam inueniri ſemitam, qua rupes aſcendatur.

Maq-he.

Rupes Smaragdus credita.

Paruæ ibi ſunt tres Inſulæ, *Mag-henſes* appellatæ, quarum ex aduerſo cum iactis anchoris noctem quieuiſſemus, poſtridie ſublatis dolonibus Frienſe Promontorium tenere contendebamus. Vento tamen reiecti, eo vnde mane profecti eſſemus, reuertimur: quo in loco ad Iouis diem in anchoris ſtetimus, parumq;, vt audietis, abfuimus à naufragio. Etenim poſtridie eius diei ad VI. Non. Mar. quo Bachanalia celebrantur ab hominibus male feriatis, ante ieiunium Quadrageſimæ, hora vndecima pomeridiana, cum primum acquieſceremus, adeo repente procella extitit, vt cum tempeſtatem ferre nõ poſſet funis anchorarius abrumperetur, nauis autem fluctuans, & vi vndarum littus petens eo delapſa ſit, vt cum aqua duabus vlnis & dimidia non eſſet altior (qua breuiore ne parua quidem nauis ſuſtineri poterat) nihil propius fuerit, quam vt in vado adhæreſceret. Tum gubernator iacta bolide, cum eo rem deueniſſe intelligeret, quanquam illi munus incumbebat, vt bono eſſemus animo iubere, bis aut ter excla-

Proximũ diſcrimen ex quo euaſimus.

exclamauit, Actum est, Actum est. Nautæ vero cùm diligentissime alteram iecissent anchoram, quæ, Deo fauente, substitit, ne in scopulos vnius ex Maghensibus insulis (profligata salute, si id quidem accidisset, quod mare commotius illisam nauem confregisset) deferremur impedimento fuére. Hoc periculo trium fere horarum spatio sumus defuncti, nec interea proderant nautica keleusmata, quæ commodiùs in alto vsurpantur, quam prope littora, vbi tempestates maxime sunt timendæ. Cùm autem, sedato mari, dies illuxisset, propterea quod, vt diximus, aqua dulci vtebamur vitiata, quidam ex nostris aquatum profecti in desertas *Maghenses* insulas, non modo terram ouis auibusque multigenis (& tamen ab iis, quæ sunt apud nos valde forma dissidentibus) constratam inuenére, sed quod non essent hominibus assueti, tam erant cicures, vt manu capi, fustibusque interfici sustinerent, ita vt à nostris aquatoribus in scapham constipatæ magna copia exportarentur. Ea de causa, cùm superiori nocte laboribus extrahenda, nautæ famem excitassent, aues illas promiscue comedêre. Die Iouis, quo *Maghenses* insulas reliquimus, vento vsi secundo, postridie quarta pomeridiana Frienſe Promontorium attigimus, qui portus est oræ totius, ob Gallorum nauigationes, nobilissimus. Hîc anchora iacta, tormentisque aduentu significato, centurio & nauis magister, cum aliquot militibus in terram egressi, obuios habuêre magna multitudine, Barbaros, ii vocabantur *Tououpinambaultij*, Gallorum socii atque fœderati. A quibus cùm accepti sumus comiter, tum quid ageret *Paycolas* (sic enim Villagagnonem appellabant) didicimus, quæ res nobis quidem longe accidit gratissima. Eodem in loco hamis retibusque pisces multos cepimus, complurium generum, & ab iis, qui in nostro mari degunt, valde forma dissimiles. In quibus maxime varium atque prodigiosum genus erat, quod ea de causa describam. Hornum magnitudine vitulum fere æquabat, rostro quinque pedes longo, lato sesquipede, vtrinque dentes acuti, tanquam setræ prominebant. Quum vero eductus in terram, rostrum adeo ingens, huc & illud vibraret, mutuo alter alterum appellans, admonebat, tibias vt remoueret. Ceterùm carne est durissima: vt enim essemus famelici, ea tamen, quatuor & viginti horas cocta, vesci nunquam potuimus. Hic etiam primum vidimus, non tantùm sublime volantes Psittacos, & gregatim, vt in Gallia cornices, columbæque: verum etiam vt ex illo tempore obseruaui, binos in aere sibi cohærentes, quemadmodum apud nos turtures solent. Cùm igitur sexaginta fere millia passuum itineris superessent, quamq; citissime fieri posset, contenderemus: ad Frienſe Promontorium, breuior quam erat in votis, mora facta est. Itaque eo die ipso sublatis vesperi dolonibus, tam prospere nauigatum, vt sequenti Dominico, Non. Mart. anno 1557. Oceanum sub dextra relinquentes, in sinum ingrederemur, à Barbaris *Ganabara* nuncupatum, à Lusitanis vero Rio de Ienero, hoc est, Fluuium Ianuarii, quod Cal. Ian. eum primo sinum adierant. Posteaquam honoris Villagagnonis causa, quingentùm fere passuum interuallo, tormenta displosimus, & nobis ille respondit (Castra enim fecerat in parua quadam huiusce sinus

Auium multitudo in Maghẽsibus insulis.

Frienſe Promontorium.

Tououpinambaultii cũ Gallis fœderati.

Prodigiosus piscis.

Agmen Psittacorũ volãtium.

Sinus Ganabara.

insula) anchoræ sunt in propinquo iactæ. Hæc igitur summa est eorum, quæ inter nauigandum in Brasiliam, tum passi sumus, tum vidimus.

Cap. VI.

Descriptio sinus Ganabaræ, qui & Geneurensis appellatur: Insulæ, Castellique Collignij, atque insularum adiacentium.

CVM sinus iste à Barbaris Ganabara dictus, eo tempore, quo illic agebamus, inter ceteros eius regionis portus, nauibus Gallicis notissimus fuerit: abs re non existimaui alienum, si peculiarem eius descriptionem hoc loco proponerem. Ille à Lusitanis Generensis appellatur, quod Cal. Ian. primo eum intrasse credatur, tribusq; viginti gradibus iacentem vltra Æquinoctialem lineam, sub Capricorni tropico. Cuius rei meminisse Lectorem cupio, vt Theueti agnoscat impudentiam. Is in libro vir. Illust. *Quoniambecum* laudans, ait, me, aut alium impostorem, hunc sinum ad tres & viginti gradus, prope polum Antarcticum collocasse, quum tamē nunquam aliter, quam hîc scripserim. Quæ alii de sinu isto scripserunt, prætermitto, eumq; quatuor & viginti passuum millibus patêre affirmo. In quibusdā vero locis in latitudinem crescere, donec 14. aut 16. conficiat. Et quamuis ii montes, quibus iungitur, non adeo sint excelsi, atq; ii sunt, quos Geneuensis lacus alluit, recte tamen cum eo comparari potest propter vicinitatem vndique terrarum.

Comparatio lacus Geneuēsis cum fluuio Genabara in Brasilia.

Ostium eius periculosum est, quia relicto mari trium Insularum incultarum oræ legendæ sunt: vnde magnū nauibus periculum imminet, ne scopulis allisæ penitus frangantur. Deinde præternauigandum est fretum, quod cùm trecentos in latitudinem passus non habeat, enascitur sinistrorsum è monte, ac rupe pyramidis formam imitante: quæ non modo est immensæ magnitudinis: verum etiam eminus artificio quodam elaborata videtur. Propter eius autem rotunditatem, & quod ingenti turri persimilis esset, hyperbolice à Gallis *le Pot de beurre* appellata fuerat. Paulo vlteriùs intra sinum ipsum rupes extat satis plana, quæ in circuitu patet circiter centum & viginti passus. Hæc à nobis *Le Ratier* dicebatur, quam Villagagno cùm primùm appulisset, imposita primùm supellectile, ac impedimentis, muniri posse sperabat: vi tamen vndarū inde pulsus est. Ea porro, quam incolebamus insula, duobus est passuum millibus vltrior: hæc (vt cōmemoraui) erat inculta ante Villagagnonis aduentum. In circuitu circiter passus mille cōplectitur, latitudinē sexies superante longitudine: scopulisq; ad libellam summæ aquæ extantibus cingitur, qua de causa naues citra tormenti iactum accedere non possunt: estque ideo natura munitissima, vt adiri ne nauigiolis quidem possit, nisi è portus latere ex aduerso ingredientis

Rupes vocata vas butyraceū. Muscipula.

Descriptio Insulæ & propugnaculi, in quo Villagagno habitabat.

dientis Oceani. Hæc si diligenter custodita fuisset, nec expugnari, nec intercipi potuisset, quemadmodum à reditu nostro fuit à Lusitanis occupata, eorum qui relicti essent culpa: ab vtraq; parte eminebat colliculus, cuius in fastigio tuguriolum Villagagno extruxerat: rupi vero quinquaginta, aut sexaginta pedes in altitudinem porrectæ, & ad insulæ cētrum sitæ, suum imposuit prætorium. Reliqua in planiciem redacta, domiciliis continebantur, quæ, annumerata omni Villagagnonis familia, octoginta circiter homines incolebant. Illa omnia si prætorium excipias, aliquot fabrilibus lignis ædificatum, & propugnacula qualicunque cæmento superinducta, parua erant tuguriola, prout Americani solent, lignis extructa rotundis, herbaq; contecta. Atq; hæc quidem pauca de artificio munitionis illius, quam Villagagno nuncupauit Collignium in Gallia erectum Antarctica. Id autem ab eo factum est, vt Gaspari Collignio Galliæ Thalassiarchæ gratularetur: neque immerito. Nunquam enim sine illius fauore, ac ope (vt antea commemoraui) cùm iter illud agere, tum vllam in Brasilia munitionem exædificare potuisset.

Vt igitur quæ restant de Ganabara sinu persequamur, sciendum est vltra propugnaculum decem fere millibus, pulcherrimam, fertilissimamq; insulam iacēre: ea cùm in circuitu duodecim passuum millibus pateret, Magnæ insulæ nomen à nobis sortita est. Quinetiam quod à Tououpinambaulsiis fœderatis incoleretur, eam frequenter petebamus, ad exportandam farinam, aliaque necessaria. *Magna insula.*

Sunt præterea in illo sinu maris multæ insulæ incultæ, in quibus præstantissima ostrea reperiuntur. Barbari quidem in littoribus se submergentes, manibus adferunt lapides ingētes exiguis ostreis (illi *Leripes* vocant) circumdatos, quæ sic petris adhærent, vt vix sint auellenda. Horum plenos lebetes coquebamus, & in quibusdam exiguas gemmas reperiebamus. *Leripes ostrea.*

Hic fluuius multorum piscium genere abundat, in primis mulis quam optimis, suibus marinis, & mediocribus aliis, quorum nonnullos, in capite De Piscibus, describam. Hic vero ingētes, ac monstrosas Balænas silentio prætereire nolo, quæ pinnis aquam superantibus, nobis ita fiebant obuiæ, vt tormentulis facile peterentur. Veruntamen istiusmodi globis eas valde lædi non existimo, tantum abest, vt interfici possint: eaque de causa recedebant à nobis innoxiæ, quod pelle sint durissima, crassaq; pinguedine. Harum vna, quatuor, & viginti à Castello miliaribus Frienſe promōtorium versus in vadis adhærescens, Oceanum repetere, quod eam aqua profundior defecerat, non potuit: ad quam tamen accedere ausus est nemo, antequam expiraret, quippe cum suis conatibus vicinam terram concuteret, & à quatuor millibus passuum exaudiretur. Postquam vero vitam exhalauit, multi ex Barbaris, & nostris frusta quædā carnium decisarum abstulerunt: reliquum autem eo in loco remansit. Eas vero carnes parui faciebamus, propter insipidum gustum: pinguedinem vero colliquabamus, vt oleo expresso ad lucernas vteremur. Lingua vero, quæ pars existimatur præstantissima, sale condita, fuit Thalassiarchæ in Galliam transmissa. *Balæna.* *Balæna in vadis.*

Fluuii dnl ees.

Duo sunt etiam flumina, quæ ad extremitatem sinus terra vndique circundata, cum eo coniunguntur. In iis ego aliquoties cum Gallis nauigaui, & multos Barbarorum vicos in vtroq; littore sitos inuisi. Hæc sunt quæ in hoc sinu præcipua cognoui, atque etiam arcis possessionem Gallis ereptam esse, tanto magis doleo, quanto hæc recte custodita, vt erat facillimum, tutum nobis perfugium, & Gallis commodissimam nauigandi occasionem præbere potuissent. Vltra quadraginta, aut sexaginta passuum millia Platam versus, & fretum Magellanicum, alter est ingens maris sinus, à Gallis Vasarum dictus, ad quem appellunt illuc qui nauigant, sicut & ad Frienſe Promontorium, quod & primùm tenuimus, cùm Brasiliam peteremus.

Cap. VII.

De ingenio, robore, statura, nuditate, ornamentis corporis virorum & feminarum Brasilienſium, apud quos annum fere ſum commoratus.

HActenus ea quæ in mari vidimus, dū Brasiliēsium regiones petiimus, descripsi: qualis denique sit Ganabara sinus demōstraui: Nunc antequam naui conscensa reditum in Galliam parem, vitæ genus, & alia hîc à nostris incognita, paucis describere volo.

Statura ac dispositio Barbarorum.

Vt autem ordine cuncta exequar, Barbari Americani, qui terram Brasilii incolunt, *Tououpinambaulsii* nominantur, quibuscum ego circiter annum familiariter sum versatus. Ii corpus nec prodigiosum, nec monstrosum habent, sed nostro, qui in Europa viuimus, persimile, quod ad staturā spectat. Sunt quidem fortiores, robustiores, saniores, & minus obnoxii morbis.

Ætas Barbarorum.

Pauci apud eos sunt claudi, pauci altero priuati oculo: deformes fere nulli: licet etiam centesimum ac vigesimum ætatis annum sæpe attingant (per lunas enim annos numerare norunt) pauci tamen canescunt. Id vero regionis illius temperiem indicat, quæ cum nullis frigoribus, aut pruinis torreatur, virides herbas, agros, & arbores semper habet: ipsi quoque molestiis, ac curis omnino vacui, iuuentutis in fonte labra rigasse videntur. Et quoniam fontes lutosos, & scaturigines pestilentes non adeunt, è quibus mala omnis generis oriuntur, quę nos ante tempus attenuant, macerant corpus, animum excruciant, deniq; perimunt: vtrumque nihil eorum ad illos pertinet, diffidentia, auaricia, litibus, inuidia, ambitione denique non laborant. Colore prorsus nigro non sunt, sed tamen ad nigredinem accedente, propter solis vehementiam, quemadmodum Hispanis, ac Prouincialibus vsuuenire videmus.

Barbari rerum mundanarū negligentes.

Nuditas Barbarorum in genere.

Ceterum viri, feminæ, infantes nudi prorsus incedunt, nec vllas corporis partes vnquam tegunt, nullo eius nuditatis pudore. Attamen villosi non sunt, vt qui-

vt quibusdam visum est, imo simulatque pili in corpore apparent, aut vnguibus, aut forcipibus paruulis, quas à Christianis accipiunt, euellunt: barbam ipsam, palpebras, supercilia eradicant, vnde lusci, toruoque aspectu fiunt. Idem legimus in insula Cumana vsurpari à Peruensibus. Caput quidem illi capillis vestitum habent, qui maribus ab ineunte ætate à vertice ad sinciput raduntur, vt monachorum coronam dicas: ad occiput vero comam nutriunt nostrorum more maiorum, quam, vbi ad collum vsque fluctuat, resecant. Hîc, ne (si fieri possit) aliquid à me prætermittatur, quod ad hanc tractationem pertineat: illud addam, esse nimirum in illis terris herbas quasdam duorum digitorum latitudine: hæ paululum incuruæ, in orbem & longitudinem excrescunt, veluti calamus, qui contegit spicam milij illius prægrandis, quod apud Gallos triticum Sarracenum nuncupatur. Vidi aliquando senes (non tamen omnes, nunquam adolescentes, multo minus pueros) qui duobus illius herbæ foliis acceptis, filoque xylino virilia contegerent, atque etiam fasciis, ac linteolis, quæ à nobis habebant, obuoluerent. Qua in re primo aspectu elucere videretur scintilla quædam naturalis verecundiæ, si modo id ea de causa facerent. Etsi enim id penitius nunquam sum scrutatus: nihilominus tamen arbitror id ab illis fieri tegendi alicuius morbi gratia, quo in senectute partes illæ conflictantur.

In eos qui Barbaros villosos esse putant. Hist. gen. Ind. lib. 2. cap. 79.

Quare senes Ameri cani interdum virilia tegant.

Hoc insuper de more habent, vt ab infantia puerulis omnibus labium inferius pertundant, eoque in foramine os quoddam perpolitum, ac instar eboris candidum inseratur, minimarum figura pyramidum, quæ supra mensam in quincuncem ordinatæ, verticillo petuntur. Pars fastigiata pollice vno, duobusve digitis extrinsecus porrecta, inter gingiuas, & labium retinaculo adhæret: idque pro arbitrio auferunt, reponuntque. Os vero illud fastigiatum, ac candidum, in adolescentia tantum gestant. Cùm vero ad grandiorem ætatem peruenêre, cumque lingua sua *Conomi-ouassou* vocari incipiunt, (quod grandem, aut crassum adolescentem sonat) foramini labiorũ inserunt lapillum viridẽ, ex genere pseudosmaragdi, qui similiter obice quodã intrinsecus retentus, extrinsecus apparet, capitati argentei rotũditate, ac latitudine, crassitudine aũt duplici. Atq; etiã nõnulli reperiuntur, qui digiti longitudine gestent, eumque teretem. Cuius postremi generis vnus à me in Galliam allatus est. His lapidibus interdum sublatis, Tououpinambaultii, linguam foras per rimam illam labiorum, animi gratia egerunt, ita vt gemini oris effigiem spectantibus præbeant. Vtrum vero spectaculum istiusmodi placeat, an deformes admodũ hac ratione fiant, facile est iudicatu. Alios insuper vidi, qui lapillos eiusmodi virides in labiis gestare non contenti, vtrisque malis eundem ad vsum perforatis, includebant.

Labiũ perforatũ, & eius perforationis ratio.

Lapilli virides labiis inserti.

Male perforata ad lapillos inferendos.

Quod ad illorum nasos attinet, cum apud nos obstetrices soleant ab ipso puerorum ortu, vt formosiores ac productiores efficiant, digitis extendere: cõtrarium prorsus institutum apud Americanos nostros obtinuit. Puerorum enim pulchritudinem nasi depressione metiuntur. Itaque simulac ex vtero

Hist. vniuer. Ind. lib. 4. cap. 108.

matris prodiêre, pollice nasus eis deprimitur, perinde atque catellis in Gallia quibusdam fieri solet. A quibus longe illi dissident, qui quodam in Peruani regni tractu, feruntur tanto esse naso præditi, vt ex eo smaragdi, cyanii, aliiq; lapilluli, cùm candidi, tum rubri, filo aureo suspendantur.

Barbari nigro colore infecti, & variis coloribus picti.

Nostri præterea Brasilienses compluribus pigmentis & coloribus sibi corpus variegant: inprimis vero crura, ac tibias adeo inficiunt atro colore, ex succo fructus cuiusdam ab illis *Genipat* dicti, vt eminus animaduersa, femoralibus sacerdotalitiis induti esse videantur. Ea porro nigredo expressa ex illo *Genipat* fructu, ita illorum cuti adhæresc it, vt decem aut quindecim dieb. elui nequeat, quamuis se frequenter abluant.

Menisci ex ossibus candidis.

Adhæc menisc os etiam habent octo digitis longiores, ex ossibus apprime læuatis, ac instar alabastri candidis (quæ *Yaci* appellant) mutuato à Luna nomine, quam ita vocant: hos funiculo xylino ad pectus è collo appensos demittunt.

Similiter frustula complura testæ prægrandis lapide quodam diu multumque attrita perpoliunt. Rotunda deinde, ac instar denarii tenuia efficiunt, vmbilico pertusa, filoque xylino traiecta, pro torquibus collo inserunt (hæc *Bou-re* ipsorum lingua vocantur) vt apud nos catenulæ solent aureæ. Id porro, quod à multis buccinum appellatur, esse crediderim, ex quo pleraſq; mulieres, zonas apud nos gestare videmus: cuius & quidem præstantissimi, plusquam tres vlnas habebam, cũ in Galliam appulissem. Barbari præterea torques (quos ab illis *Bou-re* dici, antea commemorauimus) conficiunt ex quodam genere ligni nigri, ac solidi, cuiusmodi sycomorum esse Matthiolus testatur, quod ad eam rem valde accommodatum est: quoniam ad grauitatem, ac splendorem gagatis accedit. Maximam præterea vulgatarum gallinarum copiam habent Americani: quarum progeniem à Lusitanis acceperunt. Albis sæpenumero plumas detrahunt, ac ferramentis quæ nunc habent: antea vero cum illis carerent, lapidibus peracutis molliores plumulas minutatim cõcidebant. Illis aquæ feruidæ, ac bullienti impositis, ac rubro coloris brasilico tinctis: postquam se gummi quodam ad id accommodato, illeuerunt, contegunt, atq; ornant corpus, brachia, tibias, variisque depingunt coloribus: ita vt instar pipionis, aliarumve auium recens exclusarum, lanuginem quandam habere videantur. Vnde verisimile est, vt, cùm quidam nostrates in eas terras peruenissent, eosque ita initio ornatos prospexissent, nihil penitius de eis perscrutati, hunc rumorem sparserint, Barbaros scilicet prorsus esse villosos. Res tamen longe secus sese habet, vt qui tales natura non existant. Proinde rumor ille ex rei ignoratione manauit, cui deinde nimium leuiter fides adhibita est. Quidam etiam memoriæ prodidit Cumanos sese vngere solitos gummi quodam, vnguentove glutinoso, ac deinde se plumis variorum colorum conuestire.

Bou-re torques.

Barbari plumis ornati credi-ti sunt villosi.

Hist. gen. Ind. lib. 2. cap. 79.

Ornatus vero capitis *Tououpinamkiorum* nostrorum hæc est ratio: præter sincipitis abrasionem in coronæ monasticæ formam, crinesque occipitis, quos ad collum summitti diximus, solent insuper auium plumas, rosei, rubei, cuiusuis denique coloris aptissime compositas colligare, easque ad frontalium vsum adhi-

Frontalia ex plumis contexta.

adhibere. Hæc non male galericula referunt non ita pridem à nobilioribus feminis nostratibus vsurpata : quæ proinde à Barbaris nostris accepisse non immerito dicantur. Frontale autem istud vernacula lingua est *Yempenambi.*

Inaurium quoque ex ossibus albissimis apud eos magnus est vsus, ossibus illis non absimilium, quæ perforatis suis labiis adolescentes imponere diximus. Apud eos auis est *Toucan* nomine, atra toto corpore, ceu coruus, circa ingluuiem plumis tenuissimis, fuluo colore, torque miniato ab imo circundatis. Partis istius pellem detrahunt, detractam siccant, (auis nomen retinet) siccatam vtrique genæ applicant cera agglutinatam, quam *Trayetic* nuncupant. Quibus ita aptatis, dicas vmbones lupatarios ex ære, inauratos ab illis gestari. *Inaures.*

Præterea si ad bellum sese accingant, aut pro more (de quo alibi) & solenni pompa captiuum deuorandum sint mactaturi, vt ad ornatum & elegantiam nihil desit, vestes induunt, pileos aptant, armillas brachiis imponunt ex plumis viridis, rubei, cærulei, & cuiuscunque alius coloris compactas, eximiæ pulchritudinis. Quibus artificiosissime aptatis & intersertis atque adeo calamo tenui arundineo filoque xylino admodum concinne compactis & connexis, vt vix vllum credam in Gallia esse phrygionem, qui maiori industria plumas illas tractare & aptare possit. Dicas vestes hac ratione contextas è villoso serico confectas esse. Eundem ornatum ligneis suis clauis adhibent, quibus ad hūc modum ornatis elegantius dici nihil potest.

Ornamentorum postremū genus est, quod Struthiocamelorum pennis leucophæi coloris, quas ab accolis accipiunt (ex quo licet colligere grandissimas illas aues in regionibus illis versari, quas tamen illic me non vidisse ingenue fateor) hoc modo conficiunt: caules ordine ab vna parte disponunt, plumæ ab altera eminent, atque in orbem circumflectuntur, in modum conopei vel rosæ. Itaque fit pennarum fasciculus, quem sua lingua *Araroye* appellant. Hunc tergo imponunt, filoque xylino alligant, caulibus cutem eorum contingentibus. Quo cùm sunt ornati, caueam pullis includendis tergo impositam gestare videntur. Fusius alibi à nobis dicetur, eos qui bellicosissimi volunt haberi, quo fortitudinem suam palam faciant, multosq; à se interfectos hostes esse demonstrent, captiuos denique vorandos multos mactasse iactent, pectus, lacertos & femora incidere, incisuras vero illas atro quodam puluere inficere, quo ad mortem vsque earum vestigia conseruantur : itaque aspicientibus thoraces & femoralia Heluetico more incisa repræsentant. *Pennarū fasciculus.* *Barbarorum incisure.*

Compotationibus autem seu *Caouinationibus* & saltationibus illis si sit indulgendum, in quibus certe vt plurimùm occupātur, quo magis animum excitent, præter horrendos clamores & eiulatus, quos emittere cōsueuere, fructus colligunt, corticis duri satis, echinum forma & magnitudine referentes, cuius exsiccati nucleum auellunt, atque in eius locum lapillos immittunt : huius generis multos filo attexunt, tibiisque apponunt: non minorem concitati strepitum edunt, ac testæ limacum, si eo aptarentur modo, quin à saltatoriis crepi- *Crepitacula e fructibus.*

taculis non longe absunt. Quæ quidem cupidissime exoptant Barbari cùm ad eos comportantur.

Fert insuper ea regio arborem, cuius fructus Struthiocameli ouum crassitie adæquat, formaq; refert. Hunc perforatum (eo quo à puerulis nuces apud nos perforãtur modo) lapillisq; aut milii crassioris (de quo suo loco) granis immissis, baculoq; sesquipedali traiecto, instrumentum *Maraca* nomine fabricãt. Strepitum edit ingentem, adeo vt suillas vesicas pisis plenas superet: quo fit vt à Barbaris nusquam non manu gestetur. Quæ sit Barbarorum de isto *Maraca* atque eius strepitu opinio, præsertim cum plumis egregie ornatum, certoq; destinatum vsui fuerit, tum à nobis dicetur, cùm de eorum religione agemus. Hactenus de natura, vestitu, & ornatu quo *Tououpinambaulsij* nostri vti consueuere, paucis dictum esto. Veruntamen appendicis vice addam, crispatũ pannum, rubri, viridis, flauiq; coloris à nobis magna copia aduectum fuisse, ex eo vestes omnis generis conficiebamus: quas deinde permutatione facta cum cibariis, cercopithecis, psittacis, brasilio, gossypio, pipere Indico, aliisq; id genus, quæ à mercatoribus asportari solent, Barbaris dabamus. At pleriq; nuda corporis parte reliqua, laxa & vndantia femoralia solum induebant: alii contra, femoralibus contemptis, tunicam nates pertingentem induebant. Mox autem emensis aliquot passibus, & in seipsos oculis identidem conuersis, non sine nostrorum risu & cachinnis, exutas illas vestes domi reponebant, quoad rursus eas induere in animum inducerent. De indusiis quoq; & pileis idem iudicium.

Maraca instrumentum.

Barbariex parte nudi, ex parte vestiti.

Epilog. 1. Quæ de externo corporis habitu cùm virorum tum puerorum dicenda fuerunt, satis fuse persecuti nobis videmur. Itaq; si ex hac nostra descriptione Barbarum animo sibi repræsentare quis cupiat: in primis nudum virum imaginetur, cuius membra apte & concinne fuerint composita, pili euulsi, capilli ad sinciput abrasi, labia, genæq; perforatæ, quibus ossa præacuta aut virides lapilli fuerint inserti, auriculæ in auribus traiectæ, corpus variis fucatum coloribus, femora & tibiæ atro illo fuco è *Genipat* infectæ, collũ torque ex minutis cochleæ *vignol* frustulis ornatum: talem certe habebis, qualem in ea regione conspeximus.

Epilog. 2. Iam vero si alia forma Barbarum animo informare placet, ridiculo illo amictu detracto, gummi viscoso vniuersum corpus erit perlinendum, deinde plumæ minutim concisæ superinijciendæ. Hac vero artificiali lanugine indutus vbi fuerit, quam lepidus sit futurus, non necesse est dicere.

Descriptio 3. Deinde siue naturalem retineat colorem, seu variis coloribus aut plumis fucatus fuerit, vestes illas, pileos, armillas plumaceas quas descripsimus adhibeto. Tum maxime ornatum esse constabit.

Descriptio 4. At si vestes illas crispati panni admouere visum fuerit eisq; (quemadmodum facere eos demonstrauimus) alia ex parte nudis tunicam imposueris, cuius altera manica sit luteo, altera viridi colore, ad certissimas morionis notas perparum deerit. Deniq; instrumentum *Maraca* his adiungere si lubet; pennarumq; fasciculum *Araroye* tergo aptatum, crepitacula quoq; ex fructibus tibiis alligata, eam referet formam quam saltaturus aut compotaturus obtinet.

Barbarorum inter saltandum & potandũ ornatus.

Reliquam

Reliquam Barbarorum in ornandis corporibus industriã, iuxta integram quam ante edidimus descriptionem, vix multi exprimerent typi, qui etiam nisi adhibitis coloribus rem totam commode haud repręsentarent: veruntamen præter ea quæ iam ante commemorauimus, cùm ad arma & prœlia eorũ ventum fuerit, toto corpore incisos, clauis ligneis instructos truculento aspectu homines dabo. Attamen hos in præsentia omittamus, ornatuq; suo & voluptatibus (quibus non imperite indulgent) frui sinamus. Cultus vero feminarum, quas illi *Quoniam*, & quibusdam in locis, ex quo commercium cum Lusitanis habent, *Maria* nominant, quanto sit præstantior dispiciamus.

Americanæ feminæ nudæ incedunt.

Nuditas in primis, sicut initio huius capitis monuimus, cum viris illis est communis, pilos quoq; consimiliter omnes euellunt, ne palpebris quidem & superciliis exceptis. Ad comam quod attinet, ab illis differunt: viri enim, vti dictum est, ad sinciput abradunt, ad occiput vero demittunt: feminæ contra non modo alunt, sed etiam more nostratium frequenter pectere & abluere solent. Quinetiam xylina vitta rubro colore infecta cõstringere & complicare illis est familiare. Passis tamen & oberrantibus capillis vt plurimùm incedunt, quippe iis circa humeros circumfluentibus & volitantibus delectantur.

Indures monstrosæ.

Alterum quoque discrimen in eo positum est, quod perinde vt viri, labia non perforant; ac proinde gemmis siue lapillis faciem non exornant. Auriculas tamen adeo trahunt, vt detractis inauribus digitum capiant: inaures istæ ex prægrandi illa cochlea *vignol*, candore & longitudine candelam mediocrem adæquant: quo fit vt humeros, atq; adeo pectus ipsum pertingentes, si eminus conspiciantur, vestigatoris canis pendulas aures referant.

Mira Americ. feminar. fucandarum ratio.

Faciei vero hunc adhibent cultum. Accersita ad hoc ministerium socia vel vicina, circulum penicillo in media gena delineat, in cochleæ vero formam fucum cæruleum, flauũ, rubrum tantisper circumducit, dum vniuersam faciem coloribus illis distinxerit ac variarit: quinetiam palpebrarum ac superciliorum locum (quod feminas parum pudicas in Gallia factitare audiò) penicillo oblinit.

Armillæ prægrãdes ex compluribus ossium frustulis compositæ.

Armillas etiam ex compluribus candidissimis ossium frustulis in squamæ modum incisis contexunt: ea tamen adeo apte & concinne cera gummi permixta iungunt, vt nihil supra. Hæ longitudinem palmi obtinent: ac non male brachiale illud referunt, quo folliculo pellendo vtuntur apud nos. Torques quoque candidissimos, quos *Bouere* nuncupant, gestare illis est familiare: collo tamen non appendunt, qui mos est virorum, sed iis in armillarum modum brachia inuoluunt. Hunc in vsum vitreos globulos flaui, cærulei, viridisq; coloris, quos filo traiectos habebamus, summe exoptabãt, *Mauroubi* appellãt. Hos, siue ad earum pagos accederemus, siue ipsæ castellum nostrum adirent, vt à nobis extorquerent, oblatis fructibus aut aliis quibusdam, crebro blandissimis his verbis vrgebant, *Mair, deagatorem, amabé Mauroubi*, hoc est, Galle, bonus es, da mihi armillas ex vitreis globulis. Eadem prorsus ratione pectines, quos *Guap* aut *Kuap* vocant, specula quoque *Aroua*, reliquasque merces, quibus delectãtur, flagitabant.

Certum feminarum Amer. de vestib. reiiciendis consilium.

Mirum vero mihi præ ceteris hoc videbatur, quod licet corpus, brachia, femora, tibiasque variis coloribus non ita frequenter distinguant, nec plumarum ornamentis vtantur, vestes tamen ex crispato panno, à nobis sæpius vna cum induſiis oblatas, vt induerent nunquam impetrauimus. Etenim in ea pertinacia permanebant, à qua nondum demotas esse existimo. Excusationem ex receptа ab omnibus accolis consuetudine captabant.

Barbararum fem. de crebra ablutione cõsuetudo.

Solere omnes ad obuia quæuis flumina & fontes subsidere, vt hausta manibus aqua, caput aspergant: contingere nonnunquam, vt (anatum more) vno die decies immergantur: vestes si toties sint exuendæ, molestissimum fore. Præclaram certe & speciosam causam! Atqui quam necesse erat admittere, quippe cum illis disceptando nihil promouebamus. Adeo autem nuditas est illis cordi, vt non modo *Tououpinambaultiorum* feminæ liberæ, quæ in continente versabantur, vestes omnes pertinaciter reiicerent, sed etiam captiuæ pretio à nobis emptæ, quibus pro mancipiis ad castellum nostrum muniendum vtebamur, cohiberi non poterant, quin animi gratia noctu, induſiis, reliquisque panniculamentis depositis ante somnum per insulam nudæ oberrarent. Denique si penes eas accipiendarum aut reijciendarum vestium fuisset potestas, à nobis vero ad eas induendas flagris adactæ non fuissent, æstum solis perferre, lacertosque & humeros, lapidibus & humo comportandis lædere maluissent.

Captiua femina mirum in modum nuditate delectatur.

Hæc de ornamentis, armillis, reliquoq; Americanarum feminarum mundo paucis fuere dicenda. Itaq; nullo addito epilogo, prout cuique visum fuerit, animo concipiendas relinquo.

Quis sit infantium ab vtero matris ornatus, tum à me dicetur, cùm de Barbarorum coniugiis agemus. Hic locus postulat, vt aliquid de maiusculis, hoc est, tertium aut quartum annum excedentibus, quos vulgo *Canomi-miri* nuncupant, dicamus. His certe non parum delectabamur: siquidem, præ nostratibus puerulis, corpore præpingui, osse candido labio inserto, circumtonsis capillis, corpore nonnunquam depicto, nobis ad pagum accedentibus, gregatim choreas agitantes obuiam veniebant. Vt autem aliquid præmii à nobis referrent, sæpius blanda ista verba repetebant, *Coutouassat*, *amabé pinda*, hoc est, Socie da mihi hamos. hos si quando à nobis impetrabant (quod non raro contingebat) hamosq; decem vel duodecim minores arenæ aut pulueri imponebamus, tum illi confestim exultare, & humi fusi terram instar cuniculorum radebant. Quæ res non minimæ erat voluptatis.

Canomi-miri pueruli.

Denique quamuis Barbaros cuiusuis ætatis per annum integrum, quo apud eos vixi, sollicite admodum sim cõtemplatus, adeo vt idea quædam etiamnum animo meo inhæreat: fateor tamen ob varios gestus à nostris prorsus alienos, literis eos picturave exacte referre difficillimum esse. Si quis igitur plenam voluptatem ex illis capere cupit, vt ipsam Americam adeat auctor fuerim. At vero, dices, non vnius est iter diei. Id quidem ego confirmo: ac proinde nonnisi caute suscipiendum esse suadeo. De illorum casis, supellectile, cubandi ratione, aliisque non paucis, prout res tulerit, posthac dicturi sumus. Priusquam autem huic capiti finis imponatur, in eos aliquid dicẽdum videtur, qui aut opinantur

Barbari cur exacte exprimi nõ possint.

nantur tacite, aut etiam scriptis mandarunt commercium illud adeo frequens cum Barbaris nudis, ac præsertim cum feminis, ad lasciuiam & libidinem prouocare: dico igitur, quamuis in speciem nuditas illa cõcupiscentię esca non immerito censeatur, tamẽ, vt rẽs ipsa comprobauit, inculta illa nuditate certũ est, multo minùs opinione viros ad libidinem pellici. Itaq; ausim asseuerare splendidum illũ cultum, fucos, suppositicias comas, capillos calamistratos, ampla illa & tanto artificio complicata, amictoria pretiosa, mammillaria, laciniatas & vndantes vestes, ceteraq; eiusmodi, quibus feminæ nostrates tam sedulo formam mentiuntur, plura incommoda & mala parere, quam faciat Barbararum nuditas, tametsi forma ab illis non vincantur. Ita vt si pluribus seruato decoro hæc persequi liceret, efficacissimas huic sententiæ meæ subiicerem rationes, refutatis omnibus argumentis, quæ in contrariam partem afferri possint. Ac ne diutius immorer, eorum testimonium hîc appello, qui mecum in Brasiliam nauigarunt, quiq; vtrasq; conspexerunt. Hæc tamen ita accipi nolim, ac si nuditas illa mihi vllo modo contra Scripturæ auctoritatem probaretur. Testatur enim, Adam & Euam, post peccatum, agnita nuditate, pudore suffusos fuisse. Eorum etiam detestor hæresim qui violata naturæ lege, non satis hac in parte à miseris nostris Americanis seruata, morem illum turpissimum inuehere moliti sunt.

America narũ nuditas cultu nostrarum feminarũ minus noxia.

De Barbarorum nuditate quid sentiat auctor.

Sed quæ de Barbaris istis à me dicta sunt, eo certe tendunt vt constet, nos nihilo minùs culpandos esse, qui istis damnatis quod abiecto pudore nudi incedant, in aliud extremum peccamus, cultu nimirum nostro nimio. Atq; vtinam nostrûm quisq; modesto cultu, habita necessitatis & honesti ratione potius quam fastus & vanitatis, vtatur.

Cap. VIII.

De crassis radicibus, & crasso milio, ex quibus Barbari farinam conficiunt, qua in panis vtuntur locum: deque eorum potione quam Caou-in *appellant.*

QVandoquidem externum ornatum habitumq; Barbarorum superiori capite accepimus, à recto ordine alienum non videtur, si de eorum cibariis hoc loco differamus. Hoc autem in primis est notandũ, licet frumentum nec habeant, nec serant, vitesque minime colant, nihilominus tamen (quod experientia non semel sum edoctus) laute admodum eos viuere quantumuis pane & vino carentes.

Sine pane & vino laute viuunt Barbari.

Duorum generum radices habent, quibus *Aypi* & *Maniot* nomina indidere: hęc inter tres quatuorve menses adeo crescunt, vt sint longitudine sesquipedali, femoris crassitudine. Erutas feminæ (neque enim circa isthæc occupantur viri) igne exsiccatas, *Boucano* nimirum impositas, nonnunquam etiam recentes, acutis silicibus posti infixis atterunt, prout caseum & odoratas nuces conterere solemus, farinamq; candidissimam ex iis conficiunt. Tum vero cru-

Aypi & Maniot radices.

da illa farina, atque adeo succus albus, de quo mox, qui ab ea exprimitur, recentis & liquidi amyli triticei, aqua diu madefacti, saporem prorsus refert. Adeo vt cùm post meum in Galliam reditum alicubi me præsente fieret, odor ille memoriam refricarit eius quo Barbarorum casæ, tantisper dum ex radicibus farina conficitur, perfundi solent.

Ad farinæ istius apparatum feminæ Brasilienses, vasa fictilia prægrandia, vtpote quæ singula capiant modia, satis cómode effingunt. Quibus ad ignem positis farinam immittunt, continuoq; dum coquitur, dissectæ cucurbitæ altera parte, qua pultarii loco vtuntur, permouent. Cocta tragematis minoris formam habet.

Ouy-entã durior farina. *Ouy-pou mollior farina.*

Duplex istius farinæ genus ab illis conficitur: alia enim percocta est & dura, *Ouy-entan* appellant, quam in militiam profecturi secum ferunt, quod diutius conseruetur: alia vero minùs est cocta & mollior, *Ouy-pou* nominant: hęc priore est eo præstantior, quod dum recens ori admouetur ac manditur, panis candidi medullæ saporem refert. Prior vero ille sapor, de quo egi, inter coquendum, in gratiorem & suauiorem mutatur.

Farina ex radicibus ad panem conficiendum minus apta.

Quamuis autem hæ farinæ, præsertim recentes saporis sint optimi, summam alendi habeant facultatem, ac facilis earum sit concoctio, nihilominùs tamen pani conficiendo (vt ipse sum expertus) nullo modo sunt aptæ. Massa quidem conficitur, quæ non dissimili à triticea modo intumescit, specieque est optima, ac instar similaceæ candida: inter coquendum tamen adeo exsiccatur & aduritur crusta, vt pane scisso fractove interior pars sicca, & ad pristinam farinæ formam redacta reperiatur. Quibus adducor vt credam eum qui primus retulit (cùm non satis diligenter quod à me dictum est perpendisset) eos qui viginti duobus aut tribus gradibus vltra Æquatorem porrecti sunt (quos *Tououpinambaultios* esse plane constat) panem ex lignis attritis confecto vesci solitos, quod de radicibus istis, de quibus agimus, est intelligendum, hallucinatum fuisse.

Hist. gen. Ind. lib. 2. cap. 92.

Mingant pulmẽtum & radicũ farina.

Vtraque vero farina pulmento cõficiendo, quod à Barbaris *Mingant* nuncupatur, est accommodata, præsertim si pingui quodam iure diluatur: tunc enim orizam refert, atq; eo condita modo optimi est saporis.

Cęterum *Tououpinambaultij* nostri cùm viri tum mulieres, nec non ipsi pueruli ab ineunte ætate huiusmodi farinam siccam panis vice edere consueuerunt. Cui rei adeo apti frequenti vsu sunt facti, vt summis digitis è figulinis vasis desumptam certa manu, ne minima quidem excepta mica, eminùs in os conijciant. Hunc morem imitari aliquoties tentauimus, at farina illa vultum inspergebamus, in hoc nimirum negotio minùs exercitati, ac proinde, nisi mimicos moriones referre volebamus, cochlearibus vti necesse erat.

Barbari peritissime farinam in os coniiciunt. Galli ad farinam in os iniiciendã inepti.

Porro radices illæ *Aypi* & *Maniot* interdum recentes frustatim concidũntur, ex quarum farina, humida quidem illa, pilæ amplæ à mulieribus compinguntur, è quibus intra manus compressis succum, lactis instar, candidum ac liquidum exprimunt. Eum vasis figulinis exceptum soli exponunt, cuius calore

Succus ex humida radice expressus esculentus.

ad

ad modum lactis coagulatur. Edendus vero in patellis testaceis infunditur, ac deinde, prout solemus oua frigere, excoquitur.

Præterea radix *Aypi* non modo ex farinæ vsu probatur, sed etiam sub cinere cocta vtiliter comeditur: quippe & teneraſcit, & diffinditur, castaneæque in prunis coctæ, cuius saporem refert, est persimilis: ac proinde ita parata edulis est maxime. At radicis, quæ *Maniot* dicitur, longe alia est ratio: nisi enim in farinam redacta erit atque percocta, periculosissime editur. *Radix sub cinere cocta.*

Vtriusq; caulis, qui forma inter se sunt persimiles, Iuniperi humilis magnitudinem æquat: foliisq; Pæoniæ similitudine. Quod vero in hisce Brasilicis radicibus, *Aypi* & *Maniot* maxime est admirãdum, totum in copia positum est, earum rami qui calamos cannabinos fragilitate adæquant, quanta copia perfringi, ac in terram qua altissime defigi possunt, nulla adhibita alia cultura, bimestri aut trimestri spatio radicum copiam gignunt. *Qua sit radicum istarum caulis & foliorũ forma. Mira ratio radices illas propagandi.*

Mulieres quoque amplum illud milium, de quo dictum est, quodque vulgo à nobis triticum Sarracenum, à Barbaris *Auati* dicitur, præacuto baculo in terram defixo serunt: ex eo item farina ab illis conficitur, quam eodem prorsus modo coquunt, & comedunt quo superiorem diximus. At vero crediderim (contra quam à me dictum fuerat prima huiusce historiæ editione. duo enim distinguebam, quæ vbi penitius perspexi, vnum idemq; esse iam comperio) hoc *Auati* nostrorum Brasilienſium idem esse cum eo quod Indorum Historiographus *Mais* nominat, quod, vti ipse testatur, Indis frumenti vsum præbet. Illud his verbis describit: *Auati, milium amplum.*

Harundo *Mais*, inquit, in hominis altitudinem, ac nonnunquam ampliùs adolescit, satis crassa est, foliis palustrium arundinum persimilis, spica nuci pinastri simili, grano amplo, nec rotundo, nec quadrato, nec lõgitudine cum nostro tritico comparanda, à semente mẽsibus tribus metitur: imo irriguis locis XLV. diebus. Ex vno grano 100. 200. 300. 400. 500. nonnunquam etiam 600. gignũtur. His abunde docetur quæ sit illius regionis fertilitas, quam nunc Hispani occupant. Quidam scriptis mandauit adeo fertile esse in Oriẽtali India solum, vt frumentum, hordeum, milium deniq; ad cubitos quindecim adolescat. Hæc sunt, quæ panis vicem apud Americos supplere animaduerti. *Mais, Peruanũ triticum. Hist. gen. Ind. lib. 5. cap. 21. Calcondilus de bello Turc. lib. 3 cap. 24.*

Hispani ac Lusitani, qui sedes in illis terris fixerunt, magna frumenti ac vini copia abundant, ex quo apparet Brasilienſium oram horum esse maxime feracem. Quod autem iis rebus Barbari carent, ipsorum inscitiæ tribuendum esse. Nos vero frumentum & vinearum palmites eo comportauimus, expertique sumus vtrumque illic optime prouenire posse, si modo agri eo labore quo apud nos colerentur. Vitis enim à nobis plantatæ rami fluxerunt, maximo feracissimi soli argumẽto. Quod ad fructus attinet, primo anno racemi nati sunt acidi, qui non modo non matureſcerent, sed etiam in dies indureſcerent At vero quantum à peritis vinitoribus non ita pridem edoctus sum, constat nouelleta primo & secundo anno labrusças nullius pretii plerumque producere. At verisimile est Gallos, si vitem illam colere perrexerunt, optimas ex ea vuas collegisse. *Americanum solũ tritico & vino accõmodatum.*

Frumentum vero ſecale à nobis ſata folia quidem emiſerunt, inque ſtipulam ſunt faſtigiata, ac ſpem fecerunt, in ſpicis nulla grana extiterunt. Hordeum grana permulta produxit, & ad iuſtam maturitatem peruenit: vnde credibile eſt illud ſolum nimium celeriter extruſiſſe frumentum, & ſecalem, quæ diutius in terra foueri expetunt, quam hordeum, ita vt nec florere, nec grana proferre potuerint. Eam ob cauſam, quemadmodum in Gallia agros, vt ſint fertiliores, ſtercoramus, contra illam terram aſſiduo cultu, ac verſatione defatigandã eſſe arbitror, vt eo modo ferendis frugibus ſit aptior.

America num ſolum ob pinguedinem frumento noſtro ferendo ineptum.

Atq; hoc obiter dictum ſit, vt iis ſatisfiat, qui curioſius inquirunt, an apud Braſilienſes frumentum ac vinum prouenire poſſint, ſi modo excolantur.

Vt autem eo redeam vnde digreſſus ſum, priuſquã de carnibus, fructibus, piſcibus, & aliis Barbarorum cibis, noſtris prorſus abſimilibus, loquar, vt meliùs quæ dicenda propoſui diſtinguam, quæ ſit ipſorum potuo, quaque conficiatur ratione, ediſſeram.

Hîc

Hic primo notandum est, viros, vt in paranda farina operam non ponunt, sed curam illam mulieribus relinquunt, illud idem hoc in negotio illis vsuenire. Quin à conficienda potione multo religiosius cauēt, præterquam quod radices, *Aypi* & *Maniot*, eo modo quo diximus, paratæ, præcipuum ipsis cibum subministrent, potionem quoque ex illis hac ratione conficiunt. Eas in primis postquam minutatim conciderunt, quomodo hîc rapas ollæ iniiciendas, solent, inque vasis luteis sufferuefaciunt, quoad mollescant, emollitas ab igne remouent, ac deferuescere sinunt. His ita expeditis, earum pleræque circa ingentia illa vasa sedentes frusta illa mollita mandendo comminuunt, deinde singula manu ab ore excipientes in aliud vas igni impositum deijciunt, vt ibi rursus ferueant: baculo autem continuo agitant, donec satis ferbuisse iudicent: tum secundo à flammis ablatum in alia vasa figulina, quorum singula cadum minorem Burgundium æquant, minime colatum reponunt: vbi vero rursus ferbuerit, despumatumque fuerit, vasa illa operiunt, quoad, eo quo dicemus modo, ebibant. Vasa porro illa, de quibus vltimo loco dixi, figuram earum cuparum imitantur, quibus ad lixiuium passim vtuntur Borbonii, & Auerni, ore tamen aliquanto angustiore.

Brasil. femina potũ conficiunt.

Eædem quoque Brasilienses feminæ feruefacientes, ac ore simul mandentes milium illud, quod *Auati* nominant, potum eadem prorsus ratione conficiunt cum superiori. Nominatim vero feminas eam artē exercere repeto. Nam quamuis distinctionem inter virgines & mulieres, quæ propterea non abstinēt à virorum consortio (vt male Theuetus scripsit) ea in re nō viderim: nihilominus hoc sibi firmiter persuadent Barbari, potionem nullius saporis futuram, si radices aut milium ipsi mandant. Deinde tam hoc indignum arbitrātur, quam ineptum est quod à rusticis Segusianis factitatur, qui & nent, & colum gestāt. Hanc potionem Barbari vocant *Caou-in*, quæ subturbida & spissa est, ac fere lactis saporem imitatur: rubeam etiam habent, & albam, vt & nos vinum.

Potus ex milio.

Sing. Amer. c. 24.

Quoniam autem radices istæ, ac milium quolibet tempore in eorum regione proueniunt, ideo quotiescunque visum est, potum eiusmodi conficiunt tanta copia, vt semel plusquam triginta cados sexagenum sextariorum Parisiensium in ipsorum ædibus dispositos viderim: vbi pleni, opertiq; remanēt donec illi ad compotandum conueniant. Priusquam vero quæ sit compotandi ratio referam, exclamando præfari liceat: Procul estote Germani, Flandri, Heluetii, omnesq; adeo qui strenue potando palmam petitis. Vos enim audito Barbarorum potandi modo sponte illis cessuros esse video.

Americani potatores eximii.

Ergo cùm potationem aggrediuntur, præsertim cùm captiuum mactant, adhibitis solennibus ceremoniis (de quibus postea) feminæ lentum ignem circa vasa accendunt, vt potus ille tepescat. tepido enim delectantur, contrario prorsus à nostro more, qui vinum frigidissimum expetimus. Id vbi factum est, ptimùm aperiunt cadum, & poculorum loco cucurbitæ amplæ altera parte, quæ tres Parisienses sextarios capiat, hauriunt. Tum viri saltando ad illas accedunt, plenosque cyathos ab ipsarum manibus accipiunt, illæque identidem bibunt, & vno haustu plena pocula absorbent. Haustus vero tantisper repe-

Caou-in, antequam bibunt, calefaciunt.

tunt,dum in cadis omnibus vel vna *Caou-in* gutta reſtat. Ego quidē ipſos tres dies & noctes continue bibentes conſpexi: quin etiam cùm vſquè adeo eſſent expleti,potuq; oppreſſi,vt oneri ferendo impares eſſent,operi ſeſe denuo applicabant,quia incœpti certaminis defectio ignauiam argueret.

Tououpinambaultii inter edendū non bibunt.

Illud quoq; eſt obſeruandum, Tououpinambaultios inter bibendum nihil edere,atque inter comedendum omnino nō bibere: quo fiebat,vt noſtrum viuendi morem valde mirarentur, cùm nos alternatim bibere ac edere conſpicerent. Ac ſi quis eos hac in re cum equis comparet, faceti cuiuſdam reſpōſum afferam,qui dicere ſolebat diſcrimen in eo eſſe,quod Barbari aquatum minimè eſſent deducendi, quodque periculum non eſſet ne poſtilenas abrumpere cogerentur. Et quamuis ad cibum ſumendum horam ſtatutam non habeant, ſed ad libitum vrgente fame, vel de media nocte comedant, neq; vllum in bibendo modum ſeruent,in cibo tamen maxime ſunt ſobrii, nonnulli os manusque ante,ac poſt paſtum abluunt. quod ad os ſpectat,id fieri puto, quod alioqui viſcoſo humore impeditum illis eſſet futurum, propter eas farinas, quibus panis loco,vti diximus,vtuntur. Mirum illi ſilentium tempore cibi obſeruant, ita vt in aliud tempus referant ea,de quibus colloquuturi ſunt. Nos autem cum violato ipſorum inſtituto,vt in Gallia vſuuenit, inter prandendū ſermones miſceremus,ab illis irridebamur.

Barbari quoties eſu riunt edūt.

Itaque tantiſper dum hæc celebratur compotatio, Americani hilares canunt,ſaltant,choreas agitant: quin etiam ſe mutuo hortantur, vt in bello ſint ſtrenui,& quamplurimos hoſtes capiant: deinde inſtar gruum ordine diſpoſiti ſaltant per domum, in quam conuenerant,curſitant, donec cados penitus exhauſerint.

Ebrietatis Barbarorum argumentum.

At certe quod ebrietatis palmam referant,non infirmum hoc eſt argumētum,quod nonnulli in iſtis ſympoſiis 4. Caouini ſextarios exhauriant: ſed tum maxime, quum plumis inſtructi (vti antea diximus) captiuum aliquem mactant,& deuorant: tūc enim Ethnicorum more Bacchanalia ſua celebrāt. Parcius quidem vicini inter ſe in pendulis illis lectis è goſſypio contextis ſedentes compotant: ſed cum ſinguli alicuius pagi incolę conueniant ſæpius ad compotationes immodicas, nūquam ad cibos,hoc fit vt raro mediocres illæ & modeſtæ compotationes locum habeant.

Nuſquam vero, ad compotationes ſeu mediocres, ſeu immenſas accedūt, quin (vt antea diximus) ad expellendas ſolicitudines ad choreas conueniant. Sed præterea peculiare hoc eſt iunioribus nondum coniugatis, vt pennarum faſciculis tergo annexis, & *Maraca* manibus admoto,nec non aridis illis fructibus traiectis filo,tibiisque aptatis ſtrepitum edentibus (vt antea dictum eſt) totam noctem huc & illud circumcurſent oſtiatim ſaltantes: ita vt iis viſis & auditis ſæpius in mentem veniret eorum inſania, qui in quibuſdam Galliæ locis vernacule Famuli dicuntur. Solent iſti tempore conſtituto ſanctis & patronis vniuscuiuſque parœciæ ſumma cum pompa ſtultorum amictu incedere, tibiis multis tintinnabulis reſonantibus, atq; adeo per ædes & plateas choreas agitātes, ac maximè Pyrrhicham illam ſaltationem,huc & illuc diuagari.

Hîc

Hîc vero quiddam notatu dignum succurrit, in omnibus Barbarorum choreis, siue alii alios consectentur, siue in circulum disponantur, vt pluribus alibi dicturi sumus, nusquam tamen mulieres aut puellas viris interseri: quin potiùs seorsim saltare solitas.

Mulieres filiaque a Barbarorum choreis seiuncta.

Priusquam vero narrationem institutam de compotationibus nostrorum Americ. concludamus, facetam admodum historiam, tragicam tamen recitare placet, vt à nemine ignoretur, quam large essent vinum hausturi si copia illis suppeteret. Quidam *Moussacat*, id est, paterfamiliâs mihi narrauit.

Contigit nobis non ita pridem (inquit vernacula lingua) vt dromadē *Peros* (sic illi Lusitanos, cum quibus inimicitias gerunt, nuncupant) opprimeremus, mactatis & deuoratis, quos in ea nacti sumus hominibus, cùm merces eorum à nobis expilarentur, prægrandes offendimus *Caramemos* ligneos (quo nomine dolia, & reliqua vasa significant) portione quadam oppletos: quibus ab altera parte apertis ecquid rei inesset periculum facere placuit. Ego vero (inquiebat vetulus ille) quodnam esset genus illud ignoro, nec satis scio, an etiam apud vos tale exstet. Hoc tamen scio nos vbi ad satietatem potauimus, totos tres dies adeo sopitos fuisse, vt ægre excitati tertio die fuerimus. Plena nimirum fuisse vasa illa coniicio generoso Hispanico vino, quo imprudentes Barbari Bacchi festum celebrarint. Mirum proinde non est vini illius vaporibus correptos, cōfestim sopitos fuisse, prout ab illo vetulo referebatur.

Faceta Brasilien-sis Mous-sacat *de vino narratio.*

Nos vero commanducatum illum feminarum in suo *Caou-in* conficiendo, initio abhorrebamus. quem vt vitaremus, radices aliquot *Aypi* & *Maniot* cum quadam milii copia contusas feruefecimus, gratiorem potum confecturos nos esse opinantes: sed experientia edocti sumus rationem hanc non succedere. Quo factum est, vt paulatim Barbarico *Caou-in* assueuerimus: attamen illius vsus nobis non fuit perpetuus. Nam saccari cannis, quarum copia nobis suppetebat, in aqua refrigerata, ob perpetuum regionum illarum æstum, per aliquot dies madefactis, potum parabamus gratissimi saporis. Frigidam quoque nonnunquam bibebamus. Illic enim fontes sunt limpidissimi, flumina quoque aquæ dulcis, ob aeris temperiem ita probatæ & salubris, vt nemini quantumuis large pota periculum crearet. Hîc mihi succurrit, aquam dulcem à Barbaris *vbete*, salsam vero *vbeen* appellari. In qua dictione efferenda præ ceteris laborabamus: ab illis enim imo gutture pronuntiatur, quo modo suas gutturales Hebræi solent efferre. Deniq; quia non dubito, quin ea quę de radicibus & milio feminarum dentibus attritis ad *Caou-in* parandum diximus stomachum multis ad nauseam vsque mouerint, quo fastidium illud abstergant, peto ab illis, vt rationem qua mustum apud nos exprimitur animo repetant. Enimuero si vinitores, vindemiarum tempore, in iis præsertim locis quæ vina generosissima gignunt, nudis pedibus, nonnunquam calceis indutis labra vinaria ingredi vuasque calcare, inque ipsis torcularibus immundissime tractare meminerint, multa comperient non mundiora illo radicum commanducatu. Si vero quis instet, feruendo ac despumando vinum purgari, respondeo *Caou-in*

Aquæ Brasilienſium optimæ.

Caou-in *cum vino collatio.*

quoq; eadem penitus ratione sordes omnes abiicere, ac proinde parem vtriusq; esse hac in parte rationem.

Cap. IX.

De feris, prægrandibus lacertis, serpentibus, aliisque Americæ monstrosis animantibus.

Animalia in America nascuntur a nostris prorsus dissimilia.

DRIVSQVAM vlteriùs progrediar, statim ab initio huiusce capitis lectorem breuiter admonere visum est, nullas è quadrupedum genere animantes, figura nostratibus omnino similes in toto Brasilienſi orbe reperiri, neque solere *Tououpinambaultios* ex istis aliquas nisi perquam raro cicuratas domi educare. Vt autem generatim describam animantes feras, quę à Barbaris *Soo* appellantur, ab iis quæ vsui humano accommodatæ sunt facere initium decreui. Primo illa videtur loco esse ponenda, quæ & vulgaris est maxime: hanc *Tapirousſou* appellant, pilo subrubescenti atque promisso, vaccam magnitudine ac forma valde referentem. Attamen quum cornibus careat, sitque contractiore collo, auriculis longioribus & pendulis, siccioribusque tibiis atque gracilioribus, vngula continua & asini vngulæ persimili, merito quis eam vaccæ asinique naturæ participem esse diceret. differt nihilominus ab vtroque plurimùm, quod & breuissimam gerat caudam (obiterque hic monendus est Lector, permulta in America gigni animantia, quæ omnino sine cauda sint) & dentes habeat multo acutiores. nec hominibus propterea quidquam periculi ab ea potest creari, quum in fuga potiùs, quam in viribus salutem ponere consueuerit. Eam Barbari sagittis confixam, vt & alias pleraſq; interficiunt, aut fossa excauata, decipulisve alius modi ingenioſe fabrefactis, venari solent.

Tapirousſou fera quæ asinũ & vaccam refert.

Parmæ ex corio Tapirousſou.

Ceterùm fera illa magno est in pretio apud Barbaros, pellis gratia quam simulatque illi detraxerint, dorsi corium in orbem circumcidentes, ad solem exsiccant, in parmasq; fundi mediocris cadi magnitudine conformant, quibus in bello hostium excepta repellunt. Tantam vero duritiem pellis ad solem siccata contrahit, vt nullius ictu teli quantumuis magno impetu vibrati, transigi posse, facile credam. In Galliam duas eiusmodi parmas studioſe afferebam: redeuntibus vero fames ita molesta fuit, vt omni commeatu absumpto, ne Cercopithecis quidem & psittacis, eiusdemque generis animantibus exceptis, quæ ex regione illa nobiscum aduehebamus, parmæ illæ duæ, carbonibus impositæ, fuerint etiam ad depellendam famem comedendæ: quibus reliquæ pelles, quę, vt suo dicam loco, in naui erant, additæ sunt.

Tapirousſou carnũ sapor.

Porro *Tapirousſou* caro ad bubulæ gustum fere accedit. Hanc suo Barbari more coquunt, *Boucanare* patria lingua appellant. At quoniam vocabulum illud iam vsurpaui, & postea sæpius repetendum erit, ne diutius lector hæreat, oblata occasione, quid hoc rei sit exponam.

Americani

Americani defixis in terra ligneis quatuor furcis crassitudine brachii, trium pedum interuallo, quadrata figura, æquali vero trium fere pedum altitudine,

baculos in transuersum duobus à se inuicem distantes digitis superimponunt, itaque ligneam cratem comparant: hanc sua lingua *Boucan* nominant. In ædibus permultas huiusmodi crates habent, quibus carnes in frusta concisas imponunt, & lento igne siccis è lignis excitato, vt ferè nullus existat fumus, quamdiu fert volũtas coqui hunc in modũm patiuntur singulis dimidiæ horæ quadrãtibus inuersas. Et quoniam sale cibos minime cõdiunt, qùemadmodum hîc mos est, vno tantum coquendi remedio vtuntur ad eorum conseruationem, itaque etiamsi 30. vno die feras quales hoc capite describemus, essent venati, omnes frustatim concisas illis cratibus ingererent, quam citissime fieri posset, ne corrumperentur: ibi sæpius circumactæ aliquando plus quatuor & viginti horis torrentur, donec pars interior carnium æque cocta sit atque exterior, eaque ratione omnes sint à corruptione tutæ. Nec in piscibus apparandis & cõseruan-

Boucan & Barbarorum culina.

Conseruandorum ciborũ apud Americ. ratio.

Farina è pi scibus.

dis alia est ratio, quos quum nacti sunt, magna copia ad farinam conficiendam exsiccant, eos præsertim quos patria ipsi lingua *Piraparati* vocant, qui germanissimi sunt muli, de quibus dabitur alias dicendi locus. Istæ autem crates apud Barbaros carnaria & promptuaria merito habenda sunt: ideoque vix eorum pagos adire licet, quin ferarum pisciumque carnibus onusta conspiciantur: sæpius etiam vsuuenire solet, vt postea dicemus, si adeas Barbaros, vt istiusmodi crates humana carne refertas, quam scilicet de victis hostibus interficiendis & comedendis, vt opima spolia reportant, intueare. Hactenus de Americana *Boucanatione* dictum sit, cui cum Barbaris placet elixę carnes succedunt, quod cum bona Theueti venia scribam, qui hoc negare ausus est.

Humanæ carnes Boucan impositæ.

Seouassou genus cernorum.

Vt autem incœptam ferarum descriptionem persequar, secundæ magnitudinis partes deferendę videtur cuidam ceruorum generi, quod illi *Seouassous* nominant, sed cum hoc differunt à nostris, quod multo sint humiliores, quodque minora gestent cornua, tum etiam illo, quod æque pilos demittant, atque nostrates capræ. Aper autem Americanus, quem illi *Taiassou* vocant, corporis mole, auriculis, capite, pedibus, atque iis quæ apud nos gignuntur, forma valde similis est, dentibus etiam & prolixis & acutis, vehementer damnosus: tamen cum & macilentior existat & gracilior, frendeatq; terribiliter, illa quoque deformitate insignis est. Habet à natura foramen in dorso, quemadmodum in capite suem marinum habere dixi, quo spiritum emittit adimitque. Ne quis vero istud prodigiosum existimet, Autor Gener. Indic. Hist. memoriæ prodidit apud Nicaraguenses qui non multum à noua Hispania distant, sues nasci quibus vmbilicus in dorso est: qui procul dubio, ad idem genus cum iis de quibus hîc trado, reuocandi sunt. Cæterum *Tapirousson* & *Seouassou* & *Taiassou* reliquas Brasilienses oræ feras magnitudine superant.

Taiassou *aper.*

Sues quibus foramen est in dorso. Lib. 5. cap. 204.

Maxima Amer. animantia.

Agouti *ne frędis cernuus.*

Est quoque apud Americanos fera quædam rufa quam *Agouti* nominant, nefrendis triginta dierum nati altitudine, pede bifido, breuissima cauda, rostro & auriculis fere leporinis, palato gratissima. Sunt & aliæ duorum aut trium generum quas *Tapitis* appellant, nostratibus non absimiles leporibus, subrubescenti autem pilo.

Tapitis *leporis genus*

Mures sub rufi.

In syluis quoque magnas venantur sorices, sciurorum pilo & magnitudine, quæ ad cuniculorum delicias accedunt.

Pag *animal maculis distinctum.*

Pag aut *pague* (quonam enim modo id pronuntient, vix ac ne vix quidem intelligas) fera est altitudine mediocri venatici canis, capite deformi, carne ad vitulinæ gustum accedente, pelle pulcherrima, & maculis albis, leucopæis, nigrisque distincta, vt maximi apud nos pretii futura esset, si modo nanciscerentur.

Sarigoy *fœtidum animal.*

Alia etiam inuenitur, quam *Sarigoy* appellant, quæ ob fœtorem à Barbaris non comeditur. Nos autem quibusdam excoriatis, & detracta rei um pinguedine, vnde fœtor ille manabat, sine fastidio edimus: carne enim cum tenera, tum optima est.

Tatou *armata squamis.*

Est etiam illa quam *Tatou* vocant. Hæc non adeo cursu valet, veruntamen (vt apud nos erinacei) per dumeta reptans, durissimis est armata squamis ita vt

ita vt gladio transuerberari nequeat, pellem etiam illi detractam, ex qua Barbari permultas compingunt cistas, Caramenos ipsis nominatas, si complicaueris, digitalia esse militaria diceres. Carne candida est, optimique saporis. Quod autem ad figuram attinet, tantæ proceritatis nullam videre licuit, quantam expressit Belouius suarum obseruationum extremo libro tertio, vbi tamen Brasilienſem *Tatou* nominatum designat.

Iacare Crocodili.

His etiam animalibus, quæ apud Americanos frequentissima sunt, adduntur Crocodili *Iacare* dicti, instar humanæ coxæ, longitudine iusta. At tantum abest vt noceant, vt plenæ istis Iacaris Barbarorum sint domus, puerique sine vllo periculo cum iis lusitent. Nihilominus audiebam senes commemorantes, dum peregrinarentur, se à nescio quo Iacararum genere peti, à quo se magna difficultate sagittis tuerẽtur. Illud cum appropinquare homines persentisceret, ex arundinibus erumpere dicebant, & impetum in obuium quemque facere.

Lib. 5. cap. 196.

Cæterum vt illa omittam quæ Plinius & alii de Crocodilis, qui in Nilo degunt, memoriæ prodidere, vniuersalis Indiar. Hist. scriptor illis in regionibus infestos fuisse Crocodilos, ad vrbem Panama refert, qui plus centum pedes in longitudinem patebant: quod mihi quidem mirabile & portentosum videtur, tantum abest vt affirmem. Eis autem Crocodilis, quos mihi videre contigit, os erat valde patulum, alta crura, cauda vero non rotunda, nec acuta, sed ad extremum tenuissima. Vtrùm autem, vt quidam scripsere, superiorem mandibulam moueant, ingenue fateor me non obseruasse. Venantur insuper Americani lacertas, *Touous* illi appellant, non virides, verùm leucopęas & pelle variegata, vt nostrates paruæ lacertæ. Et quamuis longæ sint quatuor aut quinque pedes, iusta crassitudine, ideòque forma terribili, nihilominus in ranarum morem flumina paludesque incolunt, nemini noxię. Addam, pelle illis detracta exenteratæ si coquantur summe delicatas esse, nihil vt in America gustauerim suauius. Carne enim sunt, vt apud nos capones alba, delicata, tenera, suaui, vt nihil supra. Initio tamen ab istarum gustu abhorrebam, postea vero quam primum attigi, quod ad cibos attinet, ferebant apud me primas lacertæ.

Crocodili portentosæ magnitudinis.

Touous lacerta.

Maxima in America edules lacertæ.

Bufones quoque permagnos habẽt Tououpinambaultii, quibus minime exenteratis, tostis vescũtur. Quũ vero & medici doceãt & vulgo etiam notum sit & perspectum, carnem, atque saniem, & quicquid adeo bufonis est, lethale esse, facile quilibet me tacente propter illius regionis temperiem, aliave de causa, quæ me lateat, vsu venire vt illic bufones, vt sunt apud nos, minime sint venenati atque periculosi.

Edules in America Bufones

Comedunt etiam serpentes crassitudine brachii, quinque fere pedum longitudine, quinetiam animaduerti Barbaros, vt de Crocodilis commemoraui, genus quoddam ex nigro & rubeo discolor, domum afferre, interque vxores & liberos proiicere, ita securos vt manibus contrectarent. Has immanes anguillas terrestres, frustatim conscindunt apparantque. Insipidæ tamen sunt & perquam exigui saporis.

Americani permagnos serpẽtes comedere solent.

Diuersi etiam generis serpentes apud eos gignuntur, & in fluuiis præsertim, vbi olerum instar virides apparent: longi atq; graciles, quorum ictus maxi-

me noxiùs est. nec non in syluis existunt lacertæ, præter eas, de quibus supra mentionem fecimus valde periculosæ, vt ex narratione quam subiiciam patebit. Itaq; quùm aliquando duobus Gallis comitantibus iter facerem visendæ regionis gratia, neq; vt mos erat, viæ duces Barbaros haberemus, ideoq; oberraremus in syluis, vallemq; profundam pedibus metiremur, audito strepitu venientis animalis ad nos cuiusdam, imbellem esse feram opinati, non secus iter incœptum persequentes securo eramus animo. Statim vero ad dextram triginta fere passuum interuallo, in colle lacertum conspicimus: corpore humano crassiorem quinum aut senum pedum. Ille in modum Ostrei squamis albicantibus & asperis totus, altero pede anteriori erecto, capite sublimi, collucentibus oculis nos intueri cœpit. Quare attoniti (nemo enim forte nostrũ sclopetum tum ferebat, gladiis tantum eramus accincti, arcusque nobis suppetebant & sagittæ, quæ tela illi monstro tam duris armato squamis nocere non admodum poterãt, nihilominus veriti, ne si fuga nobis consulere vellemus, celeritate superius nos vnà conficeret) alter alterum trepide quum intueretur, eodem in loco stetimus. At postquam ille prodigiosus & formidabilis lacertus, ore aperto, & quod æstus magnus esset (sudum enim erat meridiano fere tempore) altè anhelans, vt facile exaudiremus, per quadrãtem horæ nos esset intuitus, derepente montis verticem petiuit, tanto fragore virgultorum, atq; ramorum, quantum ceruus syluam cursu pererrans vix ederet. Itaq; nos, qui tùm valde timueramus de illo insequendo nõ admodum solliciti, Deo liberatori gratias egimus, & institutum iter denuo sumus aggressi. Mihi autem eorum opinionem recolenti, qui affirmant lacertum aspectu hominis delectari, visum est illi monstro tantum placuisse intuitum nostrum, quantum eius angebamur præsentia. Nec non apud eos fera gignitur è præda victum quærẽs, quam appellant *Ian-ouare*. Ea fere tibiarum altitudine & velocitate canem æquat venaticum, circa mentum vero pilo est promisso, pelle variegata, pulcraque instar lyncis, ac in reliquis vehementer illi similis. Barbari non immerito feram illam valde reformidant. Nam cùm prędæ sit assueta, quemadmodum & leo, si quem eorum assequitur, in frusta concisum deuorat. Illi vero vt sunt vindictæ appetentes, nec quid eorum, quæ molesta sunt, inultum esse patiuntur, si quam excauatis ea de causa foueis aliove decipulorum genere intercipiant, sagittis confixam pluribus, quo diutius langueat, lente interficiũt: vtq; facilius pateat, quam male fera illa cum Barbaris agat, cùm aliquando in quinq; aut sex Gallorũ de comitatu, hac transirẽt, monebãt Americani, vt nobis à *Ian-ouare* caueremus, quod illa ipsa hebdomade tres crudeliter mortales in quodam eorum pago absumpsisset.

Auctoris de prodigiosa lacerta commemoratio.

Ian-ouare fera hominibus infesta.

Canes primũ ab Americanis conspecti.

Addendum vero huic editioni Latinæ existimaui, Americanos ante Villagnonis expeditionem canes nunquàm vidisse: ideoq; cùm permagnum ex venaticorum genere canem intuerentur, quem cum aliquot paruulis eò aduexeramus, nobisq; ille applauderet, propterea quod vt antea commemoraui, ad *Ian-ouare* formam accedit, obstupescebant, ab illoq; refugiebant. Ea de causa etiam Gomara in generali sua Indiarum historia testatur, anno 1509. cùm Christophorus Columbus primùm ad Insulam *Boriquen* appulit, quæ & S. Ioannis

Cap. 44.

nomine

nomine insignitur, huiusce regionis Indos, qui cum Hispanis bellum gerebãt, vehementer canem subru[illegible]idum timuisse, qui etiam duorum fere balistariorum stipendium merebat: propterea quod nõ modo in Barbaros ferociter impetum faciebat, verum etiam socios ab hostibus discernens, quantumuis prouocatus minime illis erat molestus, quin etiam Caribas recognoscens (pessima & maxime detestanda illarum omnium regionum natio) fugientes persequebatur in mediam vsque hostium aciem, qui etiam tãtùm excitatus, nulla quiete fruebatur, quousq; arreptum hostem dilaniasset: pro Hispanis tam dextre prœliabatur, vt illo comitati tam alacriter aduersus Indos pugnarent, quam si tres in suo numero habuissent equites. hic tamen canis dum nescio quem Caribam nando persequitur, venenata sagitta ictus oppetiit, dominumq; triste admodũ reddidit, lætantesq; Indos. Sic & Valboa Hispanorũ centurio fortissimus, cùm primum Australem patefecit Oceanum, emissis quos habebat canibus in Indos, qui aditu illum arcebant, Barbari tanto timore sunt perculsi, vt fuga sibi consulere cogerentur, Valboæque canes tam profuerint, quam milites omniũ præstantissimi. Insuper multi reperiuntur in Brasilienſium ora Cercopitheci, paruuli atque nigri, quos illi *Cay* vocant, quibus describendis supersedebo, propterea quod nobis sunt notissimi. Vnum hoc tãtùm dicam, quum assidue versentur in cacuminibus arborum fructum in siliquis nostratium fabarum instar gestantium, quo aluntur, atque turmatim istic cõueniant, imbribus præsertim cadentibus, iucundum est illos audire clamitantes, & strepitum facientes. Ceterum cùm vno tantùm partu, vnicum edat fœtum, Cercopithecus simul atq; editus est in lucem, ea naturali præditus est industria, vt à collo patris matrisve firmissime pendeat: itaque si venatores ingruant, parentibus per ramos desilientibus vna etiam fuga abripitur: quod certe incredibile videri non debet, cũ Matthiolus Commentariis in Dioscoridem editis, Plinio atq; Aristotele auctoribus affirmet, tam amantes prolis esse mustelas, vt teneram adhuc ore comprehensam, huc & illuc circumgestent. Quin etiam animantibus est omnibus illud à natuta tributum, vt non modo conseruandæ prolis studio teneantur, sed etiam ad id efficiendum sagacitate mira sint præditæ. Qua de causa non facile Barbari Cercopithecos quacunque sunt ætate, venari possunt: sagittis tamen vulneratos deiiciunt de arboribus, ac deinde sanatos, & aliquantisper domi curatos cum mercibus commutant. Verùm initio adeo sunt feri, vt attrectantium digitos dentibus conuulnerent, adeo vt morsi dolore cogantur illos sæpissime ictibus conficere.

Cap. 62.

Cay Cercopitheci.

Cercopitheco rum in paruulis e periculo eripiendis, industria.

Modus capiẽdorum Cercopitheco rum.

Est quoque apud Americanos alterius generis Cercopithecus, quem ipsi *Sagouin* nominant, crassitudine Sciuri, eodemque pilo rufo: quod vero ad formam attinet, rostro, pectore, collo, reliquisque fere partibus leoni persimilis, audax etiam, nulli paruulorum animalium pulchritudine cedit, quæ quidem illic viderim. Et si tam facile mare transmitteretur quam cetera, multo maioris esset pretii. Sed cùm tam infirmo sit corpusculo, vt vacillantem nauem ferre non possit, ea etiam est superbia, vt vel minimum offensus, tædio vitã cum morte commutet. Hîc tamen quidam reperiuntur, mihique fit verisimile eam

Sagouin, pulchrum animalculum.

esse bestiolam, de qua Marotus suum induxit loquentem seruulum, cuidam Zoilo, cui nomen erat Sago: alludens enim Cercopitheci nomen esse, dicit Sagonem. Vt autem fatear ingenue quod res est, quamuis fuerim curiosus, me omnibus animantibus Americanis obseruandis, non ita fuisse diligentem, quam optarem, nihilominus vt semel finem faciam, duo adhuc describã genera, quæ figura sunt prodigiosa vt quæ maxime.

Hay deforme animal.

Vnum quod Barbari *Hay* vocant, magnitudine canis est, facie Cercopitheci, ventre pendulo, quemadmodum Scrofæ parturientis, pilo leucopeato valde diluto, breuissima cauda, pedibus in morem Vrsi villosis, prolixis vnguibus: vt autem dum in siluis agit valde sit ferum, captum nihilominus cicuratur facillime. Nudi autem Tououpinambaultii non libenter cum illo colludunt, propterea quod tum longos habeat vngues, tum acutos. Ceterùm (quæ res fortasse videbitur incredibilis) audiui & à Barbaris, & à quibusdam interpretibus, qui diu in America sunt commorati, neminem vnquam vidisse tum in siluis tum domi animal illud cibo frui, vt quidam aura illud viuere opinentur.

Coaty rostro prodigiose largo.

Alterum, de quo etiam mihi dicendum est, à Barbaris *Coaty* appellatum, altitudine leporis est, breui pilo & maculoso, auriculis paruulis erectis & acutis, capite cum paruo, tum ab oculis eminente rostro, plus pede vno longo, scipionis instar tereti, subito ad extremum decrescente, ita vt æqualis vbiq; sit crassitudinis, ore ita angusto, vt vix auricularem digitum recipiat. nullum prodigiosius inueniri potest: deinde cũ hæc est capta fera, collectis quatuor pedibus, aut in alterutrum vergit latus, aut concidit, neq; vnquam erigi, neq; cogi potest, vt vescatur nisi præbeantur formicæ, vnde etiam in siluis sibi victum parat. Octauo fere die, quo ad Villagagnonem venimus, Barbari eius generis feram ad nos attulerunt, quæ ob nouitatem omnes magna impleuit admiratione. Nam, vt commemoraui, cùm si cum nostratibus conferatur sit valde prodigiosa, sæpe à quodam ex nostris familiaribus excellenti pictore summopere cõtendi, vt tum illam, tum pleraſque ceteras, non tantùm admirabiles, verùm etiam nobis incognitas, penicillo repræsentare vellet, quod maximo dolore meo nunquam ab illo impetraui.

Cap. X.

De varietate Americanarum auium. De vespertilionibus, apibus, muscis, aliisque regionis illius insectis.

Oura aues.

Arignau-ouson seu gallinæ Indicæ.

Arignau-miri gallinæ nostrates.

Hoc etiam caput, quo de auibus agam, ab iis ordiri placuit, quæ victui humano sunt accommodatæ, generalique vocabulo à Tououpinambaultiis *Oura* nominantur: maximam illi habent earum copiam gallinarum, quibus ab India cognomen addimus, easq; *Arignau-ouson* appellant: nec non ab eo tempore, quo Lusitani apud Barbaros agunt, gallinas etiam nostrates alere solent, ipsis *Arignau miri* dictas. Quamuis autem, vt aliàs commemoraui,

moraui,candidas plurimi faciant,vt plumis auulsis,rubroque infectis exornent se atque vestiant, ab vtroque tamen genere plerumque abstinent, quod ad vescendum attinet. Adhæc quum sibi persuadeant oua, quæ *Arignan-ropia* nominant,esse instar veneni,non modo stupescebant,si oua corã illis sorberemus, verùm etiam nos increpantes addebant, non ferendum esse;dum pullationem anteuerteremus, nos gallinam in ouo comedere. Itaq; de suis gallinis æque ferè sunt solliciti,atque de auibus, quæ vitam in siluis agunt. Illas vbicunq; fert impetus ponere patiuntur. At gallinæ vicissim, pullos è dumis & vepribus domum deducunt,ita vt ea molestia careant Americanæ mulieres, qua nostrates, in pullis Indicis educandis, quibus etiam ouorum præbent vitellos, fatigantur. Ac tanta fit apud eos pullatio, vt iis in pagis, qui minùs sæpe ab extraneis inuisuntur, gallina Indica cultello veneat, qui quidem apud nos vix sestertio nummo æstimaretur: altero autem duorum obulûm quinque aut sex gallinæ nostrates constent.

Arignan-ropia ouũ.

Gallinarũ magna copia in America.

Vna cum gallinis Barbari alunt etiam domi anates Indicas, *Vpec* ipsi nominant. Quoniam vero ea imbuti sunt superstitione Tououpinambaultii, fore vt si animali tam tardo vescerentur, eandem tarditatem contraherent,ita vt si hostes immminerent, fuga sibi salutem quærere non possent, vt vel tantillum de iis degustent, non facile quisquam persuaserit, eaq; de causa sibi temperant ab omnibus eis animantibus,quæ tarde incedunt,piscibus etiam,vt raiis aliisq;, qui non celeriter nare possunt. Quod ad illas aues attinet, quæ degunt in siluis magnæ caponum instar,capiũtur illæque trium generum, quas Barbari *Iacoutin,Iacoupen* & *Iacou-ouassou* appellant. Pluma est omnibus nigra & leucopea ta,gustu ad phasianos accedunt,vereque possum affirmare, nihil *Iacous* illis edi vnquam suauius.

Vpec Anates Indiæ.

Iacous,phasianorum genus.

Præterea duo sunt genera exquisitissimarum auium, quibus nomen est *Mouton*,Pauonum magnitudine, iisdem plumis quibus superiores, raroq; admodum inueniuntur.

Mouton auis rara.

Macacoua & *Ynambou-ouassou*, duo sunt genera perdicum, anserum nostratium magnitudine non absimili,quo *Mouton* gustu. Idem est,fere trium sequentium sapor *Jnambour-miri*,perdicum altitudine: *Pegassou*, palumbi, *Paicacu*, turturis.

Magnarũ perdicum genus.

Vt autem breuiter de auibus, quæ magna copia reperiuntur, tum in siluis, fluminibus, tum etiam in littoribus,finiam, ad eas veniam quæ non ita sunt ad victum accommodatæ. Inter ceteras duo sunt genera eadem magnitudine, ad corui crassitudinem accedentia: quæ vt reliquæ aues Americanæ rostro sunt atque vnguibus incuruis,quemadmodum & psittaci,quorum in numero censeri possent. Quod vero ad plumam attinet,vt facile est iudicatu, vix crediderim in toto terrarum orbe aues inueniri tam excellenti pulchritudine, in quibus contemplandis abunde non naturam vt profani, sed creatorem laudandi suppetit materia: vtque res pateat,prima,cui nomen apud Barbaros est *Arat*, plumis caudæ, atq; alarum sesquipede porrectis, partim purpuræ instar rubeis, partim cæruleo colore, vehementer splendenti, cui & reliquæ partes corporis

Arat, auis excelletis plumã.

reſpondent. cùm in ſole agit hæc auis, vbi plurimum verſatur, nemo vnquam illius aſpectu ſatiari poteſt.

Canide, pluma cærulea. Altera *Canide* dicta plumis inferioribus, quæq; collum circumagunt auri colore micantibus, quę vero dorſum, alas, caudamque veſtiunt excellenti cæruleo cùm textili aureo inferne induta eſſe videntur, ſuperne autē holoſerico palleo eos qui intuentur ſumma perfundit admiratione. In ſuis verſibus Barbari huius perſæpe meminerunt ad numerum cantillantes;

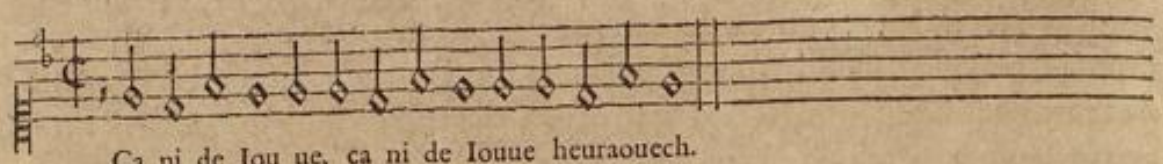

Ca ni de Iou ue, ca ni de Iouue heuraouech.

hoc eſt, auis flaua, auis flaua, &c. nam *Iouue*, aut *Ioup* apud eos flauum ſonat. Quamuis autem domeſticæ non ſint hæ aues, frequentiùs tamen in arborum, quæ in mediis vicis ſunt, cacuminibus nidificant, quam in ſiluis, quo fit vt ter quaterve in anno à Barbaris deplumentur, è quibus plumis pileos, veſtes, armillas compingunt, clauarum ſuarum capulos exornant, corpusque ſuum cohoneſtant. Huiuſmodi ego pennas non paucas mecum in Galliam afferebam, earum præſertim quas flauo & cæruleo colore eſſe dixi, ſed vbi Lutetiam veni, aulicus quidam cui videndas exhibui, importunus mihi eſſe non deſtitit, donec eas à me extorqueret.

Plumæ, è quibus pilei, veſtes, &c. componuntur.

Aiourous, pſittaci maximi & pulcherrimi. Pſittacorum tria aùt quatuor genera illic capiuntur; maximos & pulcherrimos, *Aiourous* Barbari nominant. His rubeo, luteo, ac violaceo colore caput eſt diſtinctum, extremis alis eſt coccineus, cauda, quæ eſt prælonga, lutea: reliquo corpore viridis. Huiuſmodi perpauci ad nos adferuntur. Præter plumarum elegantiam eo commendantur nomine, quod edocti, optime humanum imitantur ſermonem. Vnum ab interprete quodam accepi, ab ipſo iam per tres annos educatum, qui Gallicas & Americanas voces tam genuine pronuntiabat, vt ſi nō eſſet in conſpectu, eius vocem ab humana diſcernere vix quiſquam potuiſſet.

Pſittaci mira hiſtoria. Longe admirabilius erat, mulierem in vico quodam, qui ab Inſula noſtra IV. paſſuum millia diſtabat, huius generis vnum educaſſe, qui non ſecus ac ſi ratione præditus eſſet, ea quæ iubebatur, caperet. Illac quoties nobis iter erat, ſtatim ab auis illius hera audiebamus, vultiſne mihi dare pectinem aut ſpeculum, ego iamiam coram vobis pſittacum meum iubebo canere & ſaltare? Si forte poſtulatis illius annuebamus, pſittacus confeſtim, auditis quibuſdam heræ verbis, non modo ſaltabat in pertica cui inſidebat, ſed & garriebat, & ſibilabat. Barbaros denique in bellum euntes mirabiliter referebat. In ſumma, ſi heræ viſum erat imperare vt caneret, canebat, ſaltaret, ſaltabat: contra, ſi indonata paulo acerbiori ſermone illi ſuum *Auge*, hoc eſt, conſiſte, imperaſſet, tum ille obmuteſcebat, nec vllis verbis efficere poteramus, vt vel linguam vel pedem motitaret. Quare reputandum Lectoribus relinquo, annon Romani qui, Plinio auctore, coruo à quo omnib. matutinis nominatim ad Roſtra ſalutabātur,

Lib. 10. c. 43.

funus

funus innumeris exequiis olim celebrarunt,eumq; à quo esset interfectus morte multarunt, si huiusmodi psittacum habuissent,per quam maximi feciſſent. Illum Barbara mulier *Cherimbaué*, hoc est, dilectissimum appellabat. Ei sane adeo charus erat,vt quærentibus nobis, quo pretio mercari possemus, illa *Mocaouassou*, hoc est,tormentum æneum maius,per irrisionem respondebat, itaq; nullo pretio ab ea extorqueri à nobis potuit.

Psittacorum alterum genus est eorum,qui in Galliam aduehi solent, quos *Marganas* Barbari appellant,& minimi faciunt. At vero tam sunt illic frequentes quam apud nos columbi, quo fiebat, vt licet carnibus essent paulo duriori- *Marganas psittaci apud nos frequentes.*
bus,quod ad perdicis saporem accederent, illis non raro vesceremur.

Tertium genus psittacorum *Touis* Barbari, nautæ vero Neustrii *Moissons* vocant: sturnorum magnitudine, caudam prælongam croceis pennis distin- *Touis psittacorum genus minimum.*
guentibus,cetera viridis est. Priusquam autem sermoni de psittacis instituto finem imponam,succurrit nõnihil à Cosmographo quodam relatum, psittacos nimirum in arborum ramis pendulos nidos construere, ne à serpentibus oua absorbeantur,quod quidem meras esse fabulas existimo, siquidem in arborum cauatarum antris nidos construere eos deprehendi.

Inter reliquas aues Americanorum,primus locus cuidam *Toucan* nomine *Toucan auis columbi magnitudine.*
dabitur,cuius ante meminimus: Is columbi est magnitudine, colore atro ceu coruus, excepto pectore, quod crocei est coloris, torque miniato ab inferiori parte circumducto, detracto Barbari ad genarum aliarumq; corporis partium ornatum vtuntur. Tum vero maxime apud illos est in pretio,quod saltaturi eo vtuntur. Nomen inde est sortitum *Toucan-tabouracé*, hoc est, pluma ad saltandum. Nihilominus tamen, tanta illis earum suppetit copia, vt cum mercibus nostratibus permutare eas non grauentur. Auis istius rostrum reliquum cor- *Rostrum auis monstrosum.*
pus longitudine superat, cum quo gruis rostrum minime est comparandum, itaq; pro monstrosissimo totius orbis rostro est habendum: ergo non immerito Bellonius,vnum cum nactus esset, sub finem tertii libri descriptionis auium depingendum curauit: nomen quidem non edit,at ea omnia, quæ ab illo narrantur,de isto rostro necessario sunt intelligenda.

Alia est merulæ magnitudine,&colore,excepto pectore quod bubuli sanguinis ruborem adæquat, à Barbaris eodem quo superius detrahitur modo. A- *Panou, cui pectus rubrum.*
uem vero *Panou* nominant.

Est & alia turdi magnitudine,plumis omnibus coccineis,hanc illi *Quampian* vocant. *Quampian,auis coccinea.*

Minime vero est prætermittenda auicula nõ minoris admirationis quam subtilitatis,quam Barbari *Gonambuch* appellãt, plumis albicantibus,& fulgen- *Gonambuch, auis minima.*
tibus, fucum, aut scarabeum magnitudine non superat, miros tamen cantando edit concentus. Milio illi crasso,quem Americani *Auati* nominant, aut aliis altioribus herbis insidens, tam altum edit cantum, vt, nisi conspiciatur, vix credas ab illo corpusculo tantum,tamq; suauem edi posse. Luscinię nostræ minime cedit.

Ceterum,quia sigillatim Americanas aues omnes, quæ à nostris non mo-

do genere,ſed & coloris varietate,puta rubei,roſei,violacei,albi,leucopæi, purpurei,&c. à noſtris non parum differunt,deſcribere non poſſum, vnam tamen deſcripturus ſum quam adeo obſeruant Barbari, vt eam non modo afficere damno nolint,ſed afficientes inultos abire non patiantur. Columbi eſt magnitudine,colore cinericio,lugubri voce, eam *Tououpinambaultii* noctu frequentiùs quam interdiu exaudiunt, atque ab amicis & cognatis mortuis ad ſe mitti credunt,tum vt bonum omen renuntiet,tũ præcipue vt animos addat, moneatq; vt ſe aduerſus hoſtes fortiter in bello gerant. Exiſtimant præterea ſi recte iſtæc auguria obſeruent, futurum vt hoſtes hac quidem in vita ſuperent, ſed & poſt mortem ad maiores ſuos animas poſt montes conuolaturas, vt illic perpetuas agitent choreas.

Americ. auium varietas.

Contigit mihi ſemel,vt in pago à Gallis *Vpec* denominato diuerterem,vbi de nocte aues illas non quidem canentes,ſed gementes audio. Barbaros attentiſſimos video. Rei totius gnarus, ſtultitiam illam increpo. Sed vbi Gallo mihi adſtanti arriſi paululùm, vetulus quidam ſeuere ſatis me compeſcuit his verbis: Tace,ne nos audiẽdis fauſtis nuntiis auorum noſtrorũ intentos auertas. Quoties enim haſce aues audimus,toties & exhilaramur,& vires noſtræ augmẽtum capiunt. Cui nihil reſpondi, fruſtra enim cum illo contendiſſem. In mentem tamen mihi tum veniebat eorum opinio,qui aſſerũt animas ad ſuos officii monendos deuolare, Barbarorumq; noſtrorum figmentum ea tolerabilius eſſe iudicabam. Etenim,vt ſuo dicetur loco,quamuis animas credant immortales,eò tamen dementiæ nõ veniunt, vt è corporibus ſemel egreſſas ad patrios lares redire dicant,aues iſtas earum eſſe nuntias tantummodo fingunt. Hæc ſunt quæ de auibus Americanis dicenda mihi fuere.

Barbarorum delira tio, qui auis cãtum obſeruant.

Habent tamen præterea terrę illæ veſpertiliones cornicularum noſtrarum magnitudine: hi noctu nõ raro in caſas veniunt, ſi vero quem detectis pedibus dormientem offendant,ſummũ eius articulum adoriuntur, ſanguinemq; exugunt tanta copia,vt duos ſextarios noſtrates plerumq; antequam perſpiciantur ebibant. Experrecti, mane cubile xylinum cruentatum admirantur. Barbari, ſiue ſuis ſiue noſtris id contingebat, in ludibria vertebant. Mihi ſemel iſtud accidit,præterquam vero quod ſannis ſum exceptus, acceſſit & illud quod extremo illo (licet non infeſtiſſimus erat dolor) ſummi articuli læſo,triduum in tibialibus induendis non parum laboraui. Cumanenſes quoq;, qui cis Æquatorem decem gradibus iacent,grandibus iſtis & infeſtis veſpertilionibus infeſtantur. Gener. Indic.hiſtor. Scriptor de his rem & facetam & notatu dignam memoriæ prodidit. Monachi cuiuſdam puer pleuritide laborabat, in Chiribichi monaſterio Sancta fides nuncupato, cuius cùm vena aperienda reperiri nó potuiſſet,mortuus vero ipſe haberetur,accedit ad eum noctu veſpertilio, talumq; momordit,tantamq; copiam ſanguinis hauſit,apertaq; vena ſpõte emiſit ęger, quãta ad valetudinem ſufficiebat. Ego vero cum hiſtoriæ illius Scriptore dico, opportuniſſimum & fauſtiſſimum ægro illi fuiſſe iſtum Chirurgum. Itaq; præter eam quam veſpertiliones iſtos afferre dixi moleſtiam, ſatis docet exemplum illud poſtremum,non adeo noxios eſſe,ac fuerunt olim Græcorum ſtriges. quæ vt inquit Ouid. Faſt. 6.

Lib. 2. cap. 80.

De veſpertilione faceta hiſtoria.

Nocte

Nocte volant puerosque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta suis.
Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
Et plenum poto sanguine guttur habent.

quam ob causam nomen illud veneficis est attributum.

Apes Americanæ à nostris sunt absimiles, ad minores muscas atras, quibus æstatis tempore infestamur, accedunt, fauosque suos in exesæ arboris cauo cõdunt. Barbari mel ceramque colligere norunt. Mixtim collecta, *Yra-yetic* vocant, *yra* enim mel sonat, *yetic* vero ceram. Seorsim positum mel, nostro more comedunt, ceram vero picis nigredinem imitantem, asseruant, massis brachii magnitudine compositis. Non tamen quod faces vel candelas ea conficiant: lucernæ enim alius apud eos vsus nõ est præterquam ligni cuiusdam flammam lucidissimam emittentis. Præcipue vero ea cera vtuntur ad obturandas ingentes illas cannas, quibus plumas suas imponũt, ne à papilionibus exedantur, quos etiam hoc loco describemus. *Americanæ apes.* *Yra mel, yetic cera nigra.*

A Barbaris *Arauers* appellantur, gryllorum magnitudine, gregatim quoque ad focum vt & grylli accedũt, si quid autem offendant, exedunt, præsertim vero thoraces coriaceos & calceos ita corrodunt, vt superficiem penitus absumant. Si vero gallinas aut alia id genus cibaria, negligentiùs recõdebamus, mane à nobis ossa carnibus nudata reperiebantur. *Arauers, papiliones.*

Barbaros præterea infestat exiguum insecti genus, quod *Ton* nuncupant. In puluere nascitur, pulicis magnitudine. At vbi sub pedum & manuum vngulis sese insinuauit, prurigo statim oritur, acyri modo, nisi vero confestim euellatur, breui spatio ad pisi magnitudinem accrescit, extrahique nisi magno cruciatu non potest. Non solum autem Barbari, qui nudi toto corpore incedunt, sed & nos quoque quantumuis bene induti, hoc insecto infestabamur. Ego pro mea parte, licet diligentissime mihi ab illis cauebam, ita fui infestatus vt vno die vltra viginti è variis mei corporis partibus sint euulsi. *Ton, insecti genus infestissimum.*

Nonnullos etiam vidi minùs sibi prospicientes, quibus non modo manus & pedes ab illis infestabantur, sed & axillæ reliquæque molliores corporis partes pustulis istorum insectorum erant refertæ. Hoc illud esse animalculum credo quod Ind. Occid. hist. Scriptor *Nigua* appellat, quod etiam apud Insulam Hispaniolam extat. ab eo his describitur verbis: *Nigua* pulicis salientis speciem refert, puluere delectatur, nonnisi pedes infestat, quorum cuti sese insinuat, moxque lendes maiori copia gignit, quam sit credibile, habita subtilitatis ratione, hæ alias quoque generant, ac nisi mature obuiam eatur, nonnisi igne & ferro eiiciuntur: si vero tempestiue extrahas, minimo dolore curantur. Quin & addit, Hispanos quosdam adeo illis fuisse infestatos vt multi articulorũ, nonnulli vero pedum ministerio caruerint. *Lib. 1. cap. 30.*

Aduersus ea incommoda hoc remedio Barbari vtuntur: Eas partes, quæ huic lui sunt obnoxiæ, oleo quodam inungunt, spissõ, rubri coloris, ex fructibus quos illi *Couroq* nominant expresso. hoc etiam remedio nos Galli vtebamur. Addo oleum illud curandis vulneribus aliisque corporis humani incom-

modis, adeo esse accommodatum, vt apud Barbaros non minoris sit pretii atq; est apud nos confectio illa quam Sanctum oleum nuncupant. Chirurgus noster in Gailiam remigraturus, 12. ingentia vasa istius olei asportauit, totidemq; seui humani, quod dum suos captiuos torrebant Americani collegerat.

Yetin culicei.

Gignit præterea Americanus aer subtilissimum culicum genus, quod Barbari *Yetin* nominant, adeo lancinat etiam leuiùs indutos, vt mucrones acuum referant. Ex quo facile est colligere quam ridicule Barbari nostri conspiciantur, vbi his culicibus infestantur, manibus enim sua crura, nates, humeros, brachia ita plaudunt, vt aurigam flagellum quatientem referant.

Americani Scorpiones.

In puluere quoq; & sub lapidibus latent in America Scorpiones, ijs qui in Prouincia conspiciuntur longe minores, non tamen, vt experientia edoctus sum, ictu minùs venenato & mortifero. Hoc insectum munditie delectatur. Cubile meum mundari curabam, mundatum denuo appenderam, more solito, Scorpio in ruga quadam delituerat, qui mihi quidem incauto dum cubile ingredior sinistræ manus pollicem perculit: manus mirum in modum è vestigio intumuit, ita vt venenum fuerit corpus totum inuasurum, nisi mihi præsto fuisset pharmacopola, ad quem confestim me recepi: Is mortuos Scorpiones cum oleo in phiala asseruabat, quorum vnum vulneri applicuit. Illud remedium etsi præsentissimum ab omnibus habetur, tanta fuit tamen vis veneni, vt per 24. horarum spatium summo dolore laborauerim. Barbari quoq; eodem vtũtur remedio, scorpiones nimirum, si eos assequi possint, vulneri attritos applicant. Præterea, prout alicubi à nobis dictum est, eos esse vindictæ cupidissimos, immo pene dixerim in noxia quæq; furentes, ita vt si imprudentes in lapide impingunt, rabidorum canum more eos mordeant; in animantia quæuis sibi noxia sedulo inquirant, eaq; quantum possunt penitus extirpent.

Remediũ aduersus Scorpionũ ictus.

Barbari vindictæ cupidissimi.

Terrestres cancri.

Habet quoque Americana regio Cancros terrestres, eos *Oussa* nominant *Tououpinambaultij*, turmatim locustarum more ad maris littus, & palustria loca conueniunt, si quis ad ea loca accedat, hac illac fugientes videat: In truncos arborum radicesq; sese recipiunt, è quibus extrahi tuto non possunt, digitos quippe & manus capientium forcipibus comprimunt: marinis longe sunt macriores, quoniam autẽ iuniperinas redolent radices, palato minime sunt grati.

Cap. XI.

De nonnullis piscibus apud Americanos maxime vulgaribus, deque eorum piscatu.

NE idem sæpius repetere cogar, à quo abstinere quoad eius fieri potest cupio: lectorem tum ad capita 3. 4. 5. & 6. historiæ huius tum ad loca alia in quibus de Balænis, marinis monstris, piscibus volantibus, aliaq; complurium generum egimus, remitto. Eos vero hoc capite describam, qui maxime apud Brasilenses nostros sunt vulgares, de quibus nulla est hactenus facta mentio.

Ac

Ac primum quidem pisces in genere Barbari *Pira* vocant. Mullorum genera duo habent, *Kurema*, & *Parati* appellant: optimi saporis tum elixa, tum tosta. Quoniam vero mulli gregatim oberrant (quod non ita pridem in Ligeri aliisque fluminibus est obseruatum) Barbari eos vbi vident telis petunt, ac nonnunquam tam certa manu, vt duos tresve vno iactu figant, transfixos natantes quæsitum eunt Barbari, vt qui mergi nequeant. Horum piscium caro est admodum friabilis, quo fit vt si magno capiantur numero, *Boucan* impositi exsiccentur, deinde friati in optimam farinam redigantur.

Pira pisces.
Kurema & Parati mulli.
Sagittis mullos petunt Americ.

Camouroupouy-ouassou piscis est prægrandis (*Ouassou* enim Americana lingua grandem sonat, prout accentu discriminatur) Huius *Tououpinambaultij* in suis choreis & cantibus frequentem faciunt mentionem: hæc enim verba hoc modulantur modo:

Camouroupouy-ouassou, piscis prægrãdis.

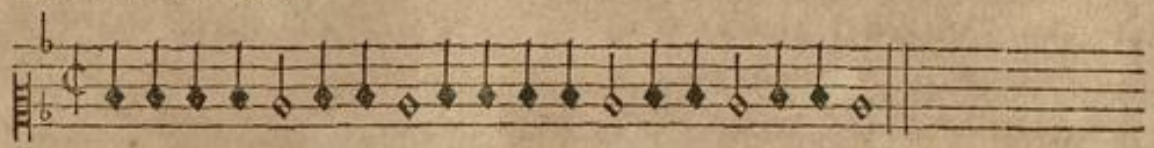

Pira- ouassou a-oueh, Camou roupou y- ouassou a-oueh.

eduliſque est maxime.

Duo insuper sunt illis piscium genera, quæ *Ouara* & *Acara-ouassou* nominant, à superiore non absimiles, bonitate tamen vincunt: Immo affirmare ausim *Ouara* salari nostro nullo cedere modo.

Ouara & Acara-ouassu, pisces optimi.

Acarapep piscis est planus, inter coquendum pinguedinem subflauam emittit, quæ eis est pro condimento, estq; carne optima.

Acarapep, planus piscis.

Acarabouten viscosus est, colore ceruino aut subrubro, superioribus bonitate cedit, minusq; palato sapit.

Acarabouten, piscis subruber.

Pira-ypochi lõgus est instar anguillæ, estq; minime edulis, quod etiam Americana lingua *ypochi* sonat.

Pira-ypochi, piscis oblongus.

Raiæ, quæ in Ganabaræ sinu mariq; vicino capiuntur, non modo à Neustriis & Britannicis, aliisque nostratibus magnitudine differunt, sed etiam eo quod cornua duo oblonga gerant, præterea quinq; aut sex fissuras in ventre habeant, quas minime natura sed arte factas credas, cauda oblonga est & tenui, atq; adeo venenata, cuius rei experimento sum certior factus: vnam enim cepimus, inq; scapham eduximus, quæ mox cuiusdam è nostris tibiam punxit, quæ statim intumuit & inflammata est. Hæc sunt quæ paucis de piscibus marinis Americanis, quorum tamen numerus est infinitus, habui dicenda.

Raiæ a nostratibus dissimiles.
Pastinaca forte.
Raiarum cauda venenata.

Ad hæc flumina aquæ dulcis, piscibus mediocribus & minimis abundant, quos sua lingua Barbari, *Para-miri* & *Acaramiri* nuncupant. *Miri* enim eorum lingua, paruulum sonat. Huius generis duos monstrosissimos paucis perstringam.

Para-miri & Acaramiri, pisces minores.

Vnum Barbari *Tamouata* appellant, palmi longitudine, capite amplissimo atque monstroso, habita reliqui corporis ratione, pinnulas sub branchis habet duas, dentibus lucio nostrate est acutioribus, aristis quoque acutissimis, squa-

Tamouata, piscis monstrosus.

mis quoque duriſſimis,adeo vt (quod de *Tatou* iam ante dixi) gladio tranſuerberari nequeat.carne eſt probatiſſima,& ſaporis gratiſſimi.

Pana-pana, piſcis capite deformi.

Alterum *Pana-pana* vocant, mediocris longitudinis,cuius hæc eſt forma, pelle eſt inſtar Requienis aſpera,corpore & cauda illius non abſimili,capite plano,atq; admodum deformi, quod ab aqua elatum,in duas diuidit partes, ita vt caput piſcis deformius & monſtroſius conſpici minime poſſit.

Viri, mulieres, pueri, peritiſſime natant.

De Barbarorum piſcatu quod attinet, in primis ad ea quæ dixi de mullis quos ſagittis transfigunt (quod etiam de reliquis quoque piſcibus eſt intelligẽdum, quos petere in aquis poſſunt) notandum eſt, non modo viros & mulieres,ſed etiam puerulos natandi peritiſſimos eſſe. illi prędam natando more barbatulorum canum in mediis petunt aquis; hi ſimulac ambulare didicerunt, in flumina marisque littus ſe coniiciunt, atque anatum more huc illuc oberrant. Cuius rei ad fidem faciendam exemplum paucis commemorabo. Die quadam Dominica,mane, in quodam caſtelli noſtri propugnaculo expatiabamur, lintremque corticeam (quæ etiam ſuo loco à nobis deſcribetur) qua,vltra triginta tum virorum & mulierum cum puerorum capita ad nos inuiſendos vehebantur, in medio mari euerſum. Confeſtim nauigium conſcendentes opem laturi ad eos properamus, omnes ad vnum natantes & ridentes comperimus. Quidam vero eorum his nos compellauit verbis: quonam ita feſtinantes tenditis vos *Mair*? (quo nomine Gallos appellant) Ad vos (dicebamus) opem laturi. Magnam,inquit,habemus gratiam: Atqui exiſtimatiſne nos quamuis in mare delapſos,in diſcrimen vitæ adductos fuiſſe? Octo dies potiùs hoc modo in aquis verſaremur, quam vt mergeremur. magis vero metuimus, ne magni quidam piſces in fundum nos pertrahant. Ceteri vero qui inſtar piſcium placidiſſime natabant, audita ob quam ad eos acceſſiſſemus cauſa, ſannis nos exceperunt, præque riſu nimio eos ſuum marinorum more flantes videbamus. Ac ſane, licet 500 paſſibus à caſtello noſtro aberamus,perpauci eorum (idque potiùs garriendi cauſa,quam vllius periculi metu) nauigium conſcenderunt. Ego obſeruabam eos nonnunquam nobis præire,ad libitum modo tarde, modo celeriùs natantes, quotiesque viſum eſſet ad aquæ ſummum quieſcere. Lintrem vero cum quibuſdam xylinis lectis, cibariis, nonnullisque aliis, quæ ad nos aduehebant,ſubmerſum tantundem curabant,quãtum ſolicitudinis afferret nobis pomi vniusiactura. Dicebant enim, An non ſunt alia in terra?

Barbari narratio de piſce manib. & vultu humanam formam referentibus.

Priuſquam vero ab hoc de piſcatu ſermone digrediar, hiſtoriam à Barbaro acceptam prætermittere nolo. Cùm, inquit, die quadam vna cum nonnullis aliis in ſumma maris malacia lintre quadam veherer, ingens quidam piſcis manu nauigij oram apprehendit, meoque iudicio aut euertere aut cõſcendere volebat: Id ego conſpicatus falce quam præ manibus habebam,manum illam abſcidi, quæ in lintrem decidit, digitos vero noſtris perſimiles quinque habebat, præterea præ dolore, quo piſcis ille fuit affectus,exerto ſupra aquam capite, ad humanum accedente,aliquantulum concrepuit. Ego lectori diſpiciendum relinquo, vtrùm (iuxta vulgi opinionẽ, qua fertur mare in ſe ſingula animalium genera habere,quæ in terra conſpiciuntur, præſertim vero habita eorum ratione,

ne, quæ de Tritonibus & Sirenibus à nonnullis sunt scripta) Sireni an vero potiùs simiæ marinæ manus illa fuerit amputata: tamen (non quod præiudicium iis quæ in hanc rem afferri possunt allatum velim) ingenue fateor me, qui menses nouem in alto mari versatus sum, quiq; nō raro circa littora nauigans oberraui, piscem vllum, in tanta tot generum copia, quæ à nobis sunt capta, nō conspexisse, qui adeo ad humanam accederet formam.

Atque vt tandem sermoni de Americanorum piscatu finem imponam, præter eum, de quo diximus, modū quo pisces sagittis transfigunt, prisco etiam suo more, spinas in hamorum modum componūt, lineamque herba quadam, quam illi *Toucon* vocant, conficiunt, quibus non modo in littore piscantur: sed etiam in medium mare, fluminaque progrediuntur, ratibus vecti, quas illi *Piperis* vocant, quasque hoc modo componunt: longurios quinque aut sex rotūdos brachii crassitudine, vinculis ligneis colligant, quibus, exporrectis cruribus, ac tibiis insidentes, fuste plano pro remo vtentes, quocunque fert animus errāt: attamen rates istæ vlnæ longitudinem non superant, latitudine pedes duos, quo fit vt neque procellarum fluctus ferant, neque plures vno homine capiant. Nostri itaque Barbari tranquillo mari singuli illis insidentes, ac solis radiis oppositi, simias optime referunt, seu potiùs ranas, eminùs conspecti. Attamen, quia hæ rates celeriter admodum componuntur, & mergi nunquam possunt, si apud nos in vsu essent, commodissimas fore autumno tranandis tum fluminibus leniter fluentibus, tum stagnis & paludibus, quibus tranandis cùm vrget necessitas, frequenter non parùm laboratur.

Spinæ, quibus pro hamis vtūtur Barbari.

Toucon, herba.

Piperis rates earumque vsus.

Ad hæc, Barbari nostri non modo mire delectabantur retium nostrorum, quibus piscabamur, conspectu, sed & ipsi nos adiuuabant, atq; adeo si per nos licebat, perite ipsi piscabantur. Hæc illi sua lingua *Puissa-ouassou* nuncupant. Prę terea Gallos eo præcipue laudant nomine, præter alia non pauca commoda, quæ ex mercibus eorum percipiunt, quod cū antea spinas ad piscandum lineis aptare necesse esset, eorū beneficio iam copia illis sit vnculorum illorū ferreorum, quos adeo ad piscandum accommodatos esse prædicant. Ac sane pueruli, (vt ante dictum est) ab aduenis hamos flagitare probe sunt edocti, his verbis: *De agatorem, amabé pinda*, hoc est, tu bonus es, da mihi hamos. *Agatorem* enim eorum lingua bonum sonat, *amabé*, da mihi, *pinda* verò hamum. Si vero repulsam patiantur, capite conuerso in hæc verba statim erumpūt, *De engaipa-aiouca*, hoc est, tu es nequam, es occidendus.

Puissa-ouassou, retia.

Hamos maxime probant Barbari.

Itaque si quis gratiam inire à parentibus & à liberis cupit, nihil illis est denegandum. Grati quidem sunt, præcipue vero senes, tum cùm minùs de eo cogitaueris, muneris accepti memores, aliquid dare solent. Hoc ergo obseruatum est à me, homines hilares, alacres, & liberales, summo apud illos esse loco: contra vero tristes, morosos, taciturnos, auaros, eosque qui sibi solis viuunt, vsque adeo detestantur, vt auctor sim istius farinæ hominibus, ne Barbaros nostros adeant.

Barbari liberalib. hominib. delectantur, morosos vero detestātur.

Cap. XII.

De Arboribus, herbis, radicibus, exquiſitiſsimisque fructibus, qui in Americano proueniunt ſolo.

QVANDOQVIDEM in ſuperioribus de quadrupedibus, de auibus, piſcibus, reptilibus, denique de omnibus Americanis animantibus, à nobis actum eſt, cõſentaneum videtur, vt priuſquam ad religionem, bellum, politeian, aliosque Barbarorum mores accedamus, nonnihil de ſoli illius arboribus, herbis, plantis, fructibus, radicibus, omnibus denique iis quæ vegetante anima ſunt prædita, agamus.

Primo autem, quia Braſilia arbor eſt totius ſoli illius celebratiſſima (à qua etiam nomen eſt ſortita regio illa) præcipue ob fucum quem ex ea conficiunt infectores noſtri, eam hoc loco deſcribam. Hæc itaque arbor Barbaris *Araboutan* nuncupatur, quercum noſtram proceritate & ramorum copia adęquat. Quędam reperiuntur, quarum craſſitudo trium hominum vlnas complectentium implet. Scriptor Hiſt. Occid. Ind. prodidit duas in illis regionibus viſas eſſe arbores, quarũ priorem vix octo hominum vlnæ, alteram vix ſedecim amplecterentur: atq; in priore, quæ tanta erat altitudine, vt lapidis iactum ſuperaret, *Cacicus* quidam caſulam cùm cõſtruxiſſet, Ciconiæ modo, Hiſpanis riſum commouebat. Alteram admiratione digniſſimam aſſerit. Idem quoq; narrat in *Nicaragua* Prouincia arborem prouenire, nomine *Ceyba*, cuius craſſitudo quindecim hominum complectentium vlnas impleat. Sed vt ad Braſiliam noſtram reuertamur, foliis eſt buxeis perſimilibus. Fructum vero non fert.

Araboutan, Braſilia arbor, eiuſq; forma. Cap. 61. 85 & 204.

Arbores miræ craſſitudinis.

Qua vero ratione materia illa in naues importari ſoleat, hoc loco deſcribere viſum eſt. In primis vero ſciendum eſt, niſi ab incolis iuuarentur mercatores, intra annum vix nauem ea materie onerare poſſe, tum ob duritiem, ac proinde in ſecando difficultatem, tum vero præcipue, quod iumentis omnibus careat illa regio, ac proinde humeris humanis ſit comportanda. Barbari igitur, veſtibus, induſiis, pileis, cultellis, aliisq; mercibus conducti, non modo materiam illam ſecuribus & cuneis ſecant & findunt, & rotundant, ſed etiam humeris nudis impoſitam in naues comportant, nonnunquam vero locis impeditiſſimis, tribus aut quatuor paſſuum millibus à ſilua ad littus intercedẽtibus. Nominatim vero dico Barbaros, ex quo Galli & Luſitani ad eos acceſſere, ſuas Braſilias arbores ſecare: earum enim exſcindendarum (quantum à ſenioribus accepi) ante illud tempus, ratio alia non erat, niſi quod igne admoto eas deturbabant. Præterea quoniam nonnullos ſcio exiſtimare, materiam illam quæ ad nos aduehitur arborum craſſitudinem obtinere, de induſtria addidi Barbaros eam rotundare, quo facilius comportari ab ipſis poſſit.

Iumentis caret America regio.

Barbari materiam ſecant, & in naues important.

Priſcu arbores excidendi modu apud Barbaros.

Adhæc obſeruatum eſt à me, tantiſper dum in America vixi, caminoque luculento ligni iſtius beneficio vſus ſum, minime humidum hoc ligni genus eſſe, quod pleriſq; aliis lignorum generibus vſuuen[illegible] immo quaſi natura ſiccum eſſe,

Braſilicũ lignũ fero ũgueũ.

esse, accensum vero perparum fumi parere. Sycomorus vero contra (vt ait Matthiolus) præ ceteris lignorum generibus hoc habet peculiare, vt etiamsi excisa sit, humiditatem retineat, ac nisi in aquam demersa, non exsiccetur. Aliud insuper commemorabo, quidam è nostris indusia nostra mundare cupiebat, cineres Brasilii ligni imprudens in lixiuium imposuerat, adeo tenaciter rubeo infecta sunt colore, vt quantumuis abluta illum nunquam mutarint, atq; eo colore infecta fuerunt nobis induenda. Si vero delicati illi, qui suas rugas dealbandas in Belgium mittunt, minùs fidem his adhibeant, per me licet illis non modo periculum facere, sed etiam si volent, ingentes illas suas rugas viridi inficere colore.

Brasilici ligni cineres indusia rubro colore inficiũt.

Ceterum quia non mediocriter mirantur *Tououpinambaultij* nostri quum vident Gallos, aliosq; aduenas è procul remotis terris venientes, tantum laboris sumere vt Arabo-vtano suo (id est Brasilio seu coccineo ligno) naues onustas reuehant. Itaque maior natu quidam ex Barbaris hunc in modum me super ea re aliquando interrogauit: quid sibi vult, inquit, quod vos *Mair* & *Peros* (id est Galli & Lusitani) tam procul petitum ligna veniatis? Nullane vobis ligna ad focum tellus vestra suppeditat? Tum ego, Suppeditat vero, inquam, & quidem magna copia: sed nõ ex eo genere arborum quales vestræ sunt: Brasilium in primis, quod hinc nostri non ad vrendum, vt tu existimas, sed ad tingendum exportant: sicuti & vos funiculos vestros bombycinos, pennas, aliaq; rerum inficitis. Hîc ille protinus excipiẽs: Verùm tantáne eius ligni copia vobis opus est? Enimuero inquam: quum enim (vt hominis animum admiratione suspenderem) apud nos vel vnus mercator plures coccineos pannos, plures cultellos, & forfices (nota ipsi & familiaria exempla subijciens) plura specula possidet, quam quanta huc ad vos vnquã allata sunt: solus ille omne Brasilium coëmet, quo plures hinc naues onustæ redeunt. Ah (inquit Barbarus) mira mihi narras! Mox eorum quæ audiuerat memor, percontari vltra perrexit: At, inquit, vir ille adeo locuples, quem tu refers, non moritur? Moritur (inquam) vt & alii homines. Ibi tum ille (vt isti Barbari commentari amant, & cœptum sermonem nullis interruptum diuerticulis ad finem vsq; haud absurde pertexunt) quærere ex me: Ergo, inquit, eorum quæ iste moriens bona reliquit, quis hæres est? Liberi eius, inquam, si habet: si non habet, fratres, sorores, aut proximi eius agnati.

Barbari cuiusdam cum auctore colloquium.

Quum hæc dixissem, Equidem (inquit meus ille haud sane ineptus senex) facile hinc animaduerto vos *Mair* (id est Gallos) esse insigniter fatuos. Nam quid traijciendo mari tantopere vos fatigari necesse est, in quo superando (sicuti nobis quidem huc appulsi dicitis) tantum malorum exhauritis? Nempe vt liberis vestris aut superstitibus cognatis opes quæratis? Tellus quæ vos aluit, nõ illis quoque alendis sufficiet? Nos quidem, & liberos, & propinquos habemus, eosq;, vt tu vides, summa caritate amplectimur: sed quum confidamus fore vt post mortem nostram terra quæ nos aluit, eadem & illos quoq; enutriat, in eo acquiescimus.

Sententia eximia a Barbaro prolata.

Et certe in hanc sententiam, præclare Socrates olim cuidam vehementi

ſtudio ſuadenti, vt ſe liberis etiamnum paruulis ſeruaret incolumem, Liberi, inquit, Deo, qui mihi eos dedit, curæ erunt. Ageſilaus vero, Lacedæmoniorum rex, amicos admonebat, ne tam pecuniis quam fortitudine, ac virtute ſtuderẽt diteſcere: quod fruſtra paret opes, qui veris animi bonis vacat. Quæ ſententiæ ab Ethnicis profectæ admirationem non paruam merentur. Prior enim conuenit cũ eo quod ſcriptum eſt: Ero Deus tuus, & ſeminis tui poſt te. Altera ve-
Ioan. 6. 27 ro reſpondet dicto illi Chriſti, Operemini nõ cibo qui perit, ſed cibo illi qui permanet in vitam æternam, quam Filius hominis dabit vobis.

Hactenus paucis, ſed fideliter narrationem ab Americani Barbari ore acceptam recitaui. Quamobrem, gens illa quæ adeo Barbara à nobis habetur, nõ modo lepide eos irridet, qui magno ſuo periculo Braſilio ligno quęrẽdo, ex quo quæſtum faciant, mare traiiciunt: ſed etiam quantumuis obcæcata (quandoquidem naturæ & ſoli fertilitati plus quã nos Dei potentiæ & prouidentiæ tribuit) aliquando cum raptoribus in iudicio ſurget, qui Chriſtianum nomẽ præ ſe ferunt, quorum tam eſt Europa ferax, quam Braſilia immunis, quoad incolas attinet. Quare, prout à me dictum eſt, immortale odium aduerſus auaros à *Tonoupinambaultiis* geri, vtinam auari omnes, qui cùm ſatiari nuſquam poſſint, continuo pauperum medullam & ſanguinem exugunt, in illa terra eſſent relegati, vt ab iis iam furiis aut Dæmonibus exagitarentur. Neceſſe mihi fuit magno noſtro pudore in Barbarorũ gratiam, qui adeo res mundanas contemnũt, digredi. Addere autem non incommode, meo quidem iudicio, poſſum rem ab
Cap. 108. Ind. Occid. hiſt. ſcriptore memoriæ proditam, de quadã Barbara gente Peruana, quæ cùm primùm Hiſpanos verſantes in ſuis locis ſunt cõſpicati, tum quod
In errones Barbarorum accuſatio. barbati eſſent, tum vero præcipue quod luxui indulgerent, verebantur ne ab illis ipſi corrumperentur, aut auiti mores immutarentur, eos abeuntes increpabant, his nominibus, Spuma maris, ſine patribus homines, inquieti, quiq; nullibi conſiſtere poſſunt ad laborandum, quo victum ſibi parent.

Palmarũ in America 4. aut 5 genera. Sed vt arborum Americanarũ deſcriptionẽ perſequar, Palmarum quatuor aut quinq; genera illic reperiũtur: inter quæ frequentiſſima numeratur ea, quã illi *Gerau*, alia quoq; quam *Yri* nominant: attamen quemadmodum fructus nulli à me ſunt cõſpecti, credo etiam nullos edi. *Yri* quidem fructum rotũdum producit inſtar ſpineorum prunorum ad effigiem racemi amplioris, tanti ponderis, vt ægre vna manu ſubleuetur, ſed nucleus tantum ceraſei craſſitudine, eſt
Turio in capite palmarum edulis. edulis. Præterea in culmine harum palmarum eſt turio quidã albus, qui à nobis veſcendi gratia abſcindebatur: Philippus vero, qui hæmorrhoidibus laborabat, aſſeuerabat illi morbo remedium eſſe, cuius rei fides penes medicos eſto.

Ayri, hebeni ſpecies ſpinoſa. Alia quoq; eſt arbor, à Barbaris *Ayri* appellata, quæ licet foliis palmæ ſit perſimilis, caudice ſpinis circumquaq; armata, acuum mucronum ſpecie & aculeo. Fructus mediocri craſſitudine, cuius in medio nucleus eſt niuali albedine, qui tamẽ edulis non eſt, quã hebeni genus eſſe credo: præterquam enim quod colore eſt nigro tantaq; duritie, vt Barbaris clauis ſuis & ſagittis partim conficiendis (quas fuſiùs cùm de bellis eorum agetur deſcribam) ſit in vſu, læuigatum eſt quoq; ac lucidiſſimum, adeo deniq; graue, vt in aquam deiectum ad imum ſtatim feratur.

Complu-

Compluria quoque lignorum multiplicis coloris in America reperiuntur genera, quorum nomina sigillatim edere non possum. Nonnulla vidi, buxi colorem imitantia, alia violacea, è quibus frustula quædam in Galliam aduexeram, alba vt charta, rubra, diuersi à Brasilio generis, è quibus etiam clauas suas Barbari conficiunt: vnum quoque quod illi *Copau* nominant, cuius arbor nuci Iuglandi est persimilis, nucibus tamen caret, materia quoque affabre facta eadem cum nuce maculas habet. Denique nonnulla reperiuntur, quorum folia sunt capitati numi crassitudine: alia, quorum etiam folia sunt latitudine sesquipedali, atque adeo complurium generum, quæ omnia sigillatim recensere longum esset.

Ligna varii coloris.

Copau, arbor nuci persimilis.

Arborum folia crassissima, alia quoque amplissima.

Ad hæc arbor in illis nascitur terris pulchritudinis eximiæ, atq; etiam (quod est maximum) adeo suauis odoris, vt dum à fabris vel scinderetur, vel expoliretur, frustula à nobis collecta vel fragrantissimam rosam referrent. Contra alia illic adolescit quam Barbari *Aou-ai* nominãt, allii teterrimo odore, quem dum secatur, aut vritur nemo est qui ferat: foliis est à pomis nostris non absimilibus: fructus vero eius (qui proxime ad echinum forma accedit) præsertim vero nucleus adeo est venenatus, vt comedenti veneni præsentissimi effectum referat. Nihilominus tamen Barbari nostri, quod ex eo crepitacula sua componunt, fructum illum plurimi faciunt. Hîc quoq; animaduertendum est, Brasiliam (vt mox dicemus) poma complurium generum optima ferentem, abũdare etiam arboribus, quæ pulcherrimos quidem fructus edunt, ad vescendum tamen inutiles. In littore præsertim multæ sunt arbusculæ, quarum poma mespilis nostratibus valde similia, periculose comeduntur. Idcirco Barbari cum Gallos, ceteroſq; aduenas ad poma illa colligenda accedentes conspicantur, suo idiomate *Ypochi* crebro vsurpantes, vt ab eis abstineant, admonent.

Lignũ rosei odoris.

Aou-ai, lignum teterrimi odoris.

Complures Americanæ arbores fructus ferunt venenatos.

Hiouraé, cui cortex est semidigitali crassitudine, sapore gratus, præsertim recens ab arbore extractus, genus est Guaiaci, quantum accepi à duobus Pharmacopolis, qui mare nobiscum transmiserant: eaque Barbari vtuntur ad morbum, quem *Pians* appellant, qui, vt postea dicam, æque apud eos pernicioſus est, atque apud nos lues Venerea.

Hiouraie guaiaci species.

Arbor *Choyne* Barbaris appellata, mediocri altitudine, foliis, forma & viriditate lauri, pomis, magnitudine capitis infantis, ad figuram ouorum Struthiocameli accedentibus, quæ quidem non sunt edulia. Ex his *Tououpinambaultij* ob duritiem corticis integra quædam in longitudinem, latitudinemque perforantes, quibus *Maraca* conficiunt (de quo iam ante mentio facta est, fietque in sequentibus:) illa etiam ad calices, aliaque vascula excauant, dimidiantque.

Choyne arbor, ex cuius fructu Barbari siue um Maraca conficiunt.

Inter arbores quoque Brasilienses numeratur *Sabaucaie*, pugnis ambobus pomo ampliore, formamque calicis imitante: in cuius imo exigui quidam nuclei amygdalinis similes comperiuntur, eundem quoque fere cum amygdalis saporem referunt. Ceterum cum pomi istius putamen vasis conficiendis sit aptissimum, arbitror illud esse quod vulgo nucum Indicarum nomine appellamus, aut certe ex illarum genere. Matthiolus enim suis in Dioscoridem com-

Sabaucaie arbor, cuius fructus vasis conficiendis est accommodatus.

mentariis aliarum nucum Indicarum meminit, quæ forma ſunt rotundæ, ac magnorum melonum inſtar ab arbore dependent (quarum ego in illis regionibus, prout ſunt ab illo depictæ, ac deſcriptæ, putamina vidi) quæ torno expolitæ hîc ſolent à noſtris hominibus argento includi. Præterea cùm in illis terris verſaremur, quidam Petrus Bordonius nomine, artis tornandi peritiſſimus, varia eaq; pulcherrima vaſcula fabricauit, cùm ex iſtis *Sabaucaie* fructibus, tum ex aliis verſicoloribus lignis, quorum partem Villagagnoni dedit, à quo plurimi fiebant. Verumtamen aliquanto poſt indigniſſimam reportauit mercedem.

Petrus Bordonius tornator peritus, quam mercedē a Villagagnone retulerit.

Eſt præterea in illis terris arbor proceritate ſorbi noſtræ, cuius pomū Barbari *Aca-iou* nominant, amplitudine, & figura oui gallinacei, quod vbi maturuit, colore ad aurum inclinato inſtar cotonei mali, non modo vtiliter comeditur, ſed etiam ſubacidum, nec minùs palato gratum ſuccum emittit, qui calore æſtuantes iucundiſſime refrigerat. Attamen cùm difficulter è proceris illis arboribus decutiatur pomum illud, nonniſi à Cercopithecis, qui illis veſcuntur, excuſſa habebamus.

Aca-iou fructus edulis.

Paco-aire frutex eſt decem aut duodecim pedum altitudine, caudice femorali nonnunquam craſſitudine, qui tamen adeo eſt tener, vt gladii vno ictu ſecetur: pomum *Paco* vocant Barbari palmi longitudine, forma cucumeri non abſimili, eiuſdem etiam coloris cùm ad maturitatem peruenit. Hęc autē poma naſcuntur vt plurimum viginti aut vigintiquinque ſimul & confertim in ſingulis ramis, quæ Americani legentes in caſas ſuas important tanto pondere, quantum altera manu ferre poſſint. Ad pomi vero iſtius bonitatem quod attinet, vbi maturuit, calyce ad modum recentis ficus auulſo, grumoſum apparet: quo fit vt mandentibus ficum referat, vnde à nobis ficus nominabatur: ſapore vero vel delicatiſſimas Maſſilienſes ficus ſuperat: itaq; nō immerito inter optimos totius oræ illius fructus recenſeatur. Memoriæ quidem eſt proditum, Catonem cùm Carthagine Romam rediiſſet, miræ magnitudinis ficus attuliſſe: verùm quoniam antiqui de his noſtris nullam mentionem fecerunt, credibile eſt alîus fuiſſe generis, ab iſtis de quibus fit ſermo. Foliorum vero *Paco-aire* forma foliis lapathi aquatici non eſt abſimilis: tanta tamen ſunt magnitudine, vt vulgo longitudo ad ſex pedes, latitudo vltra duos protendatur: quo fit, vt nulla ratione adduci poſſim vt credam in Europa, Aſia, & Africa tantæ longitudinis & latitudinis folia extare. Nam etſi Pharmacopolam quendam audiui aſſeuerantem ſe vidiſſe folium Petaſitis latitudine vlnæ cum quadrāte, hoc eſt (ſiquidem rotunda eſt hæc planta) cuius circumferētia tres vlnas cum quadrantibus tribus ſuo ambitu caperet: nuſquam tamen accedebat hęc amplitudo ad noſtri *Paco-aire* magnitudinem. Verum quidem eſt foliorum illorum craſſitudinem longitudini non reſpondere, imo exilia maxime eſſe, aſſidue tamen erecta, adeo vt venti paulo vehementioris (quo regio illa frequentiſſime vexatur) mediana tantum coſta impetum ferat: reliquum vero ita diſſecatur, vt eminùs conſpicienti, hi frutices plumis ſtruthiocamelinis ornati eſſe credantur.

Paco-aire, frutex tenera.

Paco, poma oblonga.

Paco ficus ſapore.

Paco-aire, folia immenſæ magnitudinis.

Matthiolus commentariis in Dioſcoridem de palma & dactylis agēs, ſcribit quandam eſſe plantam in Ægypto, Cyproq; naſcentem, quam Veneti inde redeun-

redeuntes Musam appellant, & Musas similiter fructus: quamque optime eo loco depinxit: cuius descriptionem, quia non parum ad nostrum *Paco-aire* accedit, hoc loco adscribere placet. Musa igitur, inquit ille, adolescit ad quinûm, senûmve cubitorum proceritatem, è stolonibus alterius sata: folio est arundineo, quod tamen perquam longo, latoq; ambitu se diffundit, adeo vt in lõgum trium cubitorum mensuram quandoq; excedat, in latum vero sesquicubitum spatietur, lata, crassaq; per medium excurrente costa. Torrescunt folia æstate sui natura, vel etiam fortasse solis ardore, adeo vt mense Septembri eorum costæ prorsus nudæ cernantur, decidente foliorum materia, quod admodum sit tenuis. Caulis squaroso foliorum cortice vestitur, palmæ, vel arũdinis modo. Ramos habet nullos, sed caudice tantum consistit. E vertice germen emergit materie molli, longitudine fere cubitali, à quo alia ab origine ad summũ prodeunt germina, ternûm quaternûmve digitorum inuicem distãtia: è quibus circumueniunt fructus, parui cucumeris magnitudine, qui per maturitatem quadantenus flauescunt, cortice fici, qui eodẽ modo digitis detrahitur. Substantia pulpæ consistit melopeponum modo, nullo intus osse, neq; semine. Primum gustantibus fructus insipiditatem quandam præ se ferre videntur, adeo vt primo statim gustu non placeant, verum qui esui assuescunt, iis indies magis delectantur: quippe qui quadã occulta saporis suauitate allecti, quæ nõ nisi tractu temporis cum palato init gratiam, nunquam saturi videantur. Ita Musam (inquit Matthiolus) mihi descripsere qui ex Ægypto, & Cypro ad nos reuertũtur. Sed quænam antiquis Musa fuerit planta, quid referam non habeo. Fusiùs hoc ille persequitur, allato Theophrasti, & Serapionis testimonio, vt videre cuiuis licet. Alibi quidem de ficu Indica (puta Occidentali) agit, cuius pictura quam eo loco exhibet, indicat arborem esse monstrosissimæ formæ: ac veritus ne Lectori tædium afferam (præsertim cùm minùs ad *Paco-aire* nostri formam accedat) intermissam repetam historiæ meæ seriem: si qui vero plura nosse cupiant, eos ad 145. Commentariorum illorum libri 1. caput remitto.

Musa, arbor, eiusq; descriptio.

Tuna Americanorum.

Quod igitur attinet ad xyliferos frutices, quæ in mediocrem proceritatẽ assurgunt, in Brasilia magno reperiuntur numero: flores instar campanularum lutearum citrullinorum fere similes emittunt: vbi vero efformatũ est pomum, non modo ad fageam glandem proxime accedit, sed etiam maturũ in quatuor diuiditur partes, quæ per floccos pilæ magnitudine xylum emittunt, quod Barbari *Ameni-iou* nuncupant. In floccorum illorum medio reperiuntur grana quædam nigra compacta, atq; admodum compressa ad renis humani formam, cuius compacturæ magnitudo fabam non superat. Porro Barbaræ feminæ xyli illius colligendi, & nendi ignaræ non sunt, eo siquidem cubilia sua conficiunt ad eum, qui à nobis dicetur, modum.

Xylifera arbor.

Ameniiou, Xylon.

Præterea quamuis olim (quantum accepi) in America nullæ crescerẽt aurei ac citrei mali arbores, hodie tamen cùm Lusitani multas maritimis oris quas accolunt consueuerint, non modo indies propagãtur, sed etiam poma ferũt aurea (quæ à Barbaris *Margou-ia* appellãtur) prædulcia, & amborum pugnorum crassitudine, citrea quoq; & ampliora, & maiora numero.

Aurea & citrea mala magna in America copia crescunt.

Saccari cānam America nascūtur.

Saccari quoque cannæ optime in illis terris crescunt, & maxima copia: attamen cùm nos Galli,& hominibus, & machinis ad eliciendum saccarum idoneis nondum essemus instructi (vt sunt Lusitani in iis quæ occupant apud Barbaros locis) in aqua cannas illas,vt saccari saporem induerēt, madefaciebamus: prout ante est à nobis dictum cap. 8. vbi de Barbarorum potu egimus: alii succum & medullam earum exsugebant. Hoc porro loco rem multis fortasse admirandam narrabo, cannas huiusmodi nonnunquam mucescere sinebamus, & in aqua madefaciebamus,quę contra saccari qualitatem,quam dulcissimam esse nemo ignorat,adeo acida fiebat,vt aceti nobis esset loco.

Acetum e cannis saccari.

Arūdines, quib. Barbari sagittas suas armant.

Similiter in siluis non raro arundines nascuntur crassitudine cruris humani: sed quemadmodum supra dixi de *Paco aire*, adeo sunt teneræ, vt singulæ earum vno ictu gladii secentur adhuc stantes, aridæ vero tanta duritie, vt fissis illis, & in modum chirurgicorum scalprorum efformatis sagittas suas ita armēt Barbari,vt vno iactu feras humi fundant. Sed quando de cannis & arundinibus incidit sermo, Calcondilus hist. De bello Turc. scribit,in India Orientali arundines reperiri tantæ magnitudinis ac crassitudinis, vt nauigii vicem præstent, non modo tranandis fluminibus, sed etiam singulæ quadraginta tritici medimnos capiant,medimno sex modios Græcos continente.

Lib. 3. c. 14.

Ad hæc Matthiolus suis in Dioscoridem commentariis ait,arundinē, quæ magna copia in Italia nascitur,palis vitium apta, ad decem cubitorum altitudinem exsurgere,lanceæ crassitudine,& pari firmitudine.

Mastiche.

Mastiche etiam in hac nostra America in dumetis nascitur, quæ vna cum aliis prope infinitis herbis & floribus odoratis, terram suauissimo odore perfundit.

America na regio a niue,gelu & grādine immunis.

Quamuis autem ea quam incolebamus regio, quæ nimirum Capricorni tropico subest,à tonitruis horridis (quę Barbari *Toupan* vocant)imbribus vehementioribus,ventisq; rapidissimis non sit immunis, tamen quia nusquam in ea gelu,nix,nec grando conspicitur, ac proinde suis nunquam spoliantur arbores frondibus,vtpote quæ frigore non infestentur,per totum annum eo vigēt modo, quo mense Maio solent apud nos siluæ. Præterea quando huc vsque tum progressus,iuuat commemorare, cum mense Decembri non modo breuissimi sint dies apud nos,sed etiam frigore rigentes manus perflemus,glaciesque naso dependeat,tum temporis Americanos diebus longissimis vti,tantoq; æstu torreri,vt ego sociiq; ad 25. Decembris fluuiis illum ardorem solari cogeremur. Veruntamen, quod sphæræ non ignaris facile est intelligere, cum dies sub tropicis nusquam tam longi, neque rursum tam breues atq; in nostro climate exoriantur,multo sunt æquabiliores, multoq; clementiore cælo vtuntur incolæ. Hæc mihi dicenda fuere de arboribus Americanis.

Arbores assidue virentes in America.

Calūm sub tropicis clementissimum.

Plantarum,herbarumq; facturus mentionem,ab iis exordiar, quas tū fructibus,tum effectis aliis antecellere existimo: ac primū quidem planta,quæ fructum *Ananas* edit,forma iri similis,foliis incuruatis,in ambitu diuisis, ad aloem accedētibus,eiusdem cū carduo maiore formæ, pomū vero melonis mediocri est crassitudine, nucisq; pineæ forma, in nullam reclinatam partem ad cinaræ nostræ modum crescit.

Planta folio, & fructu Ananas.

Ceterum

Ceterum *Ananas* illa, cùm ad iustam peruenerunt maturitatem, colore sunt aureo cæruleum imitante, odorem idei rubi fructus edit, adeo vt à nobis in siluis aliisque locis, vbi nascuntur, errantibus, ex odore facile deprehenderentur: sapore adeo dulci, vt à nullis salgamis nostris superentur. Itaque optimum esse totius Americæ fructum existimo. Ipse vnum aliquando compressi, ex quo cyathum succi elicui, qui maluatico vino nihil cedere mihi videbatur: feminæ vero Americanæ canistros iis plenos, quos *Panacous* nuncupant, vna cum *Pacos* illis, de quibus paulo ante mentionem feci, aliisq; fructibus ad nos afferebãt, quos singulos singulis pectinibus, aut speculis mercabamur. *Ananas optimus totius Americæ fructus.*

Inter ea quæ in America nascũtur simplicia, vnum est quod *Tououpinambaultij* nostri *Petum* nominant: eodem cum lapatho maiori nostro modo crescit, altitudine nonnihil superat, foliis ab eo non absimilibus, quæ tamen propius ad Consolidam maiorem accedunt. Hæc herba ob insignem, qua est prædita, vim, magno apud Barbaros est in pretio. Hoc autem modo ea vtuntur: Collectam manipulatim in casis appendunt, & exsiccant, dein quatuor aut quinque folia alio ampliori folio inuoluta accendunt, oriq; accensa admouent, fumumque attrahunt, quo, licet naribus, labiisq; perforatis exeat, adeo sustentantur, vt si ad bellum proficiscantur, aut alia vrgeat necessitas, eo per triduum, aut quatriduum alantur. Benzo quoque Noui Orb. hist. ait Indos Peruanos peregre profecturos, herbam (quam Coca ipsi appellant) ore clausam, veluti panchrestum quoddam pharmacum, circumferre: quippe eius præsidio freti integrum diem nullius nec cibi, nec potus egentes iter faciunt. Matthiolus quoq; post Theophrastum scribit, Scythas glycyrhiza contentos, absque alio alimentorum præsidio decem, duodecimque dies degere: quæ *Petum* Barbarorum nostrorum non male respondent. Ea quoq; in alium vtuntur vsum: nam quod è cerebro humores superfluos eliciat, vix vllum ex Barbaris offendas, è cuius collo fasciculus istius herbæ non pendeat, cuius fumum continuo absorbẽt, etiam cum familiaribus colloquentes: fumus vero (vt ante dictum est) per nares, labiaque pertusa exhalat, velut à turibulo: odor vero ille minime est grauis. Benzonis itaque interpres magno errore credidit, hanc eam esse herbam, quam Mexicani *Tabacco*, Hispaniolæ vero insulæ incolæ *Cozobba* nominant, cuius odorem acutum, & tetrum, atque adeo Diabolicum esse Benzo affirmat. Mulieres hac herba vtentes nũquam animaduerti: cuius quidem rei causam ignoro: affero autem fumum illum (quem expertus sum) famem non mediocriter depellere. *Petum admiranda vires.* *Fumus Petũ quomodo à Barbaris absorbeatur. Lib. 3. capit. 20.* *Fumus Petum cerebrum purgat.* *Lib. 1. capit. 26.*

Ceterùm Nicotiana, seu Reginæ herba, licet apud nos *Petum* nominetur, tamen ea non est de qua iam ago: quin imo duæ istæ plantæ, neq; in forma, neque in viribus vllo conuenire modo, Villæ Rusticæ scriptor Gallicus lib. 2. c. 79. asserit, Nicotianam, quæ à Nicoto, qui primus eam è Lusitania in Galliam trãstulit, è Florida allatam esse, quæ 200000. passuum millibus ab America distat. tota enim torrida Zona inter vtramque est interiecta. Præterea diligenter in plerisque hortis, quorum domini verâ *Petum* gloriabantur, perquisiui, nec tamen hactenus in Gallia nostra reperi. Ne autem Theuetus (qui non ita pri- *Nicotiana verum non est Petum.*

dem Angoliſmenſem ſuam herbam adeo celebrauit, vt veram eſſe Petum affirmet) credat à me quod ſcripſit ignorari, de ea idem quod de Nicotiana iudico: ſiquidem effigies quam in ſua Coſmographia depingendam curauit, plantam referat. Itaque à me illi non conceditur quod ſibi aſſumit, ſe primum omnium veræ *Petum* ſemen in Galliam attuliſſe. Quin credo ob cæli inclemẽtiam ægre apud nos adoleſcere poſſe.

Caion-a braſſica.

Braſſicarum quoq; illic vidi genus, à Barbaris *Caiou-a* nominatum, quibus nonnunquam ius condiunt, foliis eſt latitudine & forma ad Nenufar accedentibus.

Hetich, radices optimæ & magna copia.

Quantum vero ad radices attinet, præter *Maniot* & *Aypi*, ex quibus, vt dixi cap. 8. Barbaræ mulieres farinam ſuam conficiunt, alias etiam habent, quas *Hetich* appellant: quarum non modo æque ferax eſt Braſilienſe ſolum, atq; Lemouicenſe, & Sabaudicum eſt raparum, ſed etiam radices ipſæ ſunt craſſitudine amborum pugnorum, longitudine ſeſquipedales plus minùs. Licet autem primo aſpectu à terra auulſę vnius generis eſſe videantur, quia tamen inter coquẽdum aliæ violaceum ceu paſtinacæ, aliæ aureum ceu cotonea mala, aliæ deniq; album colorem induunt, trium eſſe generum autumo. Vt vt ſit, vere poſſum affirmare has radices præſertim, quæ aureo ſunt colore, in cineribus coctas piris noſtris, vel optimis bonitate non cedere. Earum folia, quę hederę terreſtris more humi ſerpunt, foliis cucumerum, aut latiſſimorum ſpinaciorum ſimillima, colore tamen differunt, propiùs ad vitem albam accedente. Ceterùm quia ſemine carent, Barbaræ mulieres, quibus eſt curæ radicum iſtarum propagatio, minimo negotio (rem in agricultura inauditam) eas ſerunt minutatim: ſiquidem conciſas inſtar paſtinacarum, quibus in acetariis vtimur, ſerunt: quæ fruſtula non multo poſt totidem gignunt craſſas radices *Hetich*, quot in terram fuerunt iniecta. Tametſi quia cibarium eſt terræ illius præcipuum, paſſimque peregrinantibus occurrunt, eas etiam ſponte naſci exiſtimo.

Mira multiplicanda rũ Hetich radicũ ratio.

Manobi, auellanarum nucũ genus ſub terra naſcentium.

Barbaris quoque fructuum genus eſt, quod illi *Manobi* vocant, qui ſub terra naſcuntur more tuberum, tenuibusq; filamentis inter ſe deuinciũtur, nucleum auellanæ amplitudine & ſapore habent: colore tamen leucopæo, putamine piſi ſiliqua non firmiore. An vero folia, ſemenq; proferat hic fructus, quamuis ſæpius eo veſci mihi contigerit, non tamen adeo eſt à me obſeruatum, vt à memoria repetere poſſim.

Matthiolus quarũdam auellanarum Indicarum meminit, quæ à Serapione, inquit, Faufel nominantur, nuci myriſticę perſimilium, in quodam inuolucro creſcunt Bombycis non abſimili, quæ frequenter inter alia aromata ex India aduehuntur.

Piper Indicum cornutum.

Præterea illic quoque magna eſt copia Indici piperis, non oblongi (ſicut magno errore meo à Neuſtriis nautis accepto, ſuperioribus editionibus ſcripſeram) ſed cornuti, à quibuſdam (inquit Matthiolus, à quo etiam eſt optime depictum) Siliquaſtrũ appellati, quod ſit guſtui acerrimum: foliis, vt idem ait, hortenſi Solano ſimilibus, paulo tamen amplioribus, caule cubiti magnitudine, viridi colore, albicante & geniculato: floribus albicãtibus, fructu lõgo corniculorum

rum instar, qui primo exortu viresçat, maturus vero adeo ruffesçat, ac læuore quodam ita pelluceat, vt corallum referat, & in quo concludatur pumilum semen lentium modo compressum, vsque adeo acre, præsertim antequam sit exsiccatum, vt si quis manu attrectet, eamque postea ori, aliive corporis parti admoueat, pustulæ statim exsurgant, quod & ipse experimento didici. Quo fit, vt mercatores nostrates ad tincturam tantum eo vtantur. Barbari vero nostri cum sale, quem conficere optime norunt, aqua in fossis ad id reseruata, piper illud conterunt: compositionem illam *Ionquet* appellant, qua eo modo, quo nos sale in cibis vtuntur, non tamen quod *Ionquet* buccellæ, antequam in os inge- *Ionquet, sal Barbarorum.*
rant, applicent: buccellam enim ante, post vero *Ionquet* summis digitis apprehensum, vt cibo saporem addat, ori imponunt.

Denique crescit quoque in illis terris fabæ genus, pollicis crassitudine, à *Cõmenda-ouassou, fabæ amplæ.*
Barbaris *Commenda-ouassou* appellata: pisa quoq; alba, & leucopæa, quæ *Com-* *Cõmanda-*
manda-Miri nuncupant, citrullæ quoque rotundę, nomine *Maurongaus*, sua- *miri, pisa minora.*
uissimi cibi. *Maurongaus, citrulli.*

Hæc sunt non quidem, quæ in vniuersum de arboribus, herbis, & fructibus Americanis dici possunt, sed quæ à me sunt obseruata per annum, quo il lic vixi.

Denique sicut est à nobis dictum, apud Americanos, quadrupedes, nullas *Arbores, herbæ fruticesque omnes Americani a nostris, exceptis tribus, differunt.*
aues, pisces, nulla denique animantia per omnia Europæis nostris respondere: ita nunc affero, quantum per siluas & agros errando experiri mihi datum est, nullas esse arbores, aut herbas, nullos denique fructus, qui à nostris non sint dissimiles, his tribus exceptis plantis, portulaca, ocymo, & filice, quæ in quibusdam locis nascuntur. Quapropter quotiescunque noui illius Orbis imago ob oculos obuersatur, aërisque temperiem, animantium multitudinem, auium varietatem, arborum & plantarum elegantiam, fructuum denique bonitatem animo recolo, toties Prophetæ ista Psal. 104. exclamatio mihi in mentem venit:

O quæ vis fuit illa, quæ potestas,
Quæ prudentia multiplex, creandis
Tot rebus, simul, & simul regendis!
Nam quacunque patet globosa tellus,
Vis quoque imperij tui patescit.

Ergo beatos terræ illius incolas prædico, si verum istorum omnium Conditorem agnoscerent. Atqui ad res describendas me accingo, quæ plus æquo, quam sint ab eo alieni, demonstrant.

Cap. XIII.

De bello, prælijs, fortitudine, & armis Barbarorum.

America amplitudo.

QVANQVAM *Tououpinambaultij Toupinenquin* noſtri bellum immortale gerunt aduerſus varias finitimas gentes, pro more reliquorum omnium Barbarorum, quartam illam Orbis partem incolentium, quæ à Magellanico freto (quod ad 50. grad. vltra Antarcticum Polum iacet, vſque ad terras Nouas, quarum ſitus eſt ad 60. grad. citra eundem Polum) latitudine citra quadragies centena paſſuum millia occupat: proximi tamen & infenſiſſimi eorum hoſtes ii ſunt, qui *Margaiates* appellantur, quiq; eorum ſunt ſocii Luſitani, quos *Peros* appellant. Sicut etiam *Margaiates*, nō modo *Tououpinambaultiis*, ſed etiam Gallis eorum ſociis ſunt capitales hoſtes. Non tamen quod Barbari iſti de finibus propagandis bello certent (plures enim agros quam opus ſit occupant) aut de diuitiis ex ſpoliis, redemptionibus, armisq; deuictorum parādis, cogitent. Hæc, inquam, eos minime mouent. Prout enim fatentur omnes, non alio permouentur affectu, quam vt parentum, amicorumq; iam olim captorum, & ab hoſtibus eo qui à nobis dicetur modo, deuoratorū, mortē quam ſeueriſſime vlciſcantur. Cui ſtudio tam pertinaciter adhærent, vt quiſquis corū in hoſtium manus inciderit, eandem pœnam neceſſario expectet, nimirum fore vt mactetur, deinde deuoretur. Præterea, vbi primum inter quoſdam ex iſtis populis bellum eſt indictum, in eo conſentientibus omnibus, hoſtem, cui illata ſit iniuria in perpetuum de ea vlciſcenda cogitaturum, ac proinde ignauiæ tribuendum eſſe, ſi in ſuam redactum poteſtatem impune dimittant: eorum inimicitiæ adeo ſunt inueteratæ, vt in gratiam inter ſe reduci nunquam poſſint. Merito itaq; dicemus Machiauellū, eiuſq; diſcipulos (quibus hodie magno ſuo malo ſcatet Gallia) Barbaras iſtorum actiones imitari. Cum enim ἄθεοι iſti contra doctrinam Chriſtianam & docēt, & ad praxim reuocant, recenti gratia veteres iniurias non eſſe abolēdas, hoc eſt, homines Dæmonum ſimiles alios aliis parcere nunquam debere, annon ſatis declarant animos ſuos tygribus eſſe ferociores?

Americanis quæ cauſa belli.

Barbari in gratiam ē inimicis reduci non poſſunt.

Ratio autem, qua *Tououpinambaultii* noſtri ad bellum profecturi conueniunt, hæc eſt, quantum obſeruare mihi licuit. Etſi Reges aut principes inter ſe nullos habent, ſed pares ſunt ferme dignitate, tamen hoc illis à natura inditum eſt (quod etiam à Lacedæmoniis exactiſſime olim eſt obſeruatum) vt ſeniores, quos *Peoreru picheh* nominant, propter rerum experientiam ſuſpiciant & obſeruent: in ſingulis itaque pagis non aſpernandum illis præſtatur obſequium. Oblata hi occaſione, vel inambulantes, aut lectis ſuis penſilibus xylinis inſidentes, ceteros his aut ſimilibus hortantur verbis:

Braſilienſes ſenioribus obſequium præſtant.

Seniorum Americanorum oratio.

Ergóne (inquiunt alternatim loquētes, ſermone minime interrupto) maiores noſtri, qui tot hoſtes non modo debellarunt, ſed etiam deuicerunt, & mactarunt, & deuorarunt, exemplo nobis fuere, vt perpetuo domi deliteſcamus?

Gen-

Gentémne nostram,quæ tanto olim ceteris omnibus fuit terrori,vt eius cóspectum ferre minime potuerint, magno nostro cum dedecore, tãto affici probro patiemur, vt in laribus ipsis nostris ab hostibus bello petamur? Nostráne ignauia committemus,vt *Margaiates* & *Peros-engaipa* (hoc est,illę gentes nequam) primi in nos impetũ faciant? Tum orator ille,manibus humeros,& nates plaudens,cum exclamatione hæc addit verba: *Erima,Erima,Tououpinambaults, Conomiouassou Tan,Tan,* &c. hoc est,nequaquam populares mei,adolescentes fortissimi,ita nobis est agendum: quin potiùs ad certamen nos instruamus,mortique & mactationi nos deuoueamus,aut nostros vlciscamur.

His ergo seniorum orationibus,quæ aliquando in sex horas producuntur, auditores, qui attentissime audiunt, adeo vt ne syllaba quidem illis excidat, & animo & viribus aucti,in singulis pagis se inuicem compellantes, ad præfixum locum quam celerrime possunt magno numero conueniant. Verũ antequam *Tououpinambaultios* nostros ad prœlium deducamus, quibus sint armis instructi dicendum est.

Ac primùm quidem *Tacapes*,hoc est,clauas,aut enses rubro, aliàs nigro ligno fabricatos habent: longitudine vulgo sunt quinque aut sex pedum, extrema parte orbiculatæ, aut ouali figura, latitudine pedali, crassitudine digiti pollicis in media sui parte,oræ vero commodissime exacuatæ, siquidem ex grauissimo ligno, quale est buxum, sunt confectæ, securis acutissimæ aciei perparum cedunt. Adeo vt facile credam vnicum *Tououpinambaultium* istiusmodi claua armatum,ac furore percitum, multum negotii duobus gladiatoribus nostratibus exhibere posse. *Tacape,genus clauæ lignea.*

Arcus insuper habent,quos *Orapats* nominant,ex eodem ligni genere,rubro nimirum & atro fabricatos: ii longitudine & crassitudine nostros adeo superant,vt eos nec lentare, nec adducere vllus nostrûm possit: quin potius imo totis viribus puerorum decem annorum arcubus curuandis opus esse. Pro neruis ea est illis herba,quam *Tocon* vocant,quæ licet admodum sit exilis,tanta tamen est firmitudine,vt equi vires ferat. Sagittæ sunt vlnali longitudine: tribus iuncturis perficiuntur: media pars ex arundine, reliquæ vero duæ è ligno sunt nigro: segmina porro illa adeo concinne quibusdam arborum corticibus colligantur, vt firmius agglutinari nequeant. Plumulas duas illis applicant pedali longitudine,quas filo xylino,quod gluten apud eos non sit in vsu,constringũt: ossa præacuta mucronibus aptant: aliquando arundinis siccæ frustulum palmi longitudine in modum scalpri dolatum: nonnunquam raiæ piscis caudæ extremum,quæ,vt alibi dixi,maxime est venenata. Ex quo vero Galli & Lusitani in eas regiones commeant, recepto eorum more Barbari sagittas ferreis spiculis,aut saltem clauis acutioribus firmare assueuerunt. *Orapat, arcus.* *Tocon, herba arcubus neruorum loco.* *Sagittarũ longitudo.*

Iam dictum est quæ sit illorum in versandis clauis illis suis dexteritas: ad arcus vero quod attinet, confido fore vt ii omnes, à quibus sunt conspecti Barbari, confirment eos nudis brachiis tanta celeritate, tamq; certo ictu iaculari, vt (quod bona Anglorum pace,qui tamen peritissimi sagittarii habentur,dictum sit) sagittis suis manui qua arcũ tenent impositis, duodecim ab illis citiùs quam ab Anglis sex fuerint emissæ. *Americani sagittarii peritissimi.*

Parmæ coriaceæ. Postremo parmas habent ex tergo *Tapi-rousſou*, cuius iam ante meminî, latas, planas, & rotundas ad modū fundi tympani Germanici. His inter prœliandum non obteguntur ad eum, quo ſolent milites noſtri, modum, ſed iis dimicando ſagittas hoſtium excipiunt. Hæc vero ſunt vniuerſa Americanorum arma: neque enim aliis armaturis corpus ſuum obtegunt: quin contra (exceptis plumaceis pileis, armillis, breuibuſq; aliis indumentis quibus corpus ſuum, vt ante dictum eſt, exornant) ſi vel induſio eſſent induti ad prœlium profecturi, confeſtim illud exuerent, veriti ne illo intricarentur.

Ferreos enſes Barbari parui faciunt. Vt autem ſermoni de armis Barbarorum finem imponam, illi ſiquando à nobis enſes ferreos accipiebant, ſicut *Mouſſacat* cuidam ex meis vnum dono dedi, ſtatim vaginas procul abijciebant: idem quoq; acceptis cultris factitabāt, eorum fulgore delectabantur, aut ad abſcindendos arborum ramos vtiliores, quam ad pugnam cenſebant: ac ſane, vt à me dictum eſt, optime ſuis verſandis eos eſſe exercitatos, commodiùs illis vtuntur.

Ceterum tormenta aliquot minimi pretii eò deuexeramus: hæc Barbari terni ſingula diſplodebant, vnus manibus impoſitum ad deſtinatum intentabat, alter collimabat, tertius ignem admouebat. Tamen quia cannam ad os vſq; complebant, niſi carbo contuſus pulueri tormentario à nobis fuiſſet admixtus, magno eorum periculo tormentum fuiſſet diſruptum. Ad hæc nolo prætermittere, Barbaros, cùm primùm tormentorum maiorum, & minorum ſtrepitum audirent, quodammodo territos fuiſſe, præſertim cùm nonnullos ex noſtris auem ab arbore deijcientes videbant, feramve humi ſternentes plumbea glande, quam ipſi non cernebant, tamen arte cognita, hæc reformidare deſierunt: dicebant enim ſe celeriùs ſagittas ſex iaculari poſſe, quam quis tormētum ſemel aptaret. Si quis autem obijciat tormentum longe altiùs penetrare: Reſpondeo, nec thoraces bubalinos, nec hamis conſertos ſagittæ à Barbaris emiſſæ impetum ferre, quin ea æque ac glande tormentularia traijciantur. Verūtamen quia commodiori loco hæc à nobis dici poterunt, cùm ad Barbarorum prœlia ventum erit, ne confuſe agam, iam Barbarorum copias ad prœliandum educo.

Seniores Barbari agminis duces. Ea qua dictum eſt ratione coactis, ad octo aut decem capitum millia, mulieribus non paucis, non ad prœliandum quidem, ſed ad impedimenta, & commeatus comportandos, in caſtra conuenientibus, ex ſenioribus ij, qui hoſtes maximo numero interfecerunt, & deuorarunt, copiis præficiuntur: quibus ducibus itineri ſe accingunt. *Barbari ſine ordine, inconfuſe tamen incedunt.* Quamuis autem incedant nullo ordine, tamen cùm iter faciunt cōglobati, fortiſſimis primam aciem occupantibus, mirū eſt quam commode vniuerſa illa multitudo, ſine tribuno & menſore ſe recipiat, ita vt ſigno dato celerrime in aciem conueniat.

Inubia, cornua ingentia. Ceterum nonnulli ſunt, qui cornibus, quæ ipſi *Inubia* vocant, ſeſquiulnæ longitudine, & craſſitudine haſtæ noſtratis ab inferiori parte palmi latitudine, inſtar buccinæ milites cient, tum patria excedentes, tum etiā caſtra mouentes. *Fiſtulæ ex oſſibus humanis.* Nonnulli etiam fiſtulas ex oſſibus hoſtium, olim mactatorū & deuoratorum, gerunt, quibus aſſidue in itinere canūt, vt ſociorum animos excitent, ſtudiumque

que hostes consimiliter mactandi, augeant. Si vero, quod frequenter cõtingit, nauigio expeditionẽ in hostes facere placeat, littora legunt, nec alto mari se cõmittunt. In suis vero se lintrib. disponũt. eos *Ygat* nominant, singuli cõstant ex singularũ arborum cortice detracto in hũc vsum destinato, tantæ tamẽ amplitudinis, vt singuli quinquagena capiant hominũ capita. Itaq; stantes pro more suo nauigiũ agunt remo vtrinq; plano, quem medium cõprehendunt. Hi porro lintres cũ plani sint, minimo negotio aguntur. Eorũ tamen in alto mari, vel oborta tempestate vsus est nullus. Sed in summa malacia Barbaris nostris ad militiam proficiscentibus, classem sexaginta huiusmodi lintribus constantem conspicias. Hi tam celeri æquor percurrunt motu, vt mox oculos fugiant. Atq; hi sunt exercitus *Toupinenquin* terra, mariq;.

Ygat, linter corticeus.

Hoc instructi modo quinquaginta nonnũquam passuum millia in hostium fines progrediuntur. Primoq; hoc vtuntur stratagemate fortissimi quique, ceteros cum mulieribus, & impedimentis post se relinquunt itinere vnius, aut duorum dierum: summo cum silentio accedunt, siluasque occupant insidias hostibus struentes, quibus adeo sunt intenti, vt non raro per 24. horas illic delitescant. Hostes vero, si ex improuiso fuerint adorti, quotquot viri, feminæ, ac pueri occurrunt, non modo deducuntur, sed etiam mactantur ab hostibus in patriam reducibus, frustatimque *Boucan* imponuntur, ac tandem deuorantur. Atque eo faciliùs incautos opprimunt, quod pagi (nam vrbes nullæ sunt illis) mœnibus non cinguntur, casarumque (quæ tamen 80. aut 100. passus in longitudinem protenduntur) fores nullæ sunt, earum vero loco palmarum ramos, aut herbæ *Pindo* caulem ad ianuas suas apponunt. Quosdam tamen pagos, qui hostibus sunt contermini, iam palis ex palmis longitudine 6. pedum munire & circumuallere didicerunt, præterea stipitibus ligneis præacutis muricum loco aditus muniunt: itaque si hostes noctu aggredi pagos illos voluerint, quod illis est familiare, pagani tum in eos tuta via irrumpunt, quo fit vt siue pugnam, siue fugam capessant, nusquam euadant, quin aliqui pedum vulneratorum dolore prosternantur, qui confestim ab paganis torrentur, & eduntur.

Primum Barbarorum stratagema.

Si vero aperto Marte pugnare contendunt, copiis vtrinque eductis, vix credibile est quam atrox, quamq; horrendum sit prœlium: cuius ipse spectator fui, ac proinde merito de eo referre possum. Ego cum Gallo altero, paulo curiosiùs, magno nostro periculo (si enim à *Margaiatibus* capti aut læsi fuissemus, deuorationi fuissemus deuoti) Barbaros nostros in militiam eũtes comitari volui. Hi numero 4000. capita cum hostibus ad littus decertarunt, tanta ferocitate, vt vel rabidos & furiosos quosq; superarent.

Tououpinambaultij, cùm primùm hostes conspexêre, in tantos, tamque editos vlulatus perruperunt, vt qui lupos hîc venantur, cum illis vlulatibus comparandos minime edant: clamor vero aërem adeo feriebat, vt tonitru vix exaudiri tũ potuisset. Accedentes vero propiùs clamores ingeminabant, cornibusque concrepabãt, fistulis deniq; canebant, minas alii in alios intentabant, ossaq; mortuorum hostium ostentabant: dentes item, quorum nõnulli filo traiectos vltra vlnas duas collo appensos gerebant: denique gestibus horrorem spectan-

Ad prœliũ venientium Barbarorum vlulatus.

Ossiũ mactatorum ostentatio.

tibus incutiebant. Ad manus autem vbi ventum est, longe in peius res ruere: tanta enim sagittarum nubes est vtrinq; emissa, vt muscas volantes multitudi-

Barbari ferocissimi.

ne imitarentur. Saucii vero non pauci strenue tela à corpore auellebant, quæ rabidorum more canum mordebant, nec tamen propterea prœlio abstinebāt. Hæc enim gens adeo fera est, & truculenta, vt tantisper dum virium vel tantillum restat, continuo dimicent, fugamq; nunquam capessant. Quod à natura illis inditum esse reor. Etenim à Nobili quodā accepi viro Gallo, qui militiam colit, bellorum ciuilium nostrorum tempore, in legionibus Gallicis Americanos milites duos fuisse, qui strenue & fortiter se gerebant: quapropter à Centurionibus plurimi fiebant. Quod tamen in eam accipi partem nolim, quasi affirmarem nullos in illis reperiri posse, qui ignauiam Asianorum, mollitiem Européorum aut Afrorum imitarentur: assidua enim exercitatio militem strenuum facit. Vtut sit, vbi manus cum hostibus *Tououpinambaultij* conferre cœperunt, clauis illis suis vtrinque acerrime ferierunt, adeo vt obuium quemque non

non modo humi sternerent (non secus ac lanii boues) sed etiam penitus mactarent.

Vtrùm generosis insideant equis an non, à me non quæritur: Lectorem enim memorem esse credo eorum, quæ superius à me dicta sunt, equis aliisque iumentis Barbaros penitus carere, ac proinde pedites omnes incedere. Ego vero, qui alias sæpe equum mihi optaram, quem Barbaris conspiciendum præberem, tum sane optimum cui insiderem, præsentique me periculo liberarem, votis omnibus exoptabam: quippe mihi fit verisimile, Barbaros, si cataphractum militem nostratem equo generoso insidentem, ignemque hinc è tormentulo erumpentem, illinc vero equum resilientem conspicerent, *Aignan*, hoc est, cacodæmonem adesse crediturosTametsi à quodam memoriæ est proditum, magnum illum Attabalipam Peruensium Regem, quamuis equum antè conspexisset nullum, tanta fuisse animi magnitudine, vt Pisarro (qui cùm vt sese ostentaret, tum vt Indos Attabalipam stipantes perterrefaceret, cõtinuo equum suum glomerato gressu solo insultantem agitabat) propiùs ad Regem accedente, spumaq; ab equi ore in regis vultum desiliente, minime tamẽ commotum fuisse, quin morte plecti eos imperasse, qui equi horrore stupefacti terga vertissent. Quæ res (inquit historiographus) Barbaris fuit terrori, nostris vero admirationi.

Barbari equos si viderẽt quid de illis sentirent. Hist. Gen. Ind. lib. 4. cap. 113.

Iam vero, vt narrationis seriem repetam, si quis quærat quid tu, comesq; tuus tantisper dum prœliũ committebatur, annõ vna cum Barbaris dimicabatis? Ingenue fateor nos, qui adeo imprudenter Barbaros essemus comitati, imprudentiam illam altera cumulare noluisse; sed paullum à conflictu remotos, spectaculo illo contentos fuisse. Testor interea me, qui nõ semel tum equitum tum peditum copias ingentes in aciem instructas, hîc conspexi, tanta nũquam voluptate videndis peditum legionibus armis fulgentibus, quanta tũ pugnantibus istis *Tououpinambaultiis* perfusum fuisse. Præterquam enim quod sibilantes, saltantes, & celeriter admodum & dextre sese in orbem glomerantes, iucũdissime spectabantur, accedebat insuper telorum nubes densissima, quorũ pennæ rubræ, cæruleæ, virides, roseæ, aliorumq; id genus colorum, soli obiectæ radiabant, vestes item, pilei, armillæ, ceteraq; ex plumis compacta ornamẽta, quæ mirum in modum spectantium oculos fulgore feriebant.

Corpora tela, Barbarorum plumis ornata.

Hoc prœlio trium horarum spatio confecto, multis vtrinque cæsis & sauciis, *Tououpinambaultii* nostri victoriam reportarunt, captiuosq;, cùm viros tum feminas plus minùs triginta ad suos deduxerunt. Nos vero qui officium aliud præstiteramus nullum, nisi quod strictis gladiis, tormentulisque, vt Barbaris animos adderemus, nonnunquã dispulsis prœliantes spectaueramus (quod maxime gratum sit illis, si cum ipsis ad bellum proficiscantur hospites) tantam de nobis concitauimus opinionem, vt ab eo tempore seniores peculiari nos beneuolentia & amore sint complexi.

Captiui vincti.

Captiuis itaque in medio agmine collocatis, nonnullisque ex robustioribus funibus vinctis, ad Ganabaræ sinum tendimus, à quo passus circiter XXIV. M. aberamus. Vndique vero ex fœderatis permulti saltantes, tripudiantes, &

Barbarorũ ob victoriam reportatã plausus.

plaudentes nobis gratulatum obuiam veniebant. Denique cùm ad locum inſulæ noſtræ oppoſitum peruenimus, ego comeſque meus ſcapham conſcendimus, ad caſtellumque noſtrum reuertimur. Barbari vero in continente pagos ſuos ſinguli repetiere. Paucis poſt diebus Barbari quidam ex iis, qui captiuos apud ſe habebãt, ad caſtellum noſtrum acceſſere, quos per interpretes rogamus, vt mancipia aliquot Villagagnoni vendant. Sic captiuorũ pars magna ex Barbarorum faucibus eſt erepta: ægre tamen, & inuitis Barbaris. Quod mihi non multo poſt eſt apertiſſime indicatum. Mulierem quandam cum puerulo ſuo vix dum bimulo emebam, pretium erant merces quædam, quarum æſtimatio ad tres libellas Francicas accedebat, venditor autem meus ita conquerebatur: Quid in poſterum futurum ſit neſcio, ex quo autem *Paycolas* (ſic Villagagnonem nominabant) huc appulit, vix dimidiam captiuorum noſtrorum partem comedimus. Puerulum illum mihi reſeruare vehementer cupiebam, ſed Villagagno, reſtitutis mercibus meis, & matrem & filium vendicauit. Matri nonnunquam dicebam fore, vt cùm mare tranſmitterem, puerulum huc tranſportarem. Illa vero (adeo vindictæ repoſcendæ animis gentis illius hæret cupido) reſpondebat, malle ſe, vt à *Tououpinambaultiis* voraretur, quam vt in tam remotas terras deportaretur: ſperare ſe, vt grandior factus ad populares ſuos quoquo modo elapſus ſe reciperet, ac cognatorum ſuorum mortem vlciſceretur. Nihilominus tamen (vt ante eſt à me dictum) è quadraginta aut quinquaginta mancipiis, quibus ad caſtelli noſtri munitionem vtebamur, decem pueros ſelegimus, quos nauibus impoſitos ad Henricum ſecundum tum Galliarum regem miſimus.

Captiui à Gallis erepti.

CAP. XIIII.

Captiuos ſuos quo tractent modo Barbari, quibuſque ceremoniis in iiſdem mactandis & edendis vtantur: quibus per occaſionem immaniſſimæ crudelitatis alia exempla adiecta ſunt.

Captiui quomodo excipiãtur ab hoſtib.

NVNC ſupereſt vt dicamus, quonam modo captiui à victoribus excipiantur. Vbi primùm in victorum fines ſunt deducti, non modo exquiſitiſſimis aluntur cibis, ſed etiam vxores viris dantur (non autem viri feminis) immo non dubitabit is, qui captiuum apud ſe habet, filiam ſuam aut ſororem in vxorem illi dare, quæ viro diligentiſſime miniſtrabit. Ceterùm cùm mactationis tempus non ſit præfixum, ſed modo citiùs, modo tardiùs expediantur, prout fuerint vtiles, viri quidem aucupio, venationi, & piſcatui: feminæ vero hortis colendis, aut oſtreis colligendis: omnes tandem ſuum more ſaginatos mactant, vorantque his ritibus.

Ad captiui mactationẽ conuentus.

Primùm finitimis omnibus res denuntiatur, tum virorum, feminarum, puerorũ fit concurſus ad locum, vbi eſt futura mactatio. Ibi matutinũ tempus potando

potando transfigunt. Inter quos captiuus ille, quem non latet eam in se cudi fabam, plumis ornatus, non modo mortem non horret; quinimo saltando, bibendo, ridendo reliquos superat. At postquam per sex aut septem horas vnà cũ ceteris perbacchatus fuerit, duo trésve ex robustissimis eum arreptum funibus xylinis, aut ex arboris illius cortice (quam *Yuire* vocant, quæq; tiliæ est persimilis) medium, minime renuentem, quamuis vtroque sit brachio soluto, cõstringunt, perque pagum quasi in triumphum deducunt. At vero, num putas propterea eum caput demittere, vt solẽt hîc fontes? minime vero id quidem. Quin contra incredibili audacia res suas gestas apud eos, à quibus constrictus detinetur enumerat, his verbis: Ego, ego ipse fortissimus, sic vestros olim cognatos vinxi, tum se laudibus magis ac magis euehens, modo in hanc, modo in illam conuersus partem, alium quidem ita compellat: Heus tu, patrem tuum ego voraui, alium vero; ô bone, fratres tuos mactaui & *Boucanaui*: tot deniq; viros, feminas, puerulosq;, ex vobis *Tououpinambaultiis* bello à me captos deuoraui, vt numerum assequi non possim. Ceterùm ne ignorate; populares meos *Margaiates* tot in posterum mactaturos esse, quot è vobis intercipere poterunt: atque ita mortem vlciscentur meam.

Captiuus vinctus per vicum circũducitur.

Tandem, postquam omnium oculis satis superq; fuit expositus, duo illi lictores, à quibus constrictus tenetur, circiter tres vlnas ab eo recedũt, funem tamen pari longitudine firmissime vterq; contrahit; adeo vt captiuus gradũ præcise sistere cogatur, progredi autem aut regredi minime possit. Vincto lapides aut testæ confractæ adferuntur. Tum lictores parmis ex tergo *Tapirousson* (cuius ante memini) sese obtegunt, captiuumq; his compellant verbis: Mortem tuam ante obitum vlciscere: Ille confestim lapides in eos summo impetu contorquet, qui se circumstant, quorum numerus plerumq; ad quatuor millia accedit. Ex his minime est quærendum quam multi vulnerentur. Equidem in vico quodam, quem *Sarigoy* appellant, vidi captiuum eiusmodi tanto impetu lapide mulieris crus pertigisse, vt confractum illud esse crederem. Porro lapidibus, ac cespitibus, quos potuit colligere, absumptis, prodit is qui mactationi se accingit, quiq; per totum diem latuerat, clauam ligneam plumis decoram manibus gerens, pileo quoq; ac ceteris ornamentis plumeis ornatus: atque ad captiuum accedit, eumq; his compellat verbis: Annon ex *Margaiatium* es gente nobis infensissima? Annon tu ipse ex nostris amicis & cognatis complures mactasti, ac deuorasti? Cui captiuus, animo quam antea longe præsentiore, sua sic respondet lingua (*Margaiates* enim à *Tououpinambaultiis* sermone non sunt dissoni) *Pa, che tan tan aiouca atoupauè*, hoc est, vtiq; sum fortissimus, atq; ex vestris quam plurimos mactaui & deuoraui.

Captiuus præcise reuinctus, mortẽ imminentem vlciscitur.

Mactatoris cũ captiuo colloquium.

Deinde, quo magis hostes suos vrat, vtraque manu capiti imposita, in hæc erumpit verba: O quam strenue in eo me gessi! O quam gnauiter vestros bello lacessiui, cepiq;, quos pene innumeros voraui! aliaq; id genus multa subiungit. Mactator vero addit, Idcirco tu, qui in nostra es potestate, mox à me mactaberis, *Boucanóque* asflatus à nobis voraberis. Quid tum? (inquit ille, ne fractiori quidem animo pro sua gente mactationẽ subire paratus, ac Regulus ille quon-

Mira captiui confidentia mortem contemnentis.

dam pro Rep. Romana mortem oppetiit) mei quoque cognati mortem vlciſcentur meam. Ad hæc, vt pateat iſtos mortèm (quam tamen mirum in modum reformidant) prorſus contemnere, quod beari ſe credant publico illo & ſolenni ſupplicio: exemplo rem cõfirmabo. Forte in pago quodam Inſulæ maioris, quam *Piraui-ion* nuncupant, diuerti, mulieremq; offendi mox iſto ſupplicii genere interituram, ad hanc accedo propiùs, moneo vt ſe *Toupan* cõmendet,

(nam ad illius captum ſermo erat accommodandus. *Toupan* vero non Deum, ſed tonitru ſonat) atque ad eum, prout à me docebatur, preces conciperet. Illa vero nutãte capite me deridens reſpondit: quid vero mihi es daturus, ſi id quod vis exequar? Tum ego, Miſerrima muliercula, mox rerum omnium iſtarũ vſus tibi nullus erit: itaq; de anima tua quam immortalem eſſe credis (quod faciunt Barbari omnes, vt mox ſequenti capite dicemus) ſerio cogitato. Illa vero rurſum me irridens, eſt mactata.

Barbara mulier mortẽ contemnit.

Sed vt ad rem redeam, variis diſceptationibus vltro citroque habitis, non-

nunquam

nunquam inter colloquendum, mactator qui præsto adest, claua lignea vtraq; manu in altum sublata, orbiculo extremo, captiui caput totis ferit viribus, adeo vt pauciſſimo sanguine effuso, altero ictu non sit opus. Hinc prouerbium illorum, quod iam apud Gallos nostros erat in vsu, Confringam tibi caput, pro eo quod solent altercantes milites aduersario minitari his verbis : Ego te confodiam.

Captiuus vno ictu mactatur. Barbarorũ prouerbiũ a Gallis vsurpatum.

Captiuo in hunc modum mactato, si coniugatus erat (vxores enim non nunquam illis dari diximus) vxor illius cadaueri adhęrens, aliquantulum luget, aliquantulum inquam: nam Crocodilum imitatur, quem ferũt, antequam hominis à se necati cadauer deuoret, lachrymas emittere solitum. Non absimili modo illa, postquam lachrymis extortis luctum simulauit, viri sui carnibus omnium prima, nisi quis anteuertat, vescitur. His ita gestis reliquæ mulieres, præsertim vero anus (quæ cùm sint humanarum carnium appetentiores, iuniores continuo eos, à quibus captiui detinentur, hortari solent, vt confestim

Luctũ simulat vxor captiui mactati.

Captiui cadauer non secus ac nefrens calida perfunditur.

morti addicant) aquam feruentem admouentes ad cadauer accedunt, quod adeo fricant, lauant, & calida perfundunt, vt cute sublata pari sit cum nefrendibus assandis candore.

Deinde captiui dominus, assumptis secum quanto numero visum fuerit sociis, cadauer diuidit, ac tanta celeritate frustatim discerpit, vt lanius apud nos vix reperiatur vllus, qui veruecem celeriùs in frusta secare possit. His accedit, quod prout venatores hîc cerui capti viscera canibus venaticis porrigunt, Barbari consimiliter hostium suorum mactatorum sanguine liberos illinunt suos, vt ad ferociam crudelitatemq; animos illis addant.

Cadauer captiui incredibili celeritate in frusta secatur.

Barbarorum pueri cur hostiũ sanguine illinantur.

Hæc porro immanis crudelitas, apud Barbaros frequentissima, per se est quidem abominanda. Atqui portentosius id esse videtur, quod patratum à Iudæis fuisse legimus (quos tamẽ humanitate ceteras gentes antecellere par erat, prohibito à Deo sanguinis esu) Illi enim tumultibus concitandis, vt tradunt historiæ, deditissimi, Traiani temporibus adeo horrendas seditiones excitarunt, eoque crudelitatis & immanitatis processerũt, vt cæsis quadraginta hominum millibus in Ægypto, Cyrene, & Cypro, eorum carnibus vesci, sanguineq; vultũ oblinire suum sustinuerint. Quin multos à vertice transfixere medios, eorumque pellibus induti immanissimam præ se ferẽtes rabiem, obambulauere. Quæ historia si non absoluat, saltem extenuet Americanorum crudelitatem. Ceterùm ex quo Christiani ad eos accessere, cum mactatorum corpora, tum animãtia omnia, reliquosque cibos cultris secant. Antea vero, quantum à senioribus accepi, lapidibus præacutis ad eum vsum accommodatis vtebantur.

Iudæorum immanis crudelitas.

Lapides cultrorum vsum Americanis olim præbebant.

Singula porro cadaueris frusta, atque adeo ipsa viscera abluta & expurgata, *Boucano* imponuntur. Hæc tantisper dum coquuntur, anus continuo *Boucano* adhærent: mirum enim in modum carnes humanas appetunt, adipemq; à *Boucani* baculis diffluentem excipiunt. Adeo eorum sapit palato, vt cõtinuo adolescentes ad capiendos hostes hortentur, qui cibum eiusmodi suppeditent. Digitos quoq; suos adipe illo conspersos lingentes, conclamant suum *Yguatou*, quod sonat, bonus est. Habes, Lector, quantum obseruando assequi potui, qua ratione Barbari Americani captiuos suos assant, more nimirum penitus nobis ignoto, nimirum *Boucanando*.

Captiui carnes Boucano impositæ.

Barbara anus adipem diffluentem lingunt.

At vero quoniam cap. 19. de *Tapirouſſou* agens, *Boucani* formam fuse descripsi, ne tautologia laborare videar, ad locum illum Lectores remitto. Interea vero eorum error à me refutabitur, qui suis chartis Barbaros nostros carnẽ humanam verubus proinde ac nos armos veruecinos assantes depinxerunt, quos etiam prægrandibus cultris ferreis carnes dissectas ad speciem suspensas exponere sunt commenti, prout hîc bubula venalis exponitur. Sed ista tam vera, quam ea quæ fabulose de Panurgo Rabelesius refert, quod lardo transfixus & semiassatus tandem euaserit, arguunt chartarum illarum auctores crassissimæ ignorantiæ. Hæc vt confirmem, addo, Brasilienses non modo à nobis differre assandi modo, sed etiam nostrum morem illis plane fuisse incognitum, tum etiam cùm apud illos degebamus. Etenim ego & sodalis quidam meus in vico quodam Indicam, Gallinam cum nonnullis aliis volatilibus veru ligneo impositis,

Chartarũ Cosmographicarum error.

sitis nostro more ad ignem versantes assabamus. Quod factum Barbari in ludibria vertebant, nec prius adducti sunt vt crederent carnes, quæ continuo agitarentur, percoqui posse, quam ipsi periculum fecere. Ergo (vt vnde digressus sum, eò redeam) vnius aut plurium captiuorum carnibus (duos siquidem aut tres nonnunquam vno die mactant) in eum modum assatis, turba illa vniuersa quæ mactationi interfuit, *Boucano* circumit exultans, membraq; hostium torrentia toruis intuetur oculis, deinde quantumuis multi particulam singuli arripiunt: non tamen cibi causa (quod suspicari non immerito quis posset) isthæc perpetrant: quamuis enim sine controuersia carnes humanas sapore cõmendent, vltionis tamen potiùs iis edendis, quam victus rationem habent: anus excipio, carnium illarum, vt dixi, auidissimas. Huc vero tendunt, vt mortuos ad ossa vsque corrodentes superstitibus metum incutiant. Quippe, quo animos suos truculentissimos & sæuissimos expleant, nulla est cadauerum illorum particula, ab extremis articulis ad nasum vsque, aures & verticem, quæ (excepto cerebro) ab illis non exedatur. Ptolemæi itaque Lathuri Regis Ægypti barbaries eò fuit immanior, quod licet humaniore esset disciplina excultus, ad tantam sit delapsus crudelitatem, vt cæsis x x x. Iudæorum millibus, captiuos cæsorum carnibus vesci adegerit. Ceterùm *Tououpinambaultii* nostri in singulis pagis aceruatim mactatorum caluarias diligenter asseruant (prout apud nos in cœmiteriis solent) Gallis vero ad eos commeantibus fusissime rerum suarum gestarum præconium persequuntur, aceruosq; illos quasi trophæa quædam, fortitudinisque suæ monumenta ostentant. Præterea grandiora crurum & brachiorum ossa non negligenter recondunt, fistulis (vti dictum est) conficiendis: dentes quoq; auulsos filo traijciunt, & circa collum obuolutos gestant. Gen. Ind. Hist. scriptor de Insulæ *Zamban* incolis agens, refert eos hostium ab se mactatorum capita ædium sacrarum valuis affigere solitos: dentesq; collo appensos ad ostentationem gestare.

Barbari nostrũ assandi morẽ ludibrio habent.

Barbari singuli captiui carnium fructum arripiunt.

Caluarii. acerui à Barbaris cur asseruentur.

Lib. 2. ca. 71.

Mactatores vero isti summo illud tribuunt decori: patrato enim egregio illo facinore, secedunt, pectusq;, brachia, crura, suras, & reliquas corporis partes incidunt, incisuraſq; vt perpetuo cuti inhæreant, vnguento nescio quo illinunt, atroq; puluere inspergunt, quem nulla temporis diuturnitas delere potest. Creduntur autem eò plures mactasse hostes, quo pluribus scatent incisuris, ac proinde fortissimi censentur.

Denique vt tandem horrendæ isti tragœdiæ finem imponamus, si forte contingat, vt mulieres, quæ captiuis nupserant, grauidæ ex illis sint factæ, Barbari (dictu horrendum, visu vero maxime stupendum) liberos nonnunquam recens natos, raro paulo adultiores vorant: hanc autem causantur rationẽ, pueros illos ex hostium semine progenitos esse. Barbari vero hostes suos quibuscũ continenter bellum gerunt funditus aboleri non modo percupiunt (eandem enim crudelitatem *Margaiates* in *Tououpinambaultios* exercent) sed etiam mira perfunduntur voluptate si videant hospites suos eodem esse animo. Etenim carnes humanas nobis ab illis appositas quoties reijciebamus (quod à me & plerisq; ex nostris semper est factum. neq; enim per Dei gratiam adeo immanes vnquam fuimus, vt eas vel attingere religio nobis non esset) nos nõ satis fideles

Horrenda crudelitas.

sibi censebant. At meo maximo dolore referre cogor, Neustrios quosdam interpretes, qui apud Barbaros nouennium exegerant, sese vt ad illorum mores accommodarent, vitam atheorum more transigentes, non modo crebris scortationibus sese cum Barbaris feminis inquinasse, adeo vt vnus ex illis trimulum puerulum ex vago illo concubitu sustulerit: sed etiam exuto omni humanitatis sensu, Barbarosque immanitate superãtes, à se permultos *Margaiates* & mactatos & deuoratos fuisse gloriabãtur. Porro, vt quæ sit *Tououpinambaultiorum* in hostes suos crudelitas pergam describere, cõtigit eo tempore, quo apud illos degebamus, vt de vico quodam in maiori insula sito cogitarint. Pagus hic à quibusdam *Margaiatibus* incolebatur, qui tamen *Tououpinambaultiorum* ingruente cum *Margaiatibus* bello, *Tououpinambaultijs* in deditionem venerant, perque totos viginti annos pacifice apud illos egerant. At tandem inter *caouinandum* sese mutuo incitantes, & animos addentes, pagi illius incolas vniuersos internecioni deuouent. Decretum exequi non cunctantur, noctu inopinantes intercipiunt, & semisopitos opprimunt, adeo vt non sine commiseratione clamores & eiulatus audirentur. Galli, re audita, circa mediam noctem eo properant armati (pagus enim à castello nostro non lõgius X. passuum millibus aberat) verùm antequam eò aduenissent, Barbari rabie & præda incitati obuios quosque trucidarant, casasq; vt latentes extruderent, incenderant, adeo vt perpaucos superstites nostri inuenerint. Quinimmo ex nostris nonnulli asseuerabant, se non modo adultos frustatim concisos, sed etiam infantulos lactentes integros *Boucano* impositos vidisse. Ex adultioribus tamen aliquot mari sese commisere, & noctis tenebris obsecundantibus natantes euasere, inq; nostrum castellum se recepere. Quod vbi resciuerunt Barbari, nõ æquo tulerunt animo, immo suos hostes à nobis detineri mussitantes conquerebantur. Tandem vero mercibus quibusdam à nobis placati fuere, clientes vero nostros, Villagagnoni mancipia reliquere.

Neustrii interpretes vitã atheorum more transigũt.

Pagus à Barbaris vastatus.

Barbaries horrenda.

Interiectis aliquot diebus, ego cum quibusdam aliis Gallis in pago ab indigenis *Piraui ion* nominato, in insula illa maiore animi gratia exspatiabamur, inopinantes captiuum iuuenem, forma & statura non mediocri, in compedibus ferreis, quas Barbari à Christianis acceperant, detentum offendimus. Is lingua Lusitana nos compellat (duo ex nostris ob Hispanici sermonis peritiam eius verba capiebant) significat se in Lusitania fuisse, Christianum esse, Baptismo initiatum, Antonio sibi nomen. Præterea, quamuis natione *Margaias* esset, quod frequenti cum Lusitanis commercio ferinum ingenium ex parte exuerat, innuit se vehementer optare, si qua id ratione fieri posset, ab hostium manibus euadere. Tum nos, præterquam quod nostrarum erat partium quotquot dabatur è Barbarorum faucibus eripere, auditis vocibus Christiani & Antonii, longe vehementius commoti sumus, & miseratione ducti. Atque ita è nobis vnus, qui linguam Hispanicam callebat, quiq; fabrilem exercebat artem, recepit se postridie eius diei limam ad compedes dissecandas allaturum: monuitq; vt simulac solutus esset (nam à nemine obseruabatur) in dumetis ad maris littus sese abderet, tantisper dum Barbaros colloquio occuparemus: nos scapha exce-

Margaias in Lusitania baptisatus captiuus.

exceptum,in castellum nostrum transducturos: quo si perduceretur, minimo negotio cum Barbaris de sua redemptione transigi posse.

His non parùm recreatus,gratias egit,seque singula exacte exsequuturum spondet. At Barbari licèt sermones vltro citroq; habitos non cepissent, nonnihil tamen suspicantes,simulac è pago egressi sumus vicinitate demum, idq; tumultuarie coacta, miserum Antonium mactant. Nos postridie limam afferentes, per speciem farinæ aliorumq; cibariorum quærendorum pagum illum repetimus: atq; à Barbaris quærimus, vbinam captiuus ille, quem pridie videramus. Illi nos in casam proximam deducunt, carniumq; Antonii frusta *Boucano* imposita ostendunt. Deinde nos abs se elusos fuisse suspicantes per ludibrium caput ostentabant, nosque cachinnis excipiebant.

Lusitani duo a Barbaris capti. & deuorati.

Non multo post duos quoque Lusitanos Barbari nostri cepere: quos ex improuiso in tuguriolo luteo, in mediis siluis constructo,non procul ab castello suo,quod *Morpion* vocant, adorti fuerant. Lusitani quidem totius diei spatio Barbarorum impetum sustinuerant, at tandem cùm eos tela, ceteręq; munitiones deficerent strictis maioribus gladiis, quos nos ambarum manuum dicimus,in Barbaros irruunt, ac complures cædunt, multos quoque vulnerant. Barbari contra pertinaciter obsistunt, singulis potiùs occumbendum ducunt, quam victoria non parta pedem referre. Itaque tandem Lusitanos captos abducunt, è quorum spoliis ipse vestes bubalinas à Barbaro emi. Vnus quoque ex interpretibus argenteam lancem emit, quam Barbari cum multa alia supellectile in illo tuguriolo erant deprædati,quamque,pretii ignari,cum duobus cultellis permutarunt. Porro Barbari in suos pagos reuersi Lusitanis per ludibrium barbam conuellunt, doloriśque impatientes derident, hisque verbis increpant. Quid? vosne,qui nuper impetum nostrum tam fortiter sustinuistis, nunc cum mors erat fortiter obeunda muliebri esse animo? Ac tandem more solito eos immaniter mactant deuorantque.

Exempla quidem permulta de Barbarorum crudelitate præter ista à me possent afferri, nisi quæ attulimus ad horrorem cuilibet incutiendum sufficere existimarem. Verumenimuero vt ii,qui hęc tam horrenda passim apud Barbaros vsurpata legent, norint permulta quoque non minùs detestanda alibi geri, præter eam quam commemorauimus Iudæorum crudelitatem, qui Traiani temporibus quadraginta hominum millibus cæsis,nō modo eorum carnes deuorarunt,sed etiam sanguine vultum obliuerunt,pellesque induerunt: præter etiam horrendum Ptolomæi Lathuri Regis Ægypti facinus, qui triginta Iudæorum millibus cæsis,captiuos occisorum carnibus vesci vi adegit: alia quoq; exempla in medium afferam. Chalcondilus historia de Imperii Græci lapsu,& Turcici incremento(quod vere tragicum dixeris) scribit Turacanum vnum ex Amurati II. Legatis, Albanorum copiis instructa acie deuictis fusisque captiuos 80. immaniter trucidasse, quorum capita truncata, in pyramidis formam coaceruari iussit, quasi partæ victoriæ insigne trophæum. Amuratus vero vltra istmi angustias transducto exercitu, trecentos milites, qui noctis tenebris obsecundantibus in proximum montem confugerant,intercludit. Illi cōmea-

Lib.5.c.5.

Trophæū ex captiū. humanis.

Lib.7.c.4. tus inopia in deditionem venerunt honestas expectantes conditiones. At A-

Immanitatem Amuratus immanitate cumulat. muratus omnes in vnum locum conuenire mandat, ac coram se iugulãdos curat. Idem Amuratus, cuius nondum erat sæuitia expleta, ex omni captiuorum copia sexcentos adolescentes forma præstantes, sua emit pecunia: quos deinde patris manibus immolat, quasi peccatorum expiatio in tanta sanguinis humani profusione esset posita. Sed isthæc ludi iocique dicantur præ sceleratissimi

Lib.8.c.6. Constantinopol. expugnatio, regnante Mechmeto, 12. Tur. Imp. ad 56. Cal. Iun. Mechmeti XII. Turcarum Imperatoris crudelitate, qui non modo Imperii administrationis Amurato successor fuit, sed maxime in omni immanitatis genere, immo quem in hac parte magno superauit interuallo. Vt enim omittam florentissimæ simul ac celeberrimę vrbis Constantinopoleos expugnationem, quæ ipso regnante Anno salutis 1453. ad v. Cal. Iunias contigit, qua sanguine omnia, horrore, morte, fugientibus & persequentibus, victoribus & victis repleta erant: adeo, vt cæsorum & eorum, qui præ ingenti irruentium multitudine suffocati erant cumulus portarum fornices superaret. Peculiaria quædam de monstri illius crudelitate posteris mandata recensebo. Viginti Albanos mi-

Lib.9.c.1. lites, qui Thrasiã, quam ipse expugnarat, relicta, in oppidulum quoddam Phiasiæ, Rupellam nomine, sese receperant, rotario supplicio brachiis cruribusque conquassatis semiuiuos in summo cruciatu languentes, desperabundos reliquit. Insuper immanissimo illi monstro non satis erat, quoscumque in oppidis aut castellis offendebat ferro cædere, prout Leontarii contigit, vbi ne vnus

Mechmeti in ipsa bruta animãtia crudelitas. quidem superstes est relictus, adeo vt sex mille hominum cadauera, præter ingentem equorum & pecorum copiam, illic fuerint numerata: sed inaudito hoc supplicii genere complures insuper affecit. Acinace peracuto singulos homines in duas partes vno ictu circa transuersum septum diuidi iubebat, artificio barbariem omnem superante: bis enim singuli mortis persentiebant dolores.

Mõstrosa crudelitas. Lib.9.c.7. & Lib.10. cap.12. Vtraque pars per aliquod tempus, præ summo quo opprimebatur cruciatu, huc & illuc non sine gestibus horrendis sese volutabat. Trecenti milites in oppido Mitylene anno 1459. quo capta est vrbs illa, hoc immanissimo supplicii genere sunt affecti. Quingenti quoque alii ab Omare Bassiano Constantinopolim missi, quos in oppidulo à se expugnato ceperat, eadem occubuerunt morte. Horum cadauera postquam aliquandiu in area, in qua laniati fuerant,

De boue, qui herum mortuum agnoscit, mira historia. neglecta iacuerunt, bos horrendè mugiens ad ea accedit, vnamq; cadaueris partem cornu attollit, alioq; loci comportat, tum alteram petit prioriq; adiungit. Quæ res, cùm à multis perspecta fuisset, breui ad Mechmetum perfertur: ille mirum in modum anxius, cadauer illud disiungi, partesq; seorsim ad pristinum locum comportari iubet. Bos insequitur repetitis mugitibus, cadauer vero illud inter cetera agnoscit, denuoq; cornibus sublatum alio asportat. Mechmetus hoc portento vehementer commotus (ac merito quidem) è vestigio, cadauera sepeliri iubet, bouem vero ad sua pecuaria deducendum, ac per reliquum vitæ tempus alendum curat. Tradunt nonnulli cadauer illud à boue canibus Turcis clementiore asportatum, Veneti cuiusdam corpus fuisse: alii Illyrico tribuunt. Atqui vtvt sit (inquit Chalcondylus) hoc ostento multum felicitatis genti, à qua ille oriundus erat, portendebatur.

Vladi

Vladi vero sæuitia humanis auribus tinnitum longe grauiorem ciebit, idcirco de ea referre vltimo loco visum est. Vlado attributa Moldauia Mechmeti liberalitate in gratiam fratris cuiusdam Vladi, quo sceleratus Mechmetus ad nefarias libidines abutebatur, hoc primo veluti auspicio prouinciam illam administrare cœpit. Potentissimos quosque Moldauienses, ac primariæ auctoritatis viros, à quibus propter auctoritatem & gratiam, ne defectionem molirentur sibi metuebat, corripit, eosque non contentus est vulgari aliquo supplicio è medio tollere, sed viuos omnes palis transfixos summo cum cruciatu extinxit: immo eorum familias, ne vxoribus quidem & infantibus exceptis, eodem furore sustulit. Adeo vt breui temporis spatio, triginta, & eo ampliùs hominum millia ab eo trucidata fuisse, à multis confirmetur. Mortuorum porro bona & honores satellitibus suis est largitus. Mechmetus certior factus Vladum de defectione & rebellione in se cogitare, quẽdam suum à secretis Catabolmum nomine, natione Græcum, per speciem amicitiæ ad eum mittit, eo consilio, vt Vladum ad se blandis verbis pertraheret. Eodem quoq; tempore Mechmetus ad Chamum quendam, cui Valaquiam prouinciam clàm demandarat, literas dat, mandatq;, vt quacumq; ratione vi, dolóve Vladum corriperet: eo nihil gratius sibi accidere posse significat. Hi duo communicatis consiliis Vladum intercipere conantur: Vladus vero nullo modo perturbatus cõfirmatis militum suorum animis, reliquis omnibus in fugam versis, Chamum & Catabolmum cũ quibusdam aliis viuos capit. Quos cruribus & brachiis abscissis, palis viuos affixit. Chamo vero, prout eius postulabat dignitas eminentiorem tribuit locum. Quod ab eo hoc consilio factum est, vt subditis suis terrorem incuteret, ac ne tale quid in posterum auderent, nisi idem supplicium subire vellent, ansam prę-riperet. Præterea exercitum ingentẽ summa celeritate conscripsit, Danubiumque flumen transiit, atque in Mechmeti ditionem, quam flumen illud alluit, magno irruit impetu eamq; est populatus, pagos incendit, feminas ipsas, immo infantes in cunis vagientes ferro cecidit. Quacunq; vero iter faceret, immanissime sæuiebat, & vastitatis vbiq; notas inurebat. Quibus ad Mechmetum perlatis, maxime vero nuntio de Legatorum morte crudelissima, ac in primis de Chamo tam atroci supplicio affecto, qui præcipua in aula ministeria olim gesserat, Mechmetum non parum commouerunt. At longe molestiùs illi fuisset tantam iniuriam ab infimæ sortis homine sibi illatam inultam relinquere. Itaque cum instructissimo exercitu Valaquiam ingressus, & Legatorum suorum cadauera palis adhuc affixa conspicatus, nouo quasi dolore, & nouo furore fuit percitus. Cadaueribus autem illis auulsis & sepultis, tria passuum millia est progressus, ac in lanienam illam incidit ab Vlado in subditos patratã, quæ res horrorem conspicantibus mouebat. Erat enim locus aliquantulum editus, & in omnes partes apertus, duo passuum millia in lõgitudinem obtinebat, latitudo mille occupabat: innumeris rotis, palis, crucibus, furcis cadaueribus onustis, ceu silua quædam consitus erat. Ex cadauerum facie perhorrida, cruciatus quos ante obitum pertulissent, conijcere facile erat. Laniatorum numerus ad millia viginti facinoris atrocitatem augebat. In his erant infantuli maternis adhæ-

Vladi immanitas horrẽda & ceterorum omnium atrocitatẽ superans. Lib. 9. ca. 12. 13. & 16.

Horrendũ visu spectaculum.

rentes vberibus, lactantes enim ſuffocati fuerant. Inauſpicatæ præterea aues, aërem ceu nubes atra condenſabant, ac in corporum humanorum cõcauo, vnde iam ante viſcera extraxerant, nidos ſtruebant. Quibus conſpectis Mechmetus, ingenio alioqui barbaro & crudeliſſimo, apud ſe cogitans vnius homunculi, & quidem abiectiſſimæ conditionis, atrocitatem ac immanitatem crudeliſſima quæque facinora ab ſe patrata longo interuallo ſuperaſſe, modo obmuteſcebat, modo miſericordia quadam ducebatur, atq; apud ſe muſſitabat, mirum non eſſe, quod ſceleratus ille ſubditis ſuis adeo formidoloſus eſſet, quando-quidem tale facinus patrare ſuſtinuiſſet: ideoq; difficillimum eſſe ſtatuebat hominem ab ſua ditione depellere, qui & imperio ſuo & ſubditorũ obſequio tam inſigniter vteretur. Mox vero collecto animo, neminem eſſe, qui carnificem illum non contemneret arbitratur. Quinimmo Turcæ ipſi tam horrendo κοιμητηρίῳ conſpecto, Vladum adeo atrocis facinoris auctorẽ diris deuouebant. At Vladus omnibus iſtis neglectis, Mechmeti exercitui cõtinuo inſtabat, eumque modo in alis, modo in nouiſſimo agmine laceſſebat, atque ita non paucos ſingulis diebus perimebat, damnumq; non minus equitibus ac Arabibus afferebat. Tamen (ne vlteriùs in his recenſendis progrediar) ille ſuo tandem periculo eſt edoctus, ſæuitiam illam qua in ſubditos vſus erat, dum res ſuas egregie ſtabilire volebat, multo plus detrimenti quam cõmodi ſibi attuliſſe. Nam paulatim ſuis à ſe deficientibus Mechmeto prouinciam cedere, atq; in Hungariam profugere coactus eſt. Eò vbi appulit, ob ſcelera, quæ mille ſuppliciis expiari nõ potuiſſent, in vincula coniectus fuit. Quatuor hæc monſtra coniuganda, & quaſi concathenanda duxi, vtpote quæ infernali remigio ſint aptiſſima, Turacanum videlicet, cuius (quantumuis flagitioſiſſimi) nequitia penè nulla videatur, ſi cum Amurato conferatur: quem rurſus crudelitate & ſæuitia ſuperauit Mechmetus: omnes vero ſceleratiſſimus & immaniſſimus Vladus magno poſt reliquit interuallo. At vero (inquies) Turcæ iſti fuerunt inhumaniſſimi, quos merito Braſilienſibus ἀνθρωποφάγοις immaniores dixeris.

Fœneratores Barbaris Americanis immaniores. Mich. 3.3

Quare vt paulo attentius ad ea, quæ apud nos gerũtur, animũ aduertamus, quæro in primis quid à fœneratoribus & rapacibus auaris præſtetur? qui ſanguinem & medullas tot viduis, tot orphanis exſugunt, ac proinde viuos deuorant, quos ſemel iugulaſſe ſatiùs eſſet, quam languentes diutiùs detinere? Annõ feritate & crudelitate Barbaros Americanos ſuperãt? Atq; hinc fit, vt exclamet Propheta: Quod comedunt, caro eſt populi mei, & cutem eorum ab eis nudãt, ac oſſa eorum diffringunt: diuiduntq; vt quod eſt in olla, & velut carnem, quæ eſt in lebete. Iam vero ſi de carnium humanarum eſu ferino prorſus & tygrino, quot quæſo, hîc apud nos reperti ſunt, cùm in Italia, tum in aliis regionibus, ex iis qui Chriſtianum præ ſe ferunt nomen, qui eò immanitatis delapſi ſunt, vt ſęuitiam ſuam explere cupientes, cor iecurq; inimicorum ſuorum deuorarint? Penes hiſtorias innumeras de rebus iſtis ſcriptas fides eſto, ſingula enim perſequi ſi cupiam, tempus me deficiat.

CAP.

Cap. XV.

Quid nomine religionis apud Barbaros Americanos veniat: De erroribus, in quos ab impostoribus, quos Caraibes *vocant, inducuntur: Deque crassissima Dei ignoratione, quæ apud eos obtinet.*

QVAMVIS Ciceronis illud dictum, Nullam esse gentem, neq; tam inmansuetam, neq; tam feram quæ non, etiamsi ignoret qualem Deum habere deceat, habendum sciat, communi omnium calculo pro axiomate certissimo habeatur, tamẽ quomodo erga *Tououpinambaultios* nostros constet, non satis scio. Nam verum Deum ignorant. Nullos quoque Deos falsos siue cælestes siue terrestres agnoscunt, nec colunt: ac proinde locum vllum publicum, in quem religionis ergò conueniant, non habent. Contra quã ab Ethnicis olim, ac etiamnum ab Idololatris nostri temporis vsurpatur. Nominatim vero ab Indis Peruanam prouinciam incolentibus, quæ cùm *Tououpinambaultiorum* regione est continens, ab eaque distat passibus 1000000. qui Soli & Lunæ sacrificant. Mundi quoque creationem ignorant, dies nominibus non discriminant, alium alio non præferunt: hebdomades, menses & annos non obseruant: Tempora Lunis dimetiuntur: Scripturæ, siue sacra illa sit, siue prophana, non modo penitus sunt ignari, sed etiam Characteribus, quibus animi sensa notare possint penitus carentes. Quum primò in eas terras venissem, verba & sententias aliquas, vt sermoni eorum assuescerem scribebam, easque mox coram ipsis legebam. Illi præstigias id esse rati, inuicem his verbis alii alios alloquebantur: Non mirum! istum qui heri ne vnum quidem verbum idiomatis nostri callebat, nunc vi & ope huius chartæ, quæ illum nostra eloqui docet, ita perite ea sonare, vt à nobis intelligantur? Barbari Hispaniolam Insulam incolentes idem prorsus de Hispanis, qui primi ad eos accesserunt, iudicabant. Hæc sunt historiographi verba: Indi animaduertẽtes Hispanos etiam absentes, mutuo inter se colloqui literarum beneficio, credebant vel eos prophetico agi spiritu, vel literas ipsas loqui. Quo factum est, vt Barbari, veriti ne peccata innotescerent sua, ita sese in officio cõtinuerint, vt ab eo tempore, nec mentiri, nec quicquam Hispanis suffurari ausi fuerint.

1. *De leg.*

Tououpin. verum & falsos Deos ignorant, mundique creationẽ.

Quid de scriptura sentiant Barbari.

Hîc si quis hoc argumentum dilatare cupiat, latissimus ei pateat campus, tum ad scripturæ artem laudibus prosequendam, tum ad demonstrandũ quanto nos Deus affecerit beneficio, nos, inquam, Europæos, Asiaticos, & Afros, præ Barbaris istis quartam orbis partem incolentibus. Illi enim mentis conceptum nonnisi expressis vocibus exponere possunt: nos vero scripturæ adminiculo, aliorum arcana cognoscimus, nostra vero consilia cum eis communicamus, qui vel in remotissimis degunt terris. Ac sane præter bonas artes, quas ex libris addiscimus (quæque Barbaris sunt ignotæ) scripturæ quoq; ars inter excellentissima, quibus nos Deus cumulauit, dona est recensenda.

Scripturæ ars excellentissimũ Dei donũ.

Minime autem moror, quod Socrates (vt refert Plutarchus) dicebat: Literas, quas vulgus putat repertas iuuandæ memoriæ, vehementer illi officere. Olim enim homines, ſi quid audiſſent dignum cognitu, non libris ſed animo inſcribebant: hac exercitatione confirmata memoria facile tenebant quicquid volebant: & quod quiſq; ſciebat, habebat in promptu. Poſt, reperto literarum vſu, dum libris fidunt, non perinde ſtuduerunt animo infigere, quod didicerãt. Ita factum eſt, vt neglecto memoriæ cultu, minùs viuida eſſet rerum cognitio, & pauciora quiſque ſciret: quandoquidem tantum ſcimus, quantum memoria tenemus. Quam ego ſententiam, præſertim in Philoſopho ac Græciæ ſapiente, dignam iudico reprehenſione. Nam & Cicero, ceteriq; docti, poſt eum, hiſtoriam, quæ ſine librorum vſu commode contexi non poteſt, matrem eſſe temporum affirmarunt. Illud quidem verum eſt, Patres qui ante Moſis ſcriptorum omnium primi, tempora vixerunt, permulta & quidem optima, quæ non cõmentariis, ſed menti & memoriæ mandabantur, poſteris per manus tradebant. At longe tutiùs illud eſt factum, ex quo obtinuit ſcriptura.

Barbari de Deo vero audientes admirabũ di difixi manent.

Ergo, vt ad *Tououpinambaultios* noſtros redeamus, Quoties cum illis colloquebamur, ac mentio de Deo incidebat, dicebamus nos credere in vnum Deum creatorem cæli & terræ, qui vt orbem & quæcunq; in eo ſunt, condidit, ita omnia pro arbitrio gubernat. Illi vbi hæc audierant, alii alios intuentes, & in hanc vocem (quæ admirationis nota ipſis familiaris eſt) erumpentes, *The!* defixi & ſtupefacti hærebant. Præterea, quoniam, vt ſuo dicemus loco, Tonitru fragore vehementer terrentur (id *Toupan* vocant) ſi eorum conſulentes ruditati occaſionem inde arriperemus, eos edocendi, diceremuſq; Deum illum eſſe, de quo verba illis faciebamus, qui, vt ſuam indicaret potẽtiam, cælum terramq; eo modo concuteret: illi excipiebant, Deum illum à quo adeo terrerentur eſſe nequam. Hæc eſt hominum illorum miſerrima conditio. At, quærat fortaſſe quiſpiam: fierine poteſt, vt brutorum inſtar Americani ſine religione viuant? Ego vero reſpondeo, quod iam ante attigi, perparum ab eo abeſſe, nec credere me gentem vllam in toto terrarum orbe eſſe, quæ ab omni religione ſit magis aliena. Attamen, vt etiam exponam, quantulum lucis inter denſiſſimas tenebras, quibus obcæcantur, perſpexerim, Affirmo eos nõ modo immortalitatem animarum credere: ſed pro certo quoq; habere, poſt mortem eorũ animas qui virtutem coluerint (virtutem autem illi definiunt ſuo more, nempe vltionem ſumere de hoſtibus, & quam plurimos mactare) poſt altiſſimos montes euolantes, patrum & auorum ſuorum animis aggregari, ibiq; in amœniſſimis hortis, perpetuis deliciis ac tripudiis lætum æuum agere (Hæc eſt longa illa Socratis peregrinatio, hi Poëtarum Elyſii campi) ignauorum contra manes, qui ſine vlla propugnandæ patriæ cura inglorii vixerunt, abripi ab *Aygnan* (ſic illi cacodæmonem vocant) & cum eo ſempiternos inter cruciatus viuere.

Toupan tonitru.

Pſal. 29.

Americani animarum credũt immortalitatem.

Ioſeph. de bello Iud. lib. 2. c. 7.

Conſtat etiam Eſſenios Græcorum ſententiæ ſuffragantes, olim credidiſſe bonas animas carnalibus vinculis releuatas vltra Oceanum degere (cui furori ſi fides eſſet adhibenda, Braſilia denotaretur) vbi eis ſit repoſita perfruitio: illic quippe eſſe regionem, quæ neq; imbribus, neq; niuibus, neq; æſtu aggrauetur,

tur, sed quam Oceano oriens Zephyrus, & leniter aspirans amœnet: malis autem animabus affirmant (ceu potiùs sõmniant) procellosa loca & hyberna destinari plena gemitibus exercendarum sine fine pœnarum. Ceterùm miserrimi nostri Bărbari, in hac etiam vita misere ab Cacodæmone torquẽtur (quem alio nomine *Kaagerre* vocant) ipse enim eos nonnunquam vidi, etiam nobiscum colloquentes, protinus instar phreneticorum exclamantes! *Hei, hei,* o-

Differt haec Tabula ab illa in Exemplari germanico.

pem ferte nobis, nos enim verberat *Aygnan*. Immo affirmabant illi cacodæmonem ab se conspici modo beluæ specie, modo auis, modo etiam portentosa aliqua forma. Quia autem magnopere mirabantur, nos ab cacodæmone non infestari: Itaq; dicentibus nobis tormentis illis à Deo illo nos eximi, de quo frequenter illis verba faciebamus, qui Aygnano longe superior esset, ac ne nobis molestiam vllam pareret obesset, non semel contigit, vt periculo vrgente, se in Deum credituros pollicerentur, malo autem liberati promissionis erant im-

Aygnan cacodamõ Barbaros vexat.

memores. At vero vt conſtet, tormenta, quibus infeſtantur, ludicra non eſſe, ipſe eos nonnunquam vidi, malum illud recordantes adeo horrore perculſos, vt præ angore ſudantes, manuque femur plaudentes, his verbis apud nos conquererẽtur: *Mair Atouraſſap, Acequeiey Aygnan Atoupaué*, hoc eſt, mi ſtulte, mi ſocie, Cacodæmonem præ reliquis omnib. malis reformido. Si vero quis noſtrûm contra his eum compellabat verbis: *Nacequeiey Aygnan*, hoc eſt, ego vero Cacodæmonem non metuo. Tum illi ſortem ſuam deplorantes, Ah, quã nos felices eſſemus, ſi eo, ſicuti vos eſtis ab illo, tuti eſſemus! Tum nos excipiebamus, credendum igitur eſſet in eum, qui *Aygnan* eſt potentior. At illi, vt dictum eſt, quamuis periculo præſente ſeſe id facturos pollicerentur, mox ad ingenium ſuum redibant. Antequam progrediar vlterius, ad ea quæ de Barbaris animam immortalem eſſe credentibus, addam, id quod ab Occid. Ind. hiſt. ſcriptore eſt relatum, Barbaros Cuſco vrbis accolas non modo animarum immortalitatem, ſed etiam (præter Theologorum axioma Philoſophos omnes cetero ſque ethnicos, ac Barbaros corporum reſurrectionem ignoraſſe, immo negaſſe) corporum reſurrectionem credere. Quæ res hoc exemplo ab illo confirmatur. Indi, inquit, cùm animaduerterent Hiſpanos ſepulchra, vt auro, ceteriſque pretioſis potirentur, aperientes oſſa proiicere, ac diſpergere rogabant, ne ita diſpergerentur, ne illud reſurrectioni obeſſet: illi enim (inquit) corporum reſurrectionem, vt & animæ immortalitatem, credunt. Alius quoque auctor prophanus affirmat, gentem Barbaram & ethnicam eò vſque proceſſiſſe, vt reſurrectionem crederet. Hęc ſunt illius verba: Poſtea Cæſar Ariouiſtum & Germanos deuicit, qui corporis erant inſolita proceritate, fortitudine non minori: fortiter enim pugnabant, mortemque contemnebant, ſe reſurrecturos opinantes.

Peruenſes Barbari, corporum credũt reſurrectionem.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 4. cap. 124.

Videe Appianũ De bello Celtico. cap. 1.

In Atheos.

Hæc ego ideo commemoro, vt intelligant omnes, ſi Athei, quorum plena hîc ſunt omnia, id habent cum *Tououpinambaultijs* commune, quod ſibi perſuadent, & quidem portentoſiùs quam illi, nullum eſſe Deum, ab illis ſaltem diſcant Cacodæmones eſſe, qui in hac etiam vita eos excruciant, qui Deum, eiuſque potentiam inficiantur. Si vero obiiciant (quod faciunt nonnulli) Cacodæmones aliud nihil eſſe, quam prauos hominum affectus, ac proinde ſtulte Barbaros ea imaginari quæ non ſunt. Reſpondeo: ſi ea, quæ à nobis veriſſime dicta ſunt, conſiderentur, nimirum Americanos viſibiliter & realiter à Cacodæmone excruciari, ex eo patere ſatis quã inepte cruciatus ille humanis tribuatur affectibus. Etenim quînam fieri poteſt, vt quantumuis ſint violenti, homines vſque adeo afficiant? Ea omitto, quæ quotidiana hic edocet experiẽtia, immo etiam, niſi illud eſſet coram porcis margaritas proijcere, Dæmoniacos, quorum meminit hiſtoria Euangelica à Chriſto ſanatos huc afferre poſſim.

Deinde, quandoquidem Athei iſti indigni ſunt penitus, quibus ea proponantur, quæ tam diſerte de animæ immortalitate ſacræ teſtantur literæ, Barbaros denuo illis noſtros opponam, à quibus, licet obcæcatiſſimis, diſcent anima hominem præditum eſſe, quæ non modo nunquam intereat, ſed etiam à corpore ſeiuncta, vel æternæ deſtinetur beatitati, vel damnationi ſit obnoxia.

Tertio,

Tertio, ad carnis resurrectionem quod attinet, quoniam canes isti sibi quoque persuadent, corpus semel extinctum nunquam excitatum iri: Indos Peruenses illis oppono, qui falsa licèt sint imbuti religione, immo non alio quam naturæ ducantur instinctu, cum nefariis tamen istis in iudicio sunt surrecturi. Veruntamen cùm sint Cacodæmonibus ipsis peiores (vti iam diximus) qui Apostolo teste Deum vnum esse credunt & horrescunt, plus æquo illis à me tribuitur, quando Barbaros Americanos illis pro doctorib. propono. Quapropter perditorum illorum mentionem in posterum non faciam, sed eos iam inde ad Inferos relego, vbi portentosorum errorum suorum fructos promeritos percipient. *Luc. 2. 19.*

Ergo vt ad institutum sermonem meum reuertar, nimirum de eo, quod religionis nomine apud Barbaros nuncupari potest, si diligenter id, quod iam ante attigi, perpendatur, eos nimirùm, quibus alioqui maxime grata esset ab omnibus perturbationibus immunitas, audito tamen tonitru inuitos contremiscere, potentiæ cuiusdam metu, cui resistere nullo modo possint: inde facile est colligere, nõ solũ Ciceronis sententiam à me initio allatam, apud eos locum habere, verum etiam metum illum potentiæ Dei, quem agnoscere nolunt, ἀναπολογήτους illos redditurum esse. Ac sane ex eo, quod Apostolus dicit Deum, qui præteritis temporibus finit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere, non tamen passum esse se expertem testimonii, bona tribuendo, dando cælitus pluuias, ac tempora fructibus edendis apta: patet satis solam hominum malitiam obstare, quo minùs ad Creatoris sui notitiam perueniant. Alibi quoq; dicitur Dei inuisibilia ex creatione mundi perspici. *Act. 14. 17.* *Rom. 1. 20.*

Itaque licèt Americani nostri ore Deum non confiteantur, quãdoquidem apud seipsos cõuincuntur aliquam esse diuinitatem. Inde colligo eos nec excusabiles futuros, nec ignorantiæ prætextum merito captaturos esse. Verùm præter ea, quæ à me dicta sunt de animæ immortalitate, quam ipsi credunt, de tonitru, quem perhorrescũt, & de Cacodæmonibus, à quibus excruciantur (quæ tria in primis sunt notãda) quartum insuper addam caput, ex quo manifestum erit tenebras densissimas, quibus obruuntur, minime efficere, vt religionis illud semen (si modo nomen tam augustum rei adeo obscuræ cõueniat) in illis non pullulet, aut penitus extinguatur.

Igitur vt narrationem ipsam ordiar, in primis tenendum est Prophetas, seu sacerdotes quosdam apud eos esse, quos ipsi *Caraibes*, qui vicatim commeantes miseris illis persuadent, se (quod cum spiritibus commercium habeant) quibuscunque visum fuerit fortitudinem impertiri, qua bello hostes superentur, sed etiam sua ope fructus omnes, crassasque illas radices enasci, quas Americanum solum producere diximus. Præterea (quantum à Neustriis interpretibus accepi, qui multos annos in illis terris vixerant) *Tououpinambaultijs* id moris est, vt tertio, vel quarto quoque anno frequentissimi conueniant. Cui conuentui ex inopinato, vt mox dicam, ipse interfui. De quo, quæ sequuntur, referenda habeo. Ego, cum Gallo quodam nomine Iacobo Ruffo, atque etiam interprete quodam Neustrio peregre profecti, in vico quodam diuerti- *Caraibes, pseudoprophetæ.*

Narratio de maxima Barbarorum celebratione.

mus: postridie illius diei ad iter nos summo mane accingebamus, cum vndique quaque confluentes accolas conspicimus. Vici vero illius incolæ aduenientibus sese adiunxerũt, ac mox sexcentenos in area quadam aggregatos videmus. Nos conuentus illius causam scisscitamur: consistimus; scisscitantes turbam illam in tres diuidi partes videmus. Viri omnes in casam quandam se recipiunt, feminæ in alteram, pueri quoque in tertiam confugiunt. Ego, qui *Caraibes* aliquot viris permixtos videram, insolitum quid ab illis factum iri suspicans, ab comitibus meis efflagito, vt mecum rem totam obseruaturi illic consistant: quod ab illis impetraui. *Caraibes*, antequam feminas & pueros dimitterent, summa cautione prohibuerunt, ne è casis suis egrederentur, sed diligenter ad eantum attenderent, nobis quoque indicunt, vt in ea, in qua erant mulieres, casa delitesceremus. Nos, qui ientaculo intenti eramus, atq; eorum, quæ acturi erant ignari, murmur quoddam submissum è casa, in quam viri secesserant, erumpens exaudimus (casa porro illa à nostra triginta ferme passibus distabat) mulieres, quæ numero erant 200. stantes, auresq; arrigentes in vnum veluti aceruum sese glomerant. Viris vero vocem paulatim attollentibus, adeo vt eorum distinctæ voces à nobis exaudirentur, hortantium istam interiectionem identidem repetentium:

Barbarorum modulatio.

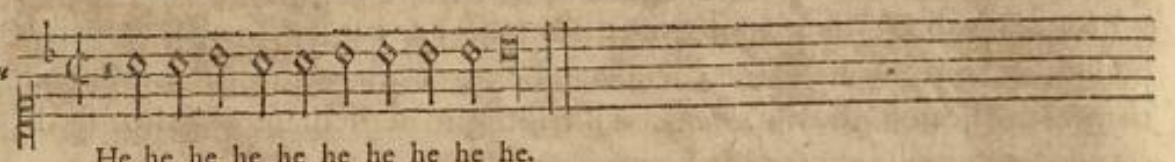

He he he he he he he he he he.

Vlulatus gestusque horrendi feminarũ Americ.

mox mulieres tremula voce eandem illam interiectionem recinẽtes audimus, *He, he, he*, &c. Vocem vero tanta animi contentione sustulerunt, idque toto quadrantis horæ spatio, vt nos spectatores in admirationem rapuerint. Ac sanè illæ non modo horrendùm vlulabant, sed etiam magno impetu prosiliebant, mammasq; suas concutiebant, spumamque ore emittebant: immo nonnullæ (non absimili ab iis modo, qui comitiali morbo conflictantur) exanimes procidebant. Quo fit, vt credam Cacodæmonem corpus illarum inuasisse, easque dæmoniacas repente factas fuisse. Præterea perspectis iis, quæ à Bodino libro, cui Dæmonomaniæ nomen fecit, de veneficarum extasi, quam asserit venificis omnibus, quæ cum Cacodæmone expressum fœdus pepigerunt, familiarem esse, quæque nonnunquam spiritu rapiuntur, corpore sensus omnis expertè remanente, quamuis etiam & corpore & animo nonnunquam rapiantur. Adde (inquit ille) quod nusquam conueniunt quin choreas agant; inter quas quantum ex veneficarum quarundam confessione elicere potuit, conclamant omnes: *Har, har* (quod optime cum *He, he*, Americanarum nostrarum cõuenit) *Dæmon, huc salta, illuc salta*: aliæ vero respondent: *Sabbath, Sabbath*, hoc est festum, seu quietis diem, manus, scopasq;, quas in manibus habent attollentes, vt certissimum lætitiæ edant signum, seq; ex animo Dæmoni seruire significent, atque adeo vt adorationem Deo debitam imitentur. Nam in Lege diuina Israelitis præscriptum erat, vt ad Dominum manus attollerent, ac

Lib. 3. c. 3

Lib. 1. c. 3. & lib. 3. cap. 1.

Deut. 12. 6. 7.

coram

coram ipso sese exhilararent. His inquam perspectis, colligo Satanam vtrarumque Dominum esse: easque eodem duci spiritu, nec locorum interuallum obstare, quo minus pater ille mendaciorum hîc & illic in eos agat, qui sibi iusto Dei iudicio traditi sunt. Pueros consimiliter conclamantes cùm audissem (etiam si iam per fœminam cum Barbaris egeram, ac pene eorum moribus assuefactus eram) tamen, ne quid dissimulem, nonnihil tum timui, præsertim quum quis rei illius exitus esset futurus ignorarem: tandem quum clamoribus illis finis est impositus, viris aliquantulum silentibus, pueris quoq; & feminis penitus tacentibus, mox viri tam suauiter, tantaq; cum harmonia cantare cœperũt, vt miro eos videndi tenerer desiderio. Sed cùm è casa illa exire vellem, & à mulieribus detinebar, & ab Interprete admonebar, se (qui septem iam annos apud Barbaros exegisset) ad solennia illa accedere nunquam ausum fuisse, denique si accederem, non satis prudenter me facturum. Quibus effecit, vt periculi metu paulisper hæserim; attamen, quoniam ille probabilem nullam rei illius causam afferebat, feminis & interprete nõnihil reluctantibus, egressus sum, vetulorum quorundam vici illius incolarum amicitia fretus. Accedens igitur ad eum locum, in quo concentum illum audiebam, ego vt commodiùs quid intus fieret perspicerem, casæ tectum manu perforaui. Sunt enim oblongæ ac rotundæ in morem pergularum hortensium nostratium, herbisq; à summo ad imum contectæ. Inde comites meos digito innuens aduoco, ac tandem in casam illam ingredimur. Barbaros, vt vidimus præsentia nostra non commoueri (quod futurum suspicabatur Interpres) immo ordines optime seruare, ac versus suos persequi: in angulum quendam secessimus, ac otiose eos contemplati sumus. Atque vt id exequar, quod pollicitus sum superiùs, descripturum me esse alterum chorearum genus: hi sunt eorum inter saltandum gestus. In orbem dispositi erant, sibi mutuo adhærentes: manus tamen sic mutuo non apprehendebant proni, corpore nonnihil inclinato, alteram tantum è tibiis, nimirum dextram, succutientes, manu dextera clunibus imposita, sinistra vero pendula, atque hoc habitu & cantillabant, & tripudiabant. Tres istiusmodi orbes vniuersa illa multitudo constituebat, in quibus mediis terni erant aut quaterni *Caraibes*, pileis, vestibus, atque armillis plumaceis ornati. Eorum singuli vtraque manu *Maraca* gestabant, hoc est, crepitaculum illud è fructu struthiocameli ouum magnitudine superante, cuius iam ante facta est mentio, in eum inquiebant vsum, vt ex illis spiritus loqueretur: atq; vt ea rite consecrarent, continuo cõcutiebant. Porro typo, quem subiecimus & tripudiatorem, & *Caraibem Maraca* quatientem oculis conspiciendum præbemus.

Americanæ mulieres eode cũ veneficis nostratib. ducuntur spiritu.

Quæ sit earum Americ. forma.

Barbarorum in orbem saltãtium gestus.

Caraibes Maraca consecrantes.

Insuper *Caraibes* illi saltantes modo progrediebantur, modo regrediebantur, nec continuo, vt ceteri, in eodem loco fixi manebãt. Pręterea obseruaui eos frequenter canna prælonga, cui *Petum* herbam accensam imponebant, huc & illuc sese conuertisse, ac herbæ illius fumum in circumstantes exsuflasse cum his verbis: Accipite omnes spiritum fortitudinis, quo hostes vestros superetis. Id vero ab *Caraibibus* istis sæpius est factitatum. Rituum istorũ celebratio in duas horas producta est: viris illis continuo saltantibus, & cantillantibus. Concentus

Caraibes Barbaros exsuflãtes.

vero eorum adeò ſuauis erat, vt inexpertis vix ſit credibile, quam optime ſymphonia illa quadret, præſertim cùm Barbari muſicæ artis penitus ſint ignari. Ac

ſane cùm initio aliquo fuiſſem perculſus metu, vt nuper cõmemoraui, contra tunc tanta fui lætitia perfuſus, vt non modo extra me raptus fuerim: ſed nunc etiam, quoties mihi in mentem venit concentus ille, & exultat animus, & eo aures continuo perſonare videntur, præſertim vero rhithmi epodium gratum auribus ſonum exhibebat, quod poſt ſingulos verſus ad hunc modum modulabantur.

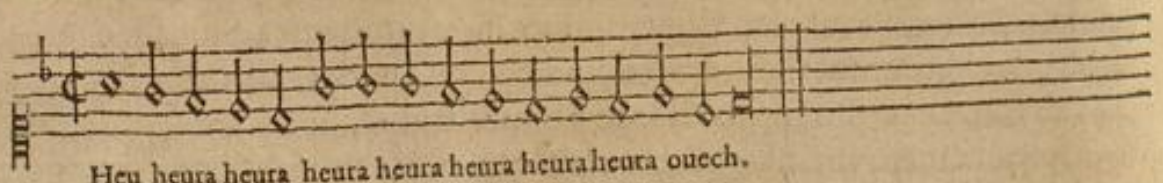

Heu heura heura heura heura heura heura heura ouech.

Modula-

Modulationi illi finem imposituri pede dextero vehementius quam antea humum quatientes singuli quoq; sputum emiserunt, atq; omnes vna voce, eaque rauca, hunc crebro repetitum modulabantur cantum.

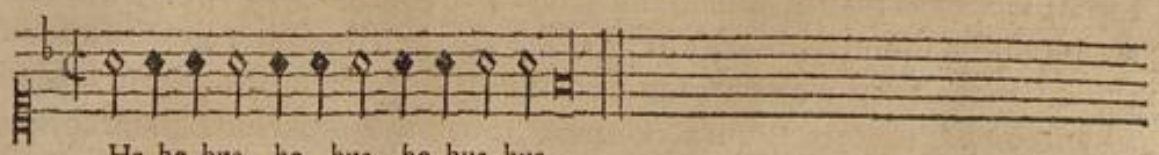

He he hua he hua he hua hua.

Tum ego qui, quod eorum linguam nondum plane callerem, non pauca eorum, quæ ab illis fuerant dicta, non ceperam. Interpretem rogo, vt ea mihi explicare velit. Ille mihi significat, istos primùm quidem auos vita functos, qui fortissimi fuerant, luxisse: tandem vero consolationem ex eo cepisse, quod sperarent futurum, vt illos tandem post montes adirent, ac cum illis tripudiarent, & hilaria celebrarent: deinde grauissime *Ouetacatibus* (populi sunt non multùm ab eis remoti, quibuscum inimicitias perpetuas gerunt, quos etiam superare nunquam potuerunt) interminatos esse, ac prędixisse futurum, vt breui caperentur ac deuorarentur, prout ab *Caraibibus* ominatum erat. Insuper nescio quid cantionibus suis interseruisse de diluuio aquas olim adeo exundasse, vt vniuersam terram operuerint: atq; illa inundatione homines omnes fuisse extinctos, exceptis demum maioribus suis, qui prærltas arbores conscenderant. Quod postremum proxime ad sacram accedit historiam, & ab illis aliâs non semel audiui. Verisimile est autem illos de Diluuio, quod Noachi temporibus contigit, aliquid audiuisse, ac postea (quæ est hominum in veritate obscuranda procliuitas, adde quod vt nuper attigi, omni carent scripturæ genere, ac proinde difficile est illis res vetustate obsitas ab mendacio sartas tectas cõseruare) fabulam illam confinxisse, Proauos nimirùm suos proceris arboribus cõscensis saluti consuluisse.

Confusa Barbarorũ opinio de Diluuio.

Sed ad *Caraibes* nostros redeamus. Illi eo die ab Barbaris laute excepti fuere: nam & cibis exquisitissimis, & largo potu *Caouin* liberaliter fuerunt tractati. Ego quoque cum sociis meis, qui inopinato Bacchanalibus illis interfueramus à *Moussacat* nostris, hoc est, patribus familiâs, qui victum hospitibus præbent, lautissime fuimus excepti. Præter ea autem, quæ à me dicta sunt diebus illis (quibus hæc solennia tertio quoque anno celebrantur apud *Tououpinambaultios*) exactis, aliquando quoque antequam aduenerint, *Caraibes* illi vicatim circumeunt, plumis præstantissimis in singulis familiis iubent ornari tria quatuorve illa crepitacula, quæ *Maraca* nominant: quibus ita ornatis, longiorem baculi quo transfiguntur partem humi defigunt, tum cibum potumque eis apponi iubent. Quo fit, vt miseri illi eximpostorum illorum persuasione credant fructus illos excauatos, atque ad illum modum ornatos, cibos absumere. Quare singuli *Moussacat* diligenter eis apponunt, non modo farinam cum carnibus & piscibus: verùm etiam *Caouin*. Quinimmo *Maraca* illis in terram ita defixis, totos dies quindecim summa cum diligentia ministrant. Denique miseri illi post fascinationem illam tantam de *Maraca* illis (quæ

Maraca, Apparatus.

Crassa superstitio.

Crassissimus error.

continuo manu gestant) opinionem induunt, vt sanctitatem illis tribuentes, affirment, dum ab se concutiuntur, spiritum quendam secum è mediis illis colloqui. Adeo autem erant præstigiis illis fascinati, vt si nos illac iter facientes, cõspectis delicatioribus quibusdam cibis, quos *Maraca* suis apposuissent, edendos accipiebamus (quod sæpe factum est à nobis) Barbari magnum aliquod infortunium inde nobis euenturum rati, non minùs offendebantur, ac solent superstitiosi, ac Baalis sacerdotum successores, si libationes idolis suis oblatas abripi videant: quibus tamen in Dei contumeliam tum ipsi, tum meretrices cum spuriis suis aluntur. Præterea si ex eo arrepta detegendi eorum errores occasione, significaremus se ab *Caraibibus* decipi non modo in eo, quod *Maraca* edere ac bibere docerent, sed præsertim in eo, quod falsissime iactarẽt, sua opera fructus & radices crassas, quibus vescerẽtur, nasci: quod soli Deo, in quem crederemus, esset acceptum ferendum. Quam ob causam impostores illi *Caraibes* non minore nos prosequebantur odio, atque olim Baalis pseudoprophetæ Eliam suas præstigias detegentem. Ac proinde conspectum nostrum fugiebant. Ceterùm licet *Tououpinambaultij* nostri, vt à me initio huius capitis est dictum, externo ritu nullo, immo ne adgeniculatione *Caraibes* suos, nec *Maraca*, nec rem vllam creatam colant, multo minùs adorant, vel inuocant. Exemplum subijciam earum, quas in illis obseruaui, religionis reliquiarum: Cùm forte aliquando cum aliis Gallis aliquot, in quodam pago essem (*Ocarentim* ipsi nominant) & in aperto ac propatulo cœnaremus, confluentes Barbari eius vici incolæ, nostri cõtemplandi non conuiuandi gratia (nam hoc de more habent, vt cum iis, quos maxime colunt, nusquam conuiuentur) maiores natu præsertim, cum multis beneuolentiæ signis nos tanquam stipatores nostri circumstabant, è naribus piscis cuiusdam os longitudine trium quatuorve pedum, in serræ formam, præ manibus habentes, pueros à nobis arcebant his verbis: Procul este, nebulones; estis enim indigni, qui ad viros istos accedatis. Nos vero ne minimo quidem verbo dicentes interfati, attente & tacite intuebantur. Donec peracto conuiuio maior natu quidam quum obseruasset, nos à precibus cibum auspicatos, precibus quoq; cœnam clausisse, accedens ita infit: quid sibi vult hic ritus, quo vos modo vsi estis, cùm sublatis pileis omnes prẽter vnum qui loqueretur silentium tenuistis? ad quem pertinebat ea oratio, quam ille habuit? Vestrûmne præsentium ad aliquem, an ad absentium? ibi ego opportune oblatam eam occasionem arripiens, vt apud eos de vero Dei cultu loquerer: cùm prẽter eius pagi amplitudinem & frequentiam, Barbaros etiam solito attentiores animaduerterem: rogare Interpretem nostrum, vt suis verbis meum illis sermonem, quoad capere ipsi possent, explicaret. Tum à quẽstione senis exorsus, preces nostras ad Deum dirigi respondi: eumq;, etsi sub ipsius aspectum nõ caderet, non tantùm liquide audiuisse nos, sed etiam quidquid pectore occultũ haberemus, id perspicue cognoscere. Inde ad creationem mundi delapsus, in primis laborauī, vt docerem hominem nobilissimum inter creaturas à Deo esse conditum, vt eo magis celebrandæ opificis sui gloriæ studeat. Ac nos quidem, quod ipsum coleremus, eius manu infinitis periculis longissimæ nauigationis in tam vasto

mari

1. *Reg.* 18. 19.

Veritas mẽdacium fugat.

Vetuli Barbari quomodo Gallos excipiant.

Occasio veri Dei annuntiãdi Barbaris.

mari eripi, eiusdemque ope fretus ab omni *Aygnan* metu, tum in hac, tum in ventura vita esse liberos. Quare si *Caraibum* suorum imposturas, & Barbarum deuorandæ humanæ carnis morem abiicere vellent, eadem prorsus Dei dona consequuturos, quæ nos habere cernerent. Multa præterea de humani generis labe ac ruina, vt eorum animos ad Christum præpararemus subiecimus, quoad eius fieri potuit accommodatis ad eorum captum rationibus & exemplis (prout legimus à Paulo & Barnaba factum, qui Lystrenses ab idololatria ad verum Dei cultum reuocaturi docebant, vt à vanis rebus, quibus dediti erāt, ad Deum viuum conuerterentur, qui fecit cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt) quæ in præsens fusiùs persequi supersedeo. Illi quum nos ingenti cum admiratione duas amplius horas perattente auscultassent: tum vnus ex iis auctoritate & ætate grauis, in hunc modum disseruit: mira, equidem, optima, & nobis non ante audita, hîc dixistis. Ac vestra quidem oratio mihi in memoriam redigit, quæ nobis sæpe auos nostros narrantes audiuimus: nempe iam inde à priscis temporibus, & tam multis ab hinc Lunis, quot iam meminisse non possumus (quippe illi Lunarum numero aut victibus, non mensibus atq; annis temporum spatia definiunt) venisse in has terras quendam *Mair* (id est Gallum, seu qualibet alia è gente aduenam) vestro more vestitum & barbatum. Atque eum, vt ipsos sub Dei vestri obsequiū duceret, eadem oratione apud eos esse vsum, qua nos hodie affamini. Sed, vt nobis quoque à Patribus per manus traditum est, eos illius verbis fidem adhibere noluisse. Itaq; mox successisse alium, qui Ensem, symbolum maledictionis, illis traderet. Inde sequuta inter nos bella, neq; ex eo mutuis cædibus alii in alios sæuire destitimus. Nunc vero, postquam diuturno vsu his assueuimus, si nunc repente auitum morem exueremus, apud vicinas gentes ludibrio & derisui essemus.

Act. 14. 15.

Barbari de vero Deo sermonem audientes obstupescunt.

Notatu dignissima Barbari narratio.

Hîc nos summa contentione ac vehementia testari, tantum abesse, vt finitimorum ludibriis moueri oporteret, vt contra, si summum illum & cæli & terræ opificem serio colerēt, de omnibus, qui ob id vltro molesti essent, victoriam referrent. Postremo eam verbis nostris efficaciam addidit Dominus, vt non multi tantùm Barbarorum, ad eam quam ex nobis didicissent legem, deinceps vitam composituros, nec cæsorum hostium carnes vltra esturos se promitterent: sed secundum hoc colloquium, positis humi genibus, nobiscum Deo gratias agerent. Ea oratio, quæ ab vno è nostris clara voce in medio eorum cœtu ad Deum concepta fuerat, mox illis per interpretem exposita est: nos ab illis in pensilia è bombyce cubilia, dormitum deducimur. sed nondum somnus nos corripuerat, quum ecce istos cantantes, & conclamantes audimus. Sumendam de hostibus victionem, & plures, quam antea esse mandendos. En inconstantiam miseri huius populi, & humanæ naturæ triste exemplar. Mihi tamē equidem persuadeo, si nos diutiùs in illis terris morati essemus, fore vt aliqui tādem Christo lucrifierent.

Barbari Dei cultui adhærere pollicentur, precibusq; intersunt.

Id mihi ab illo tempore non semel in mentem venit, quod dixerat ille à maioribus sibi per manus traditum fuisse, *Mair* quendam, hoc est, nostratē hominem (neque enim, Gallusne fuerit an Germanus, multum laboro) ad se de-

uectum, verum sibi Deum annuntiasse: ac quærere apud me cœpi, an non ex Apostolis quendam innuant. Ac sane, quamuis eos libros meo calculo comprobare nolo, qui præter Dei verbum de Apostolorum peregrinationibus mira narrant, Nicephorus de Diuo Matthæo agens, scribit illum apud Cannibalas Euangelium prædicasse, qui & ἀνθρωποφάγοι sunt, nec multum ab Tououpinambaultiis distant. Sed multo magis mouet me Diui Pauli, quem ex Psalmo 19. desumpsit locus, *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum:* quod à doctis quibusdam interpretibus ad Apostolos refertur. At enim quandoquidem constat Apostolos in remotissimas vsque orbis partes penetrasse, quid incommodi ex eo consequetur, si asseramus vnũ aut plures Apostolos in Americam commeasse? Faceret illud quoq; ad generalissimam expositionem, quam nonnulli afferri volunt dicto illi Christi, fore vt prędicetur Euangelium regni in vniuersa terra. Quod tamen præcise de Apostolorum ætate affirmare nolim. Confirmo tamen (quod à me iam initio est dictum) me nostra memoria Euangelium apud Antipodas annuntiatum vidisse & audisse. Itaque & obiectio soluetur, quæ illi loco fieri solebat, & Barbari in extremo die magis fient ἀναπολόγητοι: Ad reliquum vero Americanorũ sermonem quod attinet, quo affirmant maioribus suis recta docenti & monenti obsequentes se præbere recusantibus, gladium datum fuisse, quo etiam nũc se mutuo trucidant: non alienum ab eo videtur, id quod est in Apocalypsi equo rufo insidenti datum fuisse, vt tolleret pacem è terra, vt alii alios mactarent, datumque fuisse ei gladium magnum. Hæc sunt ipsa Ioannis verba, quæ, quo ad literam (vt loquuntur) ad *Tououpinambaultiorum* nostrorum sermonem proxime accedunt: attamen, ne sententiam detorquere, neve longiùs petita afferre videar, locum hunc aliis applicandum relinquam.

Lib. 2. capit. 41.

Rom. 10. 18.

Mat. 24. 14.

Euangeliũ nostra ætate apud Antipodas annuntiatũ.

Cap. 6. 4.

Interim alterum succurrit exemplum, ex quo patet Barbaros illos Brasiliẽses, si modo diligenter docerentur, satis dociles esse, vt ad veram Dei cognitionem perueniant. Exemplum illud hoc loco inseram. Ego cibariorum parandorum causa, in continentem transductus, cum Barbaris duobus *Tououpinambaultijs* ac tertio *Oueanen* (quæ gens est *Tououpinambaultijs* fœdere iuncta) qui cum vxore amicos inuiserat, atq; tum domum redibat. Cum his tribus iter per siluam faciens, noua arborum herbarumq; specie, simul canoro auium cõcentu, ad prædicandas Dei laudes inuitatus, totum Psalmum 104. alta voce cecini. Tres illi mei comites adeo cantu (neq; enim verba capiebant) sunt delectati, vt *Oueanen* ille finito Psalmo vultu maxime hilari his me compellarit verbis: Tu sane suauissime ceciniſti, ac tuus cantus mihi in memoriam reuocauit gẽtis cuiusdam, quæ & vicina est nobis, & socia modulationem: quo non mediocri affectus sum lætitia. At (inquit) illius verba capimus, tua vero minime: quæso igitur, vt quidnam id sibi velit, quod ceciniſti, nobis exponas. Ego, tũ quãtum potui, copiosè (solus enim tum Gallus cum illis eram, duo vero me in proximo vico opperiebãtur) exposui me in genere Deum celebrasse, ob rerum conditarum pulchritudinem, ac earum administrationem: speciatim vero id illi à me tributum fuisse, quod solus homines ceteraq; animantia alat, quodq; arbores ac plã-

Nota sermonis seriẽ & quæstiones Barbari.

tas,

tas, quę in vniuerso sunt terrarum orbe, eius vi ac potentia enascantur. Cantionem porro illam iam olim ante decem Lunarum millia (quæ sola est illis temporum distinctio) à Dei illius mei spiritu dictatam fuisse, atque ab Propheta ex nostris summo cantatam, & posteris in eundem vsum traditam. At hæc Barbari (prout sunt ad ea, quæ dicuntur attentissimi, & cœptum sermonem minime abrumpunt) hunc meum sermonem, quem in semihoram produxeram, auide excipientes ingenti cum admiratione, in exclamationem hanc eruperunt. *The!* quam vos *Mair* (sic illi Gallos appellant) felices estis, qui tot arcana sciatis, quę nobis miseris occulta sunt! Inde ex illis quidam, vt mihi gratularetur animalculum *Agoti*, quem gerebat (de quo Cap. 9.) ita me compellans dono dedit: En tibi, quia suauiter acciniſti. Hanc ego digressionem haud grauate adiunxi, vt docerem Barbaros Americanos quantumuis in hostes ferociſſimos, non adeo esse agrestes, vt ea quæ audiunt, cum iudicio non discernant. Immo ausim affirmare illos sermonibus texendis aptiores esse, quam sint rustici nostrates, atque adeo ex illis permulti, qui vel magnifice de se sentiunt,

Barbari suam agnā sicut obcæcationem.

Iam supereſt, vt quæstionem expediam, quæ hinc oritur, vnde nam Barbari Americani genus duxerint. Ego vero primùm assero quidem eos ex vno filiorum Noachi originem traxisse, sed à quo non ita constare: quod neque ex sacra historia, neque ex profana confirmari possit. Constat quidem Mosem, vbi de Iapheti filiis verba facit, eos Insularum incolas fuisse asserere: sed quia omnes in eo consentiunt, quod eo loco Moses Græciam, Galliam, & Italiam designet, quas regiones, quod interiectum sit mare, insulas appellat, minime consentaneum est illud ad Americam referre. Neminem quoque credo assensurum, si dicantur à Semo oriundi, à quo Iudæi & semen benedictum: licet ipsi quoque vsque adeo fuerint deprauati, vt eos tandem meritissime, reiecerit Deus. Itaque quandoquidem illi earum rerum penitus sunt ignari, quæ ad salutem æternam spectant (quam in solo Christo sumus adepti) sintque gens (si quæ alia) à Deo maledicta & derelicta: etsi ad hanc vitam, quod attinet, iam demonstraui, atque demonstrabo etiam deinceps, eos de rebus istis caducis non admodum solicitos esse, quo fit, vt vitam hilarem, ac ferme curis vacuam transigant, contra quam faciunt nostrates non pauci, terrenis istis adeo inhiantes, vt veriùs languere quam viuere dicātur, probabiliùs esse videtur, eos à Chamo originem trahere. Quam sententiam hac coniectura verisimillima confirmo. Cùm Iosue iuxta promissiones Patriarchis factas, mandatumq; sibi peculiariter datum, in terram Chanaan ingrederetur, testatur scriptura, tantum terrorem irruisse super illius terræ incolas, vt diffluxerint metu Israëlitarum: vnde etiam fieri potuit (quod aliorum pace dixerim) vt Americanorum nostrorum Maiores, Israelitarum conspectum fugientes mari se commiserint, ac tandem in terram Americam appulerint. Quinetiam Gomara, historiæ Indicę scriptor, vir eruditus, existimat Peruenses, quorum terra Brasiliæ est contermina, à Chamo originem ducere, ac maledictionis diuinę in Chamum hæredes esse. Quod mihi in mentem venerat, & in commentarios retuleram, annis 16. antequam Gomaræ libros conspexissem. Huic quoque sententiæ id suffragari videtur,

Vnde nam originem traxerint Barbari.

Gen. 10. 5.

Americani feliciter hāc transigunt vitā.

Ioſ. 2. 9.

Lib. 5. capit. 217.

quod in Sapientiæ libro ſcriptum extat, cap.12.verſ. 4.5. Antiquos habitatores terræ ſanctæ, viſcera comediſſe humanarum carnium. Attamen quia multa aduerſus iſthæc afferri poſſunt, prout multos in obiectionibus afferendis laboraſſe ſcio, nihil mihi hac de re ſtatuendum exiſtimo. Ergo fruatur vnusquiſque ſua ſententia. vt vt ſit, ego pro mea parte, certiſſimè ſcio eos homines eſſe, ex Adami corrupto ſemine prognatos, ac tantum abeſt, vt eorum in diuinis rebus αὐταψία perſpecta, fides mea, quæ aliunde, per Dei gratiam firmatur, concuſſa aut labefactata fuerit, multo minùs, vt inde, Atheorum & Epicureorum more, aut nullum eſſe numen, aut ſi quod ſit, rerum humanarum curam abieciſſe cõcluſerim. Cùm potiùs agnito in illis maximo diſcrimine, quod eſt inter eos, qui Spiritu Sancto & Sacrarum literarum lumine ſunt illuſtrati, & alios qui cæcitati ſuæ ac reprobo ſenſui ſunt traditi, magis ac magis fuerim in amplexanda cæleſti veritate confirmatus.

CAP. XVI.

De coniugio, polygamiæ, & conſanguinitatis gradibus, quos Barbari obſeruant: deque liberorum apud eoſdem educatione.

Cõſanguinitatis gradu.

IN coniugiis hi tantum obſeruantur conſanguinitatis gradus: nemo eorum matrem, ſororem, vel filiam in vxorem ducit: reliquorum ratio nulla habetur: patruus neptem ducit, atque ita deinceps. Tamen, vt infra dicetur in colloquio Americano, nemo filiam aut ſororem ſui *Atouraſſap* matrimonio ſibi iungere poteſt. Is autem *Atouraſſap* dicitur, cuius tanta eſt cum quodam neceſſitudo, vt bona inter vtrumque ſint communia. Ritibus vero ſeu ceremoniis nullus eſt locus. Qui viduam aut virginem cupit, comperta amatæ voluntate parentes, aut ſi deſint, propinquos adit, rogatque num filiam ſuam ſibi nubere velint? Si annuant, eam continuo domum deducit, nullo cõſcripto dotali inſtrumento (perſcriptoribus enim apud Bárbaros nullus eſt locus) atque pro legitima vxore habet. Si vero repulſam patiatur, abſque vlla animi perturbatione cœpto deſiſtit. Sed notandum eſt polygamiam apud eos in vſu eſſe, ac proinde cuilibet viro tot vxores ducere, quot viſum fuerit licere. Immo quo plures quis habuerit, eo fortiorem & generoſiorem cenſeri. Inter ceteros quendam vidi, qui octo domi haberet, atque de illis non raro permulta in ſui commendationem prædicaret. Id vero eſt maxime mirandum, quod in tanta vxorum multitudine, licet vna præ ceteris à viro diligatur, cetera nuſquam illud ægre ferant, aut Zelotypia ducantur, aut aperte muſſitent. Itaq; tranquilliſſime & maxime concorditer viuunt, ſua xylina cubilia texentes, rem familiarem curantes, hortos conſtruentes, radices plantantes. Diſpiciant vero omnes, annon (etiamſi polygamia à Deo non eſſet prohibita) inter mulieres noſtrates tam bene conuenire poſſet. Melius ſane cum quouis ageretur, ſi ad triremes demandaretur, quam vt tanto rixarũ inuolucro implicaretur.

Polygamia.

Concordia inter Americ. mulieres admiranda.

Huius

Huius rei testis est Iacobi S. Patriarchæ anxietas, ductis Lea & Rachel quantumuis sororibus. Quî vero fieri posset, vt nostrates mulieres plures vnà simul viuerent? vt vna illa, quæ à Deo in adiutorium viro data est, non raro instar mali cuiusdam genii domestici eum vexet? Attamen non eo hæc à me dicuntur animo, quasi eas insimulare velim, quæ sese in officio continent, hoc est, obsequium cultumque viris debitum exhibent: quin immo has, quæ sibi hac ratione laudem conciliant, tanto magis laudandas, quam reliquas vituperandas existimo. Atqui, vt ad institutum de Americanorum coniugiis sermonem reuertar, sciendum est, adulteras mulieres adeo Barbaros abominari, vt sola naturæ lege ducti, hęc obseruent, in viri sitam esse potestate adulteram, vel mactare, vel saltem summa cum ignominia & opprobrio dimittere. Hoc quidem verum est, eos de innuptarum pudicitia conseruanda nõ admodum sollicitos esse: immo facile cuiuis eas prostituere: ita, vt (quod iam à nobis est dictum) permultas in variis pagis ab Neustriis Interpretibus compressas viderim, quibus tamen nulla ob eam rem ignominiæ nota inusta erat. Nuptæ vero diligenter caueant, ne hac in parte peccẽt, ni mactationis aut ignominiosæ dimissionis pœnam velint incurrere.

Gen. 29. & 30.

Adulteriũ abhorrent Americ.

A me præterea est obseruatum (quamuis illi regionem calidam incolant, ac contra quam de Orientalem plagam incolentibus vulgo dici solet) Iuuenes cùm mares tum feminas libidini non admodum deditos esse. Atq; vtinam nostrates æque sibi hac in parte temperarent. Verùm ne plura quam par sit illis tribuam, memini, eos nonnunquam inter rixandum conuitium hoc *Tyuire*, hoc est, ἀφροδισίαν, mutuo sibi obijcere solitos, ex quo conijcere est (neque enim pro comperto habeo, nec asseuerare velim) flagitium illud apud eos locum habere.

Grauidæ mulieres ab grauioribus oneribus tantùm abstinent, reliqua munia consueta exequuntur. Ac sane mulieres multo labore viros antecedunt: viri enim (nisi quod aliquando matutino tempore, nusquam meridiano, arbores quasdam ad hortos construendos collucant) tempus insumunt in militia, venatione, piscatu, clauis ligneis fabricandis, arcubus, sagittis, aliisq; id genus. Ad mulierum partum quod attinet, non auditione accepta, sed visu percepta referemus. Ego aliusque Gallus in vico quodam diuerteramus, circa mediam noctem clamorem muliebrem ingẽtem exaudimus, surgimus, eam ab belua *Iauare* interceptam rati, accurrimus, mulierem parturientem offendimus, cui vir obstetricabatur: is puerulo in vlnas recepto, dentibus vmbilicum abscidit, nasum vero depressit (illi enim puerorum formam in similitate collocant, contra quam faciant obstetrices nostrates, quæ infantulorum recens natorum ad elegantiam protrahunt) quod etiam apud ceteros omnes locum habet: editus in lucem infantulus statim lauatur, ac coloribus atro & rubro ab patre depingitur: tum, fasciis minime inuolutus, xylino cubili pensili imponitur. At si masculus fuerit, pater ligneum gladiolum, pusillum arcum, & paruas sagittas iam inde ab natiuitate ei dabit, lectuloq; cum puero imponet, ac puerulum osculis, hisq; compellabit verbis: Mi fili, vbi adoleueris, ad vltionem de hostibus tuis sumen-

Grauidæ mulieres Americ. quomodo se gerant.

Viri Ame. vxoribus obstetricantur.

Quare Barbaris infantulis deprimatur nasus.

Infantuli crepundia.

Quæ sit Americ. nominũ imponendorũ ratio.

dam fortis esto. Ad nominum impositionem quod attinet, memini eum, de quo modo egi, ab parente *Orapacen* nominatum fuisse. Quæ dictio arcum & neruum sonat: vox enim est composita ex *Orapat*, quod est arcus, & *Cen*, neruus. Eadem quoque in aliis seruatur ratio. Nam illi sine delectu rerum sibi cognitarum nomina liberis imponunt, vti nos canibus, aliisq; nostratibus brutis: verbi gratia, *Sarigoy*, quadrupes animal: *Arygnan*, gallina: *Arabouten brasilia arbor: Pindo*, herba prægrandis; & sic de aliis.

Infantulorum alimentum.

Alimentum est præter lac maternum, farina mansa, & tenerrimum quodque cibi genus. Puerpera biduo tantum, aut ad summum triduo discumbit, deinde puerulo mitella xylina impositio vel hortum petit, aut ad cetera expedienda negotia proficiscitur. Quæ tamen nõ ita sunt accipienda, quasi nostratium mulierum cõsuetudini detractum quicquam velim, quæ ob aeris intemperiem viginti minimùm dies resupinæ in lecto iacent: quæque adeo sunt delicatæ, vt nulla vrgente necessitate, simulac liberos sunt enixæ, procul ab se eos ablegent, atq; adeo vel insciis ipsis extinguuntur, vel saltem iam grandiusculi sint, oportet vt lusibus eas oblectent, antequam domum admittantur. At vero si delicatulæ quædam querantur iniuriam sibi à me fieri, qui eas cum Barbaris mulieribus comparem, quarum, inquient, rusticitas nihil habet cum sua teneritudine cõmune: equidem ad leniendum acerbum istud dictum eas ad Bruta ipsa animantia remittam. Quæ quidem vniuersa ne exceptis minimis auiculis vna veluti voce eas docebunt, generi animantium omni à natura esse inditum, vt de prolis educatione sit solicitum. Atq; vt tandem obiectiones omnes anteuertam, quæro ab istius farinæ mulierculis annon sint delicatiores regina quadam Gallica? quæ cum comperisset puerulum suũ alienæ mulieris lac exsuxisse, materno accensa affectu, adeo excanduisse fertur, vt nõ priùs conquieuerit, quam infantulus lac alienum euomuisset?

Sed ad rem. apud nos hæc obtinuit opinio, puerulos, nisi diligenter fasciis inuoluerentur, ac constringerentur, distortis futuros cruribus: atqui asserо ist hæc minime à Barbaris curari (vtpote qui infantulos recèns natos, nudos ac minime religatos lectis xylinis imponant) quorum tamen liberi omnium mortalium rectissime incedunt. Fateor equidem aeris temperiem ad id plurimùm valere, ac proinde concedo, puerulos nostrates hyemis tempore diligenter esse inuoluendos, ac fasciis in cunis religandos, quod alioqui frigori ferendo sint impares. At æstate ac temperatis anni tempestatibus, præsertim cum gelu non riget (cum bona tamen aliorum venia) censuerim, quantum experientia assequi potui, infantulos vinculis illis esse soluendos, atque in libertatem vindicandos, genere quodam cubilis ad id excogitato, ex quo decidere minime possent. Ac sane in hac sum sententia, non parum incommodi afferre calorem summum, quo æstatis tempore pueruli apud nos fasciis reuincti quasi percoquuntur.

Infantuli Amer. mũ dissimi absque linteorum vsu.

Ne tamen plura quam par sit satagere me ab nonnullis obijciatur; puerulos nostrates parentibus & nutricibus educandos relinquo. De Americanis vero addo, matres quæ & linteis carent, & foliorum (quorum tamen maxima illis

illis suppetit copia) ad hæc ministeria non vtuntur adminiculo, frustulis ligneis tam diligenter posteriora infantulorum abstergere, vt ab omni sorde continuo sint immunes. Adultiores quoque eandem seruant rationem, quos etiam (in fœdam istam materiam paulisper digrediens) commemorare libet, in casis quidem mingere consueuisse, nec tamen fœtorem vllum inde oriri: licet ignibus crebris fere iugiter colluceant, atque arena sint stratæ: at quoties aluum sunt exoneraturi, procul ab ædibus secedere solitos. Præterea, cùm Barbari de liberis suis singulis sint soliciti, quorum in singulis familiis magnus est numerus (non tantus tamen, vt occurrat pater, qui sexcentos filios susceperit, prout Gen. Ind. Scriptor affirmat regem conspectum esse, cui tot essent liberi, quod merito quidem inter prodigia est recensendum) tum vero maxime mares diligunt, quod soli bello sint apti, ac vindictæ de hostibus sumendæ sint cupidissimi. Iam vero si quis quærat, quonam eos imbuant à teneris eruditionis genere? Respondeo: ex iis quæ à me capitibus 7. 13. & 14. de eorum ingenio, bellis, ac hostium deuorãdi ratione dicta sunt, facile esse colligere, eos, quibus scholæ ne auditione quidem notæ sunt, bonas artes minime edocere. Ac proinde, eos tanquam veros Lamechi, Nimrodi, & Esaui successores, non modo venatores esse, & bellatores, sed etiam hominum mactatores & deuoratores.

Cap. 36.

Gen. 4. 23. & 10. 8. 9. & 27. 23.

Quibus in rebus occupetur Barbari.

Insuper de *Tououpinambaultiorum* coniugio dicere quantum feret pudor, pergens, affero (contra quam ab nonnullis est confictum) viros naturalem verecundiam seruantes, nusquam cum vxoribus coram congredi. Qua in re non modo sunt Cynico illi præferendi, qui ἐπ' αὐτοφώρῳ deprehensus impudentissime respondit, se hominem plantare: sed etiam fœtidissimis nostratibus hircis, qui hominum conspectum turpia quæq; admittentes minime fugiunt. Præter ea quæ dicta sunt, notatu est imprimis dignum, nos qui in terris illis per annum integrum viximus, feminam nullam menstruis laborãtem vnquam conspexisse. Ego crediderim fluxum illum ratione nobis ignota eas diuertere. Puellas enim annos duodecim natas vidi, quarum latus ab axilla ad genu vsq; animalis cuiusdam dente acutissimo ab matribus incideretur. Puellæ vero præ summo dolore frendentes, magnam cruoris copiam emittebant: hoc illas remedio mẽstrua anteuertere conijcio. Hîc vero si à medicis, atq; aliis harum rerum peritis obijciatur, hæc cum eo, quod nuper à me est dictum, mulieres Barbaras esse fœcundissimas, nõ cõuenire, quandoquidem menstruis cessantibus mulieres nec concipere, nec parere possunt: Respondeo, mihi in animo nõ esse quæstionem hanc soluere, immo nec plura de his adiicere.

Naturalis verecũdia in Americanorum coniugiis seruatur.

Americ. feminariũ purgatio.

Capit. 7. sub finem eorum refellimus errorem, qui vel scripserunt, vel tacite crediderunt, feminarum nuditate viros ad libidinem pellici. Nonnulla etiam de puerorum Barbarorum educatione adiunximus. Itaque ea lector inde requirat moneo, vt fusiori suppleant tractationi.

Cap. XVII.

Quid leges, quidque politia apud Brasilienses nuncupari possit: quam humaniter excipiant hospites: deque lachrymis ac fictis sermonibus, quibus hospites in ipso ingressu ab mulieribus excipiuntur.

Barbari cõcorditer viuunt.

AD politiam Barbarorum quod attinet, vix credibile est quam pulchre inter eos sola naturæ luce ductos conueniat. Nec referri istud potest, nisi summo eorũ pudore, qui diuinis & humanis sunt instructi legibus. Quod tamen de tribulibus inter se, aut de fœderatis est intelligendum: etenim erga inimicos quomodo se gerant, iam est à nobis demonstratum. Si quæ tamen contentio inter quosdam apud eos exoriatur (quod rarissime accidit, nam toto anni spatio, quo apud eos vixi, bis tantùm rixantes videre mihi contigit) spectatores litem componere minime curant: sed eos pro libidine agere, oculos licet sibi mutuo sint confossuri, sinunt. At si alter alteri vulnus infixerit, comprehendiq; possit, vulnus ei eadem in corporis parte ab vulnerati cognatis infligitur. Imo si forte vulnus mors consequatur, ab mortui cognatis de medio tollitur homicida. Deniq; vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem pro dente rependunt. Sed isthæc, vt dixi, rarissime apud illos contingunt.

Homicidarum apud Barbaros pœna.

Leuit. 24. 19. 20.

Pagi & familia Americ. quo disponãtur modo.

Res soli apud eos sunt casæ, & agri longe ampliores, quam qui incolis alendis desiderentur. Ad casas quod attinet, sciendum est primùm, singulos pagos sexcentena hominum capita capere, quare complures eadem casa habitare necesse est. Attamen singulis familiis suum occupantibus locum (absq; vllo interstitio: nam nihil est quod impediat, quominùs ab extremo vno ad alterum ædes illæ pateant, quæ in passus 60. vt plurimum producuntur) pater quisq; familias vxores & liberos seorsim positos habet. Ad hæc obseruandum est (quod est sane mirandum) Americanos vnum locum vltra quinq; aut sex menses non incolere. Sed exportata materia, atq; herba *Pindo*, quibus casæ eorum constant, vicos suos frequenter transportant, quibus tamen eadem semper seruantur nomina. Nos ipsi pagos nonnullos à pristino loco mille passibus remotos conspeximus. Ex quibus satis constat, non modo apud Americanos nostros ingentia non ædificari palatia (quemadmodum à quodam scriptum est, Indos Peruẽses domos ligneas tam magnificas habere, vt in illis cœnacula sint longitudine passuum C L. latitudine vero L X X X.) sed etiam à nullo casam ædificari, quam & perficere, immo vltra vicies struere ac destruere ante obitum non cogatur, si tamen iustam hominis ætatem attigerit. Iam si quæratur ab ipsis, curnam tam frequenter sedes mutent? In promptu est responsio: Cæli mutationem ad valetudinem multùm conferre: præterea se, si ab maiorum consuetudine recederent, confestim interituros. Ad agros quod attinet, *Mousſacat* quisq; aliquot quidem peculiares habet, quos pro arbitrio vbicunque visum fuerit, ad componendos hortos seligit. Sed anxiam illam curam de fundis diuidendis, & limi-

Pagorum apud Amer. transportatio.

Hist. Gen. Ind. lib. 2. cap. 60.

Quos agros peculiariter possideat Amerie.

tibus

tibus figendis , & definiendis agris auaris & leguleiis nostratibus relinquunt.

De eorum supellectile non semel à nobis in superioribus est dictum. Sed ne quid eorum omittamus,quę ad Oeconomiam Barbarorum pertinent, hoc loco recensebo Americanarum mulierum in gossypio (cuius apud eas vsus est multiplex tam in funiculis, quam in pensilibus suis cubilibus texendis) nendo artificium.

Gossypium quo modo nent Amer. mulieres.

Extractum ex flocculis, pro omni carminatione digitis aliquantulum extendunt,tum humi aceruatim disponunt (nam colis vti non norunt) pro fuso virgulam habent digiti crassitudine,pedali longitudine, qua orbiculū ligneum transfigunt, gossypium virgulæ summæ alligant, tum ad femur (vt fusos suos solent nostrates) instrumentum illud torquentes, è manu emittunt. Orbiculus ille per domos vel plateas instar verticuli deuoluitur. Atque eo modo filum nent, non modo crassum ad cubilia xylina texenda, sed & subtilissimum. Huiusmodi ego in Galliam attuli, quo thoracem è candida tela ornari curaui: cuius tanta erat tenuitas,vt à quibusuis pro lectissimo Serico haberetur.

Inis, cubilia xylina.

Cubilia sua xylina *Inis* nuncupant. Feminæ, ad quas pertinet istud opificium,textrinas habēt ab nostratibus nonnihil absimiles: neq; enim in planum sunt constructæ,neque tot machinamentis constant,sed editæ ad earum staturam, suo more ordiuntur, tum ab imo texendi initium faciunt. Quædam ex cubilibus illis ad formam retium, alia densiora instar telæ rarissimę conficiunt. Quinque aut sex pedum longitudinem obtinent, latitudinem vlnæ: extremo vtrique fibulæ xylinæ adduntur, quibus funes annectunt: ac trabibus ad hunc vsum in casis accommodatis suspendunt. In Castris degentes, aut in siluis ad venationem, aut in litoribus ad piscatum ea ex arboribus suspendunt. Hæc cubilia (nequid à nobis prætermittatur) vbi sordes vel ex humano sudore, vel ex fumo,ob ignis perennitatem contraxerunt, hoc abluuntur modo. Mulieres fructum quendam in siluis colligunt, forma ab cucurbitæ planæ non absimili, verum longe ampliorem, adeo vt ægre singula poma altera manu gestentur, hos fructus frustatim concîdunt, atque in prægrande aliquod fictile vas coniectos aqua madefaciunt. Tum baculo vehementer mouent, atque spumam ex illis excitant, cuius ope (loco saponis) cubilia sua ita mundant, vt niuem vel fullonicos pannos candore adæquent. Ceterùm expertis iudicandum relinquo,annon suauius,æstiuo præsertim tempore, in cubilibus illis decumbatur, quam in lectis nostris vulgaribus: an etiam temere in historia nostra Sancerrana,affirmarim longe commodiorem esse eiusmodi cubilium vsum in excubiis, quam & recepto more,milites in πβαδίοις volutentur, nam & vestes conspurcantur, & pediculi comparantur; & quod magis est, si ad certamen sit consurgendum corpus quodammodo armis,quæ continuo militibus adhærent, conquassatur:quod in vrbis Sancerranę obsidione experti serio sumus.Hostis enim per integrum annum ad portas nostras permansit.

Cubilia Barbarorum quomodo sternantur.

Spuma quæ Saponis vicem supplet apud Americ.

Reliquam Americanorum Supellectilem, vt in pauca contrahamus, mulieres (quib. res domestica est curæ) Cannas ingentes parant,& prægrandia

Ingentia, mediocria & exigua fictilia vasa mulieres Americ. fabricant.

fictilia vasa conficiunt ad *Caouin* suum imponendum. Ollas quoq; varia forma effingunt, pelues paruulas & mediocres, paropsides, atq; id genus alia vasa, quæ extrinsecus quidem minime sunt polita, intrinsecus tamen adeo læuigata & alba, nescio qua infectura, quæ cõtinuo indurescit decorata, adeo vt singulorum nostrorum industriam mulieres illæ facile adæquent. Præterea fucum nescio quem Leucopæum aqua madefaciunt, deinde varias rerum formas in suis vasis affingunt intrinsecus, atq; in iis præsertim, in quibus farinam, aliaq; ciborum genera asseruanda reponuntur. Eorum itaque vsus est gratissimus, immo longe præstant illa vasa ligneis, quibus non pauci hîc vtuntur. Hoc tamen pictrices illæ laborant vitio, quod vbi penicillo quicquid collibuerit effinxerunt, si rogentur eadem denuo pingere, minime possint: quod exemplum nullũ præter phantasiæ suæ industriam propositum habeant. Hinc fit, vt picturarũ istiusmodi duæ vix vnquam similes reperiantur.

Pocula, aliaq; vasa ex fructib. corbes & canistri.

Præterea (vt alibi dixi) Barbari cucurbitas aliaq; fructuum genera habent, quæ diuidunt atque concauant, illique pro poculis (quæ *Coui* appellant) aliisq; varii vsus vasis vtuntur. Corbes quoque habent amplas & mediocres, atq; adeo canistros, iuncis aut herbis subflauis, ab stramine triticeo non alienis aptissime contextos. Hos *Panacon* nominant, inq; illis farinam, aliaque quæ fuerint visa, imponunt. De armis, vestibus plumaceis, Instrumentoque *Maraca* iam est à nobis facta mentio, itaque vt breuitati consulam, plura nõ addo. Ecce iam Casas Barbarorum extructas atque supellectile instructas habemus, iam ipsi in illis sunt inuisendi.

Barbari comiter hospites excipiunt.

Sed paulo altiùs istud est repetendum. Etsi *Tououpinambaultij* hospites perquam humanissime excipiunt, tamen Galli, aliiq; aduenæ, qui eorum linguæ sunt ignari, initio non parùm sunt ob tam insuetos mores attoniti. Ego quum primùm inter illos versarer (quod vigesimo circiter die post nostrum ad castellam Colignium appulsum cõtigit) Interpres quidam ad vicos quosdam in cõtinentem me deduxit, is, quem primũ vidi indigenarum lingua *Ybouraci*, Gallica vero *Pepin*, de naucleri cuiusdam nomine, qui quõdam ad eum locum nauem onerarat, nuncupatur: quatuor tantùm passuum millibus ab castello nostro distat. In ipso ingressu me frequentes circumeunt Barbari, hisque compellant verbis: ☞*Marape-derere*, ☞*Marape-derere*? hoc est, quo nomine vocaris? quæ quidem voces vere mihi erant Barbaræ, alius vero eorum galerum meum mihi ablatum capiti suo imponit, alius cingulum & ensem meum lateri nudo suo subligat: alius tunicam induit; meque suis clamoribus hebetant, atque meis induti spoliis huc & illuc discurrant. Ego tum meorum omnium iacturam fecisse me arbitrabar, nec satis sciebam quam tuto apud illos essem. Verùm vt ipse expertus sum, metus ille ex moris illorum ignoratione oriebatur, illi enim idem omnibus aduenis, præsertim iis, quos nondum conspexerunt, factitare solent, sed vbi animi gratia aliquãtisper eo habitu obambularũt, singula præcise restituunt. Tum fui ab interprete admonitus, illos vehementer optare, quod mihi nomen esset, intelligere: sed in eo edẽdo ab nominibus apud nos vsitatis abstinendum esse, vtpote quæ Barbari nec pronuntiare (Ioannis enim loco *Nian*

Eorũ qua auctori cũ primũ Barbaros adiit, acciderũt, facetanarratio.

dice-

dicebant) nec memorię mandare possent: sed aliquid esse proponendum quod illis esset notum. Res tam fēliciter succesſit, vt, quantum significauit mihi interpres, qui linguæ Brasilicæ erat peritissimus (neque enim subtilius inquirendo hæc confinxi, vt impudenter calumniatur Theuetus, ineptissime de suo *Quoniambeco* Viror. Illust. libro differens) nomen meum Lerij Ostreum significaret. Itaque respondi me, *Lery-oussou* vocari. Illi rem probare, atque interiectione sua admirante *The!* crebro vsurpata, his me compellare. Præclarum sane nomen! nec vnquam *Mair* vllum offendimus, cui tale esset nomē. Ac sane Circe nusquam hominem in tale ostreum transformauit, nec qui tam sedulo cum Vlysse differeret, quam ego ex illo tempore cum Barbaris differui. Obseruandum est autem eos adeo tenaci esse præditos memoria, vt si cuiusquam nomen semel audierint, illud nunquam obliuioni mandent. Reliquos, quos in hospitibus excipiendis obseruant ritus, postea recensebo: iam quid mihi tum primùm inter Barbaros versanti contigerit, explicabo. Ego cum interprete eo die vlterius sum progressus, atque in pago *Euramiri*, Indigenarum lingua, Gallica vero Gosier de interpretis cuiusdam nomine, qui eum aliquandiu incoluerat, diuertimus: occidente sole appulimus, Barbaros saltantes, & *Caouinantes*, ob captiuum, quem eo die mactarent, offendimus. Carnium illius frusta Boucano imposita animaduerto. Quanto ibi horrore fuerim perculsus, minime quærendum arbitror. Attamen id minimum fuit, si cum summo metu, quo postea fui consternatus, conferatur. Casam ingredimur, cubilibus pensilibus insidemus more recepto: feminæ eo, qui à nobis dicetur modo, lugent, Paterfamiliās amicis nos excipit verbis. Interpres qui istis erat assuefactus, quique eorum compotationibus apprime delectabatur, me rerum omnium ignarum insalutatum relinquit, atque ad saltantes ac *caouinantes* abiit. Ego vero qui defessus eram, postquam me farina, & quibusdam aliis cibis nobis appositis refeci, in cubili decubui. Attamen & strepitu Barbarorum saltantium & *caouinantium*, & captiuūm deuorantium, mox fui expergefactus, & (quod maximum) quodam qui captiui boucanatum pedem manu gestabat ad me accedente, atq; à me (vt postea intellexi, tum enim verba illius minime capiebam) annon vellem ex eo edere quærente, adeo fui metu consternatus, vt à sōmnolentia fuerim penitus liberatus. Ac sane omnino credebam gestu illo, quē in deteriorem partem rapiebam, ab Barbaro mihi indicari, fore vt mox carnes meæ eo modo vorarentur. Præterea vti metus suspicionem parit, in mentem mihi exemplo venit, Interpretem prodidisse me, atq; in Barbarorum manus tradidisse. Quare, si qua fugiendi patuisset mihi via, ego impigre fugā capessissem. Sed vndiquaq; me Barbari, quorum mentem non satis noueram (nihil enim mali in me moliebantur) circumstabant. Ego in metu confirmatus futurum ominabar, vt mox mactarer, quare totam noctem precibus ad Deum fundendis transegi. Cogitent lectores, qui de iis quæ à me narrantur, serio cogitabunt, nū mihi longissima visa merito fuerit. Prima luce Interpres (qui totam noctem cū Barbaris genio indulserat) ad me redit, atq; me pallidum atq; febri correptum videt. ibi quærit, num me malè haberem, annon placide quieuissem? Ego tū acriter eum

Auctoris nomen Americ. lingua.

increpare, qui me inter Barbaros illos ſolum reliquiſſet, quorum ſermonem minime capiebam: quid multa? cum metum deponere non poſſem, obnixe rogo vt ſine mora illinc faceſſeremus. Ille vero bono me animo eſſe iubet: ac minime male in nos affectos eſſe Barbaros denunciat. Rem omnem Barbaris aperit, qui mihi totam noctem, vt aduentum gratularentur, adſtiterant: illi ſignificant, ſe de eo nonnihil ſubolfeciſſe, dolere tamen ſe, quod in tanto eorum metu noctem illam tranſegiſſem. Ac tandem in cachinnos prorumpunt, quod fuit metus illius mei ſolatium. Inde ad quoſdam alios vicos ego & Interpres ille perreximus. Sed iſthæc de primo meo inter Barbaros errore dicta ſint ſatis. Ad cetera reuertar.

Hi ſunt ritus, quos excipiendis hoſpitibus Barbari obſeruant. In primis oportet hoſpitem ſtatim, vbi in domum *Mouſſacat* illius fuerit ingreſſus, quem ſibi hoſpitem delegerit (quod in ſingulis pagis eſt faciendū, nec ad alium eſt diuertendum, niſi illius in malam gratiam velis incurrere) cubili xylino penſili inſideat, ac tacitus ibi aliquantulum remaneat. Mox mulieres adueniunt, cubile cingunt, humique ſedentes manus oculis imponūt ſuis, atq; eo modo fauſtum hoſpitis aduētum deflentes, innumera in illius laudem proferunt. Verbi gratia: tu tantum vt ad nos accederes laborem ſuſcepiſti: tu bonus es, fortis es. Si vero hoſpes fuerit Gallus, addunt, merces præclaras permultas nobis attuliſti, quibus hîc caremus. In ſumma, vt dictū eſt, mulieres illę, lachrymis obortis, adulatoriis huiuſcemodi ſermonib. hoſpites excipiunt. Hoſpes vero, qui in cubili xylino ſedet, ſi gratiam vult cū hoſpite inire, compoſito vultu, niſi ſerio lachrymari voluerit (prout nōnullos ex noſtris vidi adeo fracto animo, vt feminarū iſtarum vlulatu lachrimæ illis excuterentur) ſaltem quædā reſpondendo, & ſuſpiria trahendo fletū ſimulet neceſſe eſt. Peracta hac lepidiſſima à mulierib. ſalutatione, *Mouſſacat*, hoc eſt, paterfamiliâs, qui etiam, vt in pictura videre licet, in fabricāda ſagitta vehementer occupatus, ne oculos quidē quaſi non animaduertens in hoſpitem per aliquod tempus coniecerit (blāditiæ à noſtris amplexibus admodum alienæ) tandem ad hoſpitem accedens, his eū compellat verbis: *Ere Ioube?* hoc eſt, veniſti ne? tum, vt vales? quid quæris? &c. quibus quo ſit reſpondēdum modo, inferiùs in colloquio Americ. dicetur. Quærit poſtea num eſurias? Si annuas, confeſtim cibos varii generis, puta, farinam, quæ illis panis vices præſtat, ferinam, volatilia, piſces, aliaq; id genus, in fictilib. tibi apponi iubet: verū, quod menſis ſcamniſq; vſus non ſit apud eos, humi omnia illa apponūtur. Ad potum quod attinet, ſi *Caouin* volueris, domiq; fuerit, ſtatim tibi dabitur. Deniq; poſtquam mulieres fletibus hoſpitum aduentum ſtrenuè celebrarunt, ad eos accedunt fructus aut alia munuſcula ferētes, atq; ita tacite pectines, ſpecula, vitreos globulos, quibus brachia inuoluunt, exigunt.

Mulieres Americanæ hoſpitū aduentum deflent.

Hoſpitis apud Amer. geſtiu.

Mouſſacat, quomodo hoſpitē excipiat.

Porro ſi in eo vico pernoctare voles, *Mouſſacat* cubile mundiſſimum tibi ſuſpendi iubet, quod circum igniculos accendi curabit, atque noctu crebro ſuſcitari folliculis, quæ ipſi *Tatapecoua* vocant, ab orbiculis non abſimilibus, quibus ignis inuaſionem ab vultu arcent apud nos delicatiores feminæ. Non quod frigori obnoxia ſit illa regio, ſed propter noctis humiditatem, maxime

vero

vero quia moribus est ab illis receptum. Sed quando in ignis mentionem incidimus, quem illi *Tata*, fumum vero *Tatatin*, nuncupant, operæpretium puto præclaram illius excitandi rationem vt exponam. Ea non minorem meretur admirationem, quam Scoticus lapis, qui (vt refert singularitatum regni illius inuestigator) stuppa aut stramine obuolutus ignem per se excitat. Ergo Barbari, quod eo admodum delectentur igne, vbicunq; sint, ægre carent, siue domi, siue in siluis venantes, siue ad littus piscantes, præsertim noctu: vehementer enim metuunt, ne incauti excipiantur ab *Aygnania*, à quo (vt iam diximus) crebro cæduntur, & affliguntur. Itaq; pro eo, quod nos lapide atq; chalybe ad igné excitandum vtimur, cuius vsus ille est incognitus. Illi lignorum genera duo habent, quorum alterum est mollissimum, alterum vero durissimum, quibus ad ignem excitandum hoc vtuntur modo: virgam ex præduri illius ligni pedali longitudine ab altera parte exacuunt ad fusi modum, huius cuspidem in frusto aliquo mollis illius ligni defigũt, tum siue humi, siue stipiti impositum, virgam illam, manuum volis maxima celeritate voluunt, quasi suppositum ligni frustum perforaturi: Illa tam celeri, tamq; violenta agitatione non modo fumus excitatur, sed etiam ignis, itaq; admoto gossypio, vel foliis quibusdam siccis (fomitis nostratis loco) commodissime ignis concipitur. Cuius rei ego ipse feci periculum. Nec tamen mihi est animus ea confirmare, quæ Theuetus scripsit, Barbaros Americanos ante ignis vsum cibos fumo exsiccare consueuisse, prout enim philosophicum hoc ἀξίωμα, quod in prouerbium abiit vt verissimum habeo, ignem absq; fumo non esse, sic eum indoctum physicum iudico, qui nobis persuadere nititur fumum absq; igne existere. Fumum hîc intelligo, cibis percoquendis aptum, cuiusmodi ab Theueto innuitur. Nam si hac solutione nodo illo se expedire vellet, se id de exhalationibus intellexisse, etiamsi concedatur calidas esse, non tamen datur eas cibos exsiccare & percoquere posse: quinimo & carnibus, & piscibus potius humiditatem sint aucturæ. Quapropter, quid quæso est lectoribus imponere, si hoc non est? Quando igitur adeo grauiter, tũ in Cosmographia, tum alibi de iis conqueritur Theuetus, quos, quia res ab se commemoratas pro sua libidine non exponant, eo accusat nomine, quod non satis diligenter in suis scriptis sint versati: Lectorem rogo, vt locum istum diligenter obseruet de nouo isto calido, ac imaginario fumo, quem ego ad ipsius ventosum remitto cerebrum.

Scoticus lapis admirãda ratione ignem concipit.

Cur Barbari igne delectentur: atque de egregia illius apud eos excitãdi ratione.

Sing. Amer. c. 53.

Iam igitur ad *Tououpinambaultiorum* in hospitibus excipiendis curam redeamus. Postquam eo, quo diximus modo, hospites cibum sumpserunt, atque decubuerũt, si liberales sint, viris cultros, forfices, atq; volsellas, ad barbam euellendam aptas: feminis pectines, & specula; pueris hamos dare solent. Si vero cibariis hospes indigeat, vbi de pretio est conuentum, ea asportare licet. Porro quia illi iumentis omnibus carent, omnes pedibus iter facere necesse est, si aduenæ fuerint defessi, atq; cultrum cuidam ex Barbaris obtulerint, ille confestim (nam ad gratificandum sunt promptissimi) operam suam offeret ad defessum gerendum. Ego ipse, cùm in terris illis versarer, non semel baiulis illis vectus fui, & quidem bis mille passuum itinere. Quos si vt paulisper requiescerent mone-

Aduenæ quid hospitibus rependant.

Barbari aduenas humeris gerunt.

bamus,illi nos his verbis irridebant: Quid? nósne tam effœminatos aut fracto animo esse censetis, vt oneri succumbamus? te potiùs totum diem absq; vlla intermissione gestarem. Nos vero in cachinnos erumpentes gradarios illos bipedes mirabamur,atq; illis animum addentes,dicebamus: Pergamus igitur.

Gradarii bipedes.

Bárbari natura ducẽ charitatem colũt.

Naturalem charitatem abunde inter se mutuo exercent: nam & pisces, & ferinam,& fructus,aliaq; quotidie alii aliis donant, immo vehementer dolerẽt, si vicinos iis rebus, quas ipsi habent, indigere cernerent. Atque etiam eadem liberalitate erga aduenas vtuntur. Cuius rei exemplum vnum afferre satis erit. De periculo quodam quod euasimus, ego Galliq; alii duo, quod scilicet, mors nobis imminebat,ingenti lacerto nobis obuiam facto, capite huius libri nono memini: nos tum à via in mediis siluis per biduum aberrauimus, ac famem nõ mediocrem sumus perpessi,tãdem ad vicum quendam,*Pauo* nomine,ad quem iam ante diuerteramus, peruenimus. Ibi nos liberalissime ab Barbaris fuimus excepti. Illi enim auditis incommodis,quæ perpessi eramus, ac præsertim summum in quo versati eramus periculum, vt ab feris deuoraremur, maxime vero vt ab *Margaiatibus*,communibus nostris hostibus,mactaremur,ad quorum fines per imprudentiam proxime accesseramus. Conspectis quoque spinarum incommodis, quorum misere cutis nostra erat lacerata, adeo nostra mala grauiter tulerunt, vt vere affirmare hoc loco possim blanditias fictas, quibus nostrates miseros consolari solent,longe ab sincera gentis illius, quam nos Barbarã appellamus,humanitate abesse. Illi enim limpida aqua pedes nostros (quod antiquorũ morem mihi in memoriam reuocauit) abluerunt, singulis nostrũm seorsim in pensili lectulo sedentibus. Tum patresfamiliâs, qui iam cibos nobis apparari prouiderant,recentemq; farinam, quæ (vt alias dixi) cãdidi panis medullæ bonitate non cedit,corradi iusserant, confestim nobis nonnihil refocillatis præstantissimos quosq; cibos,puta ferinam,volatilia, pisces, fructusq; exquisitissimos,quibus continuo abundant,nobis apponi iubent.

Barbarorũ humanitatis insigne exẽplum.

Præterea nocte aduenìente *Mouſſacat* hospes noster, pueros omnes à nobis,vt placidiùs quiescceremus,remouet. Postero autẽ die summo mane ad nos accedit,quæritque agite *Atouraſſap* (hoc est fœderati intimi) placidéne hac nocte quieuistis? Placidissime excipimus. Tum ille: adhuc quiescite, filioli mei, heri enim vos admodum defatigatos esse animaduerti. In summa,verbis exprimere non queo, quam humaniter & blande à Barbaris illis excepti fuerimus, qui nos non minori prosequuti benignitate, ac Melitenses Barbari Paulum ceterosque naufragos: de quibus Lucas in Actis Apostolicis. Ceterùm nos nunquam absq; pera mercibus plena peregre proficiscebamur, quæ nobis pecuniæ instar essent apud Barbaros illos. Itaque illinc abeuntes quæ visa sunt hospitibus donauimus: nimirum cultros,forfices,volsellas viris: pectines, specula, armillas,& vitreos globulos feminis: pueris vero piscatorios hamos.

Act.28. 1.2.

Quanti a Barbaris æstimentur cultri, aliæque merces.

Hìc quid mihi aliquando apud eos contigerit narrare libet, vt quanti faciant merces illiusmodi commonstrem. Ego in quodam pago diuerteram, à *Mouſſacat* vero meo rogatus sum,vt quid in pera mea haberem,sibi indicarem, vasque ingens fictile mercibus meis imponendis afferri iubet: vniuersas depromo,

mo,ordineque dispono: tum ille vehementer admiratus Barbaros reliquos adnocat,atque infit. Videte quæso, ô boni, qualem virum apud me exceperim! an non liquidissime apparet illum prædiuitem esse, quandoquidem tantas opes apud se habet? Illæ tamen merces (vt comiti meo Gallo subridens significaui) quas tanti Barbarus ille faciebat, nimirum cultelli sex vario capulo, totidem pectines,tria specula,aliaque minimi pretii pauca, vix Lutetiæ duobus argenteis capitatis væniissent. Ego tum,quia homines liberales (vt est à nobis dictum) amant,vt mihi auctoritatem & gratiam apud illos conciliarem,*Moussacat* meo cultrorum meorum præstantissimum coram omnibus donaui, quem non minoris ille fecit,atque apud nos quilibet torquem aureum maximi pretii donatum faceret.

Barbarè amici fidissimi.

Iam si quæratur, an tuta nobis esset apud illos habitatio? respondeo eos prout inimicos tam insano prosequuntur odio, vt captos mactent vorentque: sic vice versa tanto,tamque arcto amicos (in quorum eramus numero) amore complecti,vt potiùs quiduis subeant ad eos tuendos, quam vt vllo eos affici incommodo patiantur. Itaque eorum expertus fidem illis iam tum maxime fidebam, ac nunc facilius fiderem, quam plerisque Gallis infidissimis, atque à proauorum fide degeneribus. Nominatim degeneres addo: nam bonis, quibus per Dei gratiam nõdum penitus est destituta Gallia, vllo modo detractum nolim.

Historia de periculo in speciem imminẽte.

Veruntamen vt nihil quod ad eorum mores attinet dissimulem, rem hîc narrabo maxime mihi in speciem periculosam. Accidit vt sex Galli casu in vicum illum *Ocarantim* (de quo sæpe facta est mentio) conueniremus: ibi pernoctare statuimus,ternique arcu contendimus,ea conditione, vt victi Indicis gallinis, aliisq; cibis in cœnam mulctarentur. Ego qui cum sociis inferior in ludo fueram,gallinas venales conquiro. Puer quidem ex eorum numero,quos supra Rosea naui aduectos fuisse ad linguam Americanam ediscẽdam demonstraui, mihi occurrit,dicitq;: En tibi præpinguem Indicam anatem: Eam occide, pretiũ postea numerabis. Pareo, eoq; faciliùs, quod non semel in pagis aliis itidem Gallinas occideramus, quas cũ bona Barbarorum gratia cultris quibusdam redemeramus: mortuam manu apprehendo,domumq;, in quã ad *caouinandum* frequentes Barbari cõuenerant ingredior: cuiusnam sit anas,preciũ numeraturus quæro: prodit vetulus quidam caperata fronte,ac suam esse significat. Pro ea sibi numerari quod velit pretium peto. Cultrum, inquit ille. Ego haud mora præbeo: Elegantiorem velle se ait. Denuo elegantiorem offero. Nec istum placere ait: Quid ergo à me exigis? inquam. Falcem,excipit. Ego qui pretium inauditum exigi à me videbam,quiq; apud me falcem tum non habebam, cultro contentus sit moneo,meque aliud nihil daturum esse. Interpres, cui mores Barbarorum innotuerant (quamuis hac in parte,vt mox dicam, deceptus fuit) vehementer Barbarum iratum esse significat; falcem quouis tandem pretio inuestigandum esse, atque illi pendendam. Falcem ab puero, de quo nuper dixi,mutuo accipio,ac Barbaro trado. Renuit. Ego nonnihil iratus, tertio ab eo quæro quid igitur petat? Ille audacissime,te interficere volo,ait, pro vt anatem

meam occidisti. Ea enim fratris cuiusdam mei olim fuerat, atq; idcirco præ omnibus meis in pretio habebam. His dictis bardus ille domum abit, clauaq; ingenti lignea sex pedum longitudine instructus ad me redit: denuoq; mortem mihi minatur. Ego tum valde fui attonitus, metum tamen meum dissimulabam diligenter. Tum interpres cubili pensili, quod inter me & aduersariũ meum erat interiectum, quid facto opus esset opportune monuit. Gladium tuum & arcum ac sagittas ostentando, inquit, his illum compella. Quo cum sibi negotium esse putet? te fortem ac strenuum esse, nec impune eum mortem tibi intentaturum: deniq; quod in animo erat dissimulans, variis sermonibus vltro citroq; habitis, nullo de dissidio sedando laborante, Barbarus ille meus ebrius, quippe totum diem *Caouinando* transegerat, dormitum abiit. Ego cum interprete ad socios nostros contentionis meæ ignaros cœnatum me confero. Nihilominus tamen totum illud à Barbaro meo ioco factum fuerat. Norũt enim illi se, qui immortales cum Lusitanis inimicitias gerunt, si vel Gallum vnum occidant, mercibus penitus prohibitos iri. Ac sane ille paulo post experrectus, per Barbarum quendam mihi significat, me suum esse filium, quæq; abs se acta fuerant, eo tantùm animo gesta fuisse, vt quam strenue in Lusitanos & *Margaiates* bellaturus essem, periculum faceret. Ego vero, vt occasionem omnem ei idem vel in me, vel in alium quemuis tentandi tollerem, adde quod istiusmodi lusibus delectari nemo solet: Respondeo me facile tali parente, qui exserto gladio filiorum periculum faceret carere: immo etiam postridie eius diei domum quandam, in qua erat, ingressus, vt quam ægre illud ferrem, serio cognosceret, eo præsente, astantibus cultellos, aque hamos dono, illum vero indonatum relinquo. Ex hoc igitur exemplo, eoq;, cuius ante memini, de periculo quod sum imaginatus tum, cumprimùm apud illos versatus sum, satis apparet ea, quæ dixi, constare, nempe amicis eos fidissimos esse. Istud quoq; obiter est notandum, quod Senes, qui securibus, falcibus, ac cultris olim caruerunt, quibus tamen ad ligna secanda, ad arcus fabricandos, sagittasq; parandas tam commode iam vtuntur, non modo Gallos humanissime excipiunt, sed & iuniores, vt idẽ in posterum præstent, crebro hortantur.

Cap. XVIII.

Quam curam morbis suis adhibeant Barbari: de eorum sepultura & exequijs: deque insano eorum circa mortuos luctu.

TANDEM vt huic de Barbaris Americanis sermoni finem imponamus: hoc quoque loco aliquid de eorum in morbis suis cura ac obitu dicendum est. Ergo si forte contingat, vt eorum aliquis in morbum incidat, partem dolore affectam vbi indicauit, ægroti intimus quidam ore exsugit, nõnunquam etiam ab impostoribus quibusdam, quos illi *Pages*, hoc est, medicos aut chirurgos, appellant (sunt autem à *Caraibibus*, de quibus antea diuersum genus)

Pages, Barbarorum medici.

genus) ministerium illud præstatur. Dolorem quoque se extrahere dicunt, ac vitam producere. Febribus, aliisque vulgaribus morbis aliquando laborant: at non ita frequenter atque nos solemus. Præterea cum insanabili quodam morbo conflictantur, quem illi *Pians* vocant. Is plerumque à libidine prouenit: puerulos tamen eo infectos vidi, non absimili ab variolis nostratibus modo. Contagio hæc in pustulas tandem abit digito pollice ampliores, quæ corpus vniuersum, atque adeo faciem ipsam inuadunt. Itaque iis, qui hoc morbo affecti fuerint, tam insignes suæ impuritatis notæ inuruntur, atque apud nos venerea lue laborantibus. Cuius rei exemplo fuit Neustrius quidam interpres, qui crebris sese scortationibus cum mulieribus ac puellis Barbaris contaminarat. Is meritis dignissimam reportauit mercedem: nam eius corpus vniuersum, atque adeo vultus ipse, tam erat deturpatus, vt elephantiaco morbo laborantem deformitate referret: tamque insignes inustæ sunt notæ, vt deleri nusquam potuerint: hinc fit, vt morbus ille omnium pernicios issimus ab illis habeatur. Sed ad rem. Ægrotanti cibum nusquam præbent, nisi ab eo petatur, inedia licèt sit periturus. Præterea morbus quantumuis sit grauissimus, valentes non desistunt saltando, cantando, bibendo, more recepto, miserum ægrum strepitu obtundere: nec conqueritur æger, quod se nihil profecturum esse norit. At si diem suũm obeat, cantus ille (si præsertim pater quidam familiâs fuerit) in lachrymas repente conuertitur, tantique eduntur gemitus, vt si forte in pago quodam diuertebamus luctus illius tempore, nobis vel aliò erat commigrandum, vel insomnis nox erat ducenda. In primis autem non sine admiratione mulieres exaudiuntur, quæ sic vociferantur atq; exclamant, vt luporum aut canum vlulatus, non humanas voces edi dicas. Has autem effundunt querelas voce tremula: Obiit fortissimus ille, qui nobis tot captiuos deuorandos olim præbebat! Tum ceteræ, ô egregium venatorem, ô præstantissimum piscatorem, ô strenuũ Lusitanorum & *Margaiatium* mactatorem! In summa, mulieres illæ sese mutuo ad luctum incitantes, brachiaq; inuicem amplexantes, vt in subiecta pictura videre est, ab his luctibus ac præconiis non prius desistunt, quam cadauer elatum fuerit.

Barbari ægrotos quomodo tractent.

Deniq; Barbaræ istæ mulieres Bearnensium ritum in viris suis mortuis lugendis imitantur, quos quantum accepi, his prosequuntur querelis: *La mi amou, la mi amou; Cara rident, œil desplendou; Cama leugé, bet dansadou; Lo mé balen, lo m'esburbat; mati depes; fort tard cougat*, hoc est, mi amice, mi amice, vultu hilari, oculis splendentibus, cruribus pernicibus, egregie saltator, fortis ac strenue, qui summo mane surgebas, atque ad multam noctem vigil decumbebas. Vascones quoque mulieres, quæ superioribus isthæc addunt, *Yere, yere, O le bet renegadou, ô le bet iougadou qu'here*, hoc est, heu heu, quam strenuus erat deierator, quã insignis lusor! Porro iis quas diximus querelis Barbarę mulieres crebro epodiũ hoc adiiciunt. Obiit, obiit is quẽ iam lugemus! Tum viri, heu! mortuus est, nec eum amplius videbimus, donec post montes cum ipso, prout docent nos Caraibes nostri, choreas agamus. Alia insuper eiusdem generis multa addunt. Eiulatus vero illi ad sex horas producuntur, neq; enim mortuos suos insepultos

Sepulchra, atq; in sepeliẽdo ritus Americanorũ.

diutiùs seruare solent. Tum excauata fossa non oblonga, vt solemus, sed in orbem, dolii maioris instar, cadauer erectum sepelitur. Patres vero familiâs defunctos cubili suo xylino obuolutos in mediis ædibus sepeliunt, plumis, aliisq; quibus dum vita manebat delectabantur, in sepulchro reconditis. Permulta in hãc sententiam antiquorum exempla huc afferri possent, à quibus idem olim erat factitatum: cuiusmodi est illud, quod Iosephus commemorat de pecuniis in Dauidis sepulchro conditis: id etiam quod profanæ testantur historiæ de viris

Antiquit. lib.7.c.12.

Mundus cum cadauere sepelitur.

Consule BenZonem lib.3.c.22.

illustribus, qui post obitum pretiosissimo quoq; mundo ornati sepulti sunt. Ac ne longiùs ab Americanis nostris recedamus, Indi Peruenses Reges suos ac *Cacicos* sepelientes, magnam auri, argenti, atque gemmarum vim in eorum conijciunt sepulchra: quæ cùm Hispani scrutarentur, ingentes inde diuitias contraxerunt. Quibus rapacissimis hominibus apprime id conuenit, quod Plutarchus de Semiramide commemorat. Semiramis Regina, quæ Babylonem condidisse dicitur, monumento quod sibi parârat inscripsit: Quisquis rex pecuniis eguerit,

eguerit,aperto monumento quantum voluerit capiat. Darius potitus ea ciuitate,titulo credens,saxum ingens,quo claudebatur monumentum, vix amolitus,nihil quidem inuenit pecuniarum, sed ex altero saxi latere hoc inscriptum reperit: Ni vir malus esses,& pecunia inexplebilis, haudquaquam mortuorum loculos moueres. Sed ad *Tououpinambaultios* nostros redeamus. Ex quo Galli ad eos commeare cœperũt, ab pretiosorum in sepulchris repositione abstinuerunt. Sed inauditam,ac vere diabolicam superstitionem retinuerunt. Prima à funere nocte,Barbari,quibus hoc persuasum est,fore vt *Aygnan*, ni alios cibos offenderet paratos,cadauer effoderet,ac deuoraret, vasa nõ pauca farinæ, piscium,carnium,aliorumq; ciborum diligenter paratorum,nec non potionis *Caouin* plena circa sepulchrum apponunt. Quam libationem tamdiu faciunt, quo ad cadauer penitus consumptum esse credant. A quo errore eò difficilius dimouebantur,quod interpretes quidam Neustrii,sacrificorum Belis exemplo, non semel ante nostrum aduentum cibos illos clam subripuerant. Quo facto Barbaros in errore adeo cõfirmarant, vt quamuis cibos illos vespere appositos mane supereſſe demonstraremus, magno tamen labore perpaucos ab errore dimouimus. Hoc autem Barbarorum somnium ab Rabbinorum commento nõ est alienum: nec ab eo quod Pausanias cõmemorat. Rabbini enim scribunt cadauer hominis tradi in potestatem Cacodæmonis cuiusdam,quem Zazel, aut Azazel nominant: quemq; principem deserti in Leuitici libro dici affirmant. In cuius erroris confirmationem Scripturæ locos detorquent, quibus dicitur serpenti,puluerem comedes omnib. diebus vitæ tuæ; atq; ita ratiocinantur. Quãdoquidem corpus nostrum è limo terræ desumptum est,qui serpentis est cibus, ei subijciatur necesse est, quoad in spiritualem naturam transformetur. Pausanias etiam auctor est interpretes Delphicos tradidisse Cacodæmonem quendam, quem Eurinomum appellant,mortuorum carnes deuorare solitum, atq; ossa carnibus nudata relinquere. Qui errores ad Americanorum somnia proxime accedunt.

Error verè diabolicus.

Leu.16.3.

Gen.3.14. Isa.65.24.

Denique quoties Barbari,eo quo diximus modo, vicos suos alio comportant,sepulchris mortuorum tegmina quædam ex herba *Pindo* imponunt. Quo fit,vt viatores cœmeterii formam quandam agnoscant. Ad quæ loca, si quando in siluis errantes virorum defunctorum recordentur, tantos edunt eiulatus, vt procul exaudiantur. Tandem eas quò quantum ad satietatem fuerit,lugeant relinquo. Quando igitur Barbaros ad sepulchrum vsque sum prosequutus, de eorum moribus dicendi hic finem faciam. Lector tamen præter ea quæ attigimus, nonnulla poterit obseruare in eo, quod subiicimus colloquio: quod scriptum fuit eo tempore,quo in America viuebam ope cuiusdam interpretis, qui & linguæ Americanæ erat peritissimus (quippe septem annos iam in illis terris vixerat) & linguam Græcam, à qua non paucas voces mutuantur Barbari, optime callebat.

Cap. XIX.

Colloquium in ipso aditu Brasilienſis oræ inter indigenas Tououpinambaultios Tououpinenkin *Braſilice ac Latine conſcriptum.*

Tououpinambaultius.

Ere-ioube? Veniſti ne?

Gallus.

Pa-aiout, Sic eſt, veni.

T.

Teh! auge,ny-po, Bene dixiſti.

Mara-pe-derere? Quomodo vocaris?

G.

Cognomen auctoris lingua Americana. *Lery-ouſſou,* Oſtrea magna.

T.

Ere-iacaſſo pienc? Patriam ergo reliquiſti,vt hîc deinceps habitares?

G.

Pa. Ita eſt.

T.

Eori-decretani ouani repiac. Adeſdum igitur, & locum habitationis tuæ circumſpice.

G.

Auge-be, Bene eſt.

T.

I-ende repiac? aout I-enderepiac aout é eheraire. Teh! Oouerete Teuoij Lery-ouſſou yme en! Ecce igitur,fili mi,venit in has regiones noſtri memor,papæ!

Caramémo arca, aliaque vaſa. *Ererou de caramemo?* Attuliſti ne capſas? Eo vero nomine comprehendimus, quidquid includendis omnis generis veſtimentis aptum eſt.

G.

Pà arout. Etiam, attuli.

T.

Mobouy? Quot?

Quotquot habueris vſq; ad numerũ quinq;, verbis notare poteris, hoc modo. *Augepe,* 1. *mocouein,* 2. *moſſaput,* 3. *oioicoudic,* 4. *ecoinbo,* 5. Si duas tantũ habes, quatuor numerare non oportet. Satis enim erit ſi dixeris tria *mocouein.* Si quatuor habueris,ſic dices *oioicoudic.* Et ſic de reliquis. At vero ſi quinariũ numerum excedant, numerum quem voles totidem digitis tuis, aut ſi non ſufficiunt, ſociorum qui tibi adſtant iudicare poteris: non enim habent aliam numerandi rationem.

T.

Mae pererout,de caramémo poupe? Quid in capſis attuliſti?

A-aub:

G.

A-aub, Vestimenta. *Vestimenta.*

T.

Maravae? Cuius coloris?

G.

Sobouy-ete. Cærulei. *Colores.*
Pirenk. Rubei.
Joup. Lutei.
Son. *Nigri*.
Sobouy-massou. Viridis.
Pirienlz. Variorum colorum.
Pegassou-aue. Coloris columbini.
Tin. Albi. Et de indusiis intelligitur.

T.

Mae pamo? Quid præterea?

G.

Acang aube-roupe. Galeros. *Galeri.*

T.

Seta-pe? Multos?

G.

Jcatoupaue. Innumeros:

T.

Ai pogno? Id ne totum est?

G.

Erimen. Minime.

T.

Esse non bat. Omnia nomina.

G.

Coromo. Expecta paululum.

T.

Nein. Age igitur.

G.

Mocap, seu *Mororocap*. Ignea tormenta, Catapultas vtriusque generis: Nam *Mocap* omne genus tormenti significat: maiora etiam, quæ nauibus imponuntur ad repellendos piratarum insultus. Pronuntiant autem aliquando per B. & in scribendo, si fieri posset, intermiscendæ essent M. & B. *Tormenta bellica.* *Pulueris pyroides.*
Mocap-coui. Attuli etiam puluerem igneum.
Mocap-couiourou. Cornua & alia instrumenta ad puluerem includendum. *Instrumenta ad puluerem continendum.*

T.

Mara vae? Cuiusmodi sunt?

G.

Tapirousson-ak. E cornu bouis conflata.

T.

Augé gatou-tégue. Optime dictum.
Mãe pé ſepouyt rem? Quid tibi numerabitur pro ea re?

G.

Arouri. Ea inſtrumenta tantum attuli, quaſi dicas, nolo tam cito vendere.

T.

Interiectio. *Hê!* Interiectio eſt, qua vtuntur dum quis eos alloquitur, quaſi reſpondere velint, Libenter? Et tamen quieſcunt, ne importuni videantur.

G.

Arrou-it aygapem. Cultros ferreos attuli.

T.

Naoepiac-icho pén é? Nunquid eos videbo?

G.

Bégoé irem. Quando erit otium.

T.

Falces. *Nérérou̇pe guya-pat?* Nunquid falces attuliſti.

G.

Arrout. Attuli.

T.

Jgatou pé? Sunt ne pulchræ?

G.

Guiapar été. Eximiæ ſunt.

T.

Aua-pomoguen? Quis eas fabricauit?

G.

Pagé-ouaſſou remymognén. Ille qui tibi notus eſt, cuiuſque nomen tale eſt, eas fabricauit.

T.

Augé terah. Id bene ſe habet.

T.

Acẽpiati-mo-men. Papæ? Libenter eas viderem.

G.

Karamouſſee. Alio tempore id fiet.

T.

Tâcépiah taugé. Iam iam videam.

G.

Eémbereingué. Expecta adhuc.

T.

Erérou̇pé itaxé amo? Attuliſti ne cultros.

G.

Arroureta. Pleroſque attuli.

T.

Secouanrantin vaé? Sunt ne cultri capulo diuiſo?

G.

En-en. Non. *Jvetin.* Albo capulo.
Taxe miri, paruos cultros.
Pinda, hamos. *Moutemouton,* Subulas. *Arroua,* Specula. *Kuap,* pectines. *Moúrobouye te,* Armillas cæruleas. *Cepiah yponeum.* Cuiusmodi hîc non extant. Eæq; pulcherrimæ sunt inter eas, quas hîc vidimus ab eo tempore quo adferri cœperunt.

Hami, subulæ, specula, pectines, armillas.

T.

Easo-ia voh de caramemo t'acepiah de mae. Aperi arcam vt tua bona intuear.

G.

Aimossaenen. Occupatus sum.
Acepiag-oucairen desue? Alio die aperiam ad te veniens.

T.

N'ârour icho p'Iremmae desue? Nonne aliquando ad te bona adferam?

G.

Mae! pererou potat? Quidnam vis adferre?

T.

Sceh de, Nescio. Quid tu?
Mae perei potat? Quid vis?

G.

Soô, feras. *Oura,* aues. *Pira,* pisces. *Ouy,* farinam. *Yetic,* rapas. *Commendaouassou,* magnas fabas. *Commendamiri,* fabas paruas. *Morgouia ouassou,* aurea & citrea mala. *Mae tirouen.* Omnes deniq; aut plerasq; res.

Bestiæ, aues, pisces, farina, rapæ, fabæ, mala aurea & citrea.

T.

Mara-vae soo ereiusceh? Cuius generis animal comedere aues?

G.

N acepiah queuon, gouaire. Nolo ea comedere, quæ hîc proueniunt.

T.

Aassenon desuoe. Ea tibi nominabo.

G.

N ein. Age vero.

T.

Tapirousson. Fera quam sic vocant, quam semi asinum aut semi vaccam dicere possis?
Se-ouassou. Genus cerui ac Damæ.
Taiasou. Aper.
Agouti. Rufum animalculum nefrendis magnitudine.
Pague. Fera est magnitudine nefrendis, nigro & albo colore distincta.
Tapiti. Genus leporis.

Tapirousson quale animal.
Genus cervorum ac Damarũ.
Aper.
Agouti.
Pague.
Tapiti.

G.

Esse non oocaycheſue. Nomina mihi aues.

T.

Iacou, est auis caponis magnitudine. Eius autem tres sunt species, nempe *Iacoutin, Iacoupem,* & *Iacou-ouassou:* boni gustus omnes inter ceteras aues.

Magnæ aues trium generum.

Moûton. Sylueſter pauo. Sunt autem nigri & leucopæi, & corpus adeo magnum habent ac noſtri, auis rara.

Genus magnarũ perdicum. *Mocacoua,* eſt genus perdicis, quæ corpus magnitudine caponis habet.

Ynambou-ouaſſou, eſt etiam perdix fera, alterius magnitudinem æquans.

Ynambou, Perdix eſt non multum ab iis diſtans, quas in Gallia videmus. *Pegaſſou,* Turtur. *Paicauc,* aliud genus turturis minoris.

Turtures.

G.

Seta pe piraſenae? Eſt ne magnus bonorum piſcium numerus?

T.

Nan. Tot ſunt.

Kurema. Mulus.

Parati. Mulus altero melior.

Aaara-pep. Piſcis planus, delicatior aliis.

Atrara bouten. Alius lutei coloris, qui minoris eſt pretii.

Atrara-meri. Maxime parui, qui in dulci aqua viuunt, boniq; guſtus ſunt.

Ouara. Magnus piſcis boni ſaporis.

Kamouroupouy-ouaſſou. Magnus piſcis.

G.

Mamo pe deretam? Vbi nam degis?

T.

Vici circa ripas Ganabara. *Kariauh, ora-ouaſſou-onee. Iaueu-uraſsic? piracam, opem, Eiraia itanem, taracouir-apam, Sorapo-u.* Sunt nomina propria virorum, qui Ganabaram ſinum ingredientibus ad ſiniſtrum latus apparent, nec mihi commode explicari poſſe videntur.

Keri u Abara-u Kouroumoure, Ita-auh, Ioira-rouem. Vici in ripa eiuſdem fluuii ad latus dextrum.

Maiores vici in continenti ex vtroque latere hi ſunt.

Sacouarr-ouſſou-tuue, Ocarentin, Sapopem, Nouroucuue, Araſa tuue, Vſupotuue. Ac multi alii, qui ab iis, qui cum indigenis commercium habuerunt, cognoſci poterunt, & à patribus familiàs, quos falſo reges vocant, qui in illis vicis habitant.

G.

Mobouy-pe toupicha gatou heuou? Quot magni ſunt in his regionibus, hoc eſt, fortes?

T.

Seta gue. Multi ſunt.

G.

Eſſenon augᵉ pequoube ycheſue, Nomina mihi aliquem.

T.

Nân. Vocabulum ad reddendum eum attentum cui vis aliquid dicere!

Eapira-ui ioup. Nomen proprium hominis, quod nomen ſic exponas, caput ſemi caluum, & pilo admodum raro.

G.

Mamo

Mamo pé ſe tam? Vbi habitat?

T.

Kariauh-be, In vico quem ita appellant, eſt autem nomen fluminis cuiuſdam, à quo nomen vicus ſortitur, quia ad eum ſitus eſt. Significat autem *Karios* domum. Componitur autem ex voce *Karios*, & *auh*, quæ domũ ſignificat, extrahendo *os*, & addendo *auh*, erit *Kariauh*. *Be* autem eſt articulus ablatiui, & ſignificat locum, quem petis, aut in quem proficiſceris. *Kariauh-be, nomen compoſitũ.*

T.

Moſſen ygerre. Quod ſignificat cuſtodem medicinarum, aut ad quem medicinæ pertinent. Eo vero vocabulo vtuntur, quum mulierem veneficam deſignare, aut à Cacodęmone agitatam. Nã *Moſſen*, eſt medicina, *gerre*, proprietas. *Cuſtos medicinæ aut femina Cacodæmone obſeſſa.*

T.

Ourauh ouſſou auh arentin. Vici illius maxima penna.

T.

Tau-couar-ouſſou tuue-gouare. In quo cannæ inſtar magnarum arundinum leguntur.

T.

Ou-acan. Præcipuus locus eius vici, quod ſignificat caput ipſorum.

T.

Soouar-ouſſou. Folium ab arbore collapſum. *Diuerſarũ rerum nomina.*

T.

Morgonia-ouaſſou. Ingens malum citreum aut aureum, ſic vocatur.

T.

Maé du. Eſt flamma ignis.

T.

Maraca-ouaſſou. Magnum tintinnabulum. *Tintinnabulum.*

T.

Mae-uocep. Res quæ partim emerſit è terra, aut ex aliquo loco.

T.

Kariau piarre. Via quæ ducit ad Carios. Sunt vero ipſi præcipui inter eos, qui fluuium Ganabarum incolunt.

T.

Che-rorup-gaton, derour-ari. Maxime gaudeo te veniſſe.

Nein téréico, pai Nicolas iron. Mane vero cum domino Nicolao, ſic nominabant Villagagnonem. *Pai Nicolaus Villagagnon.*

Neréroupé déré miceco? Adduxiſti ne vxorem? *Miceco, vxor.*

G.

Arrout-iran-chereco augernie. Adducam quum expedita erunt negotia mea.

T.

Marape derecouran? Quid tibi eſt negotij?

G.

Cher auc-ouam. Domus ad habitandum paranda eſt. *Domus.*

T.

Mara-vac-auh? Quod genus domus?

G.

Seth, Dae-ehereco-rem-couap-rengne. Nondum scio quid sim facturus.

T.

Mein tereicouap derecorem. Cogita ergo quid sit faciendum.

G.

Peretam-repiah-irée. Postquam vestram regionem videro, & aliquandiu commoratus fuero.

T.

Nereico-icho pe deauem a irom? Nonne cum tuis, hoc est, cum popularibus tuis habitabis?

G.

Marаui-amo-pe? Cur illud petis.

T.

Aipo-que. Non sine causa dico.
Che poutoupa-gue deri. Id me male habet, quasi dicas, id scire cupio.

G.

Princeps aut senex. *Nen pe amotareum-pe oreroubicheh?* Nunquid primarium nostrum siue senem odio habetis?

T.

Erymen. Minime vero.
Serecogatou pouyr eim ete mo. Nisi res esset maxima cura digna, dicendum esset.

G.

Secouae apoau-e eugat engatouresine, yporere cogatou. Est mos boni parentis, vt quod amat diligenter conseruet.

T.

Bellum. *Neresco-icho pirem ouariui?* Nonne in bellum posthac es profecturus?

G.

Asso irenue. Aliquando proficiscar.
Mara-pe perouagerre-rere? Quod est nomen vestris hostibus?

T.

Nomina hostiũ Tou onpinamb. *Touaiat*, siue *Margaiat*, gens est, quæ eadem est cum illis lingua, apud quam Lusitani habitant.

Ouetaca vbi habitent. *Ouetaca*, vere sunt Barbari, & degunt ad fluuium *Mach-he, & parai.*

Caraia, inter alios excellẽtes. *Oueanem*, hi Barbari ceteros antecedunt, in siluis & montibus habitant.

Caraia, hi nobiliores sunt, atque etiam cibis, tum aliis rebus ad vitam necessariis præ ceteris omnibus abundant.

Affinitas ac differẽtia lingu. inter Bras. *Karios*, est populus, qui degit vltra *Touaiare*, ad fluuium Platam, cuius lingua eadem est cum Tououpinambaultiis & Tououpinenkin. Differentia idiomatis est inter eos, quos supra nominauimus. Ac primum quidem *Toupinambaultiis toupinenlzin, Touuaiarre, Tenreminon, & Kario.* Ferme eandem habent linguam.

Karaia. Diuersam à reliquis habent & viuendi & loquendi rationem.
Ouetaca. Differunt ab vtrisque & viuendi & loquendi ratione.
Oueanem. Hi etiam diuersum & victus & sermonis ab aliis modum habent.

T.

Teh-oioah pœireca à paauué, iendéue.
Alius alium quærit, atque id magno nostro bono. Nam vox hæc *iende-ue*, est dualis, quo Græci vtuntur, cùm de duobus fit sermo: hic tamen resoluitur voce nobis. *Modus loquendi.*

Ty ierob ah apóau ari. Exultemus quod nos homines inuisunt.
Apóau ae mae gerre, iendesue. Gens est nostri commodi studiosa, quæ nobis bona sua largitur.
Tyréco-gatou iendesue. Diligenter eam conseruemus, hoc est, eam ita expiamus, vt ipsi satisfaciamus.
Jporencece-am reco iendesue. Præclara se nobis res offert.
Ty maran-gatou apoau-ape. Huic populo nos dedamus.
Ty momourrou, me mae gerre iendesue. Ne iniuriam faciamus Genti, quæ sua bona nobis affert.
Ty poich apoaue iendesue. Suppeditemus eis cibos ad viuendum.
Ty poeraca apoaue. Laboremus, vt prædam pro ipsis venemur. Vox *yporraca*, præcipue de piscium venatione intelligitur, sed eam ad alia etiam genera extendunt.
Tyrrout mae-tyronam ani ape, adferamus illis quidquid inuenire poterimus.
Tyre comremoich-meiende-mae recousa-ue. Ne illos male excipiamus, qui nobis adferunt bona sua.
Pe-peroinh auu-mecharaire oueh. Ne mali sitis pueri mei.
Ta pere coih mae. Vt bona consequamini.
Tærecoih peraire amo. Et vestri etiam liberi.
Nyrecoih ienderamoyn mae pouatre. Nulla bona habemus ab auis nostris.
O pap cheramouyn mae-pouaire aitih. Quæcunque mihi auus reliquerat proieci.
Apoau mae ry oi ierobiah. Magni æstimans ea bona, quæ nobis afferuntur.
Jenderamouyn remie piae potategue aou-aire. Quæ cũ nostri videre optassent, nec tamen viderunt.
The! oip otarhete ienderamouyn recohiare ete, iendesue. Id bene est, quanta potior nostra conditio patrum nostrorum conditione?
Jende porrau-ousson vocare. Id nobis tristitiam omnem eximit.
Iende-co-ouasson-gerre. Id efficit vt magnos hortos habeamus.
En sasi piram, iendere memynon ape. Nõ amplius dolent pueruli nostri quum tondentur.
Tyre coih apouau, ienderoua-gerre ari. Hos nobiscum contra hostes deducamus.
Toere coih mocap, o mae-ae. Habeant catapultas, quod genus armorum sibi vendicant.

Mara-mo ſentén gatou-euin amo? Cur non eſsent ſtrenui?

Memé-taé morerobiarem. Eſt gens impauida.

Tyſenenc apouau, maram-iende-iron. Experiamur ipſorum vires dũ nobiſcum erunt.

Ménré-taé moreroar roupiare. Illi ſunt qui debellant alios, id eſt, Luſitanos.

Agne he oueh. Quaſi diceret, quidquid dixi verum eſt.

T.

Nein tya-mouéta iéndéré caſſariri. Colloquamur de iis qui nos inuiſunt. Quod in bonam partem eſt accipiendum.

G.

Differẽtia inter Atour-aſſap, & Cotouaſſap.

Nein-che atour-aſſauep, age igitur mi ſocie: hic vero notãdum voces *Atour-aſſap* & *Cotouaſſap*, differre. Nam prior ſignificat perfectum fœdus inter eos ac nos pactum eſse, quo fit vt bona ſint communia, cuius filiam aut ſororem ducere in vxorem non poſsumus. Non ita vero de Coutouaſſap: ea enim appellatione nominis alicuius vtuntur, vt tibiæ, oculi, auriculæ, & alia pleraque eius generis nomina.

T.

Maé-reſſe, iende moueta? De quibus loquemur?

G.

Colloq. de variis rebus.

Sceh macrouem-reſſe. De multis ac variis rebus.

T.

Mara-pieng-vvah rere? Quomodo vocatur cælum?

G.

Calum, ſol, luna, ſtella, terra, mare, aqua dulcis & ſalſa.

Cælum.

T.

Cyh-rengne-taſſeuouh maetirouem deſue.

G.

Augebe, Recte.

T.

Mah, Cælum. *Couaraßi*, Sol. *Iaſce*, Luna, *Iaßi tata ouaſſou*, Stella matutina & veſpertina, quæ Lucifer vocatus. *Iaßi-tata-miri.* Aliæ omnes ſtellæ paruæ. *Ybouy*, Terra. *Poirauem*, Mare. *Vh-ete*, Aqua dulcis. *Vh-éen*, Aqua ſalſa. *Vh-een buhk*, Aquæ, quas Nautæ vocant Sommaque.

T.

Ita, petra, metallum & domus fund.

Ita, proprie lapis eſt, accipitur etiam pro quolibet metallo & ædificii fundamento, vt *ach ita*, domus columna.

Yapurr ita, faſtigium domus.

Iura-ita, trabes domus.

Omne genus lignorum.

Igourah ſeu *ybouirah*, omne genus lignorum.

Ourapat, arcus.

Ourapat, arcus, & quamuis nomen ſit compoſitum ex ybouyrah, quod eſt lignum, & apat, vncum: tamen pronunciant *orapat* per ſyncopem.

Arre, aer. *Arr aip*, malus aer.

Amen, pluuia.

Amen

Amen poitu, tempestas pluuia ingruente. *Pluuia.*
Toup-en, tonitru: toupen *Verap* est coruscatio. *Tonitru.*
Yori-hu, nubes aut brumæ. *Nubes.*
Ybneture, montes. *Montes.*
Quum, campestria loca, vbi nulli montes. *Planities.*

T.

Taue viri auh, domus. *Vh-écouap*, fluuius decurrens. *Vici & fluuii.*
Vhpaou, Insula. *Insula.*
Kaa, omne genus siluarum & nemorum. *Syluæ.*
Kaa-paou, est silua in media planitie.
Kaa-ouan, qui in siluis educatus est.
Kaa-gerre, Cacodæmon est, qui ipsos vehementer vexat. *Kaa-gerre Cacodæmon.*
Ygat, linter ex cortice arborum, triginta aut quadraginta homines ad bellum euntes capiens: accipitur etiam pro naui, quam vocant *yguerrossou*. *Ygat, Cymba.*
Puissa-ouassou, est rete piscatorium. *Retepiscatorium.*
Jnguea, est magna Cymba ad piscandum.
Jnguêi, diminutiuum, Cymba quæ vsui est cum fluuii exundant.

T.

Nomoquot, mae tasse nomi désue, quæso ne quid amplius nomines.
Emourbéou deretam icheſue, iam de tua patria & habitatione differe.

G.

Augébé derengue eporen doup, bene est, primùm ergo interroga.

T.

Ja eh marape deretam-rere, hoc faciam. Quod est patriæ ac regioni tuæ nomen? *Colloquiũ de Gallia.*

G.

Rothomagum, Vrbs quædam nominis.

T.

Tan ouscou-pe-oum? estne magnus vicus? Nullam ponunt differentiam inter vrbem & vicum: quia ipsi nullas habent vrbes.

G.

Pa, sic est.

T.

Moboij-pe-perouhichah gatou? Quot habetis Dominos?

G.

Augé-pé, vnicum.

T.

Mara-pe-sere? Quod illi est nomen?

G.

Henry. Tempore Henrici secundi hæc nauigatio fuit susceptа, *Henric. II.*

T.

Téré-porren c. Præclarum nomen est.
Mara-pe-peroubichan eta-euin? Cur non habetis plures Dominos?

G.

De principe ac ſubditis.

Moroéré-chih-gue. Non plures habemus.
Ore ramouim-aue. A temporibus maiorum noſtrorum.

T.

Mara pienh-pee? Vos vero quid?

G.

Oroicôgué. Nos eo contenti ſumus.
Orée mae gerre. Et bene nobiſcum agitur.

T.

Epé noéré, coih pêroupichah maé? Veſter autem princeps bona ne habet?

G.

Oerecouh. Infinita habet.
Oré maé-gerre ahépé. Quidquid habemus in ipſius arbitrio poſitum eſt.

T.

Oriuij pe ogépé? In bellum ne proficiſcitur?

G.

Pa. Ita.

T.

Colloq. de vrb. ac vicis.

Mobouy-taue-pe-iouca ny mae? Quot vrbes aut vicos habetis?

G.

Setà gatou. Plures quam poſſim dicere.

T.

Nireſci nouih ichopene? Nunquid mihi recenſebis?

G.

Ypo icopouy. Id nimis longum foret.

T.

Yporrenc pe-peretani? Locus veſtræ originis eſtne pulcher?

G.

Yporren gatou. Pulcherrimus.

T.

Eugaya pe-per-auce? Veſtræ domus ſuntne ſimiles noſtris?

G.

Oicoe gatou. Multùm abeſt.

T.

Mera-vaé? Cuiuſmodi ſunt ergo?

G.

Jta gepe. Sunt prorſus lapideæ.

T.

Tourouſſou pe? Sunt ne magnæ?

G.

Tourouſſou gatou. Maximæ.

T.

Vate gatou pé? Súntne multùm excelſæ?

G.

Mahmo.

Mahmo. Multum. Id vero vocabulum admirantis est.

T.

Engaya-pe-pet-ancynim? Interior pars accedit ne ad similitudinem nostrarum?

G.

Erymen. Non.

T.

Esce-non de rete renomdau eta-icheſué. Recita mihi ea, quæ ad tuum corpus pertinent. *De rebus ad corpus spectantibus.*

G.

Escendoup. Audi.

T.

J-eh. Paratus sum.

Che-acan. Caput meum. *De acan.* Caput tnum. *Ycan.* Caput suum. *Oreacan.* Nostrum caput. *Pé-acan.* Vestrum caput. *Anatcan.* Eorum caput. Vt autem hæc pronomina melius intelligantur, personas singularis & pluralis numeri tantùm declarabo.

Primùm.

Che. Est prima persona singularis numeri, quæ in omni sermonis genere, siue primitiuo siue deriuatiuo, possessiuo, aut alio deniq; inseruit.

Che-aué. Caput meum aut capilli.

Che-voua. Mea facies.

Che-nembi. Meæ aures.

Cheßhua. Mea frons.

Che-reſſa. Mei oculi.

Che-tin. Meus nasus.

Che-iourou. Meum os.

Che-retoupaué. Meæ genæ.

Che-redmiua. Meum mentum.

Che-redmiua-aue. Mea herba.

Che-ape-cou. Maa lingua.

Che-ram. Mei dentes.

Che-aioeué. Meum collum, aut mea gula.

Che-aſſeoc. Meum guttur.

Che-poca. Meum pectus.

Che-rocape. Mea pars anterior.

Che atoucoupe. Mea pars posterior.

Che-pouy-aſoo. Mea spina.

Ché-rouſbony. Mei renes.

Che-reuire. Meæ nates.

Che-inuanpony. Mei humeri.

Che-inua. Mea brachia.

Che-papouy. Meus pugnus.

Mahmo.

Che-po. Mea manus.
Che-poneu. Mei digiti.
Che-puyac. Stomachus meus aut iecur.
Che-reguie. Venter meus.
Che-pourou-aſſeu. Vmbilicus meus.
Che-cam. Mammæ meæ.
Che-oup. Coxæ meæ.
Che-roduponam. Genua mea.
Che-porace. Cubiti mei.
Che-retemeu. Tibiæ meæ.
Che-pouy. Pedes mei.
Che-puſſempe. Vngues pedum meorum.
Ché-ponampe. Vngues mearum manuum.
Che-guy-encg. Cor meum & pulmo.
Che-encg. Anima mea aut mens.
Che enc gouere. Anima mea poſtquam è corpore exiit.

Nomina partium corporis pudendarum.

Che-rencouem.
Che-rementien.
Che-rapoupit.

Quæ quidem breuitatis cauſa non fuſiùs perſequar. Notandum vero eſt, nomina rerum accommodari non poſſe, niſi pronomina primæ, ſecũdæ ac tertiæ perſonæ vtriuſque numeri attribuantur.

Vt autem melius capiantur, hoc ſit exemplum.

Primo.

Che, Ego. *De*, Tu. *Ahe*, Ille.

Plurales.

Oree, Nos. *Peè*, Vos. *Au-ae*, Illi.

Quod ad tertiam perſonam *ahe*, eſt maſculinum. Et pro feminino & neutro *aè*, ſine aſpiratione. Et in plurali *Au-ae*, eſt maſculini aut feminini generis, & proinde communis.

De rebus ad domum & culinam pertinentibus.

De rebus ad familiã ſpectantibus.

Emiredu tata. Accende ignem.
Emo-goep-tata. Extingue ignem.
Erout-che-rata-rem, adfer fomites ad ignem ſuſcitandum.
Emogi-pira. Piſces coque.
Eſſeßit. Torre.
Emoui. Elixa.
Fa-vecu-ouy-amo. Fac farinam.
Emogip caouin-amo. Compone potum.
Coein vpé. Vade ad fontem.
Erout-v-icheſue. Adfer mihi aquam.
Che-renni augepe. Da mihi potum.

Quere

Quere me che remyou recoap. Veni vt mihi cibum præbeas.
Taie poeh. Manus meas lauem.
Tae-ioнrou eh. Abluam os meum.
Che-ẽmbouaßi. Eſurio.
Nam che iourou-eh. Non eſurio.
Ehe-vſſeh. Sitio.
Che-reaic. Caleo, Sudo.
Che-rou. Frigeo.
Che-racoup. Febricito.
Che carouc-aßi. Triſtis ſum.
Carouc tamen veſperam ſignificat.
Aicoteue. Me res quædam excruciat.
Che poura-ouſſoup. Peſſime agitur mecum.
Chero emp. Lætus ſum.
Aico memouoch. Ludibrio expoſitus ſum.
Aico-gatou. Res mihi cedunt ex ſententia.
Che remiac ouſſou. Meum mancipium.
Chere miboye. Meus ſeruus.
Che roiac. Qui ſunt minores me, & ad mihi miniſtrandum nati.
Che porracaſſare. Piſcatores mei.
Che mae. Bona mea, merces, ſupellex. Denique quidquid meum eſt.
Che rémigmonem. Eſt induſtriæ meæ.
Che rere-couarré. Meus cuſtos.
Che-roubichac. Qui eſt maior me, quem nos Regem noſtrum, ducem, principem denique vocamus.
Mouſſacat. Eſt bonus paterfamiliâs, qui peregrinos viatores excipit.
Querre-muhau. Potens in bello, & in quadam re perficienda ſtrenuus.
Tenten. Qui videtur in bello, aut in alia re fortis.
Che-roup. Pater meus.
Che requeyt, Meus frater natu maior. *Che-rebure.* Minor natu. *De progenie.*
Che renadire. Mea ſoror.
Che-reue. Filius ſororis meæ. *Che-tipet.* Filia ſororis meæ.
Che-aiche. Amita.
Ai. Mater mea. Dicunt etiam *Che ſi,* Mater mea: & ſæpe quidem dum loquuntur de ipſa.
Che ſut. Socia matris meæ, quæ patris etiam eſt vxor.
Che-raiꝫt. Mea filia.
Chérememynou. Filii filiorum meorum & filiarum.

Notandum eſt auunculum nomine patris vocari, & patrem nepotes & neptes ſuos filios ac filias appellare.

Quod Grammatici noſtri verbum nominant, apud Braſilienſes dicitur *Verbũ aguengaue,* quod idem eſt ac loquendi modus. Vt autem aliquam eius rei notitiam habeamus, exemplum in medium proferemus. *Apud Grãmaticos.*

Primum.

Singular. Indicat. aut demonſtrat.

Aico, Sum. *Ereico*, Es. *Oico*, Eſt.

Pluralis.

Oreito, Sumus. *Peico*, Eſtis. *Aurae oico*. Sunt.

Tertia perſona ſingularis & pluralis ſimiles ſunt, niſi quod in tertia *an ae*, pluralis numeri pronomen eſt addẽdum, quod ſignificat *Illi*, vt apparet in præterito imperfecto, numeri ſingularis, quod reſoluitur per aduerbium *aquoeme*, id eſt, eo tempore.

Aico-aquoeme, Tunc eram.

Ereico-aquoeme, Tunc eras.

Oico aquoeme, Tunc erat.

Plus imperfectum.

Oroico aquoeme, Tunc eramus.

Peico aquoeme, Tunc eratis.

Aurae-oico-aquoeme, Tunc erant.

Pro præterito perfecto.

Singularis.

Accipiemus verbum *Oico*, vt ante & hoc aduerbium *Aquoe-mene*, quod eſt temporis præteriti & pluſquam perfecti.

Exemplum.

Aſſauouſſou-gatou-aquoemene, Eum perfectè amaui eo tẽpore: *Quo-uenengatou-tegne*, Nunc vero nullo modo, quaſi dicas, debebat amicitiam meam colere, quando ipſum amabam.

Pro futuro. *Aco-iren*, Ero in poſterum. Et ita deinceps de ſingulis perſonis tam ſingul. & plural.

In Imperatiuo.

Oico, Sis. *Toico*, Sit.

Plurali.

Toroico, Simus. *Tapeico*, Sitis.

Aurae-toico, Sint. Pro futuro vero addere oportet, *Irén*, vt ante. Et imperando pro præſenti dicendum eſt, *Taugé*, quod eſt, Statim.

Pro optatiuo.

Aico mo-men. Quam libenter eſſem. Et ſic deinceps.

Optatiuum reſoluimus per aduerbium *Iron*.

Exemplum,

Taïco-de-iron, Tecum ſim, & ſic deinceps.

Participium.

Chéré coruré. Ens. Quod participium recte per ſe intelligi non poteſt, niſi addatur pronomen *de-ahe-et-aé*. Pluralis quoque *Oreé, pée, an aé*.

Vox indefinita pro infinito accipi poteſt. Sed ea raro vtuntur.

Coniugatio verbi *Aiout*, Exemplum indicatiui aut demonſtratiui in præſenti tempore.

Singu-

Singularis numerus.

Aiout. Venio, aũt veni.
Ere-iout. Venis, aut venisti.
O-iout. Venit, aut venit.

Plural. numerus.

Ore-iout. Venitis, aut venistis.
An-ae-o-out. Veniunt aut venerunt.

In aliis temporib. accipere debemus aduerbia, quæ post declarabimus. Nullum enim verbum coniugatur, quin per aduerbium resoluatur, tum in præterito, præsenti imperfecto, plusquam perfecto, Indefinito & futuro.

Exemplum præteriti nondum perfecti.

Aiout-agouéme. Tunc veniebam.

Exemplum præteriti imperfecti & perfecti.

Aiout-agouémené. Veni, aut veneram eo tempore.
Aiout dimaé-né. Longum tempus elapsum est à quo veni.
Quæ tempora potiùs indefinita sunt censenda.

Exemplum futuri.

Aiout. Iran-né. Veniam certe die. Possumus etiam dicere *Iran*, quamuis nõ addatur *né.*

Notandum est etiam, quod dum adduntur aduerbia, personæ repetendæ sunt, vt sic in præsenti indicatiui & demonstratiui.

Exemplum Imperatiui singularis numeri.

Eori. Veni: habet tantùm secundam personam.
Eyot. Nam in hac lingua non possumus imperare tertiæ personæ, quam nõ videmus. Possumus quidem dicere:
Emo-out. Fac vt veniat.

Pluralis numeri.

Pe-ori. Venite.
Pe-iot. Venite.

Soni.

Eiot & *pe-iot*, Similem sensum habent, sed prior, *eiot*, honestius est inter homines, quoniam vltimus *Pe-iot*, vsurpatur in vocandis bestiis & auibus, quas domi alunt.

Exemplum optatiui: tamen videtur imperare.

Singula.

Aiout-mo. Libenter venissem. Et sic de ceteris personis, vt in Indicatiuo: habet tempus futurum addito aduerbio:

Exemplum coniunctiui.

Ta-iout. Veniam.

Sed ad implendam significationem addenda est hæc vox *Nein*, quæ est aduerbium exhortandi, imperandi, orandi, & incitandi. Verbum hoc indicatiuo caret: attamen ab eo formatur participium.

Tovvme. Veniens.

Exemplum.

Che-rourmé-Assoua-nitin.
Che-remiéreco pouére.
Vt veniens inuêni quod aliâs perdideram.
Senoyt-pe. Hirundo.
Inuby-a. Cornua lignea, quibus Barbari sonitus cient.

FINIS COLLOQVII.

Insuper vt faciliùs iudicium de rebus à nobis in hac historia commemoratis ferre possint, tum ii quibuscum eundo, ac redeũdo nauigaui, tum ii omnes, qui me in America viderunt (è quibus non paucos superstites esse credo) ipsiq; adeo nautæ, aliique qui vel tantillum ad Sinum *Ganabara* sub Capricorni Tropico vixerunt: In eorum gratiam colloquio catalogum hunc, qui nomina pagorum 22. ad quos non semel oberraui, adiungere visum est.

Pagin. 2. quos in America peragrauit auctor.

Ac primùm quidem hæc sunt eorum nomina, qui siti sunt ad dexteram, ingredienti sinum illum. *Cariauc.* 1. *Yaboraci.* 2. Quorum postremum Galli Pepinum nominabant, de nauarchi cuiusdam nomine, qui nauem aliquando ad eum pagum onerarat.

Euramyry. 3. A Gallis Gosset nominatur, de interpretis cuiusdam nomine, qui aliquandiu ibi habitarat.

Pira-ouassou. 4. *Sapopem.* 5. *Ocarentin*, pagus amœnissimus. 6. *Oura ouassou-oueé.* 7. *Tentimen.* 8. *Cotiua.* 9. *Pauo.* 10. *Sarigoy.* 11.

Alium præterea Talli petram vocant, ob rupeculam à mola non absimilem, quæ siluam ingredientibus iter ad istum pagum indicabat. 12. Alium quoque Galli *Vpec* nominant, de Indicarum gallinarũ nomine, quas Barbari *Vpec* nuncupant.

Alium præterea sagittarum vicum appellabamus, quod cum primùm ad eũ iter faceremus, in siluam ingressi, sagittas multas ad proceriss imæ cuiusdam arboris putrefactæ cacumen emissas defixeramus, quæ in posterum indicis vices nobis præstarent. 14.

Qui ad dexteram.

Keri-u. 15. *Acara-u.* 16. *Morgouia-ouassou.* 17.

Qui in Insulam magnam.

Pindo-oussou. 18. *Corouque.* 19. *Pirauijou.* 20. Alius præterea, cuius nomen mihi excidit, situs inter *Pindo-oussou*, & *Piraijou*, ad quem in quibusdam captiuis emendis operam posui. 21.

Alius quoque inter *Carouque* & *Pindo-oussou*, cuius etiam appellatio non occurrit. 22.

Quæ sit tum pagorum, tum ædium forma, alibi demonstrauimus.

CAP.

Cap. XX.

De nostro ab America discessu: deque naufragijs & alijs non minimis periculis, quæ primum in reditu nostro euasimus.

POstquam menses octo in Insula, quam occuparat Villagagno, viximus, ab eo electi fuimus. Itaq; in continentem secessimus, ad sinistram Ganabaræ sinum ingredientibus, ad eum locum quem nos *la briqueterie* nūcupamus, qui ab castello Collignio passibus M. distat. Ibi menses duos in tuguriolis quibusdam à Gallis piscatum euntibus olim extructis degimus. Per illud tempus Chappellæus & Boissius, quos apud Villagagnonem reliqueramus, ad nos veniunt, eandem ob causam eum deserentes, ob quam nos ab illo discessionem feceramus. Duo vero illi in nostrum sunt adscripti numerum, qui naulum sexcentenarum Gallicarum libellarum, vnà cum aliquanta commeatus copia cum nauclero, cuius naui transportati sumus, pacti eramus.

Lateritia, locus in America.

Chappellæus, Boissius a Villagagnone abscedunt.

Verùm antequam vlteriùs progrediar, id est à nobis dicendum, quod antea nos dicturos recepimus, nimirum quo se gesserit modo in nobis dimittendis Villagagno. Legati regii nomen præ se ferebat, munusque obibat in illis regionibus: quare Gallorum, qui eò veniebant, nullus quidquam cōtra illius nutum adgredi ausus erat. Ille igitur tantisper dum nauis, qua reuecti fuimus, in anchoris stabat, ad Ganabaræ sinum, quo in loco onerabatur, ex scripto nobis abeundi potestatem facit, & literas dat ad nauarchum, quibus illi significat, ne cunctaretur nos naui deportare, id quidē illi per se licere: nam (inquiebat fraudulenter) quam gratus fuit mihi olim eorum aduentus, quo me id assequutum esse rebar quod optabam, eorum discessione tam delector, quādo mecum non consentiunt. Qua specie insidias nobis clam struxerat. Arculam enim cerata tela obuolutam (qui mos est ab nauigantibus receptus) epistolis plenam, quas ad familiares scribebat, eidem nauarcho tradit: quibus dicā in nos conscriptam clam interserit, qua primo quoque obuio regio Iudici, vt in nos manus conijciat. Atq; ita merita nostra in se collata Villagagno indignissima perfidia veluti obsignauit. Quam tamen (vt mox dicetur) in contrarium Deus conuertit euentum: maximo enim nostro solatio, Villagagnonis vero ignominiæ cessit.

Villagagnonis indignissima perfidia.

Tandem Prid. Nonas Ianuarii, Anno 1558. nauem nostram, Iacobæam nomine, Brasilio, pipere Indico, gossypio, cercopithecis, Sagouinis, psittacis, aliisq; id genus, quæ iam pridem pleriq; nostrum sibi compararant, onerata conscendimus. Sed antequam è portu soluamus prætermittere nolo, vt magis ac magis pateat Villagagnonem vnum impedimento fuisse, quo minus Galli regionem illam tenuerint, Faribæum quendam nomine, Rothomagensem, nauis nostræ præfectum nauigationem illam suscepisse religiosi nominis procerum rogatu, vt terram illam exploraret, atq; habitationi idoneum locum deligeret. Ac sane is nobis significauit, nisi Villagagnonis defectio obstitisset, vltra octingenta hominum capita longis Belgicis nauibus eò nauigatura mox fuisse.

Villagagnone incausa est, cur a Gallis America nō sit occupata.

Ego vero facile credo, si Villagagno constanter in proposito perseueraſſet, è Gallia vltra capitum decem millia eo commigratura fuisse, quæ & Insulam nostram ab Lusitanorum insultibus propugnassent (qua tamen non multo post discessum nostrũ sunt potiti) amplissimosq; ac fertilissimos agros sub regia auctoritate in America incolerent. Quæ terra si id contigisset, antarcticæ Galliæ nomen, quod inditum fuerat, merito retinuisset.

Qua die ab America discesserimus.

Sed vt ad rem, eodem ipso die, videlicet Prid. Non. Ian. soluimus, ac Deo duce, vasto illi Occidentali Oceano rursum nos committimus. Recensione facta, capitum numerus ad quadraginta quinque est inuentus. Nauigium enim quo vehebamur oneraria erat nauis mediocris, cuius Nauarchus, nomine Baudouinus, de quo ante facta est mentio, nautas viginti quinque habebat, nos vero quindecim eramus. Nauigationem porro illam nonnisi imminentis periculi cum formidine suscipimus: enimuero plerique nostrûm ob infinitos, quos inter eundum exantlauerant labores, nisi adeo iniquus nobis fuisset Villagagno, vt in Galliam remigrarent, nunquam adduci potuissent: tũ quod sincere Deum illic colere liceret, tũ etiam soli fertilitate experta: quarum rerũ in Gallia tũ erat, atq; est etiamnũ lõge maior difficultas. Hinc fit vt ego, qui patriã meam semper amaui atq; amo, Americæ valedicturus, hoc loco fateri cogar, me non raro Americanorũ consortii teneri desiderio, apud quos integritatẽ ac synceritatẽ maiorem sum expertus, quã apud nostrates plerosq; Christianum nomen præ se ferentes. Iam enim apud nos fides nulla superest, resq; adeo nostra tota immutata est, inq; dissimulationibus, atq; verbis inanibus posita.

Breuia.

At quoniam ipso nauigationis nostræ initio Breuia erant nobis rranſmittenda (sunt autem scopuli arenæ permixti) quæ in mare ad L X. pass. Mill. porriguntur, quæ etiam quam longissime possunt fugiunt nautæ, vento non satis ad altum tenendum secundo, vt tam graue declinaremus periculum, retro cedere propemodum coacti fuimus. Attamen postquam totos septem dies fluctibus agitati oberrauimus, nec multùm promouimus, circa mediam noctem accidit nobis, vt nautis pro more alternatim aquam è sentina ὑδραύλῳ haurientibus, quamuis diu multumq; in illo perstitissent labore, eam tamen exhaurire nusquã potuerunt. Nauclerus noster rem illam admiratus ad sentinam descendit, quidnam rei illud esset scisciturus. Nauem rimosam atque adeo aquis oppletam, vt iam paulatim demergi eam persentiremus, comperit. Quare minime quærendum arbitror, vtrum singulis nostrûm expergefactis, vbi imminens illud periculum, in quo versabamur, innotuit, vehementer perculsi fuerimus, nec ne. Ac sane tam certum erat submersionis mox futuræ indicium, vt salutis spe omni abiecta, plerique iam mortem expectarent.

Imminens naufragium.

Veruntamen Deo ita prouidente quidam (in quibus eram) vitam suam quam longissime possent producere decernunt: seque colligunt, ac duobus ὑδραύλοις nauem ad horam vsq; meridianam sustentant, hoc est, duodecim horarum spatio, quo tanta abundantia in nauem influxit, quanta totis viribus à nobis potuit exhauriri. Immo cum Brasilium, quo erat nauis onusta, aqua attigisset, sanguinem bubulum rubore referens è canalibus effluebat. Tãtisper igi-

tur

tur dum tanta cum diligentia, quantam res ipsa flagitabat, neruos omnes contendimus, secundo flante vento ad reditum in Barbarorum oram, quā (vtpote non multū à nobis remotam) illius diei hora vndecima conspeximus, proram eò conuertimus. Interea nautæ, qui cum fabro lignario sub foris erant rimulas, quæ aquæ ingressum præstabant lustrantes, tam nauiter officio functi sunt, vt lardo, plumbo, panniculis, atq; id genus aliis, quæ illis non parce à nobis subministrabantur, infestissimas quasq; obturant: atque ita viribus iam deficientibus paulisper leuati fuimus. Attamen vbi faber lignarius nauem vndiquaque diligenter recognouit, asseruit eam (vtpote vetustam & vermibus erosam) ad tantam nauigationem minime esse parem, quāta erat ea, cui iam nos accincti eramus: auctorque fuit, vt vnde excesseramus eò rediremus, ibiq; vel nauem aliam è Gallia venturam opperiremur, vel nouam conderemus: de qua sentētia acerrime est cerratum. Nihilominus tamen vicit naucleri sententia, qui veritus vt si littus repeteret, nautis destitueretur, malle se affirmauit, vitam suā ad omnes casus obiicere (quæ erat illius amentia) quam mercium, atque adeo nauis ipsius iacturam facere. Se quidem Philippo, aliisq; quibus præerat, si ad Americam oram redire animus esset, scapham ad eos vsus daturū esse. Ad quæ propere Philippus se quidem Galliam repetere decreuisse, atque suis omnibus, vt idem facerent, auctorem esse respondit. Nauclerus vero alter excepit, nauigationem periculosissimam esse: ac prēterea prēsentire se eam diuturniorem futurā quam vulgo crederetur: ac proinde commeatum tot hominibus alendis nō suffecturum. Quibus auditis ex vniuerso numero sex conuenimus, qui nauigationis pericula, ac præcipuè famem imminentem reformidantes Americanam oram, à qua x x. tantùm passuum millia aberamus, repetere statuimus.

Id consilium vt exequeremur, haud mora, sarcinas nostras in scapham cōiicimus, quæ nobis data fuerat, cum farinæ exigua copia, atq; aliquantulo potu. Sed dum mutuo valedicentes bene alii aliis precaremur, quidam ex iis, qui cum Philippo remanserant, summo quo me prosequebatur amore motus, manum mihi porrexit, atq; ita infit, obsecro te, vt nobiscum remaneas, fac nos minime in Galliā esse appulsuros, attamen longe maior affulget spes salutis, siue ad Prouinciam Peruensem, siue ad aliquam insulam appellamus, quam si ad Villagagnonem reuertamur, apud quem (vt facile est coniicere) quieti nunquam eritis. His permotus cum longiori orationi locus non daretur, ego relicta in scapha sarcinarum mearum bona parte in nauem rursus confestim conscendo, atque ita periculum summum (vt dicemus) ab amico illo sagaciter præuisum, effugi. Quinque reliqui, quorum nomina nō sine causa hoc recensebo loco, Petrus Bordonius, Ioannes Bordellus, Matthæus Vernellius, Andreas Fontanus, Iacobus Ballæus, ægre à nobis nec sine lachrymis abscedentes, Americanam oram repetiere. Ad quā nonnisi maximo labore tādem appulerūt, atq; ad Villagagnonem redierunt; quorum tres primo loco nominatos suffocādos curauit. *Gallorum quinque in Americā reditus.*

Itaque rebus omnibus apparatis, vela damus, rursumq; mari nos cōmittimus, putri ac vetusta illa naui vecti, in qua ceu in sepulchro mortem potiùs quam vitā operiebamur. Ac sane præterquam quod maximo cū labore Breuia

illa transgressi sumus, per totum Ianuarium mensem cõtinuis procellis ac tempestatibus agitati fuimus, nauisq; nostra maximam aquæ copiam rimulis excipiebat, quam nisi continuo exhausissemus, centies de die (vt ita dicam) periissemus. Labor autem ille non fuit vnius diei.

Insula inculta arboribus atq; auib. abundans.

Maximo igitur illo labore vltra quadringenta passuum Mill. prouecti, Insulam quandam incultam conspicimus, in modum turris rotundam, quæ quãtum coniectura assequi possum, passus mille in ambitu habebat. Eam vero, cum ad dexteram præternauigaremus, arboribus non modo virentibus eo mense Ianuario abundare animaduertimus, sed etiam tanta auium copia, quarũ non paucæ malo rudentibusq; nauis nostræ insidentes prehendi se atq; contrectari patiebantur, vt eminus columbarium forma referret. Aues in ea erant nigri, leucopæi, subalbi, atq; varii id genus coloris: omnes quidem inter volandũ amplitudinem non mediocrem præ se ferebant, verum captis quibusdam vbi plumis eas nudauimus, corpore passerem amplitudine nõ superante eas esse comperimus. Vltra quatuor passuum Mill. progressi, ad dexteram rupes acutas emergentes conspicimus, quæ res metum dedit, ne plures illiusmodi sub aquis laterent, ad quos nauis allisa frangeretur, quod si contigisset, ab ea exhaurienda immunes fuissemus. Toto nauigationis illius nostræ tempore, quæ fuit quinq; mensium, terras nullas, exceptis insulis illis, conspeximus, quas Nauiculatores nostri in suis chartis minime notatas inuenerunt, ac forsitan etiam à nullis antea conspectæ fuerant.

S. Rochi promontorium.

Sub finem Februarii mensis ad æquinoctialem circulum accessimus, adeo vt tribus tantum gradibus ab eo distaremus. Sed quia dies iam quinquaginta erant elapsi, cùm nauigationis partem tertiam nondum confeceramus, commeatus vero pars bona erat consumpta, ambigebamus, vtrum ad S. Rochi promontorium deflecturi essemus, necne? quæ terra Barbaros quosdam incolas habet, à quibus commeatum nos accipere posse nonnulli spem faciebant. Vicit tandem eorum sententia, quibus visum est vt vlteriùs progrederemur, vtq; cercopithecorum & psittacorum, quos nobiscum vehebamus, pars occideretur, atque ita commeatui parceretur.

Quid causæ sit, cur circa Æquinoctialem lineã difficilis sit nauigatio.

Porrò quarto huius historiæ capite summos retulimus labores, qui nobis inter eundum fuerunt exantlandi, vbi ad circulum æquinoctialem accessimus. At vero quia ipse expertus sum, non faciliorem à polo antarctico huc tendentibus esse accessum, quę mihi de ea re probabiliter videntur, dicenda hoc loco adiiciam. In primis igitur illud ponendum est, circulum æquinoctialem, cuius situs est ab Euro ad Fauonium, quasi dorsum siue spinam mundi esse, iis qui ab Aquilone ad Austrũ nauigationem instituunt, & contra (nam alioqui sat scio, in globo nihil summum, nihil infimum esse) dico igitur & accessum ad mundi illam summitatem esse ab vtraque parte difficillimum, & in mari fluctus vtrinque æstuantes, quos tamen in immani illa abysso cernere est difficile. Ventos quoque ab eo loco erumpentes, atque in contrariã partem flantes, naues ipsas Æquinoctialis circuli accessu prohibere. Cui meæ sentẽtiæ id suffragatur, quod statim vbi vel gradum vnum ab vtrauis parte transgressi fuerint nautæ, lætitia summa

ſumma exultantes, ac de reliqua nauigatione bene ominantes ſeſe inuicem ad commeatum edendum hortantur: adeo vt naues in decliui globi verſantes, nó ita difficulter agantur, atque ad ſummitatem illam tendentes agebantur. Adde quod maria omnia inter ſe quamuis conuexa (quæ tamen admiranda DEI prouidentia, ne terras obruant frenantur, licèt in terris fundata ſint, atque adeo ſupra ipſam terram elata, quam in varias Inſulas, & quaſi particulas diuidunt, quas item inter ſe quodammodo concatenatas quibuſdam filamentis & radicibus, vt ita loquar, in imis gurgitibus eſſe exiſtimo) cùm inquam hæc tanta aquarum moles vna cum terra ipſa ſuſpenſa, quæque duobus axibus ſuſtentata (quos axes in quadrangulis vtrique polo oppoſitos eſſe fingo, quorũ quatuor, decuſſes duas faciunt, quæ in orbem & ſemicirculum ſphęram totam ambiunt) perpetuo agitur motu, quod ex æſto marino apparet. Cùm igitur motus ille ſub Æquinoctiali circulo initium habeat, certiſſimum eſt, hemiſphærio meridionalium aquarum ad præſcriptos limites recedente eos, qui in medio globo verſantur, quaſi in æquilibrio nonnihil hac quoq; ratione ab curſu cohiberi. Addo inſuper, quod & alibi attigi, aëris intemperiem malaciaſque, quæ ſub æquatore crebro obtinent, non parum incommodi afferre: imo obſtare, quo minus celeri curſu tranſmittatur. Hæc ſunt quæ paucis ac quaſi obiter de hac re mihi dicenda fuere, de qua tamen in vtramq; partem controuerti facile eſſe exiſtimo. Ac ſane nemo eſt, quantumuis eruditus, qui de his rebus ſtatuere quidquam poſſit, quod non refellatur. Solus enim Deus, qui ingẽtem hunc orbem aqua terraq; conſtantem condidit, quemq; non ſine inſigni miraculo ſuſpenſum continet, arcana iſthæc omnia nouit. Ac ſane non eſt difficile argumenta, quæ paſſim in ſcholis de hac re agitantur, confutare: quæ tamen minime ſunt contemnenda, eo præſertim nomine, quod ingenia acuunt, dummodo iſthæc omnia non primam (quod faciunt Athei) ſed ſecundas eſſe cauſas memineri-mus. Deniq; nihil certi hac in parte agnoſco, niſi id quod ſacræ tradunt literæ. Illæ enim ſpiritum illius auctorem habent, à quo veritas omnis manet, ac proinde ſolas illas indubitatas habeo.

Sed curſum noſtrum perſequamur. Cùm tandem ad Æquinoctialem circulum paulatim maximis cum laboribus peruenissemus, Gubernator nauis, eleuationem noſtram aſtrolabio rimatus eſt: atq; aſſeruit nos ſub linea illa Æquinoctiali eodem ipſo die, quo ſol ad eam peruenerat verſari, nimirum 4. Id. Mart. quæ res vt apprime notanda, quæque ante illud tempus pauciſſimis contigiſſet, ab illo eſt obſeruata. Pluribus hæc perſequi non lubet, cuilibet tantùm æſtimandum relinquo, quantos æſtus tum perpeſſi fuerimus, quibus Sol eſſet pro Zenith. Præterea quamuis aliis anni temporibus Sol modo ad vnum, modo ad alterum ex tropicis exſpatietur, nullibi tamen ſiue mare ſiue terram ſpectes, æſtus infeſtior perſentitur, quam ſub illa zona. Satis id mirari non poſſum, quod à quodam alioqui fide (quantũ mihi cernere datum eſt) digniſſimo, eſt memoriæ proditum: Hiſpanos quoſdam per regionem quandam Peruanam iter facientes, non modo miratos eſſe, quod ſub æquatore niuem cõſpexiſſent, immo montes niue obtectos ægre ſuperaſſent, ſed etiam tantum frigus ex-

Sub Æquatore ipſo die Æquinoctiali verſàs ſumma.

Hiſt. Gen. Ind. lib. 4. cap. 126.

perti eſſent, vt ſociorum ſuorum nonnulli gelu rigore fuerint examinati. Iam ſi vulgaris illa phyſicorum afferatur ſentẽtia, niuem in media aëris regione crea-ri, quam faciat ad rem (quod cum bona eruditorum venia dictum ſit) non ſatis video. Sol enim perpendiculariter in illa linea radios ſuos in terram emittit, ac proinde aërem calefacit, qui niuem ferre non poteſt, nedum vt eam congelet, concreetq;. Nec magis mouet me, quod de montium altitudine atq; de Lunæ frigiditate vulgo dici ſolet.

Quare inſolidum quid illud eſſe ſtatuo, atq; ab Philoſophorum regulis exceptum: ſolutionem vero certiorem afferri minime puto ea, quam Deus ipſe
Iob.48.22 Iobo affert, cui vt oſtenderet homines, quantumuis acutiſſimos præclaris ſuis operibus capiendis minime pares eſſe, ait: An meos theſauros penetraſti? An grandinis theſauros oculis perluſtraſti? Quaſi ſummus ille opifex Iobo diceret, Quod horreum mihi putas eſſe, quo iſthæc contineantur? túne iſtarum rerum cauſas rimari potes? Minime id quidem, tu imperitior es, quam qui iſthæc poſſis aſſequi.

Sed ad rem. Africus tandem ventus nos ab æſtibus illis ſummis eripuit, ac mox arcticum polum, cuius conſpectu annum integrum carueramus, intueri cœpimus. Ceterùm ne lectores diutiùs detineam, ea minime repetam, quæ à nobis ſunt commemorata, de permultis obſeruatu digniſſimis, de piſcibus volantibus, aliiſq; prodigioſiſſimis, non vnius generis, qui à nobis inter eundũ ſub torrida illa zona viſi ſunt: verum eos ad narrationem illam remitto.

Iam igitur eorum, à quibus eripuit nos Dominus, periculorum narratio eſt repetenda. Iurgium ſubortum erat inter vnum ex præfectis nauis noſtræ, & nauiculatorem noſtrum, quo fiebat, vt neuter recte officio ſuo fungeretur. Cõtigit, vt nauiculatore ad 7. Cal. April. vicem ſuam explente vela omnia expandi, atque in altum erigi iuſſerit: turbinem vero imminentem non animaduerterit, qui repente in vela noſtra tanto impetu irruit (quæ vt contraherentur iuſſiſſe debuerat) vt naui in latus inclinata, adeo vt mali ſummum aquam attigerit, quin & rudentes, auium caueæ, aliæq; ſarcinæ paulo negligentiùs collocatæ in mare deciderint, non procul abfuimus ab exitiali ſubmerſione. Attamen rudentibus ſumma celeritate abſciſſis, nauis paulatim erecta eſt. Nihilominus tamen nos in ſummum diſcrimen tum deueniſſe merito affirmare poteramus. Illi tamen, quorum culpa totum illud nobis euenerat, non illo periculo manſueti facti ſunt, atque ad concordiam allecti. Sed contra ſimul atque à periculo exſoluti fuerunt, gratiarum actionis loco pugnam intentarunt inter ſe adeo obſtinatam, vt periculum eſſet ne tandem ad cædem deuenirent.

Humanũ ingenium, niſi à Deo immutetur, indomitum.

Aliquot poſt diebus obtinente malicia, faber lignarius cum nautis, qui de nobis leuandis à tanto labore (dies enim ac noctes in naui exhaurienda ὑδραύλοις occupabamur) ſoliciti erant, rimas, quas obturarent, diligenter perquirũt. Sed dum quandam ſarciunt, accidit, vt aſſer longitudine & latitudine pedis vnius auulſus ſit, aqua vero tanta copia, tantoque impetu in nauem irruperit, vt nautas ipſos è veſtigio abegerit, adeo vt illi fabrum lignarium reliquerint ſolum, ad

nos

nos vero,qui in foris eramus accedentes, re ipsa minime explicata summo cum pauore exclamabant,actum est de nobis,actum est de nobis.

Casus, qui submersionem nobis propemodum attulit.

Ad hæc Præfectus,cum nauarcho & Gubernatore, periculo vrgente asseres nauis,quæ foris sunt tegumento, confestim in mare deiiciunt, quo faciliùs educeretur scapha. Brasilii quoq; maximam vim aliasq; merces, quarū precium ad Gallicarum libellarum millia decem accedebat. Illi igitur consilium de naue relinquenda inibant, deq; salute quærenda in scapha: quam rursum ne nimio onere opprimeretur metuebant. Quo factum est,vt nauarchus stricta machæra nos omnes ingressu illius prohibuerit: minatus,se brachium illi abscissurum, qui primus in illam ingressum moliretur. Igitur rabido mari permissos nos esse autumabamus. Prius tamen illud naufragium, ex quo singulari Dei ope emersseramus,in mentem nobis redibat,hortabaturque,vt totis viribus in eo præstaremus,ne nauis obrueretur: cùm tamen alioqui æque mortem atq; vitam opperiremur. Tamen tantū effecimus, vt nauem incolumem retinuerimus. Atqui non omnibus erat ea animi fortitudo: nautæ enim plerique mortis illius, quod imminebat genus reformidantes,adeo obstupuerant,vt rerum omnium curam iam abiecissent. Ac sane, merito quidem asseuerare possum impios illos atheos,qui passim inter pocula eos irrident,qui mari sese committunt, quique tot pericula subeunt,si apud nos adfuissent, nugas illas & ludibria sua confestim horrendis terroribus permutaturos fuisse. Mihi porro dubium non est, quin eorum,qui isthæc aliaque quæ iam commemorauimus, pericula sunt lecturi,plerique ex nostrate forma exclament: Quam tutum est brassicas in continente plantare! Quam faciliùs admiranda de Barbaris audiuntur quam visuntur! Quam sapienter olim Diogenes eos laudabat, qui nauigandi consilio inito, minime tamen nauigabant! Atqui nondum nostrorum hic fuit exitus malorum: tum enim cùm in istud incidimus discrimen, ab portu ad quem tendebamus vicies centena passuum millia aberamus. Fuerunt itaque multa alia nobis subeunda pericula: quinimo (vt mox dicetur) tantam perpessi fuimus famem, vt non pauci ex nostris extincti ea fuerint. Sed interim subiicienda est ratio, qua istud euasimus periculum: Faber noster lignarius humilis quidem staturæ vir,sed animo forti, nauis sentinam vt ceteri,minime reliquerat,sed cōtra penulam suam nauticam vasto illi hiatui admouerat, pedibusque, vt aquæ viribus obsisteret (quibus tamen non semel est à suo loco dimotus, atque in altum elatus) calcabat,tum quanta poterat vocis cōtentione eos aduocabat, qui in foris erant consternati,atq; in summam iam deuenerāt desperationem: monebatq; vt sibi vestes,xylina cubilia, aliaq; quæ vsui erant subministrarent, quibus quam maxime posset, aquæ impetus tantisper cohiberetur, dum asserem appararet, quo hiatus ille pernicioſus resarciretur. Quibus diligenter suppeditatis,illius opera ab tam præsenti periculo liberati fuimus.

Ab eo tempore ventis adeo aduersis vsi sumus,vt nauis nostra modo ad Eurum,modo ad Fauoniū depelleretur, cū tamen ad Austrum tenderemus. Præterea Gubernator noster illius artis non admodū peritus à cursu aberrauit, atq; ita incertum cursum,donec ad Tropicum Cancri peruentum fuerit tenuimus.

Præterea per quindecim dies inter herbas mari innatantes versati sumus, quarum tanta erat densitas, tantaque copia, vt nisi securibus eas secantes, nauigio, quod illis frangendis erat impar, viam feciſſemus, futurum autumo fuisse, vt ibi substitissemus. Quoniam autem herbarum illa copia mare quodammodo turbidum efficiebat, nos in paludibus cœnosis versari credebamus: ac proinde Insulas quasdam in propinquo esse iudicabamus. Verum iacta bolide, cui funis quingentenarum vlnarum longitudine alligatus est, nec fundum attigimus, neq; etiam Insulas vllas aut continentem animaduertimus. Ad hæc id cõmemorare libet, quod ab Ind. Hist. de hac re memoriæ est proditum: Christophorus Columbus, inquit, ea quam primum instituit nauigatione ad Indiam nouam cognoscendam, Anno nimirum 1492. commeatus reparandi gratia ad vnam ex Canariis Insulis diuertit, à qua paulo post digressus, cùm dies permultos nauigasset, tandẽ ad mare adeo herbidum deuenit, vt pratum referret. Quæ res non parum eum commouit, quamuis nullum subesset periculum. Sed herbarum illarum descriptionem subiungere placet. Colore sunt subflauo, ad fœnum iam exsiccatum accedente, foliis à ruta hortensi non absimilibus: baccis iuniperinas referentibus: prælongis quibusdam filamentis ac fibris colligãtur, non absimili ab hedera terrestri modo, atq; ita radicibus expertes, mari ipso innatant. Ceterùm non satis tuto tractantur, nonnunquam etiam sordes nescio quas rubras, quarum forma ad galli gallinacei cristam accedit mari innatantes vidi, quarum adeo periculosus erat contactus, vt si à nobis attrectarentur, manus confestim intumesceret, ac rubore infestaretur.

Herbidũ mare.

Hist. Gen. Ind. lib. 1. cap. 16.

Herbarũ illarũ marinarum descriptio. Quisquilia rubra marinnatantes.

At quia nuper in sermonem de bolide incidimus, de qua multa ab anilium fabularum commentis non admodum aliena sæpius audiui, nimirum nauigãtes ea iacta è terra quæ inhæret, quibus in regionibus versentur agnoscere, quod falsissimum esse de Occidentali mari assero. Itaque quod res est subiiciam. Bolis ergo instrumentum est trunculum pyramidalem forma referens, ac acuta parte perforatum, quod funibus attexitur, sebum vero ab altera parte applicantes in profundum demergunt nautæ, quoties locum stationi idoneum nactos se esse putant. Cui, si arena adhæserit, opportunam esse stationem colligunt: sin minùs, limum aut rupes subesse cognoscũt, cui anchora defigi minime potest, ac proinde alio esse properandum.

Bolis quid sit, quisue illius vsus.

Hæc habui dicenda ad erroris illius refutationem. Ii enim omnes, qui in alto Oceano nauigarunt, immẽsam esse illius & inscrutabilem, quantauis maxima funium copia adhibita, profunditatem norunt: quo fit, vt dies noctesq;, quam diu secundus est ventus, cursus sit tenendus: obtinente vero malacia, cõsistere necesse sit. Nauigia enim mari illi accõmoda perinde ac naues actuariæ remis non aguntur. Ex quo patet nugas esse ea, quæ vulgo referuntur: bolide humum erui, qua in quibus terris nautæ versentur, dignoscant, cùm vasti illi gurgites (vt supra dixi) sint penitus imperscrutabiles: quod si in mediterraneo mari, aut in ipsa terra, vt quidam de Africæ desertis referũt, in quibus stellarum & pyxidis marinæ ductu viatores iter conficiunt, locum habeat: penes auctores fides esto. Ego quæ de Occidentali Oceano dixi, vera esse confirmo.

Calchond. de bello Turcico.

Igitur

Igitur postquam herbosum illud mare prætergressi sumus, veriti ne in piratas incideremus, tormenta aliquot ferrea aptauimus, aliaq; munimenta instruximus. Quæ res nouum nobis creauit periculum. Cùm enim tormentarius noster puluerem igni admouisset, tandiu eum apud ignem reliquit, quoad vas, cui fuerit impositus, candesceret, atq; adeo ignem cõciperet: cuius flamma vniuersum nauigium nostrum penetrauit. Adeo vt perparum abfuerit, quin ob picem, qua vndiquaq; oblitum erat nauigium, flammis correpti fuerimus, quibusdam velis ac rudentibus infestatis, tribus quoq; nautis grauissime adustis, quorum vnus post aliquot dies vitam cum morte commutauit. De me quod attinet, nisi vultui meo pileum opposuissem, haud dubie adustione fuisset turpatus, nisi quid grauius mihi accidisset. At illius mei pilei beneficio summis tantùm auriculis capillisque adustis incolumis euasi. Quod quidem ad decimum septimum Cal. Maias nobis contigit. Iam hoc loco aliquantulum est respirandum nobis per Dei gratiam ab naufragiis, submersione, incendioq; hactenus liberatis.

Cap. XXI.

De extrema fame, tempestatibus, aliisque non paucis periculis, à quibus in Galliam redeuntes diuina ope erepti sumus.

Hoc tantisque euitatis periculis è Scylla in Charybdim incidimus. Etenim cibariis nostris iam ante non quidem opiperis pars media repẽte fuit detracta, eò quod tum temporis à Gallia decies centena passuum millia aberamus, quam moram nõ tempestates tantùm nobis attulerunt. Nam (quod etiam alibi dixi) Gubernator noster à cursu adeo aberrauerat, vt cum assereret nos ad Hispaniæ oram accedere, Insulas Essoreas legeremus, quæ ab Hispanienſi ora sexies centena passuum millia distant. Ille igitur error eò inopiæ nos redegit, vt sub Aprilis mensis finem commeatu penitus careremus. Postremum igitur solatium fuit, vt Cellulam gypsatam, in qua commeatus recondi solent, euerreremus: in qua vermes & murium excrementa maiori copia quam micas reperimus, quisquiliis tamen illis diligenter collectis, ac sigillatim distributis, pulmentum conficiebamus, quod & nigredine & amaritudine fuliginem superabat. Id genus cibi quam palato esset gratum, minime est quærendum. Per illud tempus quicunq; cercopithecos & psittacos reseruarãt iis (quod iampridem à multis erat factum) vesci non dubitarunt. In summa, iam ipso Maij mensis initio ex nautis nostris duo fame necati sunt, atq; pro nauigantiũ more in ipso profundo sepulti. Præterea tam dira vrgente fame totos viginti dies procellis ac tempestatibus adeo vexati fuimus, vt non modo vela omnia complicare, clauumq; obligare, sed nauigium amplius regere impotes permittere illud flatibus atq; vndis coacti fuerimus. Quæ res effecit, vt per totum illud tempus, quantumuis vrgente fame, pisces à nobis nullus fuerit captus. In sum-

Vermes ac muriũ excrementa vna cũ micis panis colligũtur & edũtur.

Nautæ duo fame necati.

ma repente nos in diram famem incidimus extrinſecus vndis, intrinſecus vero aqua petimur. Quare in eorum gratiam, qui mare nõdum viderunt, quos merito mediam tantum mundi partem vidiſſe dixeris, hoc loco, id eſt, in memoriam reuocandum, quod Pſaltes de nauigantibus aſſerit: *Pſal. 107. 23.24.*

At vos tranantes pictis vada ſalſa carinis,
Maris coloni diuitis,
Magna Dei vere miracula cernitis, alti
Diſperſa campis æquoris.
Nam ſimulac iuſſit, rapidi tota æquora venti
Ad ipſa tollunt ſidera.
Abripitur pariter ratis, & nunc nubila tangit:
Tumente vecta gurgite,
Tartara nunc contra præceps contendit ad ima,
Ipſiſque mergitur inferis, &c.

Per illud tempus cogente rerum inopia, admiranda concipiebant vota Nautæ: at nos ad verum illum Deum vota omnia dirigebamus, cuius benignitatem atque fauorem toties experti eramus: cuius etiam ope in media ipſa fame, non ſine inſigni miraculo ſuſtentabamur, à quo etiam vno mare ipſum ac tempeſtates ſedari poſſe noueramus.

Interim licet inedia ac proinde macie adeo cõfecti eſſemus, vt nauigationis obeundis miniſteriis vix ac ne vix quidem idonei eſſemus, egeſtas tamẽ ſingulos eò compellebat, vt quacumq; fieri poſſet ratione, de famelico ventre ſaturando cogitarent. Nonnullis in mentem venit, vt fruſtula parmarum ex tergo *Tapirouſſou*, de quo antea, in aqua decoquerent, ederentq;: at illa inuentio non ita ſucceſſit. Alii igitur eadem fruſtula excipientes prunis impoſita torrẽt, quod aduſtum erat cultro eradunt; quod optime ſucceſſit: corium enim illud nobis fame iam confectis ſuillam cutem prunis aſſatam ſapore referebat. Hoc facto experimento, quicunq; parmas eiuſmodi habebant, fruſtatim eas concidebant falcibus, aliiſq; inſtrumentis, fruſtaq; diligenter in ſacculis recondita apud ſe continuo geſtabant, immo in tanto apud eos erant illa pretio, atque loculi auro oppleti apud auaros & fœneratores noſtrates eſſe ſolent. Ioſephus de Hieroſolymitanis obſeſſis verba faciens, memoriæ prodidit, eos nec cingulis nec calceamentis abſtinuiſſe, Coriaque ſcutis detracta mandiſſe. At non defuerunt inter nos, qui & Coriaceos thoraces, ipſaque adeo calceamenta ederent. Immo pueri, qui nobis famulabantur, fame adeo preſſi fuere, vt à laternarum cornibus non abſtinuerint, quarum in nauigiis maxima ſuppetit copia, immo ſebaceis ipſis candelis, ſi quas offenderent, nõ pepercerunt. At nos ſumme debilitatos iugiter in exhaurienda naue laborare neceſſe erat, alioqui mox ſubmerſi fuiſſemus, inediamq; noſtram largo potu compenſaſſemus.

Parmæ ex tergo Tapirouſſou mandũtur.

De Bell. Iud. lib. 7. cap. 7. Thoraces coriacei & calceamẽta exedũtur.

Laternarũ cornua candelæq; ſebaceæ cibi vices præſtant.

Porro ingentem bolidem tertio nonas Maias ſub ſolis occaſum in aere ardentem conſpeximus, cuius tanta erat velis noſtris reuerberatio, vt ea igne iam correpta eſſe crederemus: attamen nullo noſtro incommodo ſtatim euolauit. Iam ſi quæratur, vnde bolis illa ortum habuerit. Reſpondeo rei illius cauſam indagare

Bolis ignea in aere cõſpicitur.

indagare difficillimum esse, præsertim cùm terras nouas, ex quibus ichtyocollæ aduehi solent, Insulamque Canada præterlegeremus, quæ regio est frigidissima, ex calidis exhalationibus ortam esse nemo dixerit. Nos igitur vt genere omni incommodorum afflictaremur, Aquilone vento adeo infestati fuimus, vt totos dies quindecim calorem vix vllum persenserimus.

Tormentarius noster ad 4. Cal. Maias, cùm ante tanta fuisset fame oppressus, vt psittaci viscera me præsente cruda paulo ante deglutisset, diem suũ obiit, nec terræ, sed mari sepulchrali, vt & superiores mortui, mandatus est. Cuius mortem eò æquiore tulimus animo, quod opera ipsius facile careremus: etenim si Piratæ quidam eo tempore nos aggressi fuissent, non modo non propulsaremus eos, sed vltro in deditionem venire summis votis optabamus (quæ erat nostra miseria) dummodo cibus suppeditaretur nobis. Sed prout Deo visum est, nos per totam nauigationem illam affligere, vnicum conspeximus nauigium, quod assequi minime potuimus: vela enim apparare maturè per imbecillitatem nostram non licuit.

Mures captantur atq; mandantur.

Ceterùm consumptis illis, de quibus paulo ante memini, parmis, coriis, ipsisque adeo arcarum tegumentis, breuiter quicquid famem explere poterat, nos vltimam nauigationis nostræ lineam attigisse existimabamus. Sed penuria artium inuentrix, quosdam ex nobis mures vt venarentur compulit. Illi enim fame oppressi (quod micas ceteraque omnia, quæ corrodere solebant, diligenter collegissemus) turmatim per foros cursitabant. Nos vero cùm diligenter, tum ingeniosissime iis captandis variis decipularum generibus adhibitis inuigilabamus, nonnunquam etiam noctu felium more eos obseruabamus. Quo factum est, vt quantumuis latentes perpauci manus effugerint nostras. Ac sane murem tum pluris quam bouem faceremus, in continente æstimabamus. Vidi enim qui coronata tria, nonnunquam quatuor, in singulos mures numerarent. Immo quendam obseruaui, qui cùm Chirurgus noster mures duos simul cepisset, hac voluit cum illo agere conditione, vt si murium suorum alterum commodare vellet, cùm primum ad portum appelleremus, galerum, thoracem, femoralia, & tibialia ipsi penderet. Ille tamẽ (quod vestes vitæ suæ posthaberet) conditionem respuit. Denique mures frequentes ac minime exenterati in aqua marina elixabantur, qui tamen maiori nobis erant in pretio, quam sint in continente veruecini armi.

Murium pedes diligentissime colligũtur.

Præterea quo magis ac magis pateat, nihil quod edule esset à nobis contemni, de quodam narrabo, qui cũ Præfectus noster murem satis grandem apparasset, quatuor exsectis pedibus, quos in foris reliquerat, eos diligentissime collegit, pruniscque assauit, asseruitque se perdicum alas tam sciti saporis minime vnquam edisse. Ac sane, quid est quod non tanta inedia oppressi mandissemus, aut potius voràssemus, qui ad explendam famem ossa ipsa olim proiecta, aliasque id genus sordes summopere optabamus? Nec dubium est, quin si nobis virides herbę aut fœnum adfuisset, brutorum more ea mandissemus. Atqui non solùm cum malo hoc conflictabamur, totis enim viginti diebus, quibus fame illa infestati fuimus, neq; vinũ neq; aqua dulcis in naui nostra visa est,

reſtabat tantum exiguus ſiceræ cadus, quem præfecti noſtri adeo parce diſtribuebant, vt ſi vel Monarcha quis tum nobiſcum fuiſſet, ceteris largiorem potum non obtinuiſſet: ſingulis autem cyathus quotidie aſſignabatur. Cùm itaq; non minùs ſiti quam fame infeſtaremur, quotieſcunq; decidebat pluuia linteis expanſis, ferreoq; globulo in medio ſito, vt commodiùs in vaſa ſubiecta inſtillaret, aquam excipiebamus. Immo eam, quæ per foros effluebat, diligenter colligebamus, nec obſtabant ſordes, quę eam longe turbidiorem ea, quæ per vicos in vrbibus præterfluit, reddunt, quominus à nobis ebiberetur.

Sitis fame intolerabilior.

Sancerrana fames.

Deniq; quamuis ea fames, quã Anno 1573. in obſidione Sancerrana perpeſſi ſumus, in earum numerum, quæ grauiſſimæ habentur, recenſeri debeat, vt videre eſt ex hiſtoria, quam de ea re nos ipſi edidimus, quamuis diuturnior, non tamen æque grauis, atq;, de ea qua nunc agimus, fuit. Sancerræ enim neq; aquę neq; vini laborauimus inopia, præterea herbæ quædam ac radices, vitiumque gemmæ nobis ſuppetebant. Ego ſane ſi ob cauſæ iuſtæ patrocinium, obſidione alicubi tenerer, tantiſper dum Deo creatis rebus benedictionem ſuam impertiri viſum eſſet, quid pelles, membranæ, bubalini thoraces, aliaque eiuſmodi ſuccum aliquantulum habentes, quibus tamen quotidiano vſui, quamuis minime familiaribus, in illa obſidione famem tolerauimus, expertus, minime vnquam famis metu in deditionem hoſtibus venirem, dummodo earum rerum copia ſuppeteret. At in illa noſtra nauigatione longe diuerſa erat ratio: eò enim redacti fuimus, vt nil nobis reſtaret, præter Braſilium lignum, præ omnibus aliis lignorum generibus ſiccum, atq; humore expers. Nihilominus tamen non defuerunt inter nos, qui fame ad extremum adacti, cibi alius inopia, lignum illud dentibus atterere conarẽtur. In quibus erat Philippus dux noſter: qui cum fruſtulum ori admouiſſet, altum trahens ſuſpirium, me his cõpellauit verbis: Heu mi Leri, pecuniã in Gallia ad quater mille libellas olim credidi, cuius apocham vtinam conſcribere tenerer, & mihi pro ea panis vnus cum cyatho vini mihi præberetur. Petrus autem Richerius Paſtor, qui nõ ita pridem Rupellæ ad Dominum migrauit, in cellula ſua proſtratus iacebat, adeoq; erat viribus omnibus expers, vt caput ad Deum oraturus minime poſſet attollere, attamen ita proſtratus indeſinenter precibus ad eum fundendis intentus erat.

Braſilium ligniũ corroditur.

Philippi votum.

Richerii debilitas.

Antequam ſermoni huic finem imponam, id obiter obſeruare libet, quod in aliis quidem, maxime in meipſo animaduerti, qui binas fames expertus ſum, easque eiuſmodi, vt nullum vnquam horridiores euaſiſſe credam. Corporibus inedia debilitatis, & deficiente natura, ſenſibus alienatis, ſpiritibuſq; diſſipatis, non modo feroces, ſed & moroſi & iracundi fiunt homines. Illa porro iracundia merito rabiei genus dici poteſt: Quo fit, vt appoſite vernaculo noſtro ſermone is fame dicatur furere, qui fame premitur. Præterea quoniam experientia res omnes expreſſiùs edocet, video nõ ſine cauſa Deum, populo ſuo minantem famem niſi ſuis pareat præceptis, diſerte exprimere futurum, vt viri illius, qui fuerat mollis, & delicatus, valde malignus ſit oculus in fratrem ſuum, & in vxorem ſibi chariſſimam, atq; in filios ſuos, adeo vt non det vlli ex eis de carne filiorum ſuorum quam comedet. Nam præter ea, quæ in Hiſt. Sancer. commemorauimus

Inedia rabiem generat.

Deut. 28. 53. 54.

morauimus exempla de parentibus, qui ex liberis suis vnum comederunt, deq; militibus quibusdam, qui postquam cadauera eorum, qui bello cæsi fuerãt, degustassent, se decreuisse, si malum illud diutiùs perstitisset, viuis manus afferre, affirmare possum nos durante illa Nautica fame vix ac ne vix quidem pacate alii cũ aliis colloqui potuisse, licet Dei timore cohiberemur, immo quin (quod Dominus condonet nobis) malignis oculis alii in alios fuerimus.

Prodigiosa multa fames tempore in men tem plerisque venerant.

Sed vt reliquum nauigationis nostrę cursum describere pergam: Contigit rebus nostris in peius ruẽtibus, vt nautæ alii duo 17. Cal. Maias fame necati fuerint. Quo tempore ex nostris nonnulli fuere, qui tam diuturnum errorem nostrum in aquis secum reputantes, nulla obiecta terra animo suo fingebãt nos in nouo versari diluuio. Cùm igitur nautas illos mortuos in mare præcipites dari animaduertimus, eũdem nobis exitum omnibus impendere credebamus. Ego in tanta rerum inopia, qua, vt dixi, cercopitheci ac psittaci, quos vehebamus, confecti fuere, ad illud vsque tempus psittacum plumis decorum, anseris magnitudine, articulate voces multas humanas imitantem, studiosissime conseruaram: eum Gaspari Collignio offerre sperabam, atque ea spe quinque dies cautissime occultaram, nullo ei præbito cibo. Hunc tum vrgente fame, tum quod vererer, ne mihi noctu furto surriperetur, post alios omnes occidi. Ille mihi amicisque aliquot meis per tres quatuórve dies alimento fuit: integer autem à nobis fuit esus, nullam enim particulam præter plumas eiecimus, adeo vt non carnes tantum, sed & viscera & pedes ipsos, atque adeo vngues, vncumque rostrum corroserimus. Auis istius mortem ægerrime postea tuli: dolorem auxit, quod quinto ab eius obitu die terram conspeximus. Cùm igitur illius generis aues facile careant potu, vel tribus nucibus totum illud tempus vitam illius sustentare potuissem.

Nautæ fame enecti.

At vero, dicet quispiam, quid nobis cum tuo psittaco? nósne perpetuo in miseriis illis vestris suspensos tenebis? Annon tandem aliquando malorum & quidem omnis generis satis? Nunquid aut vita aut morte finis tandem dabitur? dabitur vtique: Deus enim, qui (non sane vulgari cibo) corpora nostra sustentabat, opem nobis tulit opportunissimam, effecitque immensa sua bonitate, vt 8. Calend. Iun. cum iam ad foros ferme languore confecti iaceremus, Britanniam inferiorem conspexerimus. Veruntamen quod non semel à Gubernatore nostro decepti fuissemus, qui terræ loco nubes nobis ac chimęras indicarat, quæ propere euanuerant, speculatore iterum atque iterum pro more exclamante, Terram, Terram, vix tamen vere illud dici credebamus. Atqui secundo flante vento prora obuersa mox certo cognouimus, continentem in propinquo esse. Iam vero vt liquido appareat, quantam in miseriam quantumque in discrimen adducti fuerimus: quamque opportune Deus sit nobis opitulatus, huc referre lubet, quod nauclerus noster edita voce affirmauit statim, vbi gratiarum actiones ob imminentem liberationẽ nostram egisset: se nimirũ omnino decreuisse, si diem vnum adhuc in illo tam misero statu permansissemus, nõ quidem sorte agere (vt ab nonnullis, in tales redactis angustias est aliquãdo factũ) sed aliquem ex nobis clam interficere, qui ceteris esui esset. Quæ res mini-

Quo die continentem conspeximus.

Prodigiosum decretum.

me me commouit, conſcius enim mihi eram (quamuis omnes macie eſſemus confecti) me ab illo periculo tutum ſatis fuiſſe, niſi forte cutem & oſſa nuda pro carnibus habere voluiſset. Quoniam autem nautæ noſtri Rupellam appellere decreuerant, vt ibi Braſilium ſuum lignum venderent, cùm iam à Britannia ſex paſſuum millibus tantum abeſsemus, Nauclerus cum Philippo & quibuſdam aliis ſcapha vecti ad oppidulum proximum (Hodiernam vocant) contendunt, cibaria comparaturi. Inter quos duo ex noſtris, quibus pecunias ſpeciatim numeraueram ad cibaria quædam mihi comparanda, vbi ad continentem appulerunt, nauem noſtram famis domicilium eſse rati, diſerte teſtati ſunt ſe in eam pedem nunquam relaturos: quod ab ipſis eſt factum. Relictis enim in naue ſarcinis ſuis, ab illo tempore eos nunquam vidimus. Attamen eorum vnus, qui ſolus mecum è quatuordecim illis, quorũ nomina initio recenſui, hoc anno 1584. quo hiſtoriam hanc corrigo recenſeoque, quanto cum labore priſtinæ reſtituti fuerint valetudini ad me ſcripſit. Nobis quid hac in parte contigerit, mox narrabo. Nobis in anchoris noſtros operientibus ad nos acceſſere piſcatores quidam, à quibus cibaria petimus, illi ſe à nobis irrideri arbitrati, immo ne iniuria aliqua afficerentur veriti, fugam capeſſunt; at nos quos vrgebat fames, eos vt conſiſterent cogimus, inque eorum lintrem irruimus. Tum illi extrema quæque ſibi imminere credebant. Nos vero pacate omnia agere, cumq; cibariorum nihil præter cibarii panis fruſta aliquot comperiſsemus, vnus ex illis inuentus eſt, qui expoſita extrema qua premebamur fame, adeo ferum ſe præſtitit, vt pro panis illius fruſtulo, quod vix obulo væniſset, ſeſtertios duodecim nõ dubitarit à me exigere. Noſtri autem mox cum cibariis ad nos redeunt, quam auide à nobis fuerint excepta, neceſse non eſt dicere. Tum in propoſito perſeuerantes, nimirum vt Rupellæ littus peteremus, iam paſsuum ſex millia nauigaremus, cũ ab Nautis, qui nos aſſecuti ſunt, admoniti fuimus, Piratas quoſdam ad oram illam vagari. Quare poſt tot tantaque pericula, quę Dei ope euaſeramus, ſi vltro in periculum nos coniiceremus, vidẽtes illud nihil aliud eſse, quam Deum tentare, illo ipſo die 7. Cal. Iunias portum intramus Blauuetenſem, in Britannia: ad quem per illud tempus naues permultæ è variis regionibus reduces appellebant: quæ & tormenta diſplodebant, aliaque nauigantibus ſolemnia celebrabant, atque ob portas victorias triumphabãt. Inter quas vna erat ex vrbe Sammalea, cuius nautæ Hiſpanicam ex terris Peruanis reducem ceperant. Ea pretioſis quibuſq; mercib. erat onerata, cuius pretiũ ad ſexaginta aureorũ nummorũ millia æſtimabatur. Cuius rei fama, cùm per vniuerſam Galliã ſparſa fuiſſet, mercatores non pauci Pariſienſes, Lugdunenſes, aliique eò ad merces illas coemendas commeabant. Quæ res commodiſſime nobis euenit: accidit enim, vt cùm è naui egrederemur mercatorum illorum plerique iis auditis quæ perpeſſi eramus, & nos præ infirmitate minus ad greſſus figendos idoneos ſuſtentarint, & opportuniſſime admonuerint, vt ab nimio eſu diligenter nobis caueremus, paulatimque vires noſtras pauculo cibo repararemus, iure ex veterum gallinarum decoctione, lacte caprino, aliiſque ad viſcera dilatanda accommodatis. Ac ſane cum iis omnibus, qui tam ſalubri paruerunt conſilio, bene eſt actum. Nautæ ve-

tæ vero, qui repente ventrem cibo impleuere, non tulerunt impune: nam è viginti, tot enim incolumes terram attigerunt, plures decem sibi mortem accersiuisse autumo: nos vero (quindecim eramus numero) qui, vt iam dixi, nauem illam in America conscenderamus in Galliam remigraturi, ad vnũ omnes terra mariq; incolumes tum seruati sumus. Hoc quidem verum est, nos nonnisi cute & ossibus tum constitisse, adeo vt alii alios intuentes cadauera è sepulchris eruta videre videremur. Adhæc vbi cælum terrestre persensimus, tantum ciborum nos cepit fastidium, vt (nam de me nominatim verius referre possum) in diuersorium tandem delatus, oblatum mihi vinum vbi olfeci, deliquium animi passus sim, inque arcam, quæ in propinquo erat delapsus. Qui vero aderant, futurum vt animam mox agerem existimabant, habita præsertim debilitatis meæ ratione. Atqui minimo affectus fui casu illo incommodo. Itaq; in lectum decubui, tamq; suauiter dormiui, vt nonnisi sequenti die, & quidẽ multa luce experrectus fuerim: quamuis ante decem menses in lecto nõ decubuissem, quod ideo cõmemoro, quod faciat contra eorum opinionẽ, qui putant eos, qui ab mollibus cubilib. desueuerũt, ea repetentes initio dormire minùs posse. Blaueti igitur quatuor diebus transactis, Hannebonem nos conferimus, quod oppidulum ab Blaueto quatuor passuum millibus distat. In quo totos quindecim dies quieuimus, nosq; ex medicorum præscripto curauimus. Quantumuis tamen diligenter nobis caueremus, nemo nostrum effugere potuit, quin tumore per totum corpus infestaretur, me cum tribus aliis exceptis, qui ab vmbilico ad pedes vsq; eo morbo laborauimus. Insuper cum διαῤῥοίᾳ & stomachi solutione cõflictabamur, adeo vt intra corpus nihil consisteret eorum quæ immittebantur. Tamen medicaméti genus nobis est indicatum, quo postquam vsi sumus, confestim ab eo morbo sanati fuimus: est autem eiusmodi: Ius hederæ terrestris est accipiendum cum oryza probe cocta, in ipsa olla pannis veteribus restincta, deinde ouorum vitellis permistis, denuo igni admouenda. Confectionem illam cochlearibus ad modum pultis ori admouebamus. Ac sane nos omnes morbo illo extinctos futuros fuisse, nisi medicamentum illud adhibitum fuisset facile credo. Hæc sunt deniq;, quæ de nauigatione illa nostra habui referenda: quæ sane inter minimas non est reponenda, si animaduertas nos gradus septuaginta tres nauigasse ab Aquilone ad Austrum. Verum ne palmam merentibus præripere videamur, quantula est, si cum ingenti illa Ioannis Sebastiani De Cano Hispani, aut (vt quidam volunt) Veneti, vel etiam vt aliis placet, ab vrbe Guetaria in Cantabria Prouincia oriundi, qui vniuerso orbe circundato, quod ni fallor, contigerat ante eum nemini (post eum quidem de Dracho Anglo idem referunt) qui in patriam redux pro insignibus orbem terræ depingi curauit, cum hac inscriptione, *Primus me circumdedisti.*

Ceterùm iis à me lectis, quæ Hieronymus Benzo de sua in Peruensem terram, aliasque orbis illius regiones peregrinatione, quæ fuit annorum quatuordecim, scripsit: commune hoc mihi cum illo esse animaduerti, quod (vt ipse historiæ suæ initio refert) annos viginti duos natus esset, cùm multorum exemplo peragrandi orbis cupidus, ac præsertim visendæ eius mundi partis nuper re-

Famẽ consequuntur ciborum fastidium.

Medicamentum ad restringendã alui um accommodum.

Ioan. Sebast. de Cano, Hispanus, et Dracus Anglus, vniuersum terrarum orbem circũdederunt. Consule Hist. Gen. Ind. ca. 98. Iren. Popelin. De tribus mũdis.

Statim post Benzonis reditũ accepit se ad ver Amer. Autor.

pertæ, cui Indiæ Occidentalis nomen factum est, explere animum secum tandem constituit? Ego vero eodem studio impulsus, totidemque annos natus, in Brasiliam nauigationem suscepi, pro vt ipse historiæ huius initio adnotaui: sed aliud est longe maiori dignum obseruatione, quod nimirum Benzo (licet ille de nobis nihil, nec nos de ipso vnquam audiuissemus) affirmat se idibus Septembris Anno 1556. in Hispaniam, peractis suis peregrinationibus, appulisse: nos vero ad 4. Idus eiusdem mensis, eodemque anno in Brasiliam profecturi, domo discessimus. Iam igitur si quis temporum seriem obseruare velit, eorum qui in Americam nauigarunt: nos statim post Benzonis reditum essemus collocandi. Porro cùm Benzonis historia Latino sermone primùm, ac postea Gallico Vrbani Caluetonis amicissimi mei opera extet ex Italico conuersa, cui titulus est, *Noua noui orbis historia*, adde quod auctor ipse inter eos, qui multa obseruarunt, atq; obseruata elegantissime scriptis mandarunt, postremum nõ obtinet locum: necesse penitus esse existimo iis, qui Americanorum mores probe nosse cupiunt, atque adeo quam immaniter miseræ illæ gentes ab Hispanis, à quibus subactæ sunt, excipiantur, vt historiam illam diligenter perlegant. Ille autem eo maiori est dignus laude, quod historiam tuam concludat præstantissima gratiarum actione, quam ad Deum dirigit. In quo se minime ingratum in eum fuisse, à quo beneficium hoc acceperat, vt res adeo nouas, tamque à nobis remotas terras viseret, per totum quatuordecim annorum spacium, cuius etiam ope tot pericula euasisset. Illius tamen clarissimum nomen obscurare nititur Theuetus, veritatis (si quis alius nostra memoria extitit) acerrimus hostis, suo virorum illustrium libro, quem nuper edidit. Ille enim de Francisco Pizarro Hispano, à quo Attabalippa Peruensium rex fuit deuictus, verba faciens, totam Benzonis historiam ita in dubium reuocat (à cuius tamen facundia longissime abest) vt meras fabulas esse dicat. Quæ res forte à Theueto de industria est suscepta, quod Galliam patriam suam debito non prosequatur affectu, cuius tamẽ lepidissimus Benzo famæ est studiosissimus, aduersus eos, qui quod minimo negotio Indos illos subegerint, ceteras omnes gentes tam facile se deuincere posse iactant.

Theuetus Benzoni obtrect.

Sed vt ad nos redeam, finem ac requiem laborum cõsequutos nos esse forsitan quis existimet: attamẽ nisi ille idem, cuius ope à tot naufragiis, tempestatibus, extremaque fame aliisq; incommodis, quæ nos inter nauigandum assidue vexarunt, liberati sumus, nos ad littus appulsos seruasset, extrema quæque nobis impendebãt. Iam supra dixi Villagagnonem tradidisse dicam in nos perscriptam, præfecto nauis illius qua reuecti sumus, vna cum mandatis ad obuios quosq; magistratus, vt in nos animaduerterent, ignique addicerent. Contigit autem, vt Philippo Duci nostro cum Magistratibus (ab religione quam profitebamur non abhorrentibus) cui arcula illa epistolis dicæ illi adiunctis plena tradita fuerat, necessitudo intercederet. Quo factum est vt optime ab illis excepti fuerimus, contra quam cupiebat Villagagno, imo etiam fortunis suis non pepercerunt, quin nostris, quibus opus erat, eas largirentur: Philippus quoque ab illis pecunias mutuo accepit, atque ita Deus ille, qui astutos in astutia deprehendit,

Prouidentia Dei admiranda.

hendit, nos ab illo periculo liberauit, effecitque vt scelerati Villagagnonis perfidia detecta,id totum ad illius contumeliam,nostrum vero solatium redundarit. Tanto igitur accepto beneficio ab illius manu, qui nos toties terra marique seruauit. Nautis nostris Hanebone excedentibus, vt Neustriam patriam suam repeterent: Nos etiam, vt ab Britannis illis recederemus, quorum idioma non minùs nobis erat Barbarum,atque fuerat Americana lingua,ad Nannetes properamus, non quod per celeres iter illud confecerimus: tanta enim erat infirmitas nostra,vt equis,quib. insidebamus regẽdis minime pares essemus. Quocirca mercenarii,à quibus regerentur,singulis fuerunt mercede conducendi.

Naturæ restauratæ appetitus mirabiles.

Quoniam autem quodammodo restauranda erant corpora nostra, non minùs portentosis flagrabamus appetitibus, atque ii sunt, quos de prægnantibus mulieribus referunt:quorum,nisi ad finem properarem,exempla admiranda referre possem: quin etiam plerique ab vino ita abhorrebant, vt ab eo per mensem integrum abstinuerint. Tandem vbi ad Nannetum vrbem peruenimus,quasi inuersi essent sensus nostri vniuersi,aures oculique nostri adeo hebetes repente facti sunt, vt formido incesseret, ne in surdos atque cæcos euaderemus. Huc referri potest,quod Ionathan Saulis filius dicebat: illuminatos fuisse oculos suos, postquam aliquantulum mellis gustasset: quibus verbis non obscure significabat oculos antea fuisse inedia hebetatos. Verum tamen ab primi nominis medicis quibusdam,aliisque claris viris, qui ad nos frequentissime accedebant,tanta cũ diligentia curati fuimus, vt nulla tantorũ malorum vestigia nobis adhæserint:quin imo de me possum affirmare, exacto ab eo tẽpore mense me optimum aurium oculorumque vsum habuisse. Hoc quidem verum est, me ab eo tempore stomachi debilitate semper laborasse: quæ etiam fame illa Sancerrana,cuius paulo ante memini,adeo est cõfirmata, vt minime dubitem, ea me nunquam liberatum iri, donec me totum Deus felicissima resurrectione instauret. Itaque apud Nannetes, quo in loco (vt dictum est) optime excepti fuimus, recuperatis valetudine ac viribus, nostrûm singuli quo visum fuit abiêre.

Surditas oculorumque hebetatio ex fame orta. 1.*Sam.*14 27.29.

Denique,quandoquidem (vt ex hac Historia satis apparet) & in genere & speciatim tot periculis, totque mortis abyssis ereptus sum, an non merito cum sancta illa Samuelis matre exclamare possum,Iehouam morte afficere, & in vitam restituere, demittere in sepulchrum & educere? possum sane. Et quidem, ni fallor optimo iure, si quis alius nostra memoria. Attamen si huius esset loci, addere possem Deum immensa sua bonitate me ab infinitis aliis,in quibus versatus sum, discriminibus eduxisse. Quare,si mare elementum adeo furens, me non absorpsit, si Barbari anthropophagi, quibuscum ferme annum vixi, me non deuorarunt,fameque extremæ, quas toleraui,me non necauerunt: an nõ patria mea Gallia,tygride immanior erit,si violentam atque immaturam mihi afferat mortem? Vtcunque tamen sit,ego, qui mortem filiorum Dei (in quorum numerum me ascitum certo scio,coram eo pretiosam esse noui,totum me ipsius voluntati permitto. Hæc tandem sunt,quæ à me tum in ipso mari,eundo,ac redeundo, tum in terra America, apud Barbaros obseruaui. Me autem

1.*Samuel.* 2.6.

non latet tam amplum argumentum, resque adeo varias à me commemoratas eo stylo, eaque qua decebat grauitate minime fuisse descriptas: imo etiam lubens agnosco, me hac tertia editione nonnunquam ea, quę paucis fuerant perstringenda, fusius quam par erat, persequutum esse, & cõtra in extremum aliud peccantem ea, quæ longiorem postulabant orationem, plus æquo contraxisse. At lectores rogatos velim, vt studium meum æqui bonique consulant, quod orationis non satis comptæ damna resarciat: cogitentque quam dura mihi rerum, quæ in hac Historia commemorantur, fuerit experientia.

Regi autem æterno, immortali, inuisibili, soli sapienti Deo honos sit & gloria in secula seculorum, Amen.

FINIS.

EXEM-